

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Факультет геології, географії, рекреації і туризму
Кафедра соціально-економічної географії і регіоназнавства
Студентське наукове товариство
факультету геології, географії, рекреації і туризму
Харківська обласна станція юних туристів

РЕГІОН - 2016:

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

МАТЕРІАЛИ

**МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

(м. Харків, 14–15 квітня 2016 р.)

Харків
2016

Редакційна колегія: **Л.М. Немиць**, д.геогр.н., проф. (голова редакційної колегії), **К.А. Немиць**, д.геогр.н., проф. (співголова редакційної колегії), **К.В. Мезенцев**, д.геогр.н., проф. (співголова редакційної колегії), **С.В. Костріков**, д.геогр.н., проф., **Ю.І. Кандиба**, к.геогр.н., доц., **Л.В. Ключко**, к.геогр.н., доц., **Н.В. Гусєва**, к.геогр.н., доц., **П.А. Вірченко**, к.геогр.н., доц., **В.І. Редін**, к.геогр.н., доц., **К.Ю. Сегіда**, к.геогр.н., доц., **Н.В. Добровольська**, к.геогр.н., доц., **Є.Ю. Телебенєва**, к.геогр.н., зав. лаб., **І.М. Барило**, асп., **А.В. Мазурова**, асп., **А.В. Соколенко**, асп., **К.О. Кравченко**, асп., інж., **О.С. Чуєв**, асп., інж.

Адреса редакційної колегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, к. 3-62, тел. 8(057) 707-52-74, e-mail: konfregion@ukr.net.

Затверджено до друку рішенням вченої ради факультету геології, географії, рекреації і туризму факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 9 від 14.03.2016 р.).

Регіон – 2016: суспільно-географічні аспекти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (м. Харків, 14 – 15 квітня 2016 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немиць. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – 219 с.

ISBN 978-966-285-300-1

Тексти представлено у авторській редакції. Автори несуть повну відповідальність за зміст доповідей, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Публікації пройшли внутрішнє рецензування.

ISBN 978-966-285-300-1

© Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2016

З М І С Т

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

Барило І.М.

АНАЛІЗ ПОДІБНОСТІ ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РАЙОНІВ
ТА МІСТ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ..... 9

Кобилін П.О.

ДО ПИТАННЯ КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ ТОРГОВЕЛЬНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 12

Мальська М.П., Ховалко А.Б.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ПО СТВОРЕННЮ
КАРСТОВО-СПЕЛЕОЛОГІЧНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРКУ
«ПОДІЛЬСЬКИЙ СПЕЛЕОРЕГІОН»..... 16

Пальчук М.В.

ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ..... 19

Смирнов І.Г., Мітіленко А.

ЛОГІСТИЧНИЙ ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ГЕОПРОСТОРУ ВЕЛИКОГО МІСТА..... 21

Смочко Н.М.

ТЕРИТОРІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 24

Соколенко А.В.

СТРУКТУРА ТА СУТНІСТЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА..... 27

Sivan M.

ASPECTS OF TOURISM IN THE DONOVALY MUNICIPALITY AND ITS
POSITION WITHIN THE BANSKÁ BYSTRICA DISTRICT
IN 2005-2014..... 30

Lichev G.T.

PROBLEMS OF THE TERRITORIAL LOCATION OF RETAIL OUTLETS IN
THE REPUBLIC OF BULGARIA 34

Popiel M.

ACCESSIBILITY AND SUSTAINABILITY: A CASE STUDY OF
DEVELOPING TOURISM FOR ALL ON THE EXAMPLE OF PEOPLE WITH
DISABILITY 36

СЕКЦІЯ 1
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Білостоцька О.М. СУТНІСТЬ ЯВИЩА НОВОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН...	39
Гаєвський Г.В. АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РЕГІОНАМИ УКРАЇНИ.....	42
Жигальская Л.О. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ.....	45
Козак Т.І. ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ «САМОПОМІЧ»: ПОЛІТИКО- ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ.....	48
Колотуха І.О. ГЕОГРАФІЯ МІСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ЯК НАУКОВИЙ ПІДРОЗДІЛ ГЕОГРАФІЇ ТРАНСПОРТУ.....	51
Логвинова М.О. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОСЛИННИЦТВА У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	54
Мазурова А.В. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ ВЕЛИКОГО МІСТА З МІСТАМИ-ПАРТНЕРАМИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКОВА)....	57
Малярчук Р.М. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СФЕРИ ПОСЛУГ.....	60
Мартем'янова І.С., Гаврук А.К. ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОРТИВНОГО ПЛАВАННЯ В УКРАЇНІ.....	62
Ноженко В.Ю., Вірченко П.А. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА БАЛАКЛІЙСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2015 РОЦІ.....	65
Павлов А.К. МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ СТАРОПРОМЫШЛЕННЫХ РЕГИОНОВ.....	69
Пужайчерда О.О. ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКИНУТИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРИТОРІЙ.....	73
Сливинская Т.В. ГЕОГРАФИЯ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ АВИАЦИОННОГО ТРАНСПОРТА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ.....	75
Стеблянко О.С. ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ.....	78

Філоненко О.С., Корнус О.Г. ПОШИРЕННЯ ХВОРОБ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	80
Хільчевська І.Г. РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРАУДФАНДИНГУ.....	83
Шкарупа Ю.А. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХОРОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	86

СЕКЦІЯ 2 ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бубликов В.В. ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ КАРТЫ КАК ИСТОЧНИК СВЕДЕНИЙ О НАЦИОНАЛЬНОМ СОСТАВЕ НАСЕЛЕНИЯ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ..	90
Венгрин Д.В., Сегіда К.Ю. ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ ЗА ПРАВИЛОМ «РАНГ- РОЗМІР» (НА ПРИКЛАДІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ, ЗАКАРПАТСЬКОЇ ТА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ).....	93
Игнатенко С.А., Полякова Т.А. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ИССЛЕДОВАНИИ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....	96
Ковач О.Д. ПРОЦЕС СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК НЕГАТИВНИЙ ЧИННИК ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОБУРЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	99
Кравченко К.О. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	102
Курбанов Р.Б. ОСОБЕННОСТИ РАССЕЛЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА.....	106
Лихневская Н.В. ОЦЕНКА ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ НАРУЗКИ В СТАРООСКОЛЬСКО- ГУБКИНСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ.....	108
Паталашка О.О. МІСЦЕ МАЯТНИКОВОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В СТРУКТУРІ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	111
Смик О.С. ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ.....	114
Стрілець І.О. ОЦІНКА СУЧАСНОГО МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ М. ЛЬВОВА.....	117

Суптело О.С., Гусєва Н.В. РОЗПОДІЛ МІСТ УКРАЇНИ ЗА ЇХ ПИТОМОЮ ВАГОЮ В НАСЕЛЕННІ РЕГІОНІВ В АСПЕКТІ ПЕРЕХОДУ ДО ПОЛЩЕНТРИЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	121
--	-----

Ткаченко Н.М. ОСОБЛИВОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	124
--	-----

СЕКЦІЯ 3 РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

Барило І.М., Немец О.Р. ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІВДЕННОЇ КОРЕЇ (НА ПРИКЛАДІ ОСТРОВА ЧЕДЖУДО).....	128
---	-----

Воронко А.В. РОЛЬ ВОДОСПАДІВ У ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	130
--	-----

Гордуз А.О., Тимошенко Ю.А. ГЕРОЙСЬКІ СОЛЯНІ ПРОМИСЛИ ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	133
--	-----

Гусєва Н.В., Виноградова А.Д. ОСВІТНІЙ ТУРИЗМ ЄС (НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІЗАЦІЇ «ERASMUS+»).....	136
--	-----

Гусєва Н.В., Лисенко О.С. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ДОЗВІЛЛЯ.....	141
--	-----

Дорошенко І.О. ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ФРН: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ.....	146
---	-----

Ключко Л.В., Шендрик Н.С. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ.....	149
--	-----

Кристинюк А.Д., Ємчук Т.В. ОЦІНКА ВОДНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВОДНОЇ РЕКРЕАЦІЇ.....	152
---	-----

Кучер П.В. ГЕОПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ КАМ'ЯНИХ САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	155
--	-----

Медвінський М.О. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЕЛОТУРИЗМУ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ.....	158
---	-----

Нагірний Р.О. КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	160
---	-----

Наливайко А.Є. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРИРОДИ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В МЕЗИНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ.....	162
---	-----

Обуховський І.В., Вірченко П.А. ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	165
Омелаєнко Ю.О. ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ СТАРОВИННИХ САДИБ В ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ.....	168
Остання М.О. РОЗРОБКА БАЛЬНОЇ ШКАЛИ ОЦІНКИ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ).....	171
Пархоменко І.В. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРКАСЬКОМУ РЕГІОНІ	173
Пасічник М.П., Пасічник Н.В. РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЗЕРЯНСЬКОЇ ОЗЕРНОЇ ГРУПИ.....	174
Півко К.В. САНАТОРНО-КУРОРТНЕ ЛІКУВАННЯ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОНЕНТ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ	177
Сергійчук А.Ю. СВЯТО-ГЕОРГІЇВСЬКИЙ ЧОЛОВІЧИЙ МОНАСТІР РІВНЕНЩИНИ ЯК ЦЕНТР РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ	180
Сліпченко А.Є. СУЧАСНІ НЕЗВИЧАЙНІ ВИДИ ТУРИЗМУ ЯК НОВИЙ ПРІОРИТЕТНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ НАПРЯМОК АВСТРАЛІЇ.....	183
Телебєнєва Є.Ю., Огієнко В.С. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ ІСЛАНДІЇ.....	185
Яценко А.Д. МОДЕЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ЛІСОКУЛЬТУРНИХ НАСАДЖЕНЬ СТАРО-БЕРДЯНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА.....	191

СЕКЦІЯ 4 РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Бажура В.П. ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	194
Белей Л.М. ОСОБЛИВО ЦІННІ ЗАПОВІДНІ ПРИРОДНІ ОБ'ЄКТИ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В БАСЕЙНІ РІЧКИ ПРУТЕЦЬ ЯБЛУНИЦЬКИЙ: ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	197

Гопчак І.В., Басюк Т.О., Грисюк Т.О., Прокопчук Н.О. ОЦІНКА ЯКІСНОГО СТАНУ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД РІЧКИ ЗАХІДНИЙ БУГ	199
Душечкіна Н.Ю. СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛИХ РІЧОК В РІЗНИХ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ.....	202
Комкова А.И. МОНИТОРИНГ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ПРИГОРОДНОЙ ЗОНЫ БЕЛГОРОДСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ.....	204
Крикота О. М. ЛІСОВІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇХ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	207
Михно А.С. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ....	210
Протопопова А.А. РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОГРАММ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНА НА ПРИМЕРЕ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ.....	212
Швайко В.М. ПРОСТОРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ТЕХНОГЕННОЇ НЕБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	215

ПЛЕНАРНІ ДОПОВІДІ

УДК 911.3

І.М. Барило

irina.barilo16@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. наук, проф. Л.М. Немець

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

АНАЛІЗ ПОДІБНОСТІ ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РАЙОНІВ ТА МІСТ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

Для дослідження подібності геодемографічного розвитку районів та міст обласного підпорядкування Полтавської області обраний метод кластерного аналізу. Попередньо було підготовлено інформаційну базу даних, що містить статистичні показники за 154 параметрами за шестирічний досліджуваний період (2009 – 2014 рр.). З метою коректності аналізу статистичних даних на початку дослідження здійснено їх лінійне шкалювання та розраховані індекси, які використовувалися під час подальших розрахунків та аналізу [2]. Однією з переваг кластерного аналізу є те, що метод дозволяє проводити групування об'єктів не за однією характеристикою, а по цілому набору параметрів [1]. Результати застосування кластерного аналізу при дослідженні геодемографічного розвитку Полтавської області представлено у вигляді дендрограм, на яких графічно відображено склад кластерів.

За досліджуваний період можна виділити дві групи міст, які характеризуються стабільністю їх складу і не змінюються протягом 2009-2014 рр. Перша група охоплює міста Полтава та Кременчук, друга група – міста Комсомольськ, Лубни та Миргород. Утворені асоціації свідчать про подібність геодемографічного розвитку в даних територіальних одиницях. Подібність Полтави та Кременчука полягає в тому, що темпи приросту населення значно вищі від загальнообласних, здебільшого за рахунок позитивної внутрішньорегіональної міграції населення.

З дендрограми (рис. 2) можна бачити, що групування районів більш різноманітне порівняно з містами. Спостерігається ряд районів, які утворюють стійкі за складом первинні кластери.

Перший кластер (І група) включає Полтавський район. Він протягом досліджуваного періоду не потрапив ні до однієї групи, що говорить про його відмінний геодемографічний розвиток. Район є найбільшим серед районів області за чисельністю населення, спостерігається висока частка населення працездатного віку, демографічне навантаження порівняно нижче ніж в інших районах, а також високі показники внутрішньої міграції до району (рис. 3).

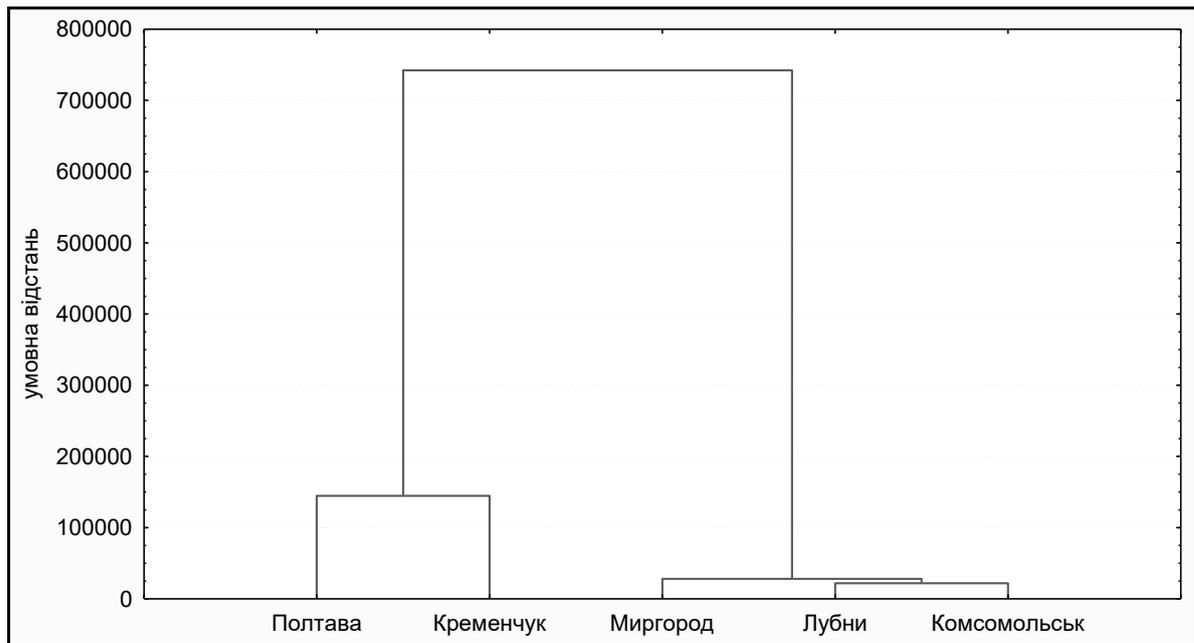

Рис. 1. Групування міст обласного підпорядкування Полтавської області на основі кластерного аналізу в 2014 р. (побудовано автором за власними розрахунками)

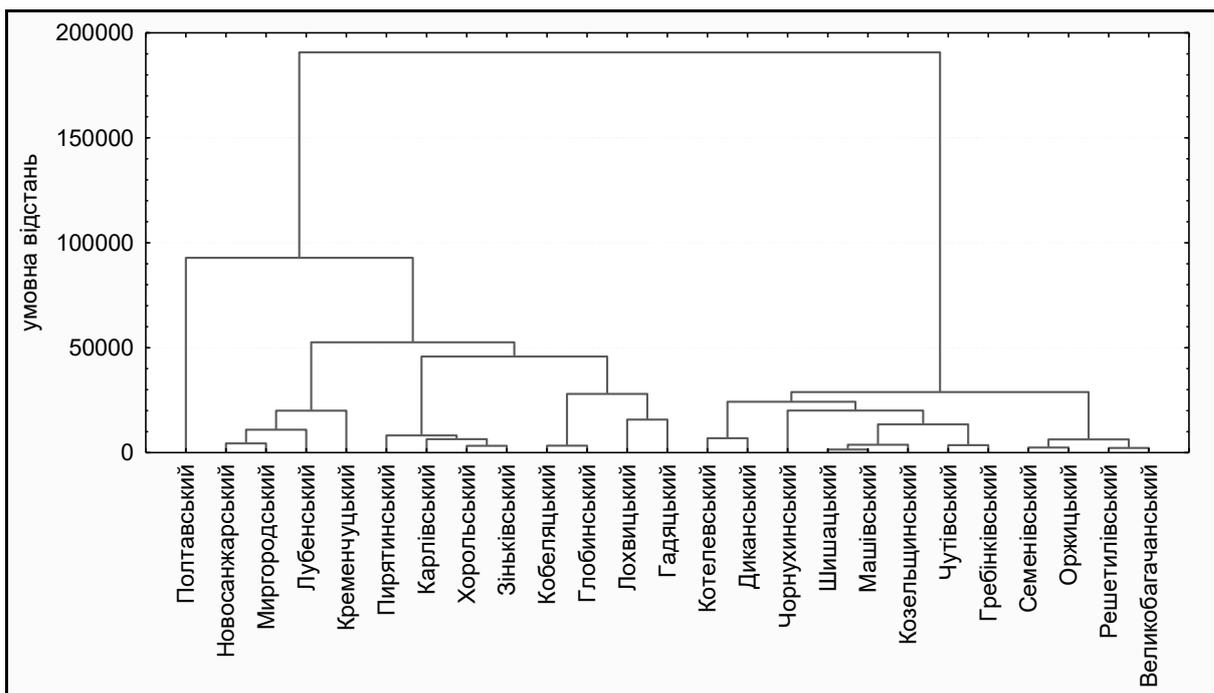

Рис. 2. Групування районів Полтавської області на основі кластерного аналізу в 2014 р. (побудовано автором за власними розрахунками)

Другий кластер (II група) включає Новосанжарський, Миргородський, Лубенський та Кременчуцький райони і є незмінним протягом досліджуваного періоду. Лише у 2011 р. Миргородський район не ввійшов до даної групи, а потрапив до VI групи. Пов'язане це, в першу чергу, що у 2011 р. значно зменшився природній приріст, збільшився показник смертності та зростає кількість померлих за класами хвороб.

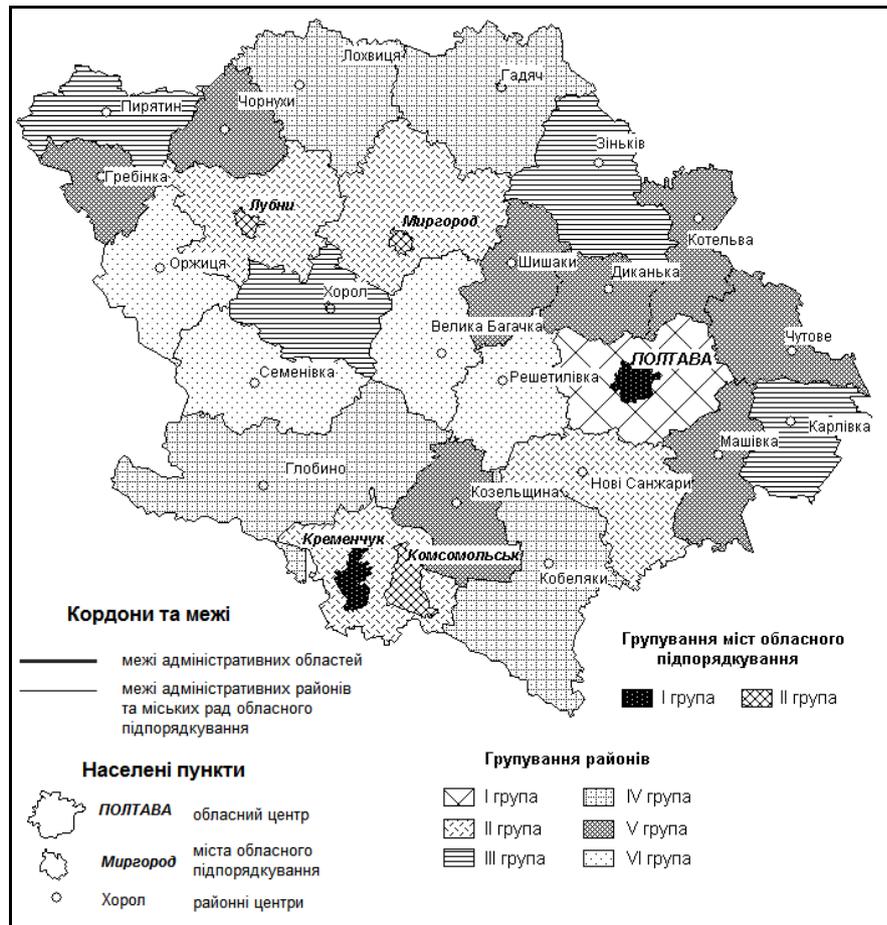

Рис. 3. Групування районів та міст обласного підпорядкування Полтавської області за результатами кластерного аналізу (2014 р.) (побудовано автором за власними розрахунками)

До третього кластеру увійшли Пирятинський, Карлівський, Хорольський та Зінківський райони, які вирізняються подібністю геодемографічного розвитку (природне відтворення населення, міграція, демографічне навантаження тощо). Четвертий кластер включає Кобиляцький, Глобинський, Лохвицький, Гадяцький райони, які є також подібними за геодемографічним розвитком протягом досліджуваного періоду. Найбільший за кількістю районів кластер п'ять, зокрема до нього увійшли Котелевський, Диканський, Чорнухинський, Шишацький, Машівський, Козельщинський, Чутівський та Гребінківський райони. Останній шостий кластер з Семенівським, Оржицьким, Решетилівським та Великобагачанським районами. П'ятий та шостий кластери характеризуються найгіршим геодемографічним розвитком. Це райони з переважаючим сільським населенням, низькими показниками народжуваності та високими показниками смертності, а також з високою часткою населення старше 65 років, як наслідок присутнє значне демографічне навантаження цією віковою групою на населення працездатного віку. Особливості геодемографічного розвитку в даних районах також залежать від їх економіко-географічного положення, а саме розташування в периферійній частині Полтавської області та віддаленість від обласного центру

Проаналізувавши групування відзначимо, що деякі райони утворюють більш-менш стійкі асоціації, інші – частіше слабо асоціюються з рештою

районів. Виділені кластери мають стабільні райони, які постійно потрапляють до тієї чи іншої групи (крім Миргородського району у 2011 р.), що говорить про схожий геодемографічний розвиток у відповідних районах Полтавської області протягом досліджуваного періоду.

Список використаних джерел: 1. Буреєва Н.Н. Многомерный статистический анализ с использованием ППП «STATISTICA». Учебно-методический материал по программе повышения квалификации «Применение программных средств в научных исследованиях и преподавании математики и механики» / Н. Н. Буреєва. – Нижний Новгород, 2007. – 112 с. 2. Немець К. А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: [монографія] / К. А. Немець, Л. М. Немець. – Харків: ХНУ, 2013. – 225 с.

УДК 911.3: 339.3 (477.54)

П.О. Кобилін

kobilin333@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. наук, проф. К.А. Немець

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ДО ПИТАННЯ КОМПОНЕНТНОЇ СТРУКТУРИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В умовах соціально-економічної кризи в Україні, яка фактично має місце з моменту отримання незалежності, на тлі скорочення обсягів матеріального виробництва, одними з найбільш динамічних секторів економіки, що є рушійною силою, локомотивом соціально-економічного розвитку, залишається сфера торгівлі, громадського харчування.

Об'єктивно існують тенденції погіршення стану торговельного обслуговування населення. Для визначення чинників, які сприяють цьому, необхідно провести детальний аналіз цієї сфери, що потребує знань структури торговельного обслуговування, тобто необхідно розглянути його компонентну структуру, про що і піде мова у даній публікації.

Торговельна діяльність є «...ініціативною, систематичною, виконуваною на власний ризик для одержання прибутку діяльністю юридичних і фізичних осіб з купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам або посередницькі операції, або діяльність з надання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача» [2].

За «Порядком провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування населення на ринку споживчих товарів» торговельна діяльність здійснюється підприємствами роздрібною та оптовою торгівлі, а також ресторанного господарства [5]. І.О. Осіпчук оперує таким терміном як «торговельне обслуговування населення». «...Торговельне обслуговування населення – це діяльність усіх підструктур торгівлі, які спрямовані на задоволення потреб населення у товарах» [3, с.4]. Тобто акцент відводиться саме на обслуговування потреб населення. Тому нами буде розглядатися торговельне обслуговування населення із двох складових:

роздрібної торгівлі та ресторанного господарства (громадського харчування) (рис. 1).

Мережа роздрібної торгівлі складається із стаціонарної, напівстаціонарної торгівлі, торгівлю поза магазинами (включаючи пересувну) [1].

Важливе місце серед стаціонарних об'єктів роздрібної торгівлі посідають *магазини*. Існують різні класифікації магазинів. Згідно «Порядку провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення на ринку споживчих товарів» за товарною спеціалізацією магазини виділяють продовольчі, непродовольчі, змішані [5]. За даними Головного управління статистики у Харківській області у 2013 р. у регіоні нараховувалося 769 продовольчих магазинів, 1454 непродовольчих магазинів, що мали статус юридичних осіб [7].

За товарним асортиментом магазини бувають універсальними та спеціалізованими [1]. У 2013 р. у регіоні налічувалося 483 продовольчі магазини з універсальним асортиментом товарів, 286 спеціалізованих продовольчих магазинів, 25 непродовольчих магазинів з універсальним асортиментом товарів, 1423 непродовольчих спеціалізованих магазинів [7,8].

Магазинами самообслуговування вважаються мінімаркети, супермаркети, гіпермаркети [2]. За даними Головного управління статистики у Харківській області у 2013 р. на території Харківської області розташовано 96 супермаркетів, 23 гіпермаркети, 8 універмагів, 3 будинки торгівлі, 51 торговий центр [7, 9]. Поряд з торговельним центром розглядаються також торговельно-розважальні центри. Це: «Дафі», «Караван», «Ave Plaza», «Магелан», «Французский бульвар», «Sun Mall», «Україна», Palladium [9].

Другим типом закладів роздрібної торгівлі є *напівстаціонарі об'єкти торгівлі*. Напівстаціонарними об'єктами роздрібної торгівлі є кіоски та АЗС [1]. У 2013 р. у Харківській області налічувалося 12418 кіосків, 454 АЗС [4, 7].

Важливим компонентом роздрібної торгівлі виступають ринки. Існують різні класифікації ринків, зокрема за товарною спеціалізацією ринки виділяються з продажу продовольчих, непродовольчих товарів, змішані [6]. У 2013 р. чисельність ринків складала 120 одиниць, з них продовольчих 35, непродовольчих – 16, змішаних – 69 [7, 8].

Ще одним типом роздрібної торгівлі є *торгівля поза магазинами* (включаючи пересувну мережу). Це є «...сукупністю нестаціонарних, пересувних пунктів з продажу товарів, які пристосовані для тривалої роздрібної торгівлі товарами населенню на розвіз або рознос (лотки, розкладки, стенди, палатки, автомагазини, автофургони тощо), через торгові автомати, а також роздрібна торгівля, що здійснюється комівоєжерами (торговими агентами), через каси підприємств, зі складів, поштою, за допомогою Інтернету, телефону, телебачення тощо» [1]. За даними Головного управління статистики у Харківській області у 2013 р. на території Харківської області їх нараховувалося 1373 одиниці [7].

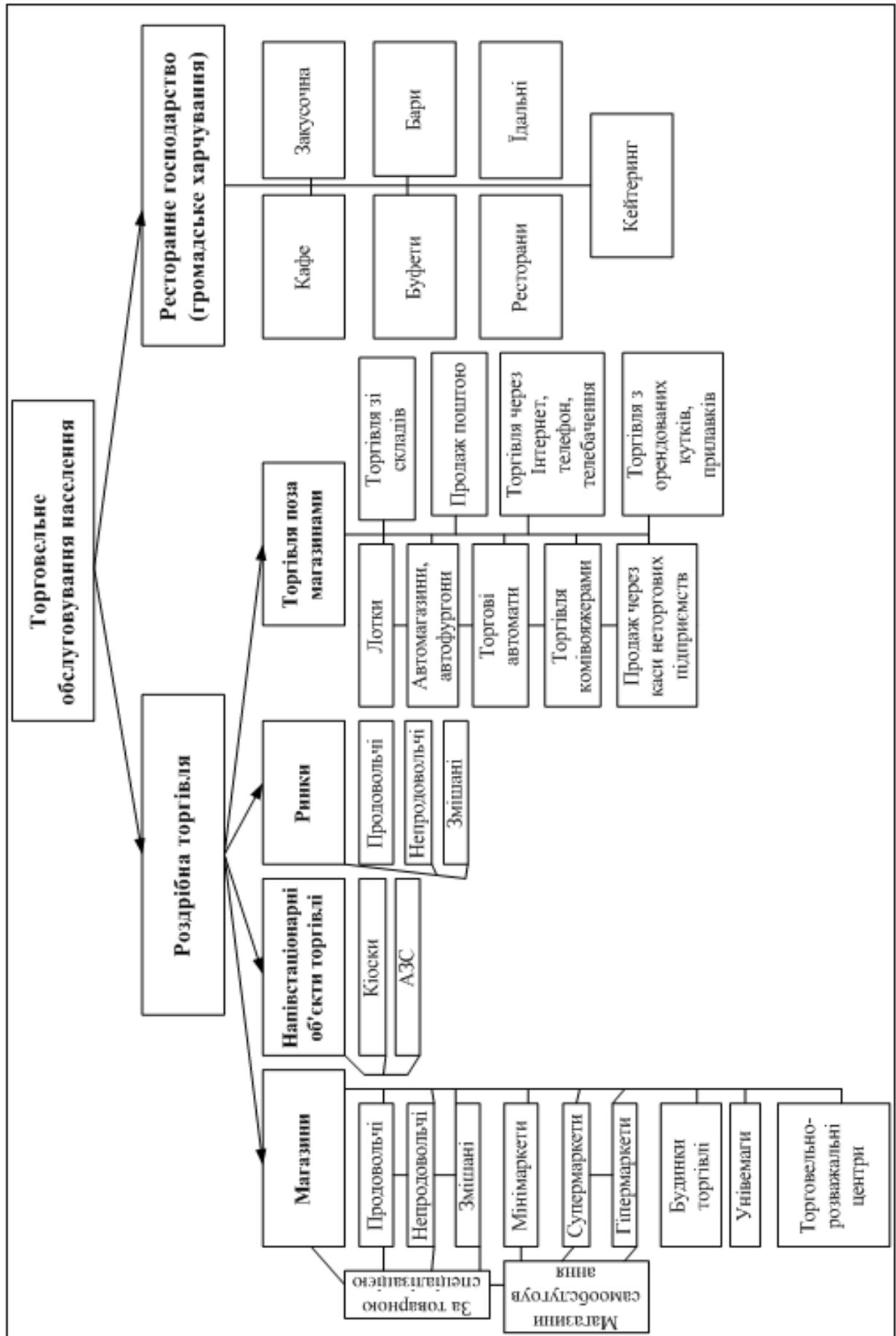

Рис. 1. Компонентна структура торговельного обслуговування населення (складено автором за даними [1,2])

Другою складовою торговельного обслуговування населення виступає *ресторанне господарство (громадське харчування)*. Компонентна структура громадського харчування представлена ресторанами, кафе, закусочними, буфетами, їдальнями, підприємствами з постачання готової їжі [1]. У Харківській області нараховувалося 1651 заклад ресторанного господарства, серед них 86 ресторанів, 1167 кафе, 170 барів, 1057 їдалень [4,7,8]. Останнім часом розвиваються *кейтеринг (постачання готової їжі)*. Закладами кейтерингу є фабрики-заготівельні, фабрики-кухні, домашні кухні тощо. У 2013 р. таких закладів нараховувалося 1156 одиниць [7]. Активно розвиваються підприємства, що впроваджують традиції та особливості національних кухонь, швидкого обслуговування [7].

Таким чином, можна зробити висновки, що компонентна структура торговельного обслуговування населення включає роздрібну торгівлю та ресторанне господарство. У свою чергу роздрібна торгівля представлена магазинами, напівстаціонарними об'єктами торгівлі та торгівлею поза магазинами, а ресторанне господарство – кафе, закусочними, барами, буфетами, їдальнями, кейтерингом. Протягом 2007-2013 рр. спостерігалось переважно для всіх закладів торгівлі скорочення, що свідчило про закриття неконкурентоспроможних торговельних об'єктів. Вивчення компонентної структури торговельного обслуговування населення дозволяє зробити більш детальний аналіз даної сфери, що у майбутніх дослідженнях дасть змогу визначити шляхи удосконалення торговельної сфери.

Список використаних джерел: 1. Інструкція щодо заповнення форм державних статистичних спостережень стосовно торгової мережі та мережі ресторанного господарства / Наказ Державного комітету статистики України від 24.10.2005 N 327. 2. Національний стандарт України ДСТУ 4303:2004 "Роздрібна та оптова торгівля. Терміни та визначення понять" / Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 05.07.2004 р. № 130. 3. Осіпчук І.О. Територіальна організація торговельного обслуговування населення Рівненської області [Текст] : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02 / І.О. Осіпчук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 20 с. 4. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua>. 5. Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення / Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. N 833. 6. Регіональна програма вдосконалення функціонування роздрібних ринків до 2016 р. / Рішення Харківської обласної ради № 171-VI від 16 червня 2011 року. 7. Роздрібна торгівля Харківської області у 2013 році: статистичний щорічник [Текст] / [під ред. О.В. Фінаншиної]. – Харків: Головне управління статистики у Харківській області, 2014. – 98 с. 8. Харківська область у 2013 році: статистичний щорічник [Текст] / Під ред. О.Г. Мамонтової. – Х.: Б.в., 2014. – 561 с. 9. Харьков. Золотые страницы [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.goldenpages.ua/>

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ПО СТВОРЕННЮ КАРСТОВО-СПЕЛЕОЛОГІЧНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРКУ «ПОДІЛЬСЬКИЙ СПЕЛЕОРЕГІОН»

З метою раціонального використання карстових ландшафтів, які мають високий рекреаційний потенціал, необхідне структурування антропогенного впливу, створення особливих категорій природних об'єктів, що охороняються – карстово-спелеологічних національних парків і туристично-екскурсійних спелеокомплексів. Відповідно до міжнародної класифікації природних ландшафтів, особливо територій, що охороняються, національні парки є вищою формою рекреаційної організації природної території, яка є водночас і заповідною, і рекреаційною [2]. У зв'язку з цим, під час створення національних парків, на відміну від заповідників, мають визначальне значення такі особливості території, як привабливість, природна і побутова комфортність, доступність для відвідування. Національні парки – це своєрідні «музеї під відкритим небом». При цьому демонстрація природних та історичних об'єктів повинна здійснюватися за законами музейних екскурсій і музейної справи з максимальним використанням специфіки природного об'єкта. В історії розвитку національних парків світу необхідно відзначити дві найважливіші дати: створення першого національного парку в 1872 році (у США Єллоустонський національний парк, площа – 898,3 тис. га.) і прийняття міжнародного поняття «національний парк» у 1969 році на Генеральній асамблеї Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів. Створення національних парків відкрило перед людством нові можливості протистояння нераціональному використанню природних ресурсів планети. Історично ідея національних парків виростала з прагнення увічнити кращі зразки природи і показати їх людям.

Вважаємо за доцільність організації Подільського спелеорегіону в структуру національного парку, оскільки це упорядкує й поставить на контроль всю рекреаційну діяльність на його території. Водночас функціональні особливості управління таким складним об'єктом, як національний парк, багатоваріантні й вимагають врахування розгалуженої сукупності стратегічних, тактичних й не передбачених завдань. Оскільки просторова екстраполяція будь-якої ситуації найбільш доцільна з урахуванням природної та антропогенно модифікованої територіальної структури парку, то й управлінські заходи доцільно розробляти саме на такій основі, що надає додаткові можливості із достатньо високою імовірністю аналізувати загальну ситуацію, її взаємозв'язки і прогнозні стани.

Національні парки, створені з метою охорони геологічних утворень, живої природи і, як правило, стають популярними туристичними районами. При їх

експлуатації дуже важливо утримувати баланс між цими двома напрямками, які, проте, часто взаємопов'язані: туристи часто приносять паркам дохід, який можна інвестувати в проекти збереження природи, наприклад, створення національного парку у досліджуваному регіоні. Водночас ситуацію ускладнює наявність ділянок із абсолютно заповідним режимом функціонування (окремі печерні системи, наприклад Атлантида, Озерна тощо) й ділянок з контрольовано-обмеженим використанням.

Метою створення такого національного парку є збереження природи національного парку в режимі, який дає можливість природним системам, а також окремим рослинним угрупованням гармонійно функціонувати в часі й просторі. Основними напрямками його діяльності є:

- вивчення природної (у тому числі печерної) флори й фауни території національного парку (а в окремих випадках – і прилеглих територій, які функціонально пов'язані з територіальними системами парку);

- абсолютна охорона функціонування у спонтанному режимі територіальних систем у межах абсолютно заповідних об'єктів (окремих печерних систем);

- збереження в природних і штучно створених умовах у зоні розташування парку живих рослин, в тому числі рідкісних і зникаючих видів, а також насаджень і ландшафтних композицій з метою поліпшення естетичної привабливості території;

- проведення науково-дослідних робіт у напрямі оптимізації печерних систем регіону;

- науково-просвітницька робота в сфері охорони природи печерних систем;

- науково-дослідна робота в сфері розвитку туристичного бізнесу;

- науково-дослідницька робота в сфері паркового будівництва;

- моніторингове дослідження просторово-часового функціонування охоронних печерних систем, біогеоценозів, фітоценозів;

- моніторингове дослідження стану природних систем на ділянках з регульованим і рекреаційним використанням.

Водночас кожен напрям характеризується власною метою.

Активізація туристично-рекреаційної діяльності в Подільському спелеорегіоні автоматично покращить економічні складові кожної з виділених зон. Це насамперед пов'язано з необхідністю інтенсифікації транспортного сполучення, будівництвом доріг, автовокзалів. При цьому існує можливість залучення закордонних інвестицій, оскільки саме такі проекти найчастіше підтримуються.

Інший напрям інтенсифікації економічного розвитку зон пов'язаний з необхідністю значного розширення їх інфраструктури. При цьому немає потреб створення великих комплексів. Доцільно обмежитись туристичними кемпінгами і невеликими базами, які б спеціалізувались на відносно короткочасовому перебуванні спелеорекреантів і спелеотуристів. Такі відпочинкові і тренувальні бази повинні стати центрами розвитку навколишньої інфраструктури у вигляді

пунктів прокату спелеоспорядження, закладів харчування, медичних установ, торгових точок, які б спеціалізувались на продажі довідкової і рекламної продукції, сувенірів тощо.

Доцільно в кожному інфраструктурному центрі створювати центр регулювання рекреаційно-туристичною діяльністю, який би виконував контрольні і статистичні функції. Уся інформація від зональних центрів регулювання повинна концентруватись на центральному керівному закладі спелеорегіону.

Розвиток за такою схемою всіх десяти зон Подільського спелеорегіону спроможний різко збільшити кількість пропонованих робочих місць, за рахунок значного надходження фінансування не тільки від інвесторів (це практично обов'язкова умова на перших етапах розвитку регіону), а й безпосередньо від самих туристів і рекреантів.

Іншою проблемою, яка може виникнути за інтенсифікації експлуатації печерних систем Подільського спелеорегіону, є їх відносна екологічна нестійкість. З метою збереження унікальних печерних систем необхідно:

- проведення попереднього спеціального екологічного обстеження всіх печер, які плануються до туристично-рекреаційного використання;
- створення відповідних екологічних паспортів печер і їх періодичного оновлення;
- вироблення науково-обґрунтованих обмежувальних критеріїв, як загальних, так і для кожної індивідуальної печери;
- організація і реалізація екологічного моніторингу в усіх експлуатованих печерах;
- організація служби екологічного контролю, на яку необхідно покласти не тільки контрольні обов'язки, а й накладання відповідних штрафних санкцій на винних у порушенні екологічно безпечного стану печер та їх окремих частин.

Реалізація пропонованих екологічно спрямованих заходів дозволить забезпечити екологічну збереженість печер за контрольованої інтенсивності рекреаційно-туристичних потоків.

Список використаних джерел: 1. Блага М.М. Рекреаційно-ресурсний потенціал і фактори його використання / М.М. Блага // Укр. географічний журнал. – 2000. – № 2. – С. 28-30. 2. Вахрушев Б.А. Узагальнення світового досвіду по створенню та функціонуванню карстово-спелеологічних національних парків і туристсько-екскурсійних спелеокомплексів карстових ландшафтів / Б.А. Вахрушев, Е.А. Топоркова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського. Серія: Географія. – 2001. – Вип. 2. – С.24-31. 3. Рідуш Б.Т. Підземні палеоландшафти / Б.Т. Рідуш // Фізична географія та геоморфологія. – К.: ВГЛ Обрій, 2005. – Вип. 48. – С. 77-82.

ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Місто є основною формою територіальної організації суспільства. Для функціонування міста та існування міської культури необхідною умовою є наявність публічних просторів, які, як правило, створюються та підтримуються муніципальною владою для громади.

На сьогодні у науковій літературі представлений широкий спектр досліджень, об'єктом яких є публічний простір. Основна частина праць належить англо-американським дослідникам, зокрема географам, соціологам, економістам, архітекторам.

Публічні простори вирізняються з-поміж інших міських просторів ознаками публічності. Поняття «публічний» вдало визначене Дж. Вейнтраубом шляхом таксономізації. Л. Стеел та Д. Мітчел адаптували цю таксономізацію стосовно публічних просторів. Автори розглядають чотири головних підходи до розуміння цих понять [1]:

- згідно першого підходу, публічне – це те, що стосується держави (state) та її адміністративних функцій (приватне – те, що стосується економіки). Відповідно, публічний простір – це простір, в межах якого забезпечується функціонування держави, виконання функцій захисту та регулювання індивідуальних прав, економічного розвитку;

- згідно другого підходу, публічне – те, що стосується держави та економіки (приватне – те, що стосується домашнього, родинного);

- згідно третього підходу, публічне – те, що стосується громади, урядування, громадян (community, polity, citizens) (приватне – те, що стосується домогосподарств, приватної власності);

- згідно четвертого підходу, публічне – те, що стосується комунікабельності (sociability), відкритого самовираження (приватне – все те, що громадяни вирішують не робити публічним).

Організація «Проект публічних просторів», заснована В. Уайтом, характеризує публічність через три зрізи: дизайн, зв'язки простір-користувач та активність. М. Лопес для вичерпного аналізу публічності додає ще один зріз – управління [3].

У сучасних міждисциплінарних дослідженнях застосовується три підходи до розуміння концепту публічного простору [2]:

- правово-економічний підхід, у рамках якого важливо відповісти на конкретні питання щодо публічного простору – що це і хто платить за це? – поклавши тим самим інституційну та дифенційну основу для інших запитів.

- соціально-просторовий підхід, у рамках якого існування публічного простору сприймається як само собою зрозуміле і ключовими питаннями є дизайн та використання (як він виглядає і як використовується?).

- політичний підхід фокусується на ролі публічних просторів у розвитку демократії, абстрактно розуміється як майданчик для діяльності і конкретно – як місце виключення суб'єкта або збільшення прав і можливостей.

Різні дослідники в рамках кожного з підходів описують публічний простір за допомогою різних атрибутів. Найбільш загальне визначення публічно простору подано З. Нілом: “усі області, які відкриті і доступні для всіх членів суспільства, у принципі, хоча і не обов'язково на практиці” [3].

К. Мезенцев та Н. Мезенцева виділили головні функції публічних просторів [1]:

- комунікаційна (місця для зустрічей, спілкування, самовираження, проведення вуличних парадів, спільних святкувань).

- рекреаційна (місця для прогулянок, відпочинку, розваг, проведення вуличних вистав).

- політична (місця публічних зборів, дебатів, висловлення протесту, політичної боротьби, соціальних рухів, проведення владою демонстрацій, парадів).

- територіальної ідентифікації та самоідентифікації (місця формування і підтвердження ідентичності, розвитку територіальних громад).

- шопінгу (порівняно нової функції публічних просторів, яка подекуди витісняє інші).

Р. Сеннетт зауважує про затухання публічного життя, так як вулиці та площі були замінені “приміським житлом” та перетворені лише на місця транзиту. Протягом багатьох років, глобалізація, приватизація, міська дисперсія і зростаюча доступність електронного спілкування сприяли зменшенню попиту на ці простори [3]. Крім песимістичного прогнозу для публічних просторів Ж. Гехл зауважує про повернення до традиційних форм з метою відновлення громадського життя і повернення міста мешканцям. Сучасний феномен присвоєння громадянами просторів, таких як фермерські ринки, антикварні ярмарки, кінотеатри під відкритим небом, який між іншим, показує, що для суспільства характерна нова динаміка. К. Ворпол та К. Нокс говорять про розвиток нових типів вказаного простору [3].

Таким чином, публічний простір трансформується гнучким відповідно до соціальних змін, нові форми суспільного життя потребують нових просторів. Перебудова концепції публічного простору і публічності є актуальною.

Список використаних джерел: 1. Мезенцев К.В. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація / К.В. Мезенцев, Н.І. Мезенцева // *Часопис соціально-економічної географії*. - К. : 2011. - Вип. 11(2). - С. 39 – 47. 2. Neal Z. Seeking common ground: three perspectives on public space / Z. Neal // *Urban Design and Planning*. – 2010. – P. 1-8. 3. *The Changing Publicness of Urban Spaces [Електронний ресурс]* / M. Lopes – Conference Paper. – 2013.

ЛОГІСТИЧНИЙ ТА МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ГЕОПРОСТОРУ ВЕЛИКОГО МІСТА

Нині стало звично говорити про кризовий стан туристичної галузі в Україні (з відомих причин), зменшення туристопотоків, скорочення чисельності та доходів турфірм тощо. Особливо наголошується на зменшенні кількості туристів, зокрема, іноземців, які приїжджають в Україну з метою відвідання найбільших міст – Києва, Харкова, Одеси тощо. Так, по Києву наводиться цифра зменшення туристопотоку за 2015 р. – 40%. Але не всі міста України зазнають втрат туристів у нинішні складні часи. На цьому тлі виділяється Львів, який переживає нині збільшення туристопотоку не тільки українських, але й іноземних туристів. Львів у своєму туристичному розвитку навчився робити з проблем переваги, що приваблює до нього все більше туристів - як українських так і іноземних. Це такий практичний «city branding» (англ. – брендинг міста), який включає у Львові використання усіх тих можливостей для розвитку туризму, які з'явилися у цього міста останнім часом. Приміром це відноситься до міжнародних футбольних матчів, які нині команда «Шахтар» (Донецьк) проводить на львівському стадіоні «Арена Львів». Кожний такий матч супроводжується приїздом до Львова футбольних вболівальників з відповідних країн (Бельгії, Німеччини, Австрії, Туреччини, Словенії тощо). Вони заповнюють львівські готелі, ресторани, кав'ярні – відповідно місто на цьому заробляє.

Сьогодні серед туристів стало модно відвідувати не тільки львівські кав'ярні, але й львівські театри, де показують п'єси актуальної патріотичної тематики (зокрема, їхніми героями є учасники АТО), ставлять соціальні опери (вперше в Україні) тощо. А це вже інший, дещо вищий рівень культури Львова, з яким знайомляться туристи. Недарма у 2015 р. Львів визнано однією з «літературних столиць Європи», що знову ж таки сприяє збільшенню туристичних прибуттів до міста. При цьому комісія Творчої мережі міст (Creative Cities Network) ЮНЕСКО обирала лідерів з 33 країн світу у семи номінаціях. Головні критерії при відборі – наявність **літературних та культурних подій** у місті, розвиток **літературного туризму**, активна робота бібліотек та книгарень, якість освітніх програм. Також гарно себе зарекомендував у місті проект «Ніч у Львові», який здійснюється за підтримки одного з найбільших банків України «Кредобанк». У 2015 р. в рамках цього проекту відбулося більш як 100 різноманітних екскурсій та вистав. Також Львів активно використовує сучасні можливості інтеграції України до світового та європейського туристичного та культурно-мистецького простору,

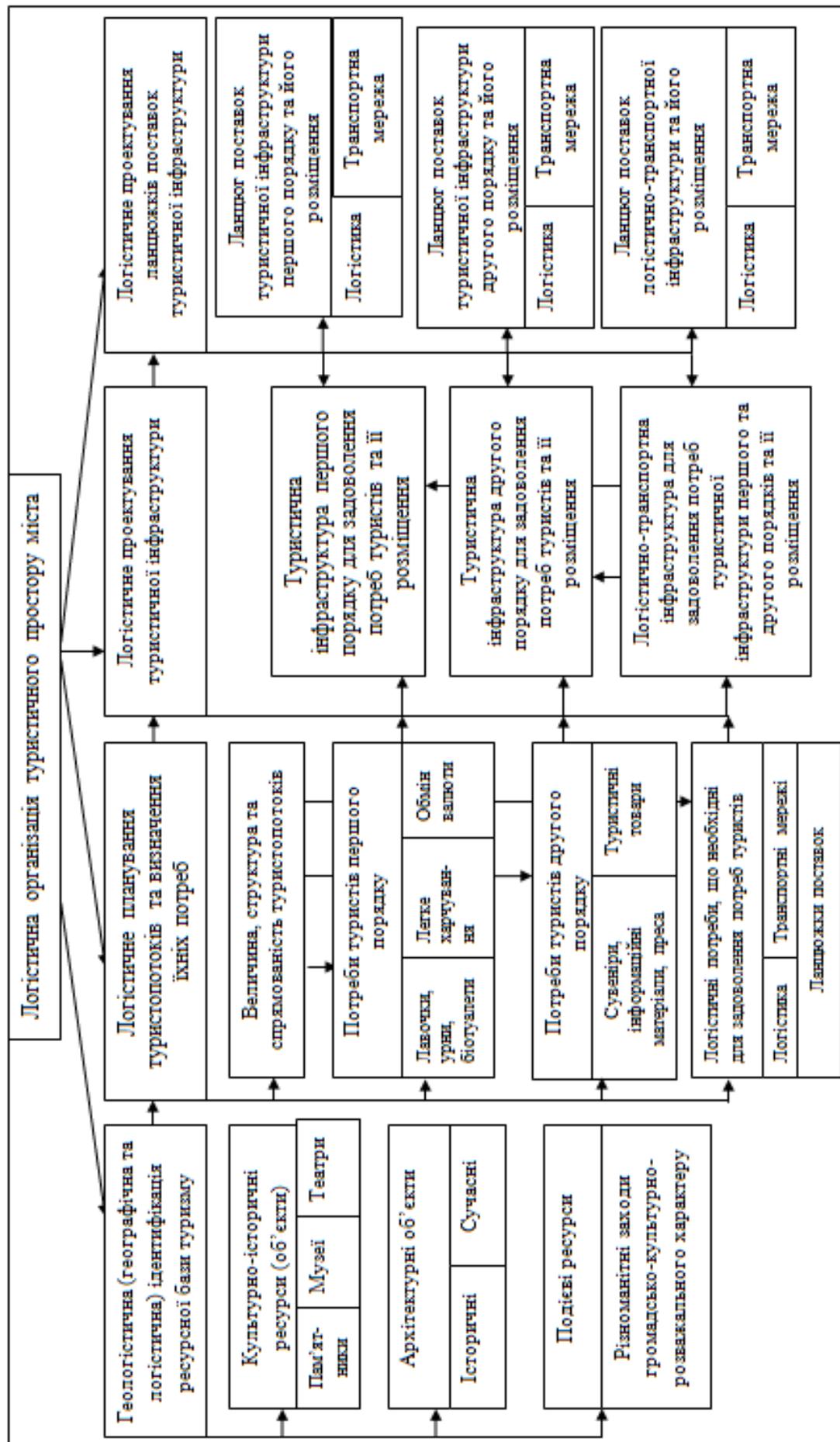

Рис. 1. Логістична організація туристичного простору міста: структура та складники (авторська розробка)

так у 2015 р. місто приєдналося до мережі історичних міст світу, які проводять Різдвяні ярмарки (за ініціативи та участі ТзОВ «Львівські ярмарки»), а у 2010 р. виграло грант від Європейського Союзу (ЄС) на проект «Підземний Львів» (за Програмою добросусідства ЄС «Польща-Україна-Білорусь»). Приваблюють туристів і численні нові пам'ятники, що нещодавно з'явилися у Львові, зокрема С. Бандері, митрополиту А. Шептицькому, козаку І. Підкові, кавоману Ю.-Ф. Кульчицькому, художнику Никифорові, автору музики до Гімну України, композитору М. Вербицькому тощо. Цей список можна продовжити декількома монументальними творами, що належать авторству молодого львівського скульптора В. Цісарика – це пам'ятники Леопольду фон Захер-Мазоху, винахідникам газосвітної лампи Яну Зегу та Ігнацію Лукасевичу, Пабло Пікассо, львівським пивовару та сажотрусу, які стали свого роду візитівками міста, що створюють його імідж.

В результаті такої активної маркетингово-рекламної діяльності з приваблення до міста відвідувачів Львів відчуває вже не нестачу, а надмір туристів, особливо в центральній частині міста, зокрема, площі Ринок та пр. Свободи. Перевантаження міста туристами – це теж проблема, оскільки викликає їх надмірну концентрацію, погіршення якості екскурсійного обслуговування, зниження рівня готельно-ресторанних послуг (черги) тощо. Вирішити ці труднощі допомагає застосування логістичного підходу до ефективної організації туристичного простору міста. Це розуміння відчувається на рівні управління туризму Львівської міської ради, де намагаються не просто фіксувати стан та проблеми туризму у місті, а управляти розвитком туристичної галузі на засадах сталого розвитку, аналізувати та регулювати туристопотоки, складати туристичний календар подій у місті на рік тощо.

Отже, логістичний чинник виступає важливим важелем сталого розвитку туризму у Львові, Києві, Харкові та в інших великих та малих містах України, які є значними туристичними центрами, що потребує його (чинника) теоретичного та методичного осмислення та обґрунтування. Структура та складники логістичної організації туристичного простору міста (ГЛО ТПМ) показані на рис. 1.

Список використаних джерел: 1. Smyrnov I.G. Marketing mix of sustainable tourism: case of the National Nature Park «Synevyr» // In «A new vole of marketing and communication technologies in business and society: local and global aspects»: Monograph / Ed. By Y.S. Larina, O.O. Romanenko. – USA, St. Louis, Missouri: PH «Science & Innovation Center, Ltd», 2015. – P. 433-446. 2. Смирнов І.Г. Логістична організація туристичного простору (на прикладі сакрального туризму)/ І.Г. Смирнов // Збірка статей НІЦ «Знання» за матеріалами VIII Міжн.наук.-практ.конф. «Розвиток науки у XXI ст.» – Харків: НІЦ «Знання», 2015. – С. 89-94. 3. Смирнов І.Г. Логістика туризму: навч.пос. / І.Г. Смирнов. – К.: «Знання», 2009. – 444 с.

ТЕРИТОРІАЛЬНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал Закарпатської області у поєднанні з вигідним географічним положенням та існуючим багаторічним досвідом і напрацюваннями у сфері рекреації є достатньо вагомою передумовою пріоритетного розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону.

Туристично-рекреаційний комплекс регіону з метою подальшого свого розвитку виконує різні суспільні функції:

- максимальне задоволення потреб населення у відпочинку, оздоровленні, лікуванні, духовному та фізичному розвитку;
- збереження мережі державних санаторіїв, забезпечення санаторіями для лікування громадян, що постраждали від стихійного лиха, аварій та інших категорій населення, що потребують державної підтримки.

Передумови формування рекреаційно-туристичного комплексу:

- географічні – вигідне географічне положення (область є воротами України у Західну Європу) створює їй певні переваги для прискореної інтеграції в європейські структури; унікальне прикордонне положення; "Центр Європи" (с. Ділове Рахівський район);

- історичні – своєрідність краю, де збереглись висока культура господарювання, традиції і навички місцевого населення;

- економічні – досягнуті позитивні структурні зрушення служать вагомою передумовою для поступового економічного зростання;

- транспортні – розвинута мережа автомобільних доріг та залізниць з врахуванням зручного географічного положення;

- природні – наявність значних запасів унікальних мінеральних вод, лісів, підземних і поверхневих вод, корисних копалин індустріального значення, ландшафтно-кліматичних зон;

- рекреаційні – область володіє потужним природним потенціалом для санаторно-курортного лікування та оздоровлення людей, який може перетворити рекреаційну сферу в одну з провідних галузей економіки області;

- екологічні – порівняно низький рівень антропогенного забруднення довкілля та виняткова екологічна роль Карпат на континенті сприяють позитивному іміджу області.

Основною ланкою туристично-рекреаційного комплексу є безпосереднє обслуговування туристів та рекреантів. Ця складова функціональної структури

включає до свого складу наступні підкомплекси:

- санаторно-курортний: санаторії, санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, курортні поліклініки. На сьогодні мережа санаторно-курортних, туристично-рекреаційних та готельних закладів області нараховує 328 об'єктів, в яких одночасно можна розмістити 19,6 тис. осіб. Оздоровчі заклади області нараховують 32 об'єкти, що становить 10 % від загальної кількості об'єктів туристично-рекреаційної галузі області. У мережу санаторно-курортних та оздоровчих закладів входять 20 санаторіїв, 7 санаторіїв-профілакторіїв, 28 баз відпочинку, по одному пансіонату з лікуванням та відпочинком, одна курортна поліклініка, два дитячі оздоровчо-санаторні позаміські заклади цілорічної дії. Одна шоста перерахованих об'єктів знаходиться у Свалявському районі, 15 % – у Мукачівському та по 11,7 % – у Виноградівському та Хустському районах. Місткість оздоровчих закладів області становить 4 464 ліжка, які забезпечують 23 % ліжкового фонду області. Рекреаційні заклади області нараховують 97 об'єктів, що становить 29 % від загальної кількості об'єктів туристично-рекреаційної галузі області. Найбільш розвинута мережа закладів цього профілю у Тячівському, Міжгірському, Свалявському та Перечинському районах (66 об'єктів), Місткість рекреаційних закладів області становить 6 666 ліжок, які забезпечують 34 % ліжкового фонду області;

- туристично-пізнавальний (самодіяльний, організований): турбази, турготелі, готелі, мотелі, кемпінги тощо;

- оздоровчо-спортивний: пансіонати, мисливські будинки, спортзали та інші елементи спортивного забезпечення місць відпочинку;

- дитячого відпочинку пов'язаний із організованим відпочинком дітей у дитячих таборах різної спеціалізації (лікувально-оздоровчих, санаторно-курортних, спортивних) у різні пори року. У області функціонують 25 таких дитячих закладів. В Ужгородському районі є дитячий англomовний табір "Поліглот" та літній табір "Неємія" (м. Ужгород), "Трембіта" (с. Циганівці), "Гармонія"(с. Великі Лази), "Вогник" та "Малютко"(с. Оноківці) та інші. У Мукачівському районі розташовані відомі санаторії, пансіонати, дитячий оздоровчий комплекс "Мрія" (с. Лісарня), а також на базі "Водограй" (сmt. Чинадієво) працює англomовний табір у Карпатах – American English School. В Іршавському районі є кілька цікавих літніх таборів відпочинку, серед яких – туристично-оздоровчий табір "Зачарована долина" (с. Чорний Потік), а також Центральний табір туристичного активу учнів України (с. Осій);

- корпоративної рекреації орієнтований на залучення до туристично-рекреаційного процесу не тільки суб'єктів даного регіону, але й також інших регіонів країни з метою всебічного та більш продуктивнішого оздоровлення, відпочинку, пізнання. Також передбачається співробітництво з аналогічними структурами іноземних держав з приводу спільної діяльності по організації туристично-рекреаційного процесу, можливість відкриття в іншій місцевості філіалів та філій як в середині країни, так і за кордоном.

Туристична індустрія Закарпаття формується на основі узгодження обсягів туристично-рекреаційного потенціалу, туристичних господарства й

інфраструктури та туристичних потоків. Вона забезпечує значний внесок в економіку краю, сприяє створенню нових робочих місць, знайомить туриста з культурними, історичними надбаннями, природним середовищем.

Однак наявний потенціал реалізований недостатньо насамперед через відсутність повноцінної, адаптованої до ринкових умов державної політики розвитку вітчизняного туризму, через низьку його економічну ефективність, що зумовлює виникнення низки проблемних питань в даній сфері. На сьогодні основними проблемами в туристичній галузі Закарпаття залишаються:

- слабка комунікаційна доступність перспективних для освоєння в туристично-рекреаційних цілях територій (незадовільний стан доріг, відсутність електрифікації, газифікації);

- відсутність достатньої кількості кваліфікованих кадрів;

- відсутність законодавчо встановленого механізму реєстрації особистих селянських господарств у сфері сільського зеленого туризму.

Визначені проблеми розвитку рекреаційно-туристичного комплексу можуть бути вирішені наступними шляхами:

- розробка та впровадження інноваційних технологій рекламно-презентаційної діяльності;

- ефективне використання природних рекреаційних ресурсів та об'єктів історико-культурної спадщини;

- створення, реконструкція та модернізація дорожньої, рекреаційно-туристичної інфраструктури на основних туристичних маршрутах;

- організації туристично-оздоровчої та екскурсійної роботи серед усіх вікових груп населення області, насамперед дітей, підлітків і молоді;

- підвищення якості та розширення асортименту туристичних послуг, шляхом впровадження нових туристичних маршрутів і тематичних екскурсійних програм;

- відродження і розвиток місцевих ремесл, місцевих фольклорних і культурних традицій, народних звичаїв, обрядів.

За умови комплексного вирішення першочергових проблем туристично-рекреаційного комплексу запропонованими шляхами, Закарпатська область повинна стати високорозвиненим курортно-рекреаційним регіоном міжнародного значення, забезпеченим сучасною інфраструктурою санаторно-курортного господарства.

СТРУКТУРА ТА СУТНІСТЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

За останні роки провідними фахівцями в галузі туризму ефективно функціонування галузі та пов'язаних з нею регіональних туристсько-рекреаційних ресурсів розглядається з точки зору розвитку туристичної дестинації. Україна може бути цікава європейським дослідникам-туризмологам як держава, що має привабливий комплекс таких складових рекреаційного потенціалу, як розташування, наявність унікальної історичної спадщини, включаючи археологічні артефакти та пам'ятки Трипільської культури – колиски європейської цивілізації, Античності, Середньовіччя, Козаччини, Українського бароко та ін., чудові природні скарби (горні, степові, лісові, річкові та приморські заповідники, джерела цілющих мінеральних вод та ін.), широкі можливості сезонного гірського, водного, автомобільного, кінного та велотуризму). Можна вважати, що рекреаційний потенціал України багато в чому схожий Західно- і Центральноєвропейським, але Україна вже зараз намагається вирішити проблеми, до яких європейські країни ще не приступили.

Харківська область, як і Україна, володіє величезним туристичним потенціалом, але наявність туристичних ресурсів ще не гарантує ефективного функціонування туристичного бізнесу в регіоні. Діагностика соціально-економічного розвитку туристичних регіонів та подальша суспільно-географічна оцінка туристсько-рекреаційних ресурсів починається з побудови моделі рекреаційного середовища, яка може бути подібною як для країни загалом, так і для окремих її територій, які потребують дослідження на мікрорівні. Послідовне об'єднання рекреаційних установ у комплекси, комплексів – у зону, зон – у район, районів – у регіон супроводжується створенням єдиної системи обслуговування й комунікацій. Складна ієрархічна структура рекреаційного середовища вимагає побудови принципової схеми, що створює оптимальні моделі його функціонування й керування.

Рекреаційне середовище – це сукупність природних, технічних і соціальних об'єктів, процесів і явищ, серед яких відбувається рекреаційна діяльність [2]. Компонентами його вважають рекреаційну діяльність, рекреаційне утворення та туристсько-рекреаційні ресурси.

Рекреаційна діяльність традиційно направлена на відновлення фізичних та духовних резервів людини. О.С. Шматків поділяє усі види діяльності на дві групи, що об'єднують 4 основних види занять: група відновлення (рекреаційно-лікувальні заняття; рекреаційно-оздоровчі заняття) та група розвитку (рекреаційно-спортивні заняття; рекреаційно-пізнавальні заняття) [1].

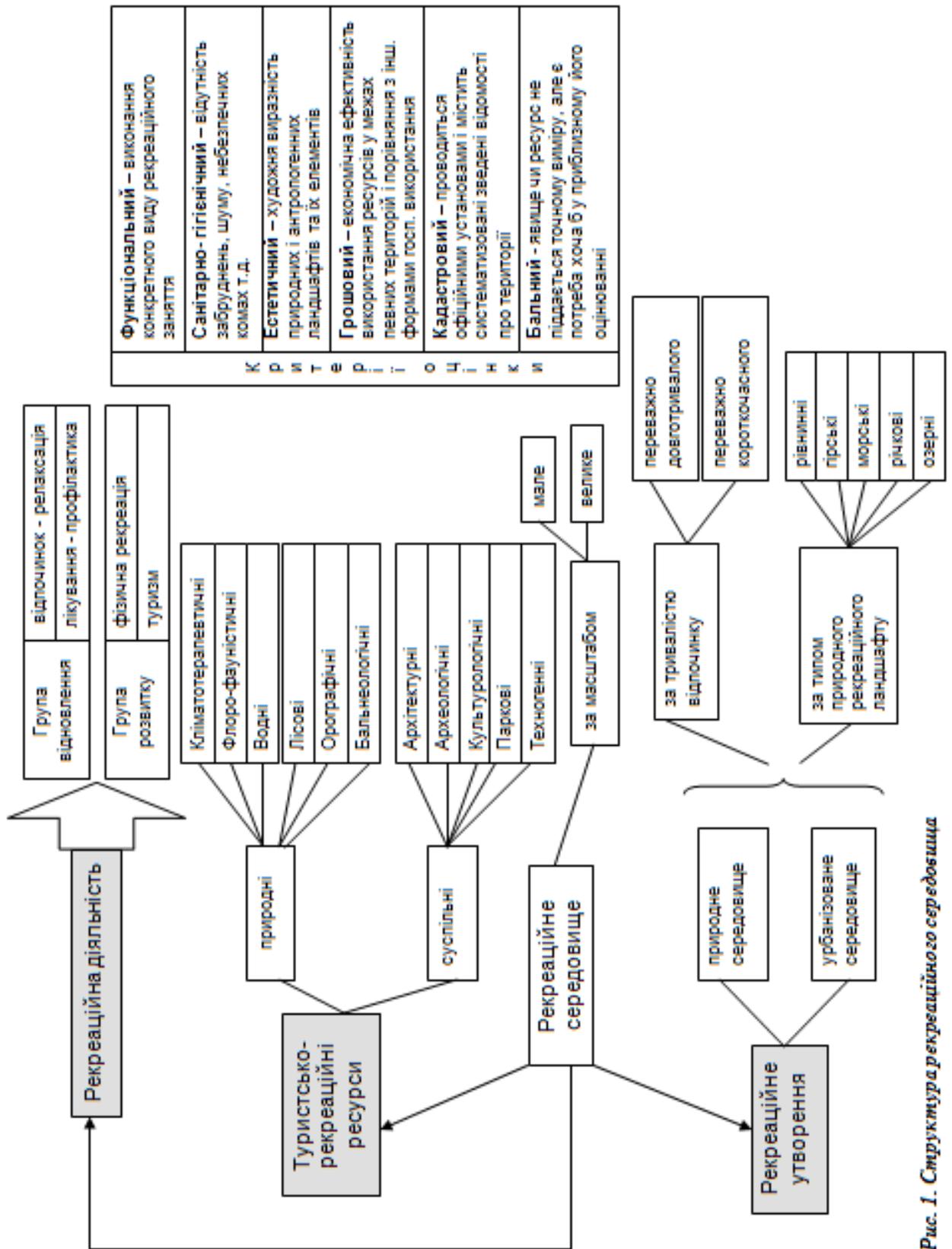

Рис. 1. Структура рекреаційного середовища

Рекреаційні утворення – функціональна сукупність природного й урбанізованого середовища, перетвореної для відпочинку (рекреації). Рекреаційні утворення розрізняють за наступними ознаками:

природна – парк, пляж, басейн, лижний схил;

урбаністична – рекреаційна установа, рекреаційний комплекс, рекреаційне селище, рекреаційний центр;

таксономічна – визначає місце даного рекреаційного освіти в ієрархічній драбині всієї системи рекреаційних утворень: регіональна, районна, локальна система рекреаційних утворень різного масштабу;

типологічна – обумовлює якісні відмінності за функціями рекреаційних утворень одного таксономічного рангу: рекреаційна установа – туристський готель; рекреаційна ділянка – парк, гідропарк, спортивний парк; рекреаційна агломерація – курортний район.

Зупинимось докладніше на третій складовій рекреаційного середовища більш детально. Як правило, наявність туристичних ресурсів визначає формування туристичного бізнесу в тому чи іншому регіоні [4]. М.П. Мальська наголошує, що ресурсом є не лише пейзаж чи історична пам'ятка, а й тиша, чисте повітря, гостинність жителів тощо [3]. Враховуючи природну, соціальну та історико-культурну складові у визначеннях рекреаційних та туристських ресурсів, орієнтацію на споживання і задоволення потреб людей (туристів) найчастіше ці поняття вважають близькими за значеннями і об'єднують єдиним поняттям – туристсько-рекреаційні ресурси.

Проаналізувавши тлумачення вчених-географів, які займаються вивченням проблематики туристичних ресурсів, зробимо наступний висновок-узагальнення стосовно сутності та властивостей туристсько-рекреаційних ресурсів [2, 3, 4, 5, 6]. Таким чином, туристсько-рекреаційні – це об'єкти та явища природного чи антропогенного походження, які:

- мають історичну або художню цінність, оригінальність, естетичну привабливість;

- сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил та соціальних потреб людини;

- використовуються для прямого й опосередкованого рекреаційно-туристського споживання та виробництва туристичного продукту;

- впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів і центрів, їх спеціалізацію та економічну ефективність.

При дослідженні феномену туристських ресурсів з'явилося декілька підходів до їх оцінки: психолого-естетична, технологічна, рентна або грошова, медико-біологічна або фізіологічна, а також кадастрова оцінка. Найбільш розповсюдженою є бальна оцінка, яка застосовується у тих випадках, коли будь-яке явище чи ресурс не піддається точному виміру, але є потреба хоча б у приблизному його оцінюванні, а також тоді, коли немає потреби в точному вимірі явища [4].

Природні, природно-технічні, соціально-економічні комплекси та їх елементи можна розглядати як цілісне рекреаційне середовище (рис. 1).

Досвід виведення туристичної галузі України з кризи може послужити базисною моделлю для побудови стратегій державами Європи в майбутньому. Складна структура рекреаційного середовища вимагає створення принципової схеми, яка може бути використана для подальшого суспільно-географічного дослідження туристсько-рекреаційних ресурсів країни або окремих проблемних територій. Основні компоненти рекреаційного середовища – це рекреаційна діяльність, рекреаційне утворення та туристсько-рекреаційні ресурси.

Список використаних джерел: 1. Величко В.В. *Організація рекреаційних послуг / Навчальний посібник.* – Х.: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с. 2. Бейдик О.О. *Рекреаційно-туристські ресурси України / О.О. Бейдик.* – К.: ВЦ КНУ, 2001. – 396 с. 3. Мальська М.П., Худо В.В. *Туристичний бізнес: теорія та практика / Навчальний посібник.* – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с. 4. Смаль І.В. *Основи географії рекреації та туризму : навч. посіб. / І.В. Смаль.* – Ніжин : НДПУ, 2004. – 105 с. 5. Стафійчук В.І. *Рекреалогія / В.І. Стафійчук.* – К.: Альтпрес, 2006. – 263 с. 6. Топчієв О.Г. *Основи суспільної географії.* – Одеса: Астропринт, 2001.

UDC 911.3

M. Civan

marek.civan@ukf.sk

*Scientific supervisor – doc. RNDr. Alfred Krogmann
Constantine the Philosopher University, Nitra, Slovakia*

ASPECTS OF TOURISM IN THE DONOVALY MUNICIPALITY AND ITS POSITION WITHIN THE BANSKÁ BYSTRICA DISTRICT IN 2005 – 2014

Introduction. Tourism is currently one of the main driving forces of regional development of areas, which are typical for attractive sites for tourism realization. It is a broad spectrum phenomenon that may transform the area, where it takes place. The Donovaly municipality is the representative example of the mentioned activity. It is located in the Central Slovakia and underwent the transformation from former lumbermen and coalmen settlement [7, 8] to the municipality as well as a yearlong tourism centre over the last century. It has brought an increase in visit rate of the municipality along with the interventions into a natural landscape that were reflected especially in the massive construction of collective accommodation facilities that responded to the increased demand by tourists. The expansion of material and technical base of tourism hit mostly the physical-geographical elements of the landscape. The aim of the paper is to point out the burning aspects of tourism in the Donovaly municipality during the last decade, as well as its position in the context of the Banská Bystrica district along with the perception of such features by its visitors.

Development of tourism. The initial signs of tourism in Donovaly may be dated back to the 20s and 30s of the 20th century [1], when the first basic sport institutions were established and the municipality became the target destination for tourists. In 1938, the construction of the first hotel was completed, while the

construction of the first ski lift started [7]. The significant development occurred during the 60s and 70s of the 20th century, when an attractiveness of Donovaly grew due to the domestic tourism and many corporate cottages were built [9]. The Donovaly saddle became the ideal place for realization of winter sports. Another important phase of development is dated by the establishment of the Slovak Republic in 1993, when the “Skicentrum Donovaly” was established through the privatization of former infrastructure. It has begun to be the main private subject in tourism and since 2003, its name has been changed into the PARK SNOW Donovaly. Slovakia’s accession to the EU in 2004 opened the market, what resulted into a further development of tourism [2]. In Donovaly, various possibilities of summer recreation were added (e.g. Habakuky, Fun Arena), whilst two new hotels (Galileo and Residence) were built, as well.

Methods. In order to highlight the selected impacts and aspects of tourism, there were selected partial indicators associated with the performance of tourism that were acquired from the Statistical Office of the Slovak Republic [6]. Within the comparison of last decade (2005-2014), the Development Index (DI) was applied, which indicates an increase (values above 100%), stagnation (value of 100%) or decrease (values below 100%). Another parameter was the municipal waste production, since tourists along with accommodation and catering facilities are directly involved in the waste production [3], thereby expenses of municipal budget are influenced. The mentioned values were gained from the Slovak Environment Agency [5] that collected data at municipal level in 2011. The final part within the research lied in the verification of presented facts through the questionnaire survey among visitors of Donovaly, who presented their attitude to the construction of accommodation facilities using the 5-point Likert scale.

Number of accommodation facilities. Accommodation facilities (AF) are the cornerstone for the stay of tourists in area for time longer than 24 hours [4]. In 2005, there were 81 AF recorded in the Banská Bystrica (BB) district, while 30 (37.0%) of them were located in the Donovaly municipality. In the BB city, there were located just 21 (26.0%) AF, what shows that in all other (40) municipalities of the district, there were summarily 30 AF, what is the same number as in Donovaly. At the end of reference period (2014), the number of AF in the district grew to 107, showing the increase of 32.1%. Donovaly remained the municipality with the highest number of AF of all municipalities in the district. In the aforementioned municipality, 36 AF were located in 2014, indicating the increase of 20.0%. Just 32 AF were registered in the BB city, what points out the increase at the level of 52.4%. The number of AF in other municipalities grew to 39, thereby the value of the Development index reached 130.0% (increase by 30.0%). Summarily, the number of AF increased within the BB district in general during the last decade.

Number of accommodated visitors. Visitors, who use AF, reflect in some extent an attractiveness of area, due to which they remain there longer than 24 hrs. In 2005, there were 76,748 accommodated visitors in AF in the BB district. The most of them, even 45,601 (59.4%) used the establishments in the BB city, while just 14,454 (18.8%) tourists found accommodation in Donovaly. The rest (more than the one

fifth) were accommodated in the other municipalities in the district. Whereas in 2005, tourists usually chose the BB city as their place for stay, the situation in 2014 was different. Although the number of accommodated visitors in the district fell to 76,043 (decline of 1%), the proportion between the BB city and Donovaly changed. The accommodation in the BB city was used by 32,276 (42.4%) tourists, while in Donovaly were accommodated 25,333 (33.3%) visitors. It indicates the increase of more than 75.0%, what confirms a higher interest of tourists to stay in Donovaly, even because of the improvement of offer in the PARK SNOW Donovaly centre.

Number of overnight stays. This indicator shows visitors' preference to remain in AF, respectively in such region. In 2005, there were registered 201,758 overnight stays in the BB district; thereby the average length of stay reached 2.64 days. In the BB city, even 97,428 (48.3%) overnight stays were recorded, but the average length of stay was just 2.14 days. On the other hand, just 45,288 (22.4%) overnight stays of tourists were registered in Donovaly, but the average length of stay was higher by 1 day (3.13 days). At the end of the decade, changes were visible within these indicators. The number of overnight stays in the district raised to 210,392 (increase of 4.3%). Moreover, the average length of stay grew to 2.77 days, indicating an increase of 6.1%. In the BB city, there were just 66,416 (31.6%) overnight stays that shows a decline by 34.6% (DI = 65.4%). The average length of stay decreased, as well, to the level of 2.06 days. Contrary to that, Donovaly reached the increase in the number of overnight stays to 70,835 (33.7%), indicating the increase of 50.4%. On the other side, the average length of stay fell to 2.80 days (decline of 10.5%). Despite the fact that Donovaly reached more visitors in 2014 than in 2005 and outperformed also the district city (BB), visitors stayed there for shorter period at the end of the decade.

Municipal waste production. One of the most negative aspects of tourism is the waste production that is created at the place, where tourists are. The transport of waste is the role of municipality, so the quantity of waste per capita per year shows the difference between tourism localities and common municipalities with no tourism importance. In the BB city, there were registered just 350.46 kg of waste per capita per year, but in Donovaly this amount reached 2,277.55 kg, what was the highest value within the whole district. The average level of municipal waste production in the other municipalities reached 247.36 kg per capita per year, confirming a real problem that is arising in the municipality of Donovaly.

Visitors' attitude. A perception of the issues connected with the construction of AF in the Donovaly municipality was assessed through a questionnaire survey that belongs to the traditional methods of geographical research. It was conducted among visitors of municipality during 2015 summer season and 2016 winter season, consisting of total 426 respondents. They expressed attitudes towards 3 statements associated with the perception of AF, while 1 Pt. indicated a strong agreement and 5 Pts. showed a strong disagreement. The goal of the first question was to find out if the construction of AF worsened the image of natural landscape. Within the results, it got a neutral level of perception (2.88 Pts.), because the centre of municipality is surrounded by forests that complete a natural feature of environment. Conversely, respondents showed the agreement with the statement that the number and structure

of AF is sufficient and the further construction should not continue. The answers reached 1.77 Pts. in average, what belongs to the interval of strong agreement (1.0-1.8 Pts.). The surveyed visitors perceived a high density of AF along with the fact that some of them are not sold out not even during the main winter season. Respondents also showed a mild agreement with the statement that the construction of AF disrupted the original rural character of the municipality. The average level of their answers reached 2.03 Pts. Many of them added that Donovaly lost its nature due to the purposeful transformation into a yearlong tourism destination.

Conclusion. The municipality of Donovaly is a yearlong tourism centre having a stable position among other settlements in the Banská Bystrica district. During the reference decade (2005-2014), Donovaly was characterized by the increase of AF by 20%, but more significant growth was registered in the number of accommodated visitors, in which Donovaly surpassed also the BB city. Consequently, the increase of number of overnight stays was recorded, but the average length of stay was reduced from 3.13 to 2.80 days (the Development Index reached just 89.5%). Despite these facts, Donovaly strengthened their position in tourism within the district. One of the most significant negative aspects is the production of municipal waste that in Donovaly reached the highest quantity per capita per year. Through a questionnaire survey, the burning issues associated with the AF were pointed out. Tourists perceived the high number and structure of AF and they do not recommend constructing new ones, what is a strong message from the people using AF. Based on their reactions can be concluded that Donovaly lost its rural character, partially due to those construction activities. In general, the municipality improves its position in the tourism market of the district, but the warning alert is hidden within the sensitive way of interventions to the natural landscape by construction of new elements, because their high density may have a negative impact on tourists and entice them away and thus cause negative feelings from the visited place.

Acknowledgement. The paper was published thanks to the support of the university project called “Perception of tourism impacts on the rural landscape on the example of Donovaly tourism centre”.

References: 1. Bačík, M. 2016. *Výbrané lokality cestovného ruchu medzi Banskou Bystricou a Ružomberkom z pohľadu geografa*. In *Aktuální problémy cestovního ruchu*. Jihlava: Vysoká škola polytechnická. In Press. 2. Čuka, P. *Priestorová dynamika infraštruktúry cestovného ruchu v Banskej Bystrici a v jej rekreačnom zázemí*. Banská Bystrica: UMB. 100 p. ISBN 978-80-8083-417-3. 3. Kalinová, I. 2010. *Ekologické zaťaženie v stredisku cestovného ruchu Donovaly*. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*, Vol.43, No. 2, pp. 107 – 120. ISSN 0139-8660. 4. Krogmann, A. 2005. *Aktuálne možnosti využitia územia Nitrianskeho kraja z hľadiska cestovného ruchu*. Nitra: UKF. 218 p. ISBN 80-8050-888-7. 5. Slovak Environmental Agency. 2016. *BEISS*. Available at <<http://www.beiss.sk/>> 6. *Statistical Office of the Slovak Republic*. 2016. *Statistics on tourism performance*. Available at <<https://slovak.statistics.sk/>>. 7. Škrinárová, L. et al. 2002. *Donovaly – priestor medzi nebom a zemou*. Banská Bystrica: Harmony.112 p. ISBN 80-969547-6-3. 8. Tomeček, O. 2003. *Počiatky drevorubačských a uhliarskych osád na území obce Donovaly*. In *Acta Historica Neosoliensia*, Vol. 6, No. 1, pp. 5 – 12. ISSN 1336-9148. 9. *Composite authors*. *Pamätná kniha obce Donovaly 1945 – 1976*. 188 p.

PROBLEMS OF THE TERRITORIAL LOCATION OF RETAIL OUTLETS IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

The regional development in Bulgaria has been facing a new problematic situation since our country joined the European Union. The need to adapt to modern realities has led to highlighting some new priorities and new tasks. Under the conditions of globalization substantial transformations are going on in the retailing business and new characteristics and specifics at national, regional and local levels are outlined.

There are a number of factors that largely affect the development and territorial location of the retailing network in Bulgaria. In the past, this network was built on the foundations of the centrally-planned economic system – and in each town, village, municipality or district the points of sale were accurately located and regulated as regards number, scale and specialization. Thus, relative equality was achieved in satisfying customers in the separate territorial units [1, 2]. After Bulgaria joined the EU, like in the other Member States, large retail chains are entering the Bulgarian market and are actively participating in its economic life. They create their warehouse and logistics centres. This process has led to positive as well as to negative consequences.

Here is some data. Industrial parks were created near Sofia: on the territory of Elin Pelin municipality, Bozhurishte municipality, etc. [3]. Similar industrial centres were created near the cities of Plovdiv, Varna, Burgas and Ruse. The following retailers have entered the Bulgarian market: “Billa”, “Penny Market”, (Bulgaria – a subsidiary of Billa), “Lidl”, “Metro Cash and Carry”, “T-Market”, “Kaufland”, “CBA”, “Piccadilly” and “Carrefour”.

For example, “Metro Cash and Carry” is a wholesale retail chain that has 2 specialized bases in Bansko and Sunny Beach and 13 retail outlets in: Sofia – 2, Plovdiv – 2, Burgas, Varna, Ruse, Stara Zagora, Veliko Tarnovo, Pleven and Blagoevgrad – one retail outlet in each city. Since 2010, “Metro Compact” outlets (of a smaller scale) have been operating on the territory of Haskovo and Dobrich [9].

“Lidl Bulgaria” has a total of 80 stores (the recent one was opened in the town of Kazanlak). The warehouse and logistics base of “Lidl” is situated in the village of Ravno Pole, and another one is currently being built near the village of Kabile (district of Yambol)[8].

“Billa Bulgaria” Ltd. has a warehouse and logistics base in the village of Gara Elin Pelin and over 100 outlets throughout Bulgaria. 36 of them are located in

Sofia, 7 – in Varna, 5 – in Plovdiv, 6 – in Stara Zagora, 5 – in Burgas, 3 – in Ruse, etc. The warehouses and stores of “Penny Market”, 90% of which have been recently closed, will soon join them [5].

“Kaufland” retail chain has been operating in 15 cities in Bulgaria since 2006. Its logistics centre is in the “Stryama” Industrial Area, near the town of Rakovski, district of Plovdiv [7].

“KMB” Bulgaria, representative of “Carrefour” has 8 hypermarkets and 6 supermarkets on the territory of Bulgaria: in Sofia, Plovdiv, Varna, Burgas, Ruse, Stara Zagora, the tourist centres of Bansko and Pleven. The following retail chains are less significant: “CBA” has 132 retail outlets, located in 40 towns. “T-Market” has 47 stores in 15 cities and some smaller towns. “Piccadilly” – 20 retail outlets, 12 of which are supermarkets located in Sofia, Varna and Burgas. The retail chains of mainly Bulgarian participation have the least turnover: “Fantastico” – developed mainly in Sofia, “Boila”, etc. [10,11,12].

It must be pointed out that besides building the large-scale retail outlets in Bulgaria, there is also a trend to actively include a large number of smaller retail enterprises in the retail business (corner shops), which do not meet some sanitary-hygienic and other requirements. They fill vacant market niches throughout the country.

The above stated shows that the process of entry of foreign retail chains in Bulgaria is unevenly and insufficiently coordinated, reaching a huge concentration in certain areas over others.

The over-concentration of large-scale retailing around the biggest cities and particularly around the capital Sofia contrasts with non-covering the territories around medium and larger settlements. Moreover – whole regions do not have the large retail outlets they need.

This clearly contradicts the principles of market competition and creates the prerequisites for non-compliance with the requirements of consumers, putting them at a disadvantage. In this regard, it should be emphasized that underestimating the role of the territorial organization of retailing as a factor for modelling consumer behaviour is a serious flaw with adverse effects for the future development.

At this historical moment, Bulgaria feels the lack of territorial planning of retailing services for the population. Each corporation practically alone determines the location of its outlets, directing its investment and efforts predominantly at certain settlements (attractive because of their numerous inhabitants).

We believe that it is necessary to carry out some state regulation and state intervention. It is also necessary that the local authorities cooperate to provide quality retailing services in all municipalities (especially with small towns and villages being the centres).

In conclusion, we must emphasize that it is imperative to develop an overall concept (vision) for the development and spatial arrangement of retail outlets, as well as to create a “map of the retail outlets in the country”.

The issues discussed in this paper are characteristic of all East-European countries – Member States. They will inevitably affect the candidate countries for EU

accession. This requires joint efforts in studying, rationalizing, and staff training regarding the issues that will become even more topical in our countries in the coming years.

Reference: 1. Деведжиев М. География на общественото обслужване, С. 1980. 2. Личев Т. Икономическа география на България, Свищов 1996 3. Веселинова Н. Приоритети в локалното развитие на източната част на Софийската котловина, Дисертация за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по „Икономическа и социална география“, С. 2015. 4. Общински план за развитие на община Елин Пелин 2014-2020 г. [електронен ресурс] 5. <https://www.billa.bg> 6. <http://www.carrefour.bg/> 7. <https://www.kaufland.bg> 8. <http://www.lidl.bg> 9. <https://www.metro.bg/> 10. <http://www.piccadilly.bg/> 11. <http://www.cba.bg/> 12. <http://www.tmarket.bg/>

UDC 911.3

M. Popiel

marcin.popiel@uj.edu.pl

*Scientific supervisor – prof. W. Kurek
Jagiellonian University, Cracow, Poland*

ACCESSIBILITY AND SUSTAINABILITY: A CASE STUDY OF DEVELOPING TOURISM FOR ALL ON THE EXAMPLE OF PEOPLE WITH DISABILITY

Disabled part of society is immersed in an emancipation process and the final mission of this process is a complete integration in the whole society. Although travelling favors this integration, still for many disabled people, it is complicated and problematic and as a result of whole barriers they just sometimes do not want to travel. Apart from the psychological aspects and lack of information, the main causes are problems with the tourist infrastructure (transport, accommodation and tourist resources) and financial. People with disabilities have their special needs regarding participation in tourism and they do not travel a lot, but on the other hand they have the same motivation of travelling. That is why this still unexplored field of tourism for people with disabilities is an ongoing trend and many initiatives are taken in this direction. These actions are intended to reducing all barriers that are standing between person with special needs and their full participation in tourist activity. This is possible only by recognizing the need and reason for sustainable development in each of tourism dimension. Taking tourism as a sustainable development option must be planned and managed so that its benefits could be spread as widely as possible throughout the society and also for this particular group which are disabled persons.

The aim of this article is to present the sustainable development of tourism and hospitality industry, by describing the importance of taking action on the issue of accessible facilities and services in tourism sector. Additionally the aim is to generate reliable and relevant knowledge about the travel needs of people with limited mobility. To write this particular article it was used the review of existing literature and collection it in one comprehensive elaboration method.

Promoting sustainability in accessible tourism. Accessible tourism is not only about people on wheelchair, because they represent only around 1% of the overall Europe population [2]. This is also not only about people with disabilities, who make up 15% of the world's population [4]. From accessible tourism can benefit already mentioned groups as well as others – older people with limited mobility, families with young children, or even healthy people in many ways.

With the rapid growth of the tourism industry the demands of tourists have been evaluating. Nowadays easy access and diverse experience which are a fundamental criteria's of tourism for all are widely expected by tourist, consumers. As a fact of this changes, people with special needs and also older person are becoming a significant segment of international tourism and hospitality industry. Even tourist destinations are becoming to understand the requirements of people disabilities and the fact that more accessible destination means more visitors and benefits for stakeholders. Tourist are becoming more “picky” and that is why less willing to accept accommodation or services which are not adjusted and are not represented by high level of quality. Access and barrier-free tourism become important issues for all tourists, but especially for three groups: disabled persons, older persons and families with young children. But nowadays tourism stakeholders still have not recognized the importance of adjusting facilities and services to the needs of these tree groups mentioned above. There are many deficiencies in the issue of accessible products in various tourism aspects. “Most hotels, transportation facilities and tourist sites are not readily accessible physically [...]. Personnel at various tourist facilities have not been trained to provide services that accommodate disabled people or older people. Equally significant, explicit government policies and strategies to promote accessible tourism are missing, and this does not help further the human rights of people with disabilities” [3, p. 17]

In the future people with disabilities as well as their friends and relatives, older persons with limited mobility will become a large niche market for the tourism industry. Issues of accessible tourism will become more important and each stakeholder working on the market of tourism services will need to gain greater awareness of accessibility requirements for various types of disability. According to United Nations [3, p. 18] “among the main constraints encountered by tourists who are disabled, the following should come to the attention of all parts of the tourism industry:

- obstacles in the transportation infrastructure and related services,
- accessibility to accommodations and related services,
- difficulties and restrictions in gaining access to tourism sites,
- lack of sensitivity or awareness of tourism service providers.”

In order to achieve the accessible tourism for all by sustainable development of tourism – as has been mentioned above – the industry need to do a lot of changes. In the act of travelling “besides the travelers themselves (the demand side, or clientele), the providers of tourist services at all spatial levels also play a significant role” [1, p. 21]. It is said that journey is the most important key of tourism system. While tourist travels from their source area (tourist's country of origin) to some other place

(destination) where engages in various activities and may experience something interesting he must go through entire journey service chain. On different stages of journey many stakeholders are involved and they all need to be aware of requirements of people with special needs.

Conclusions and perspectives. Sustainable tourism development brings various changes in the matter of accessible tourism from which many people with limited mobility as well as other part of society can benefit. It might not be realistic to expect that this facilities would change overnight. It takes time but the most important and satisfactory fact is that tourism industry (many stakeholders) become to understand the value of this niche handicapped people market and they understand the meaning of requirements and awareness of disabled persons in their services and products.

Due to various forms of disability many people do not take a holiday. This is a challenge for sustainable tourism development implications and that is in the early future tourism will be barrier-free, by making facilities more accessible and providing training to help increase awareness and sensitivity in the tourism industry or changing legislations.

References: 1. Bergit, S. (ed.). *Sustainable Tourism as a Development Option. Practical Guide for Local Planners, Developers and Decision Makers.* Federal Ministry for Economic Co-operation and Development, Eschborn, 1999. 2. *Newdisability.com Wheelchair Statistics: How Many Wheelchair Users Are There?* Available at: <http://www.newdisability.com/wheelchairstatistics.html>, 2008. [Date of access: January, 2014]. 3. UN. *Managing sustainable tourism development.* Available at: www.unescap.org/ttdw/Publications/TPTS.../Toreview_No22_2141.pdf, 2001 [Date of access: January, 2014]. 4. UN. *UN Nations Convention on Rights of Persons with Disabilities.* Available at: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=1515>, 2007 [Date of access: January, 2014].

СЕКЦІЯ 1

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 330.341.424

О.М. Білостоцька

olgabelost@gmail.com

*Науковий керівник – к. пед. н., доц. Г.О. Лисичарова
Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара,
м. Дніпропетровськ, Україна*

СУТНІСТЬ ЯВИЩА НОВОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН

Поняття «нова індустріалізація» – це створення першокласного індустріального базису для інновацій. На відміну від старої, або первинної індустріалізації, нова, втілює в собі якісно вищий щабель розвитку, полягає в електрифікації продуктивних сил. У процесі нової індустріалізації якісно змінюється людська діяльність: зростаючу масу часу – і робочого, і наукового, і творчого – людина присвячує пізнанню і винаходу автоматизованих машин. Тому на Заході неоіндустріалізацію часто ототожнюють з третьою, або «зеленою», промисловою революцією [3]. Таке ототожнення відображає екологічно чисту природу нової індустріалізації.

Аналізуючи погляд проф. Гарвардського університету Д. Родріка [8], стає можливим трактувати неоіндустріалізацію як синхронний процес створення нових, високотехнологічних секторів економіки та ефективного інноваційного оновлення її традиційних секторів при узгоджених між техніко-економічною та соціально-інституціональною сферами якісних змін, що здійснюються за допомогою інтерактивних технологічних, соціальних, політичних і управлінських змін. Відображенням цього процесу став стрімкий розвиток країн і територій, які дістали назву «нові індустріальні країни» (НІК) або нові індустріальні економіки.

Але до сих пір не склалося єдиної думки з приводу розуміння змісту поняття, а саме складу країн, які доцільно відносити до НІК та їх класифікації за рівнем розвитку.

З погляду економічної географії «Нові індустріальні країни (НІК) – група країн, що розвиваються, в яких за останні десятиліття виник ряд галузей промисловості, в т. ч. обробної (особливо наукомісткі галузі), в результаті чого вони істотно розширили поставки промислової продукції на світовий ринок» [5]. До цієї групи належать держави і території Східної і Південно-Східної Азії і найбільш розвинені країни Латинської Америки (Бразилія, Аргентина, Мексика та ін.).

Цікаво, що великий тлумачний соціологічний словник [1] до НІК відносить також країни Південної Європи: Іспанію, Португалію і Грецію.

Все ж поняття та сутність досліджуваного явища є більше економічним та глибше розглядається у роботах саме економістів. Спеціалісти з економіки та права відносять НІК Азії та Америки за рівнем розвитку до нижнього ешелону розвинених капіталістичних країн. Професор економіки І. П. Фамінський [7] виділяє країни другої хвилі у Латинській Америці: Венесуелу, Колумбію, Перу, Уругвай та Чилі.

ООН вироблено критерії, за якими країну визнають «новою індустріальною»: 1) ВВП на душу населення не менше 8100 дол., 2) частка обробної промисловості у ВВП більше 20 %, 3) темпи зростання економіки (4-6 % на рік), 4) середній річний рівень інфляції до 5 %, 5) питома вага промислової продукції у ВВП більше 30 %, 6) готова продукція в експорті не менше 50 %, тощо [6].

Простежується «ступінчаста» індустріалізація, яка відбувається у НІК. Піднімаючись технологічними сходами вгору, кожна група цих країн звільняє нижню сходинку для іншого, наступного за нею покоління НІК. Така модель розвитку була сформульована японським економістом Акамацу в 1932 р. і отримала свою назву «перелітні гуси» [2] за графічну подібність з птахами, що летять за ватажком. Виходячи з цього, склад НІК постійно змінюється. У його формуванні можна виділити чотири етапи (хвилі). На першому етапі (80-ті рр.) виокремилися чотири країни Азії: четвірка «азіатських тигрів» або «драконів», та три країни Латинської Америки: Аргентина, Бразилія, Мексика. Країни першої хвилі досить швидко досягли значних соціально-економічних зрушень за темпами розвитку і майже зрівнялися з державами, які мали стабільно високі темпи економічного зростання.

На другому етапі до НІК приєдналися Індія, Малайзія та Таїланд. Іноді до цієї групи відносять Єгипет. На третьому етапі до групи НІК почали зараховувати Індонезію, Кіпр, Туніс та Туреччину, на четвертому – Китай та Філіппіни. З'являються цілі зони «новоіндустріальності», полюси економічного зростання, вплив яких поширюється передусім на найближче розташовані регіони. Динаміка НІК дозволила ЮНКТАД зробити висновок про постійне зростання регіонального поділу праці всередині групи економік, які прагнуть до індустріалізації, і кваліфікувати Східну Азію як новий полюс зростання у світовій економіці.

На основі того, що до складу НІК входять держави з різних регіонів світу, зі своїм менталітетом, історією, сформувався дві моделі розвитку економіки НІК: азійська та латиноамериканська [4]. Азійська модель характеризується перевищенням експорту над імпортом, невеликою часткою державної власності в економіці, але високою владою держави щодо прийняття рішень в економічній сфері, національна економіка розвивається з орієнтацією на зовнішній ринок. Латиноамериканська модель протилежна азійській. У ній переважає імпорт над експортом – «імпортозаміщення».

Сьогодні на групу НІК у цілому припадає 13 % населення світу, 12 % світового ВВП, 20 % світового експорту, 12 % промислового і 15 % світогосподарського виробництва. Їх середній показник ВВП на душу населення (2015 р.) складає 16325 дол. США, при цьому максимальний – у Сінгапурі (53224 дол.) і найменший – у Індії (1688дол.). Цей показник втричі

вищий, ніж у країнах, що розвиваються, і в 2,5 рази нижчий від розвинутих. За розмірами ВВП на душу населення Сінгапур і Сянган випереджають США, Японію, Німеччину і багато інших високорозвинених країн, а Тайвань і Республіка Корея займають місця попереду Саудівської Аравії, Португалії, Угорщини. Що ж стосується інших країн, то їх показники ВВП на душу населення поки ще залишаються порівняно невисокими.

Трохи інакше виглядає рейтинг НІК за рівнем ВВП. На другому місці після США Китай, у якого 10354832 млн. дол. США. У топ-десятці Бразилія та Індія. Половина НІК знаходяться у першій тридцятці світу.

НІК, також, займають високі позиції за рівнем ІРЛП. Станом на 2015 р. п'ять країн, з них 3 «дракони», мають дуже високий рівень, сім – високий рівень, 3 – середній рівень (Індонезія, Філіппіни, Індія).

Аналізуючи рейтинг країн за економічними показниками, можемо виділити лідерів НІК – Сінгапур, Гонконг (Сянган), Південна Корея (Республіка Корея) та Китай. Вони займають перші позиції за залученням у міжнародну торгівлю та рівнем прямих іноземних інвестицій. Про визнання НІК світовою спільнотою свідчить прийняття Мексики і Республіки Кореї до ОЕСР, членами якої є тільки високорозвинені країни.

Процес появи нових НІК не зупинятиметься і надалі. Деякі вчені починають включати до їх списку і африканські держави: Туніс, ПАР, Нігерію та ін. Таким чином, поява НІК, їх економічні стосунки в світі демонструють, що будь-яка країна, виходячи з національних особливостей і менталітету, спроможна, на підставі існуючого досвіду, раціонально реформувати свою економіку, досягнути певних переваг. Досвід НІК в деяких напрямках, особливо в технологічних перетвореннях, структурній політиці, політиці соціального захисту тощо може бути використаний і Україною для формування міцної, розвинутої економіки, поліпшення рівня життя населення.

Список використаних джерел: 1. Большой толковый социологический словарь (Collins) / Джери Д., Джери Дж. Т. 1 (А-О). – М.: Вече, АСТ. – 1999. – 544 с. 2. Брагіна Е.А. Модель развития новых индустриальных стран Вестник российской академии наук, 1998, том 68, № 1, с. 85-89. 3. Губанов С.С. Новая индустриализация журнал «Экономист» СНР №6 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sverxnova.ru/onas/chitat-b/novaja-industrializacija/>. 4. Кузик С.П. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2003. – 672 с. 5. Максаковский В.П. Географическая картина мира: В 2 кн. Кн II: Региональная характеристика мира. – М.: Дрофа, 2004. – 480 с: ил., карт. 6. Солонінко К.С. Міжнародна економіка. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2008. 7. Фаминский И.П. Новые индустриальные страны. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://murzim.ru/nauka/jekonomika/21977-novye-industrialnye-strany> 8. D. Rodrik. Industrial Policy for the Twenty-First Century. Harvard University, 2004.

АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА РЕГІОНАМИ УКРАЇНИ

Науково-інноваційна сфера є однією з провідних у господарському комплексі України. Ефективне управління інноваційним процесом з боку держави є головним чинником до визначення та реалізації пріоритетів розвитку науки і технологій у сьогоденні та майбутньому.

Інновації стають основною рушійною силою підприємств та передумовою їхнього розвитку. При цьому інноваційні можливості підприємств істотно різняться залежно від конкретних особливостей, галузевої належності та їх стратегічної спрямованості. Так, техніко-технологічні інновації, впливаючи на зміст виробничих процесів, одночасно створюють умови для застосування організаційних інновацій, оскільки вносять зміни до реорганізації виробництва [2].

У 2014 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1609 підприємств України, які витратили 7,7 млрд. грн., для порівняння: у 2013 р. – 1715 підприємств, у 2012 р. – 1758, у 2010 р. – 1462.

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 6540,3 млн. грн. (або 85% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 9 підприємств, місцевих бюджетів – 12, загальний обсяг яких становив 349,8 млн. грн. (4,6%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 6 підприємств, іноземних – 11, загалом їхній обсяг становив 146,9 млн. грн. (1,9%); кредитами скористалося 39 підприємств, обсяг яких становив 561,1 млн. грн. (7,3%) [1].

Серед регіонів України найбільша кількість інноваційно активних підприємств була у Києві, Харківській, Львівській, Дніпропетровській, Запорізькій областях (рис. 1). Серед лідерів за економічною діяльністю є підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (38,2%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34,0%), транспортних засобів (33,9%), підприємства з видобутку металевих руд (30,4%), підприємства щодо поводження з відходами (28,6%) і машинобудування (27,0%). Найбільше коштів було витрачено підприємствами Києва, Дніпропетровської, Вінницької та Харківської областей; серед видів економічної діяльності – підприємствами машинобудування (29,5% від загального обсягу видатків), майже половину яких – підприємства з виробництва машин та устаткування, і більше третини – з виробництва транспортних засобів; підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (28,2%); хімічної промисловості (15,7%), понад дві третини яких – підприємствами з виробництва основних фармацевтичних

продуктів і фармацевтичних препаратів [1].

Нові інноваційні види продукції впровадили 600 підприємств, кількість таких видів становила 3661 найменування, з них 1314 – нові види машин, устаткування, прилади, апарати тощо. Нову продукцію впровадили 137 підприємств із кількістю найменувань 540 одиниць.

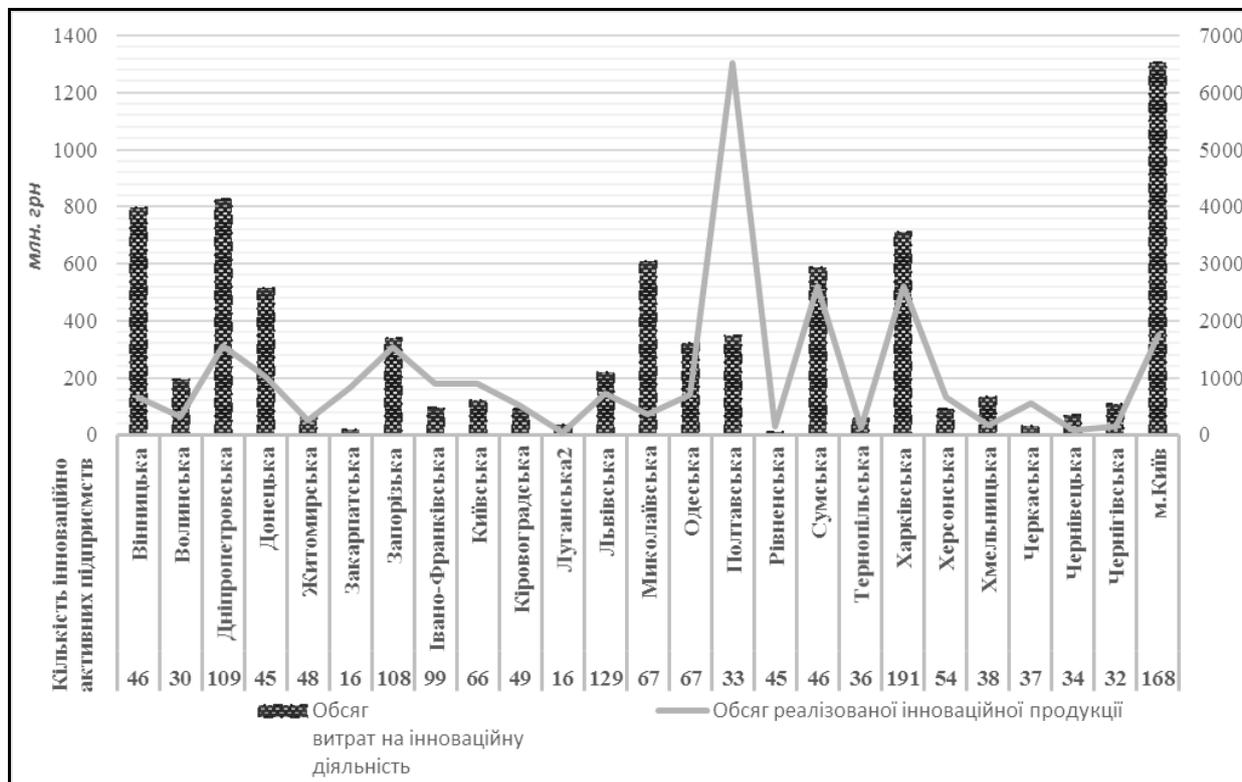

Рис. 1. Інноваційна діяльність промислових підприємств за регіонами України (побудовано за [1])

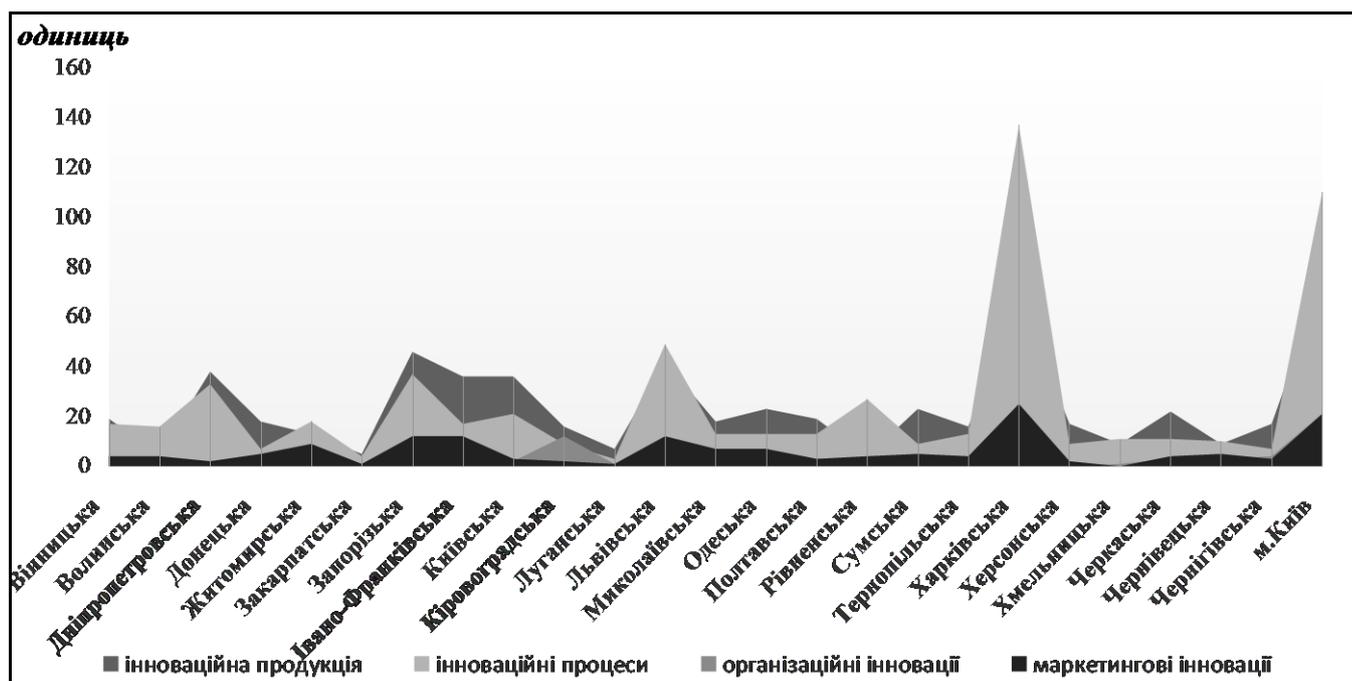

Рис. 2. Кількість підприємств у регіонах України, що впроваджували інновації, за типами інновацій (побудовано за [1])

Інноваційні процеси у 2014 р. впровадили 614 підприємств, з яких 459 – нові або вдосконалені методи обробки та виробництва продукції (процеси), кількість яких становила 1743, у т.ч. маловідходних, ресурсозберігаючих – 447; 123 підприємства – нові або вдосконалені методи логістики, доставки чи розповсюдження продукції, 190 – нову або вдосконалену діяльність із підтримки процесів матеріально-технічного обслуговування або операцій щодо закупівель, обліку або розрахунків.

З 2011 по 2014 р. впровадження організаційних інновацій зменшилась з 460 підприємств до 125, маркетингових – з 492 до 157. У 2014 р. 905 підприємств реалізувало інноваційну продукцію на 25,7 млрд. грн., або 2,5% загального обсягу реалізованої промислової продукції [1].

Продаж інноваційної продукції за межі України здійснювало 295 підприємств, обсяг якої становив 29,2% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції. Майже кожна четверта компанія реалізовувала продукцію, яка була новою для ринку збуту. Обсяг такої продукції становив 7,1 млрд. грн., 38,6% якої 85 підприємств поставили на експорт. 787 підприємств реалізовували продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 18,6 млрд. грн., чверть якої (25,6%) 238 підприємств реалізували за межі України.

З метою реалізації інновацій 154 компаній придбали 543 нові технології, з яких 117 за межами України. Із загальної кількості технологій 297 придбано з устаткуванням, з яких 85 за межами України; 120 – як результат досліджень і розробок; 50 – за договорами на придбання прав на патенти, ліцензіями на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей; 23 – за угодами на придбання технологій та ноу-хау; 5 – разом з цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців. Завдяки інноваційній сфері підприємства України створили 36 нових технологій, 28 з яких було передано іншим підприємствам, у т.ч. 8 – за межі України.

Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств за регіонами України дозволив виявити низьку ефективність менеджменту на вітчизняних підприємствах. Основними причинами такої ситуації є брак кваліфікованих управлінських кадрів, сталість організаційних структур, надмірна централізація, консервативність ієрархічних принципів побудови організації, переважання вертикальних потоків інформації, установча замкненість, труднощі у міжгалузевих взаємодіях, орієнтація на відсталі та слабо розвинуті ринки збуту, орієнтація на короткострокову окупність, відсутність науково-інноваційних організаційних структур, недостатня кількість міжнародних науково-технічних проектів тощо.

Список використаних джерел: 1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Текст]: Статистичний збірник України за 2013 рік; [Державний комітет статистики України]. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2014. – 313 с. 2. Прокопишин Л.П. Управлінські інновації та особливості їх використання на машинобудівних підприємствах в сучасних умовах. / Л.П. Прокопишин // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – 2008р. – №628. – С. 628-633.

К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Изучение эволюции научных подходов к географическому исследованию электроэнергетики является актуальным не только с теоретико-методологической точки зрения, но также имеет научно-практическое значение, направленное на определение трендов, сущности научного познания и совершенствование методики экономико-географического изучения данной отрасли.

Для территории Республики Беларусь началом развития современного электроэнергетического комплекса стал план Государственной электрификации России (ГОЭЛРО), в соответствии с которым для более рационального размещения производства было проведено районирование на основе энерго-экономического принципа. В разработке участвовали советские ученые-экономисты и экономико-географы – Г.М. Кржижановский и И.Г. Александров. Таким образом, со сменой экономической формации в стране начали формироваться новые принципы управления хозяйством, предполагающие комплексное развитие экономики регионов [1]. Эти преобразования положили начало теоретическому исследованию географии электроэнергетики в Беларуси.

Анализ истории экономико-географических исследований электроэнергетики в Беларуси позволяет выделить три периода (таблица 1).

Первый период включал нач. XX в. – 1941 г. В нач. XX века в Беларуси начали быстро развиваться капиталистические отношения, и это обусловило повышение интереса к изучению производительных сил. Дореволюционное развитие географии создало предпосылки для появления первых экономико-географических работ А. Тимашова, С. Маргелова, Я. Ракова, В. Фришмана о географии промышленного комплекса Белорусской ССР, в том числе и электроэнергетики [2]. Значимые исследования были проведены в 1930-е гг., посвященные плановым обоснованиям размещения отрасли и организации производства на уровне республики и отдельных регионов (Западная Белоруссия, Полесская область).

Второй период (1950 – 1991 гг.) включает два подпериода. Первый подпериод (1950 – 1965 гг.) характеризуется интенсивным накоплением знаний о размещении, эффективном функционировании и планируемых путях развития электроэнергетики. Пути повышения эффективности использования мощностей электростанций для более полного удовлетворения потребностей в электрической энергии, объединение энергосистемы БССР с другими республиками Советского Союза, региональные различия в топливно-

энергетическом комплексе были исследованы Ф.С. Мартинкевич [3]. Н.Т. Романовский в своих трудах [4, 5] описал историю развития электроэнергетической промышленности на территории Беларуси, начиная с дореволюционного периода, сравнил рост электроэнергетических мощностей за пять пятилеток, отметил дальнейшие пути развития отрасли – строительство новых электростанций и значительное расширение действующих мощностей.

Таблица 1

Эволюция экономико-географического изучения электроэнергетики в Беларуси

<i>Название периода</i>		<i>Временные рамки</i>	<i>Направления исследований</i>	<i>Основные представители</i>
1 период – появление первых теоретических работ		до 1941 гг.	Экономико-географическая характеристика развития и размещения электроэнергетики	А. Тимашов, С.П. Маргелов, Я. Раков, В. Фришман
2 период – исследования в условиях социалистической системы хозяйствования	2.1. подпериод – развитие исследований энерго-эффективности и разработки первых схем размещения производительных сил	с 1950 по 1965 гг.	Решение народно-хозяйственных задач в размещении и эффективности функционирования производства	Ф.С. Мартинкевич, Н.Т. Романовский, И.И. Трухан
	2.2. подпериод – развитие исследований территориальной организации и прогнозирования	с 1965 по 1991 гг.	Планирование и прогнозирование комплексного и регионального развития, изучение проблем территориальной концентрации и экономической эффективности	Н.Т. Романовский, И.И. Трухан, С.И. Сидор, Л.А. Павлович В.Ф. Медведев, Я.М. Александрович, Л.В. Козловская
3 период – исследования в условиях инновационного развития Республики Беларусь		с 1991 по настоящее время	Выявление новейших тенденций в географии отрасли	В.Ф. Медведев, Л.В. Козловская

Для второго подпериода (1965 – 1991 гг.) характерно возрастание роли изучения структурных и пространственных сдвигов, территориальной концентрации, планирования и прогнозирования комплексного и регионального развития электроэнергетики. Территориальные и структурные трансформации в отрасли были изучены Н.Т. Романовским и И.И. Труханом. С.И. Сидором было обосновано увеличение производства электроэнергии в республике, подчеркивалась значимость рационального ее расхода, сокращения потерь в

электросетях и использования побочных и вторичных энергоресурсов. На данном этапе в региональном изучении Беларуси С.И. Сидором, В.В. Некришем и Л.А. Павлович анализировались проблемы территориальной организации отраслей промышленного производства, и в том числе электроэнергетики.

Среди публикаций 1970-х гг. фундаментальное значение в исследовании методологических и методических аспектов размещения отраслей промышленности имеют работы В.Ф. Медведева, Л.В. Козловской, Я.М. Александровича и др. [6]. В.Ф. Медведевым было уставлено, что одним из важнейших принципов эффективного размещения производства и регионального развития является приближение производства к источникам электроэнергии. Л.В. Козловская изучала взаимосвязь капиталовложений в электроснабжение промышленности с уровнем ее территориальной концентрации. Я.М. Александровичем были рассмотрены проблемы совершенствования территориального планирования народного хозяйства.

В четвертом периоде (с 1991 г. по настоящее время) наблюдается сокращение экономико-географических исследований по данной тематике. Однако актуальность их не ослабевает, что связано с необходимостью выявления новейших тенденций в географии мировой электроэнергетики и участием Беларуси в международном разделении труда. Наибольший вклад в изучение электроэнергетического комплекса Беларуси в настоящее время вносят представители белорусской экономической школы – Л.П. Подалко, А.М. Заборовский, П.Г. Никитенко, В.М. Цилибина и др. Основными проблемными вопросами в их работах выступают энергетическая безопасность, альтернативная энергетика, энергоэффективность экономики в стране и т.д.

В целом экономико-географические исследования электроэнергетики, осуществленные с начала XX в. по настоящее время, подготовили теоретическую и методологическую базу для дальнейшей разработки данного направления. Итогом реализации результатов исследований является создание сбалансированного электроэнергетического комплекса в территориальном аспекте. Недостаточная разработанность новых направлений и проблемных вопросов развития отрасли на современном этапе ставит задачи изучения путей эффективной территориальной организации и отраслевой структуры электроэнергетики в Беларуси.

Список использованных источников: 1. Богучарсков, В.Т. История географии: учебное пособие / В.Т. Богучарсков. – М.: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д, 2004. – 448 с. 2. Пирожник, И.И. Истоки современной социально-экономической географии в Беларуси / И.И. Пирожник, Г.С. Смоляков // Социально-экономическая география: история, теория, методы, практика: сб. науч. ст. / Смоленский гуманитарный университет; отв. ред. А.П. Катровский. – Смоленск, 2011. – С. 130 – 135. 3. Козловская, Л. В. Экономико-географы БГУ: вклад в теорию и практику региональной экономики Беларуси в 1940–1980-е гг. / Л.В. Козловская // Вес. Белорус. гос. ун-та. Сер. 2, Химия. Биология. География. – 2012. – № 3. – С. 81 – 85. 4. Романовский, Н.Т. Достижения промышленности Белоруссии за годы Советской власти / Н.Т. Романовский. – Минск, 1958. – 34 с. 5. Романовский, Н.Т. Топливо-энергетическая промышленность БССР / Н.Т. Романовский // Промышленность Белоруссии. – 1970. – № 2. 6. История и современное состояние географического изучения Белоруссии / Б.Н. Гурский [и др.]; под ред. Б.Н. Гурского. – Минск: Университетское, 1988. – 156 с.

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ “САМОПОМІЧ”: ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

У глобалізованому суспільстві діяльність політичних партій є однією з визначальних у розв’язанні недоліків територіально-політичних систем, формуванні політичного курсу країни, визначені її зовнішньої політики та геостратегії. Партії є своєрідними координаторами регіонального розвитку, адже мають вагомий вплив на територіальну організацію суспільства. Тому в своєму дослідженні звертаю увагу на конкретну політичну силу “Самопоміч”, яка є суб’єктом політичного впливу в просторово-часовій ретроспективі.

Останніми роками в українській науковій літературі з’явилося багато публікацій політико-географічного змісту. Йдеться насамперед про дослідження Ю. Брайчевського, С. Грекова, М. Дністрянського, І. Косташука, В. Миронюка, О. Склярської, В. Стафійчука, С. Трохимчука, О. Федунь, Є. Хана, О. Швець, В. Шишацького, Б. Яценка. Серед них достатньо добре висвітлено теоретичні й прикладні проблеми політичної географії. Водночас, можна констатувати той факт, що українські географи недостатньо приділяли уваги комплексній характеристиці впливу політичних партій через призму географічних реалій.

В грудні 2012 р. на українському політичному горизонті з’явилася чергова політична сила – “Партія Самопоміч”. Її політична ідеологія ґрунтується на християнській демократії та ліберальному консерватизмі. У програмі партії задекларовані положення розвитку: адміністративно-територіальної реформи, місцевого самоврядування, обороноздатності країни, соціально-економічної сфери, аграрної сфери, комунікаційно-інформаційних технологій, очищення влади [1]. За час своєї діяльності партія взяла участь в парламентських виборах 2014 р. та місцевих виборах 2015 р. На парламентських виборах об’єднання “Самопоміч” добротний електоральний результат одержало в Києві (21,39%), Львівській області (18,78 %) та інших західноукраїнських областях (10%). Найменший кредит виборчої довіри в Донецькій області (3,85 %), що помітно контрастує на фоні помірної підтримки центральноукраїнських областей (5-10 %). Досліджувана партія у всіх областях України, крім Житомирської, набирала більше голосів в обласних центрах. Найбільше в Івано-Франківську, чотирьох виборчих округах Львова, Дрогобича, Червонограда, Києва, Тернополя, Луцька, ніж на периферії. Сумарна підтримка по всій території України становила 10,97 %. За останній рік політична сила “Сапопоміч” зменшила свою електоральну підтримку. Її на місцевих виборах підтримали 6,3 % виборців (на минулих парламентських – майже 11 %). За підсумками місцевих виборів

партія набрала понад 5 % голосів, що свідчить про її хороші шанси пройти до наступного складу парламенту. Проте, варто зазначити ряд суб'єктивних чинників, котрі впливають на підсумкові результати виборів. Наприклад, партія “Самопоміч” на місцевих виборах не була представлена до обласних рад у восьми областях (Закарпатській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Черкаській, Чернігівській), а це б теоретично могло збільшити її результат. Також не було висунуто мерів для половини обласних центрів, зокрема таких великих міст як Одеса, Дніпропетровськ, Запоріжжя. Партійні представники обрані міськими очільниками лише у Львові та Миколаєві. Водночас партією були запропоновані кандидати для міста Старобільськ (Луганська область) та Красноармійськ (Донецька область). Окрім основного впливу партій, що проявляється через формування органів влади, партії здійснюють також інформаційний та культурний вплив. Інформаційний вплив полягає у партійному контролі за засобами масової інформації. Так, у “Самопоміч” голова партії виступає співзасновником та фактично є власником ТРК “Люкс”, до складу якої входить радіо Lux FM, інтернет-газета Zaxid.net, телеканал 24, Радіо 24, Football 24 та Рекламне агентство Люкс. Географія покриття радіомовленням до початку російсько-української війни в 2014 р. включала понад тридцять міст України. Внаслідок російської агресії мовлення припинено в Автономній Республіці Крим, зоні воєнного конфлікту на Донбасі. На даний момент радіомовлення здійснюється в двадцяти трьох містах. Відповідно через доступ до інформаційного ресурсу перед партією “Самопоміч” відкривається широкий спектр впливу на політичні процеси, формування поведінки електорату. Культурний вплив полягає у відношенні політичної сили до пропаганди культури. Досліджувана партія займає позицію гармонійного розвитку суспільства на традиційних засадах і цінностях для українського етносу. В пріоритеті визначається духовність, народна єдність, самобутність культурного середовища. У своїх проектах партія “Самопоміч” виділяє напрям культурного міста. Він у свою чергу передбачає пошук інвесторів для культурно-мистецьких проектів, інвентаризацію культурно-історичної спадщини, покращення стану об'єктів інфраструктури в галузі культури, запровадження культурних просторів (в т.ч. у спальних районах), тісну взаємодію культурно-освітніх закладів. Розвиток культури в кінцевому результаті має забезпечити комфортність життя, підвищити добробут населення, сприяти самодостатності громад.

В ході дослідження виявлено, що відбуваються активні динамічні процеси партійного утвердження на регіональному рівні. Партії під силу консолідувати суспільство навколо соціально-економічної платформи. Вибудовується мережа партійних осередків (наведено в табл. 1.) поряд із однойменними громадськими організаціями соціального спрямування.

Більшість таких організацій є чисельними, ведуть стабільну діяльність і тому в перспективі матимуть значний вплив. Сфера впливу партії “Самопоміч” має яскраво виражену просторову тенденцію (рис. 1.).

Кількість партійних осередків “Самопоміч”, 2016 р.

Область	Кількість осередків	Група
Львівська	30	I (найбільша концентрація)
Київська, Івано-Франківська, Житомирська, Вінницька	16-9	II (висока концентрація)
Волинська, Закарпатська, Тернопільська, Дніпропетровська, Сумська, Хмельницька, Запорізька, Кіровоградська, Полтавська	8-5	III (середня концентрація)
Донецька, Рівненська, Луганська, Харківська, Одеська, Черкаська, Херсонська, Чернігівська, Миколаївська, Чернівецька	4-1	IV (низька концентрація)

Рис. 1. Територіальні відмінності впливу політичної партії “Самопоміч” в Україні (побудовано автором за даними [2])

Частка голосів, відданих за них, зростає у західному і центральному напрямках, де партія балотувалась майже до всіх міських і районних рад, досягаючи максимальних значень у Львівській області. Водночас спадає у північно-східних і південних напрямках, досягаючи мінімальних значень у Полтавській, Сумській та Одеській області. Загалом чітко окреслюється базове електоральне поле та ядро. Партійний вплив сягатиме міжрегіонального поширення, що слугуватиме формуванню в державі цілісної системи регіональної взаємопов’язаності. Отже, більшість передумов сприяють довготривалому функціонуванню партії “Самопоміч” на всеукраїнському рівні.

Список використаних джерел: 1. Офіційний веб-сайт політичної партії «Об’єднання „Самопоміч“». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.samopomich.ua/>
2. Центральна виборча комісія України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>

ГЕОГРАФІЯ МІСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ЯК НАУКОВИЙ ПІДРОЗДІЛ ГЕОГРАФІЇ ТРАНСПОРТУ

Транспорт виступає важливою та фундаментальною галуззю суспільного життя, яка досліджується цілою низкою наукових дисциплін – економічних, технічних, логістичних, екологічних і звісно ж географічних. На відміну від інших дисциплін, географію цікавить просторові особливості взаємодії транспорту з територією, з природою, з населенням, з господарством. Для географів транспорт – це елемент території, що тісно пов'язаний із конкретними природними та соціально-економічними умовами. На цьому тлі й сформувалася *географія транспорту* як окрема галузева суспільно-географічна дисципліна. При цьому, як зазначає український географ О.Г. Топчієв «географія транспорту як окремий напрямок суспільно-географічних досліджень, сформувавшись відносно пізно, в середині ХІХ ст., лишається недостатньо методологічно й методично розробленою наукою» [4, с. 520].

Американський географ Ж.-П. Родріго визначає *географію транспорту* як галузеву дисципліну географії, яка вивчає мобільність людей, вантажів та інформації, прагне зрозуміти просторову організацію мобільності з урахуванням її атрибутів та обмежень щодо походження, призначення, характеру і мети руху [5].

Російський географ С.А. Тархов визначає *географію транспорту* як галузь соціально-економічної географії, що вивчає територіальну структуру транспорту, закономірності та особливості його розміщення, ступінь транспортної забезпеченості територій [3].

С.А. Тархов поділяє географію транспорту на загальну, галузеву, регіональну та соціальну географію транспорту. *Загальна географія транспорту* досліджує закономірності розміщення транспортних ліній і вузлів, формування транспортних мереж, вантажо- і пасажиропотоки, взаємодію транспорту з іншими галузями і розселенням населення, взаємодію видів транспорту в межах однієї території, роль транспорту у формуванні економічних районів, питання районування транспорту. Натомість *галузева географія транспорту* досліджує специфіку територіальної організації окремих видів транспорту: автомобільного, залізничного, водного, повітряного, трубопровідного. *Регіональна географія транспорту* вивчає взаємодію різних видів транспорту на певній території (в т.ч. і в місті), ступінь її транспортної забезпеченості. *Соціальна географія транспорту* досліджує поведінкові та соціальні аспекти переміщення людей у географічному просторі [5].

З початку 1990-х років переважаючими напрямками досліджень в географії

транспорті стали аналіз інфраструктурної забезпеченості транспортних проєктів та транспортна рухливість людей. Особливо важливим при цьому виступає транспортна забезпеченість міст, особливо великих. Адже надзвичайно важливою складовою функціонування міст виступає їх транспортна інфраструктура, в першу чергу – система громадського транспорту. У США і Великобританії виник новий напрям географії транспорту – *географія міського транспорту*.

Отже, географія міського громадського транспорту виступає важливою складовою регіональної географії транспорту. Спираючись на дослідження Е.Б. Алаєва [1] та С.А.Тархова [3], визначимо місце географії міського громадського транспорту в системі географічних наук. І якщо географію транспорту попередніми дослідниками визначено як галузь соціально-економічної географії, а регіональну географію транспорту – як розділ географії транспорту, то географія міського громадського транспорту визначається нами як підрозділ регіональної географії транспорту (рис.1).

При цьому, географія міського громадського транспорту зберігає тісні зв'язки з загальною географією транспорту (закономірності розміщення транспортних ліній, формування транспортних мереж, пасажиропотоки, взаємодію транспорту з розселенням населення тощо), з галузевою географією транспорту (види міського громадського транспорту, їх взаємодія) та соціальною географією транспорту (поведінкові та соціальні аспекти переміщення людей у межах міста).

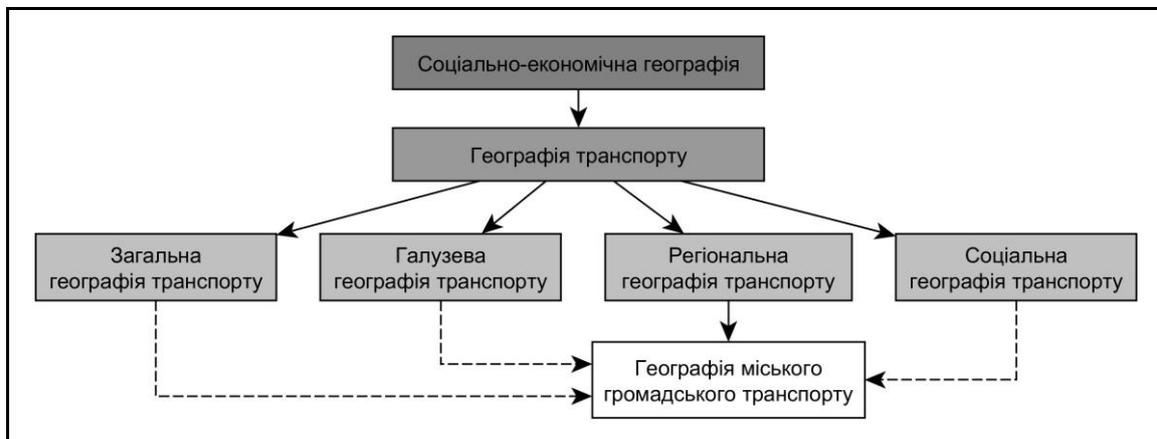

Рис. 1. Місце географії міського громадського транспорту у системі географічних наук

Визначимо *географію міського громадського транспорту* як науковий підрозділ географії транспорту, який вивчає територіальну структуру громадського транспорту міста, закономірності та особливості його розміщення, ступінь транспортної забезпеченості міста загалом, його окремих районів, приміської зони.

Об'єктом географії міського громадського транспорту виступають просторові (територіальні) транспортні системи, які складаються з транспортних мереж міст (мереж транспортних комунікацій міст), транспортних пунктів, транспортних потоків. Територіальні транспортні

системи міст розрізняються своїми масштабами (загальноміські, районів міст, приміські), особливостями географічного положення (наземний, підземний, водний), ступенем модальності (числом видів транспорту), конфігураціями, характером транспортної освоєності території (суцільне, фрагментарне, лінійне, дисперсне) тощо.

Предметом вивчення географії міського громадського транспорту є просторова взаємодія різних елементів територіальної транспортної системи міста, яка проявляється у вигляді транспортно-географічних відносин. Транспортно-географічні відносини як «транспортно-географічний процес». До основних транспортно-географічних відносин, на думку російського географа В.М. Бугроменко, належать: транспортне тяжіння; транспортна близькість чи віддаленість; транспортна доступність; транспортна зв'язність; транспортна прохідність (проникненість) території; просторова нерівномірність (поляризація, концентрація та дисперсія) в розподілі транспортних вузлів ліній та потоків; транспортно-географічне положення; транспортне освоєння території [2].

Показниками для суспільно-географічного аналізу міського громадського транспорту виступають наступні: географія мережі маршрутів міського громадського транспорту; експлуатаційна протяжність одиничних трамвайних колій, тролейбусних ліній, ліній метрополітену, загальна довжина автобусних ліній та маршрутних таксі; парк машин міського транспорту різних видів; кількість перевезених пасажирів за різними видами транспорту та їх динаміка протягом останніх років. Таким чином, головним практичним значенням досліджень географії міського громадського транспорту є напрацювання планів і рекомендацій щодо вдосконалення розміщення виробництва і розселення населення з точки зору мінімізації транспортних витрат, оптимізації транспортних потоків в рамках існуючих територіальних транспортних систем міст, розвитку транспортних систем всіх рівнів.

Отже, географія міського громадського транспорту виступає важливою складовою географії транспорту, її науковим підрозділом, з визначеним об'єктом та предметом дослідження, своїми специфічними головними напрямками та показниками для суспільно-географічного аналізу міського громадського транспорту.

Список використаних джерел: 1. Алаев Э.Б. *Экономико-географическая терминология* / Э. Б. Алаев . – М. : Мысль, 1977. – 199 с. 2. Бугроменко В.Н. *Транспорт в территориальных системах* / В.Н. Бугроменко. – М. : Наука, 1987. – 112 с. 3. Тархов С.А. *География транспорта как отраслевая географическая наука* / С.А. Тархов, И.А. Семина. // *Актуальные проблемы географии и геоэкологии.* – Мордовский государственный университет им. Н.П. Огарева, 2009. – №1(5). 4. Топчієв О.Г. *Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика* / Топчієв Олександр Григорович. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с. 5. Rodrigue J.-P., Comtois C., Slack B. *The geography of transport systems* – London & New York: Routledge, 2006. – 284p.

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОСЛИННИЦТВА У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Рослинництво є провідною галуззю сільського господарства та відіграє важливу роль в економіці Харківської області. Харківська область – один із головних індустриальних регіонів України, а її сільське господарство потребує структурних змін з метою задоволення потреб населення у продуктах харчування, вироблення конкурентоспроможної продукції європейського рівня. Отже, визначення територіальних особливостей рослинництва Харківської області, його основних проблем та пріоритетних напрямів розвитку є вкрай актуальним та зумовлено тим, що Харківська область – один з найбільших виробників рослинницької продукції в Україні. У структурі рослинництва Харківської області переважають зернові культури – 52 % (озима пшениця – 90 %, озиме жито – 5 %, озимий ячмінь – 5 %). Під технічними культурами зайнято 32 % посівних площ, 9 % зайнято під картоплею, овочами, ягідними культурами, 7 % – під кормовими культурами [3] (рис. 1).

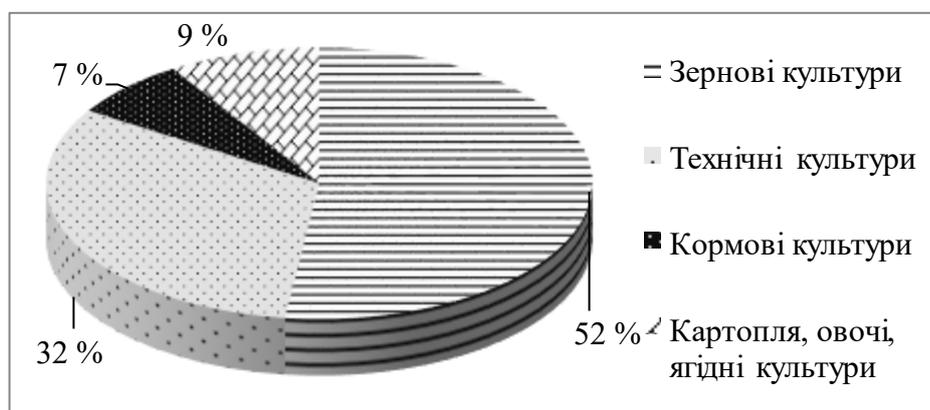

Рис. 1. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур у Харківській області (побудовано автором за даними [5])

Урожайність зернових та зернобобових культур залежить від типу ведення сільського господарства, природних і погодних умов території, кількості внесення органічних та мінеральних добрив. Станом на кінець 2015 року середня урожайність зернових культур у Харківській області становила 40 ц/га.

Найбільша урожайність зернових та зернобобових культур спостерігається у Красноградському, Чугуївському, Валківському, Краснокутському та ін. районах (більше 45 ц/га), що пояснюється сприятливими ґрунтовими та природно-кліматичними умовами. Найнижчі показники урожайності відмічаються у Борівському та Близнюківському районах (менше 30 ц/га).

Таким чином, встановлюється закономірність зменшення урожайності зернових культур у Харківській області з північних і західних районів до південних і східних. Вища урожайність на північному заході області пояснюється знаходженням районів у дуже сприятливій агрокліматичній теплій, недостатньо вологій зоні для вирощування зернових та зернобобових культур. Райони з найнижчим показником урожайності (до 30 ц/га) знаходяться у степовій зоні, яка відрізняється найбільш посушливим кліматом [4] (рис. 2).

Соняшник є головною технічною культурою регіону і приносить значний прибуток. Щороку урожайність соняшнику збільшується і у 2015 році вона досягла позначки 31 ц/га. Найбільша урожайність соняшнику у Чугуївському, Печенізькому та Великобурлуцькому районах (більше 28 ц/га) (рис. 3).

Проте більше половини території Харківської області має незначну урожайність, що обумовлено незначним внесенням мінеральних добрив, якістю насіння тощо [1].

Динаміка виробництва соняшнику в регіоні має тенденцію до збільшення. Так, у 2000 році в області було вироблено 3133 тис. ц соняшнику, у 2007 році – 4036 тис. ц, а у 2015 році цей показник збільшився до 9987 тис. ц, тобто соняшник став головною технічною культурою Харківської області [3, 5].

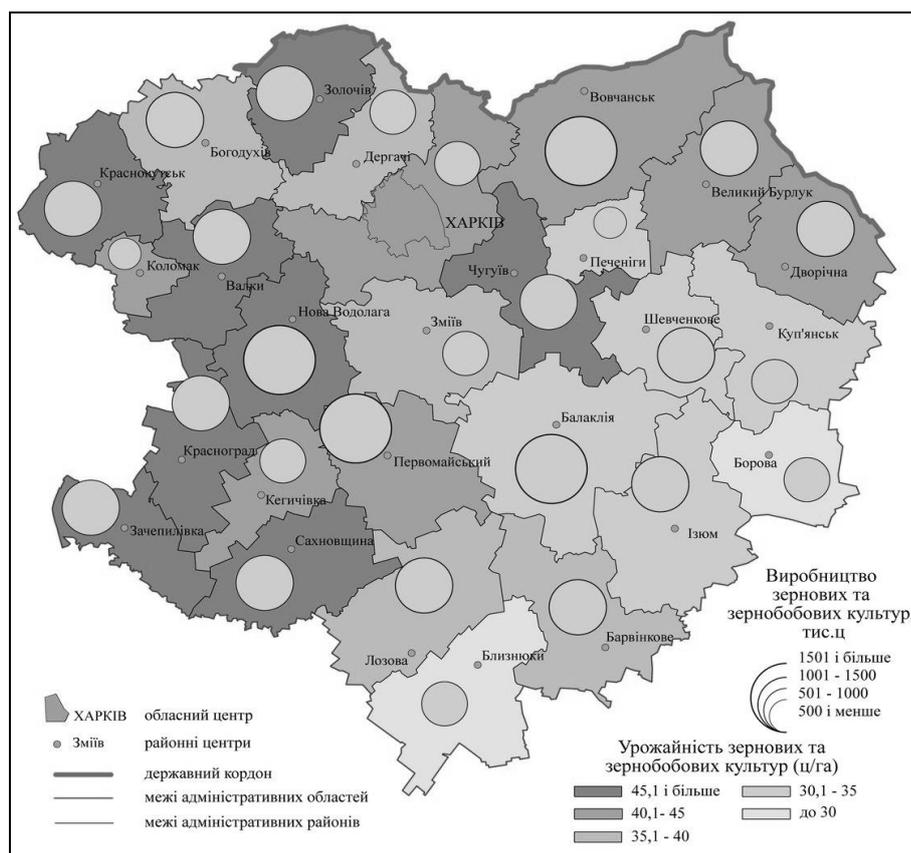

Рис. 2. Виробництво та урожайність зернових і зернобобових культур у розрізі районів Харківської області (побудовано автором за даними [3])

Посівні площі і валові збори соняшнику по території області збільшуються з північного заходу на схід та південний схід, враховуючи зональний характер його вирощування.

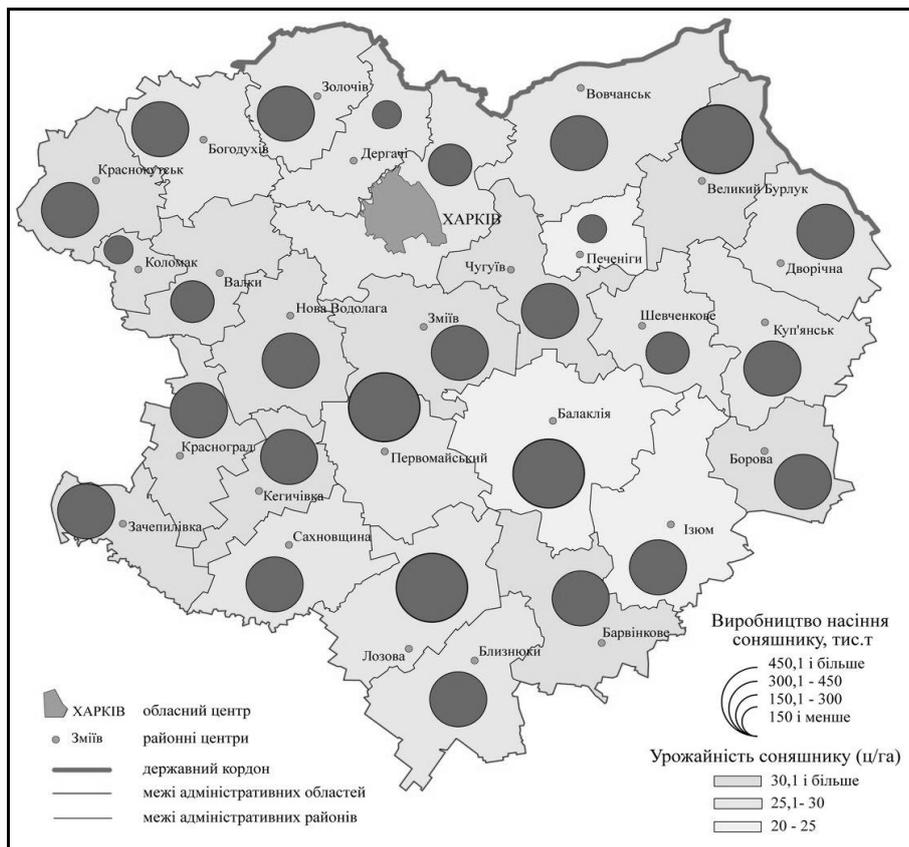

Рис. 3. Виробництво та урожайність соняшнику у розрізі районів Харківської області (побудовано автором за даними [3])

Урожайність цукрових буряків коливається на рівні 389 ц з 1 га у 2015 році. Найвища урожайність цукрових буряків спостерігається у Коломацькому та Золочівському районах (більше 420 ц/га). Найменша урожайність простежується у Близнюківському та Барвінківському районах (до 150 ц/га), де в умовах степу цукрові буряки не отримують достатньо вологи.

Головною кормовою культурою Харківської області є кукурудза, валовий збір якої сягнув 1,5 млн. т. У 2015 році урожайність кукурудзи в Харківській області склала близько 50 ц/га. Сьогодні частка області у виробництві кукурудзи становить 12,4 % від загальноукраїнського обсягу [1].

Основними овочевими культурами Харківської області є томати, перець, капуста, цибуля, кабачки, патисони, морква, часник, салатні культури. Основні посівні площі овочів зосереджені у приміських районах – Харківському (30%), Чугуївському (12%), Дергачівському та Зміївському.

Сади у Харківській області розташовані повсюдно. Однак основні плодові насадження – у Харківському, Валківському, Балаклійському, Богодухівському та Краснокутському районах. У 2014 році було зібрано 794,3 тис. ц ягід [1].

Отже, у розвитку рослинництва на території Харківської області простежується зональна спеціалізація. Так, зернове господарство розвинуте по всій території Харківської області, вирощування соняшнику – у центральних та південних районах, цукрових буряків – у північних, вирощування кормових культур, картоплі, овочевих та плодово-ягідних культур на території області зосереджене у приміських районах для їх швидкої реалізації у містах.

Список використаних джерел: 1. Голюков А.П. Харківська область, регіональний розвиток: стан і перспективи: монографія / А.П. Голюков, Н.А. Казакова / За ред. чл.-кор. НАН України, проф. В.С. Бакірова. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 224 с. 2. Ліхван В.Ф. Визначення спеціалізації сільського господарства Харківської області [Текст] / В.Ф. Ліхван, Н.В. Добровольська, Ю.І. Кандиба // Часопис соціально-економічної географії. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 14(1). – С. 97-103: табл. 3. Міста та райони Харківської області у 2013 році (статистичний щорічник) [за ред. О.Г. Мамонтової]. – Х.: Харківське обласне управління статистики, 2014. – 577 с. 4. Немець Л.М. Територіальні та часові особливості розвитку рослинництва Харківської області / Л.М. Немець, В.Ф. Ліхван // Часопис соціально-економічної географії. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – Вип. 12 (1). – С. 132-137. 5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>

УДК 911.3

А.В. Мазурова

a.v.mazurova@ukr.net

Науковий керівник – д. геогр. наук, проф. К.А. Немець

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІВПРАЦІ ВЕЛИКОГО МІСТА З МІСТАМИ-ПАРТНЕРАМИ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКОВА)

Актуальність. У зв'язку з політичними, економічними та соціальними змінами в Україні все більшого значення набуває співробітництво на регіональному та місцевому рівнях. Зокрема, велике значення має співпраця саме великих міст держави як осередків економічного, наукового та культурного розвитку. Для міста Харкова, другого за чисельністю населення міста України, також важлива активна кооперація з міжнародними центрами світу. Класичним прикладом такої співпраці є укладання угод з містами-партнерами або містами-побратимами.

Метою статті є суспільно-географічний аналіз співпраці міста Харкова з містами-партнерами.

Виклад основного матеріалу. Перша угода щодо партнерства або «споріднення» між містами була укладена між Кітлі (Велика Британія) та Пуадю-Нор (Франція) у 1920 р. після закінчення Першої світової війни. Практика була продовжена також після Другої світової війни, як спосіб просування миру у світі і примирення між колишніми ворогами. Так, наприклад, Ковентрі у Великій Британії був побратимом Сталінграда в СРСР, а пізніше – німецького міста Дрезден, оскільки всі три міста активно бомбардувалися під час війни [4]. У 1957 р. французи заснували Всесвітню федерацію міст-побратимів, яка у 1994 р. була перейменована на Всесвітню федерацію об'єднаних і споріднених міст. Нині до неї входять понад 80 держав світу, у тому числі й Україна [1]. Наразі столиця України, Київ, має 41 місто-партнера, що є найбільшою кількістю серед міст держави [3].

Перша столиця України, Харків, має 26 міст-партнерів з Європи, Азії, Америки та колишніх країн СРСР (рис. 1). Найбільша частка міст-партнерів розташована у межах Європи – 46%: два міста-партнера з Італії (Генуя і Болонья) та Польщі (Варшава і Познань), по одному місту-партнеру з Португалії (Порту), Чехії (Брно), Болгарії (Варна), Франції (Лілль), Словенії (Марибор), Німеччини (Нюрнберг), Словаччини (Трнава) та Чорногорії (Цетінье).

Серед країн – республік колишнього СРСР (35%) найбільша кількість міст-партнерів зосереджена у Російській Федерації, зокрема це столиця держави Москва, Нижній Новгород, Санкт-Петербург, Новосибірськ та Белгород. Серед інших колишніх республік Радянського Союзу два партнери з Грузії (Тбілісі і Кутаїсі) та по одному з Латвії (Даугавпілс) і Литви (Каунас).

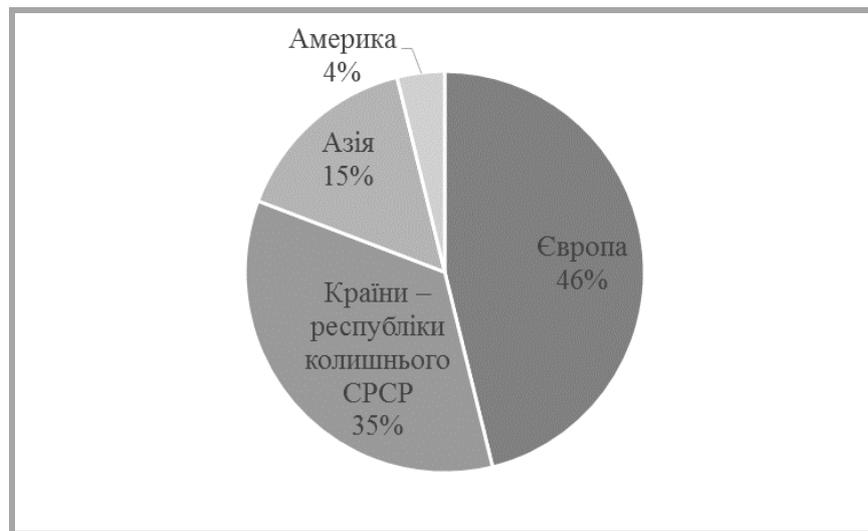

Рис. 1. Розподіл міст-партнерів Харкова за регіонами світу (побудовано автором за даними [2])

В Азії (15%) до міст-партнерів відносяться Газіантеп (Туреччина), Тенджон (Корея), Цзінань (КНР), Ришон ле-Ціон (Ізраїль). Єдине місто-побратим з Америки – це Цинциннаті (США).

Найпершою угодою між містом Харковом та містом-партнером стало підписання договору з Болоньєю (Італія) у 1966 р. (рис. 2). Аналізуючи динаміку підписання угод щодо співпраці міста Харкова з містами-партнерами, слід зазначити, що найбільшу кількість угод було укладено у 2001 та 2011 рр.

У 2001 р. усі міста-партнери, які підписали угоду співробітництва, належать до Російської Федерації, у 2011 р. переважна кількість міст належить до Європи. Угоди між містами-партнерами переважно з одного регіону були підписані в один рік або у декілька послідовних років. Так, наприклад, укладення угод з містами країн – республік колишнього СРСР характерно для 2001-2012 рр., європейськими містами – у 2002-2013 рр., містами Азії – 2011-2013 рр.

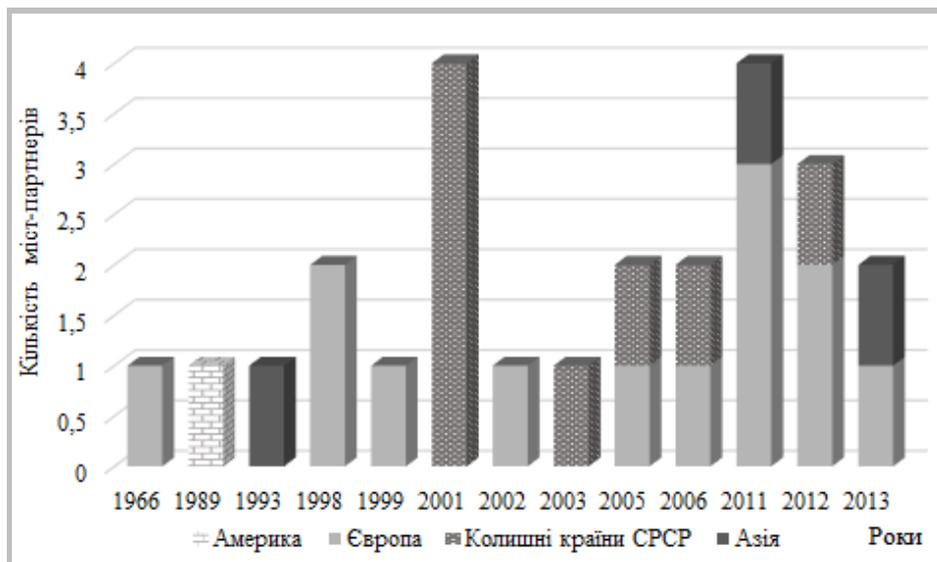

Рис. 2. Динаміка підписання угод щодо співпраці міста Харкова з містами-партнерами за деякими регіонами світу (побудовано автором за даними [2])

Висновки. Таким чином, географічний розподіл міст-партнерів свідчить, що угоди про співробітництво підписуються переважно з містами сусідніх держав. Так, наприклад, найбільша кількість партнерів Харкова належить до міст Російської Федерації і Польщі. Також значний вплив на розвиток такого співробітництва мало формування тісних економічних і культурних зв'язків ще за часів існування СРСР. Підписання угод щодо партнерства мало місце вже впродовж багатьох років після його розпаду. Динаміка укладання угод має хвилеподібний характер. Зокрема, масове укладання угод з партнерами з колишніх республік СРСР характерне для 2001-2012 рр. тощо. Проте вже майже 3 роки поспіль, починаючи з 2013 р., не було укладено нових угод, що свідчить про уповільнення темпів пошуку нових партнерів або налагодження більш тісної співпраці з вже діючими партнерами. Наразі місто Харків має велику кількість міст-партнерів майже у всіх регіонах світу. Це свідчить про активність зовнішньої політики міської та регіональної влади. Налагодження партнерських та побратимських зв'язків є дієвим механізмом у будівництві ефективних економічних, політичних та культурних відносин між державами. Особливо це є актуальним в контексті адміністративно-територіальної реформи України та налагодження тісної співпраці в рамках євроінтеграції. До того ж таке співробітництво дає змогу використовувати вже успішний досвід реформування міської організації інших країн світу.

Список використаних джерел: 1. Клімов М. Міста України у канадсько-українських відносинах / М. Клімов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2013. – 1(114). – С. 29. 2. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/o-xarkove/goroda-partneryi.html> 3. Міста-побратими Києва. – Режим доступу: http://wek.kiev.ua/uk/Міста-побратими_Києва 4. How sister city partnerships can play a new role in a global economy. – Режим доступу: <http://cities-today.com/how-sister-city-partnerships-can-play-a-new-role-in-a-global-economy/>

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК СФЕРИ ПОСЛУГ

Розвиток сфери послуг є необхідною умовою успішного розвитку всієї економіки держави. Враховуючи важливість сфери послуг та її вплив на сучасне суспільство. За даними МВФ, усі види послуг складають на початку ХХІ ст. приблизно 1500 млрд. дол. (близько 70 % вартості всього результату світового виробництва), а міжнародна торгівля послугами є сектором світового господарства, який зростає найдинамічніше.

На ринку послуг зберігаються численні перешкоди і бар'єри, і на відміну від ринку товарів він далекий від повної лібералізації. Хоча останнім часом до послуг активно вводяться загальноєвропейські норми і стандарти, реалізація відповідних директив та інших документів йде, за свідченням експертів, доволі складно і повільно. Високі вхідні бар'єри для виробників, слабка конкуренція і більш сильні монопольні тенденції стримують розвиток галузей послуг та їх інтеграцію в світовий господарський простір. У зв'язку з цим лібералізація ринків послуг розглядалась у багатьох країнах, і це питання ввійшло в число першочергових цілей економічної політики. Дана проблематика посідає центральне місце в діяльності ГАТС (Генеральна угода про торгівлю послугами) – пріоритети незмінно віддаються зниженню бар'єрів у торгівлі послугами і встановленню загальних правил гри на різномірних ринках [1].

На сьогоднішній день, ринок сфери послуг достатньо багатоманітний і розвинений, але при цьому він має ряд проблем функціонування, які можуть бути вирішені за допомогою дії економічних механізмів, грамотній економічній політиці держави, створення нормативно-правової господарської бази. На даному етапі розвитку, основними проблемами функціонування ринку сфери послуг є:

- відсутність фінансової підтримки і малі асигнування з боку державних органів на більш динамічний і ефективний розвиток сфери послуг;
- якість послуг (особливо нових видів) — одна з найважливіших проблем розвитку сфери послуг. Оскільки послуга носить невідчутний характер, то якість ми можемо оцінити тільки після її надання, але заздалегідь замовивши і сплативши її отримання. Отже, корисним було б встановити систему сертифікації послуг — систему надійності і гарантії для задоволення суспільних потреб;
- відсутність необхідного вкладення іноземних інвестицій;
- реалізація послуг на міжнародному рівні вимагає високого технічного рівня в області телекомунікацій зв'язку, туризму, політичної стабільності на

світовій арені;

- торгівля послугами поки що відстає від торгівлі товарами з питань щодо лібералізації і відкритості ринків [2].

К. Лавлок, відомий авторитет у сфері управління соціальним розвитком, до факторів відносить:

- політику держави, яка може проявлятися у посилені контролю над
- ціноутворенням, прийняті законів;
- соціальні зміни у суспільстві, що зумовлюють зростання доходів;
- населення, трансформації способу життя, підвищення потреби в послугах;
- тенденції розвитку бізнесу, що сприяє зростанню вимог до якості послуг;
- розвиток інформаційних технологій та їх впровадження у виробництво;
- інтернаціоналізації і глобалізації організацій соціальної сфери, які тісно пов'язані з активізацією процесів об'єднання та поглинання на міжнародному рівні, виходом підприємств, організацій на нові ринки, виникнення значної кількості стратегічних альянсів, підвищення активності транснаціональних сервісних компаній тощо [3].

Розвиток ринку послуг визначається дією чинників мікро (внутрішнього) та макро (зовнішнього) середовища. Перші впливають на рівні окремої організації та безпосередньо визначають умови її функціонування. Чинники макросередовища представлені силами ширшого соціального плану, що створюють загальні умови функціонування ринку послуг [4]

Важливим чинником розвитку та територіальної організації ринку послуг є населення. Його чисельність і густота, особливості природного та механічного руху, вікова, професійна та національна структура, соціально-культурні особливості, територіальна локалізація тощо визначають, з одного боку, кадровий потенціал сфери послуг, з іншого, – специфіка попиту на ті чи інші види обслуговування та особливості територіальної організації відповідної структури. Існуючі демографічні тенденції спричинили скорочення кількості дітей і зростання частки осіб старших вікових груп. Україна серед країн СНД має найнижчі показники питомої ваги осіб віком 10-14 років, що істотно звузило демографічну базу для розвитку деяких видів послуг, наприклад, дошкільного виховання та загальної освіти. Наслідком депопуляції села стала поява великої кількості малокомплектних шкіл. Водночас старіння населення збільшило потребу в багатьох видах послуг охорони здоров'я та соціальної допомоги. Ще одним важливим чинником сталого розвитку ринку послуг зростання грошових доходів населення, істотне збільшення яких є чинником розширення платоспроможності попиту.

Підводячи підсумки можна сказати, що протягом двох останніх десятиріч спостерігається тенденція до підвищення ролі послуг в економіці країн світу. Що ж до України, то її позиція на світовому ринку послуг у даний час не дуже стійка: вона входить до тридцятки великих країн-учасниць міжнародної торгівлі послугами, але продовжує залишатися нетто-імпортером послуг. Але все-таки не варто говорити, що стан ринку сфери послуг в Україні «безнадійний». Ринок цей дійсно молодий і одержав розвиток переважно в останнє десятиріччя. Але

на чолі компаній цієї галузі, на відміну від промисловості й сільського господарства, стоять, як правило, динамічні, ініціативні фахівці з широкими зарубіжними зв'язками, що легко засвоюють все нове, розуміють рівень конкурентоспроможності своєї фірми на вітчизняному і світовому ринках. Інша справа – готовність і здатність відповідних урядових структур зібрати воедино, узагальнити та оцінити всю цю розлогу інформацію, виробити на її основі більш досконалу систему правового регулювання сфери послуг, використовуючи досвід зарубіжних країн.

Поліпшення ситуації на ринку сфери послуг України суттєво залежить від іноземних інвестицій, але в той же час, лібералізуючи цей ринок, необхідно підтримувати баланс між інтересами щодо захисту свого внутрішнього ринку і потребою в інноваціях для створення сучасної інфраструктури. Адже без великомасштабної сфери послуг з розвиненим транспортом, зв'язком, торгівлею, фінансово-кредитним і страховим секторами, комплексом ділових послуг, сферами освіти й охорони здоров'я, відповідаючи сучасним вимогам, Україна не зуміє створити ефективне ринкове господарство й гідно увійти до світової економіки [5]. Тому нашою головною задачею на сучасному етапі переходу до ринкової основи та інтеграції в світове господарство повинно стати прискорення розвитку сфери послуг.

Список використаних джерел: 1. Проблеми ринку послуг в Україні. [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.econotyu.nauka.com.ua/> 2. Бурменко Т. Д. Сфера услуг: экономика: учебное пособие / Т. Д. Бурменко, Н. Н. Даниленко, Т. А. Туренко. — М.: КНОРУС, 2008. — 328 с. 3. Иванов Н.Н. Управление сферой услуг: инфраструктурный подход /Н.Н. Иванов – СПб.: Изд-во СПб ГУЭФ, 2001. – 143. 4. Марченко В. Організаційний аспект моделі управління якістю підприємств сфери послуг [Текст] / В. Марченко // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2004. - №1. – С. 238-244. 5. Яковенко Р. В. Національна економіка: навч. посіб./ Р. В. Яковенко. – Кіровоград: «ПіК», 2009. – 548 с.

УДК 911.3

І.С. Мартем'янова, А.К. Гаврук

ilona-marte2013@yandex.ua

КЗ «Спеціалізована школа з поглибленим вивченням іноземних мов I ступеня – гімназія № 11 Дніпродзержинської міської ради», м. Дніпродзержинськ, Україна

ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОРТИВНОГО ПЛАВАННЯ В УКРАЇНІ

Основною метою роботи є виявлення особливостей спорту плавання в Україні, показу основних тенденцій розвитку напряму, виділення статевих відмінностей у даному спорті.

Актуальність теми на даному етапі розвитку суспільства дуже важлива для різних вікових структур населення України. На сьогоднішній день плавання є досить відомим видом спорту. Майже в усіх куточках світу різні люди різних національностей займаються професійним плаванням для здобуття призових місць на змаганнях (не важливо, чи це олімпіада, чи просто першість школи).

Плавання дуже добре розвиває фізичний склад тіла, а також і виховує дисципліну. У цьому виді спорту задіяні усі групи м'язів людини. Це вже залежить від того, який стиль плавання саме ви обрали. Зазвичай, спортсмени цього виду спорту мають дуже сильні м'язи як рук так і ніг, мають широкі плечі і високий зріст. Також важливим є задіяність української молоді у розвитку культурної спадщини держави.

Історичні пам'ятки свідчать про те, що ще наші предки, які селилися на морському узбережжі біля річок і озер, використовували плавання як важливу прикладну навичку. Плавання як вид спорту зародилося ще в Стародавній Греції. Відомий письменник із Стародавньої Греції, Павсаній вказував на те, що щорічні свята, що проходять в Герміоні, ніколи не обходилися без музичних та плавальних змагань. У програмі Істмійських ігор плавання було включено в програму в якості обов'язкової вправи. У писаннях Геродота так само вказується на те, що змагання з плавання та стрибків у воду регулярно проводилися в Стародавній Греції [2].

Збереглися відомості про те, що у Венеції, в 1515 р. було організовано змагання, наближене по атмосфері до духу сьогоденних змагань, а саме: головною метою учасника було прийти до фінішу якомога швидше. Так і зародився такий цікавий спорт як плавання [1].

Розглянемо більш детально ці та інші проблеми. В Україні скорочується кількість плавальних басейнів: в 1991 р. в республіці налічувалося 612 басейнів, в 1995 – 506, в 2004 – 504 [3]. За останніми даними Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту зараз в Україні функціонує 510 плавальних басейнів [4]. У 2008 році автором було проведено дослідження матеріально-технічного стану плавальних басейнів в Дніпропетровській області. Загалом на території області зареєстровано 52 плавальних басейнів різних типів і форм власності. З 36 обстежених об'єктів 15 знаходяться в неробочому стані з таких причин як: відсутність фінансування на ремонт, заборгованість на комунальні послуги, відсутність власне котельні, борги підприємства-власника, небажання власника утримувати такий об'єкт, майно власника знаходиться під арештом та інші. В даний час в неробочому стані перебувають басейни в невеликих містах, наприклад у Павлограді, Верхньодніпровську, Кривому Розі, Жовтих Водах, Дніпродзержинську, Новомосковську та багатьох інших. Переважна більшість громадян України не має можливості займатися масовим, спортивним або лікувально-оздоровчим плаванням за призначенням лікарів. Невміння плавати значно обмежує можливості повноцінного життя та активного відпочинку громадян [5].

Найбільше рекордсменів з плавання представляють такі області як Київська, Дніпропетровська, Харківська і Донецька. Але першість рекордсменів припадає на Київську область. Це зумовлено тим, що до столиці нашої країни запрошують найталановитіших спортсменів з усіх куточків України. Цьому є пояснення, адже рівень підготовки у столиці більш продуктивний, ніж в інших областях [5].

Дніпропетровська область посідає 2 місце за кількістю рекордсменів в Україні. За останні 2-3 роки вона розвивається стрімкими темпами. З'являються нові таланти і з кожними новими змаганнями вони б'ють рекорди, які були поставлені раніше. Наприклад Олександр Мороз, Тетяна Кудako, вони знаходяться у складі Дніпропетровської збірної з плавання. Це зумовлено досить великою кількістю басейнів у містах, наприклад, «МіКомп» у м. Дніпродзержинськ, «Метеор» у м. Дніпропетровськ, «Богатир» у м. Кривий Ріг [3]. Нижче у рейтингу йдуть такі області як Харківська і Донецька, вони також не «пасуть задніх» на рівні України. Так, у цих областях не так багато рекордсменів як в попередніх двох, але трапляються і такі таланти, що дають бій навіть на світових змаганнях, наприклад, Анастасія Малявіна та Михайло Романчук. Вони на юнацькій олімпіаді в Нанкіні, колишній столиці Китаю, завоювали золоті, срібні та бронзові медалі для України, обійшовши спортсменів з США, Франції та Австралії [4].

За статевою структурою у плаванні домінує чоловіча частина, адже плавання позиціонує себе як чоловічий вид спорту. Це зумовлено тим, що це досить тяжкий вид спорту. Плавання характерне великими навантаженнями на усе тіло, як фізично, так і морально, 2 тренування за день – норма для спортсменів цього виду спорту. Але жіноча частина також досить сильна і на світовому рівні вони займають навіть призові місця.

Аналізуючи таблицю рекордів України (вище досягнення України та юнацький рекорд України), можна побачити, що у вільному стилі жінки із Донецької і Харківської областей випереджають усіх інших (рис. 1). У брасі усе навпаки: жінки з Дніпропетровщини і Київщини єдині чемпіонки в Україні. Щодо батерфляю, то тут історія дещо інша: чемпіоном серед областей за кількістю рекордсменів є Київ. Майже така ж сама ситуація і у стилі плавання на спині, Київська область так само має найбільшу кількість, другий щабель займає Харківщина [2, 5].

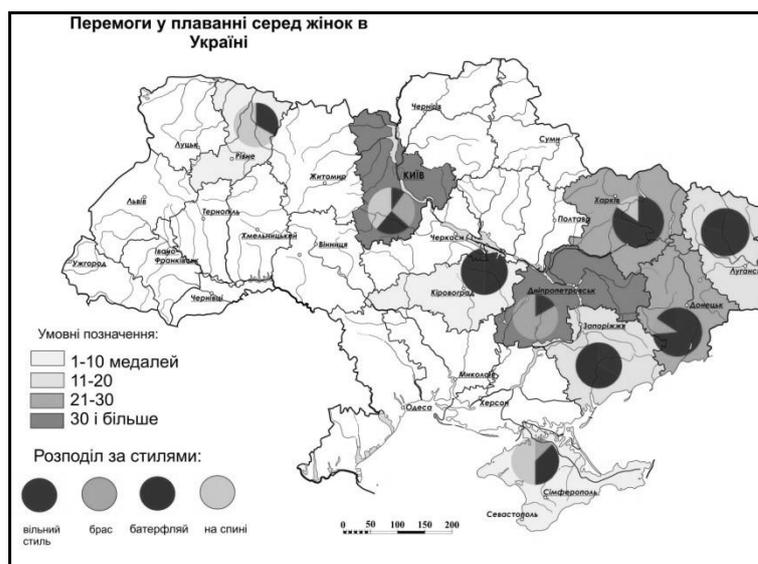

Рис. 1. Перемоги у плаванні серед жінок в Україні

Щодо чоловіків, рекордсмени з плавання розкидані по областях досить хаотично (рис. 2). Наприклад у вільному стилі Київщина, Запоріжжя і Дніпропетровщина найбагатші області за кількістю рекордсменів. У брасі ситуація дещо інша, Київщина і Дніпропетровщина мають більше рекордсменів. У плаванні на спині Київщина – абсолютний чемпіон серед областей [5].

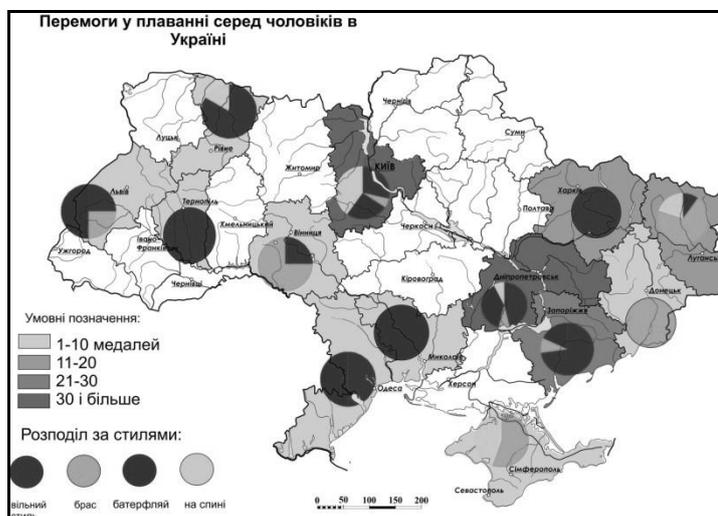

Рис. 2. Перемоги у плаванні серед чоловіків в Україні

Загалом Україна багата на таланти у цьому виді спорту. Кожен день спортсмени дуже важко працюють, і хто знає, може саме вони наступні «золоті рибки» України. Варто лише побажати їм терпіння і великих перемог.

Список використаних джерел: 1. Глазирін З. Плавання. – Київ, «Кондор». 2006 – 502с. 2. Дутчак М. Створення умов для розвитку плавання – пріоритетне завдання реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту / М. Дутчак // Спортивний вісник Придніпров'я. – № 2. – 2008. – С. 4-6. 3. Енциклопедія Олімпійського спорту України / За ред. В.М. Платонова. – К.: Вид-во НУФВСУ «Олімпійська література», 2005. – 462 с. 4. Платонов В.М. Плавання. – Київ, «Радянська школа», 1980 – 320 с. 5. Федерація плавання України/ Режим доступу – електронний ресурс usf.org.ua 6. Яблонська Р. – Історичні аспекти розвитку плавання в Україні, 2008.

УДК 911.3:631 (477.54)

В.Ю. Ноженко, П.А.Вірченко

nozhenko95@mail.ua, japasha@yandex.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА БАЛАКЛІЙСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2015 РОЦІ

Однією з важливіших галузей економіки України та її регіонів є сільське господарство, яке забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – необхідною сировиною. І від його ефективного функціонування залежить не тільки продовольча безпека країни та її

територіальних громад, а й добробут значної частини населення і значні фінансові надходження до державного й місцевих бюджетів. Особливе значення сільське господарство має для переважної більшості низових адміністративних районів, значна частина яких має аграрну спеціалізацію.

У науковій літературі існують численні напрацювання, які стосуються розвитку сільського господарства та агропромислового комплексу України та її регіонів. Зокрема, вони висвітлені в роботах Г. Балабанова, А. Голікова, Н. Добровольської, Ю. Кандиби, Н. Мезенцевої, В. Нагірної, М. Пістуна, О. Топчієва та інших науковців. Разом з тим, залишаються недостатньо висвітленими проблеми розвитку сільського господарства на локальному рівні, що й визначає актуальність теми дослідження.

Метою даного дослідження є аналіз розвитку сільського господарства Балаклійського району Харківської області за 2015 рік, задля кращого розуміння існуючих тенденцій та проблем розвитку даної галузі господарства у районі.

У структурі економіки Балаклійського району сільське господарство займає друге місце після промисловості. Станом на початок 2015 р. у районі функціонувало 25 сільгосп підприємств, 3 фермерських господарства та особисті підсобні господарства [2].

З 27-ми адміністративних районів Харківської області тільки у 9-ти районах області галуззю спеціалізації є тваринництво. До цієї групи відноситься й Балаклійський район. Крім того, він є одним з 3-х районів області, де провідною галуззю тваринництва виступає птахівництво [1].

Станом на кінець 2015 року 16 господарств району займались розведенням худоби та птиці, з них 9 господарств займались розведенням великої рогатої худоби, 5 господарств – розведенням свиней та 2 господарства – розведенням птиці [3]. Динаміку поголів'я великої рогатої худоби, свиней та птиці у Балаклійському районі за 2014 та 2015 рр. демонструє діаграма на рисунку 1.

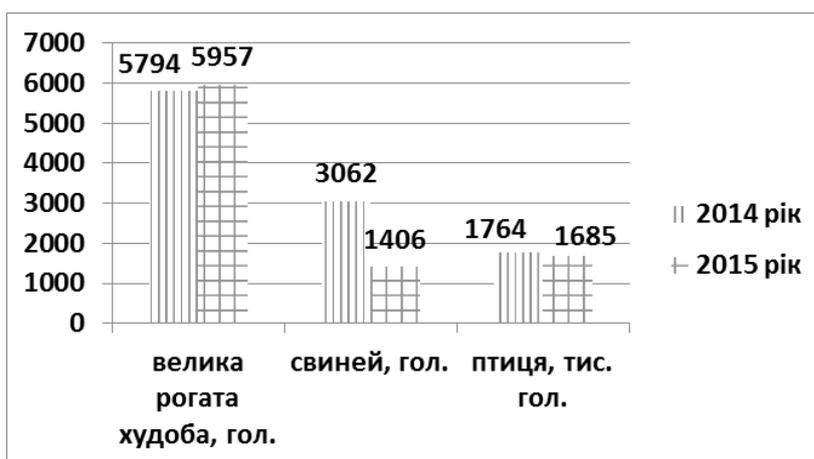

Рис. 1. Динаміка поголів'я худоби та птиці у Балаклійському районі Харківської області за 2014-2015 рр. (побудовано за даними [4])

Аналіз діаграми свідчить про незначне скорочення поголів'я птиці та суттєве скорочення поголів'я свиней у господарствах району у порівнянні з 2014 р. Значне скорочення поголів'я свиней, на нашу думку, пояснюється низькою рентабельністю виробництва. В той же час, у сільськогосподарських

господарствах Балаклійського району відбулось збільшення поголів'я великої рогатої худоби, що, на нашу думку, є позитивною тенденцією й сприяло збільшенню виробництва молока у сільгосп підприємствах району (рис. 2).

Найбільшим і найвідомішим підприємством району, яке спеціалізується на розведенні птиці та виробництві м'яса бройлерів є ТОВ «Курганський бройлер». Крім того, у кількох господарствах Балаклійщини ще займались розведенням овець, загальна чисельність яких на кінець 2015 р. складала 91 голову [2].

Рис. 2. Виробництво молока у Балаклійському районі Харківської області за 2014-2015 рр. (побудовано за даними [4])

Протягом 2015 року сільськогосподарськими підприємствами району вироблено валової продукції тваринництва на суму 202,6 млн. грн., що становить 81 % до рівня попереднього року [3]. Валове виробництво м'яса великої рогатої худоби склало 103 % до показників 2014 року.

Для підвищення продуктивності худоби в більшості господарств використовувалися пізні кормові добавки, комбікорми вітчизняного та іноземного виробництва, відходи місцевих підприємств харчової промисловості [5].

Окрім вирощування великої рогатої худоби, свиней та птиці, значна частина сільгосп підприємств Балаклійського району займається вирощуванням зернових, технічних та кормових культур. Зокрема, у 2015 р. зернові та зернобобові культури по всіх категоріях господарств району були зібрані з площі у 62,6 тис. га, а їх урожайність склала – 39,8 ц/га. [2]. Валовий збір основних сільськогосподарських культур демонструє діаграма на рисунку 3.

Аналіз діаграми свідчить про те, що у 2015 р. у порівнянні з попереднім 2014 р. у сільгосп підприємствах Балаклійського району зменшився валовий збір соняшника на 23,3 % та зернових культур на 1,5 %, однак, відбулось значне зростання валового збору цукрового буряку (на 66,2 %), що пов'язано зі

зменшенням посівних площ соняшнику та збільшенням посівів цукрового буряку.

У порівнянні з 2014 р. у 2015 р. відбулись зміни середньої урожайності основних сільськогосподарських культур району (рис. 4).

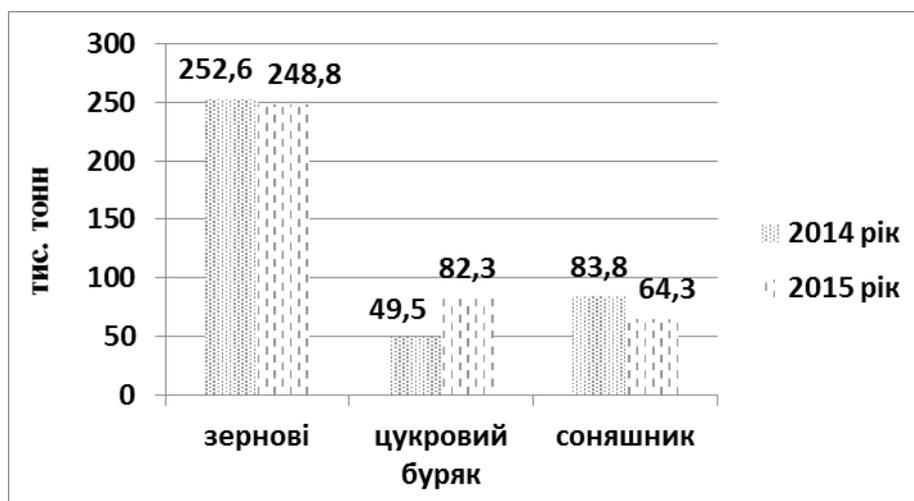

Рис. 3. Валовий збір сільськогосподарських культур (тис. тон) у Балаклійському районі Харківської області за 2014-2015 рр. (побудовано за даними [4])

Рис. 4. Середня урожайність сільськогосподарських культур (ц/га) у Балаклійському районі Харківської області за 2014-2015 рр. (побудовано за даними [4])

Зокрема, знизилась урожайність зернових культур на 18,9 % та цукрових буряків на 29,5 %. В той же час, урожайність соняшнику зросла на 7,9 %.

Також, сільгосп підприємства Балаклійського району у 2015 р. займались вирощуванням сої, гречки, проса та льону. Зокрема, сої було зібрано на площі 1788 га, намолочено 2196 тонн при середній урожайності 12,3 ц/га; льону зібрано на площі 843 га, намолочено 1259 тонн, середня урожайність склала 14,9 ц/га; гречки зібрано на площі 243 га, намолочено 282 тонн зерна, середня урожайність склала 11,6 ц/га; просо зібрано на площі 903 га, намолочено 2128 тонн зерна при урожайності 23,6 ц/га [3].

Отже, проведений аналіз розвитку сільського господарства Балаклійського району засвідчив певні негативні тенденції у його розвитку. Зокрема, у

тваринництві району відбулось значне скорочення поголів'я свиней та невелике зменшення поголів'я птиці, що вже позначилося на показниках валового виробництва сільськогосподарської продукції (м'яса, сала та яєць), які у 2015 р. знизились на 19 % у порівнянні з 2014 р. Крім того, вівчарство району знаходиться на межі зникнення, хоча раніше мало вагоме значення у тваринництві Балаклійського району.

Більш-менш стабільна ситуація спостерігається у розвитку рослинництва району, про що свідчить поступове зростання виробництва основних сільськогосподарських культур. Однак, недотримання чітких правил сівозміни та природно-кліматичні умови суттєво впливають на урожайність культур.

Проблемними питаннями ефективного функціонування сільського господарства у Балаклійському районі залишаються недостатнє фінансування галузі державою, значна зношеність сільськогосподарської техніки, низька купівельна спроможність населення України, яка веде до кризи внутрішнього збуту продукції вітчизняних аграрних виробників тощо.

Список використаних джерел: 1. Ліхван В. Визначення спеціалізації сільського господарства Харківської області / В. Ліхван, Н. Добровольська, Ю. Кандиба // Часопис соціально-економічної географії. – Х: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, №14 (1) / 2013. – с. 97-102. 2. Офіційний сайт Балаклійської районної ради Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://balrada.gov.ua> 3. Офіційний сайт Балаклійської районної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://balakliya-rda.gov.ua> 4. Офіційний сайт головного управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua> 5. Сільськогосподарський портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://silgosp.com>

УДК 330.332

А.К. Павлов

kvp_ruk@mail.ru

*Научный руководитель – д. эконом. н., проф. К.В. Павлов
Удмуртский государственный университет, г. Ижевск, Россия*

МОДЕРНИЗАЦИЯ И ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ СТАРОПРОМЫШЛЕННЫХ РЕГИОНОВ

Экономическая система старопромышленных регионов является важной составной частью экономики Российской Федерации, также как и экономики ряда других государств на постсоветском пространстве (например, Донецкая, Днепропетровская и Харьковская области Украины). Происхождение и генезис хозяйственной системы в различных старопромышленных регионах, как правило, существенно отличаются друг от друга, что в значительной мере объясняется особенностями природно-климатических условий развития территориальной экономики, спецификой ресурсного потенциала каждого региона, его географическим расположением и рядом других факторов. Так,

регионы Урала в последнее время характеризуются истощением ресурсной базы по некоторым видам полезных ископаемых. В этой связи актуальность и необходимость осуществления модернизации и структурной перестройки экономики уральских старопромышленных регионов (т.е. создания условий и формирования хозяйственно-управленческих механизмов перехода в этих регионах от экономики сырьевого типа к высокотехнологичной экономике) существенно выше, чем в малоосвоенных регионах (например, на севере Сибири).

В Белгородской области – другом старопромышленном регионе России, наоборот, по-прежнему в больших объемах продолжается добыча и переработка некоторых полезных ископаемых. Большим резервом модернизации экономики и в Белгородской области, и в Удмуртской Республике, наряду с отраслями промышленности является также развитие интенсивного сельского хозяйства. В Мурманской и Архангельской областях в связи с эффективным функционированием морских портов, как и раньше, большое значение имеет торгово-транспортная составляющая процесса модернизации территориальной экономики.

Таким образом, как в теоретическом, так и в практическом аспекте большое значение имеет не только необходимость классификации старопромышленных регионов России, но и определение направлений, форм и методов осуществления модернизации и структурной перестройки в такого рода регионах на основе учета социально-экономических особенностей их функционирования и развития. Однако все же можно констатировать, что актуальность осуществления процесса модернизации в старопромышленных регионах в целом все же существенно выше, чем в сравнительно малоосвоенных регионах в связи с тем, что уровень истощенности природно-ресурсной базы в последних значительно ниже. Учитывая важное значение, которое имеет группа старопромышленных регионов в развитии экономики России и ряда других государств на постсоветском пространстве, целесообразно осуществить выделение экономики старопромышленных регионов в качестве отдельного научного направления в регионалистике. Это будет способствовать усилению интенсификации научных исследований по проблемам эффективного функционирования и развития социально-экономической и экологической системы старопромышленных регионов как перспективной области исследований в региональной экономике и экологии.

В последнее время всё больше внимания уделяется вопросам формирования в России инновационной экономики, что совершенно справедливо, т.к. это позволит уменьшить зависимость уровня и темпов социально-экономического развития страны от получаемых доходов вследствие экспорта сырьевых ресурсов [3]. Важно также и то, что в результате этого улучшится имидж России, которую пока ещё нередко отождествляют с сырьевым придатком капиталистического мира. Таким образом, в целом мировой опыт действительно свидетельствует о том, что рост инвестиций в инновационные сферы экономики способствует ускоренному развитию

народнохозяйственного комплекса страны и повышению среднего уровня жизни.

Однако это только в целом, а в каждом конкретном случае вложение инвестиций в инновационные сектора далеко не всегда способствует росту прибыли и доходов – так, в фундаментальной науке известно немало случаев, когда вложение средств не только не окупалось, но и приводило к негативным результатам. Кстати, руководство России в последнее время нередко критикует различные ведомства и организации в связи с тем, что существенные инвестиции в создание нанотехнологий пока ещё не дают ожидаемого результата. В этой связи совершенно справедлива постановка вопроса о том, насколько эффективны те или иные инвестиции и инновации.

Однако, на наш взгляд, в современных условиях этого недостаточно и кроме осуществления социально-экономической оценки эффективности инвестиций и инноваций необходимо осуществлять оценку последствий внедрения инвестиций и инноваций с точки зрения их влияния на усиление процессов интенсификации общественного воспроизводства. В этой связи нами предлагается выделять инвестиции и инновации интенсивного или экстенсивного типов в зависимости от того, способствуют ли результаты их внедрения соответственно интенсификации или, наоборот, процессу экстенсификации. Важно также в общей структуре инвестиций и инноваций выделять удельный вес, долю каждой из этих двух групп. Целесообразность осуществления такого рода классификации инвестиций и инноваций во многом объясняется тем обстоятельством, что в последнее время существенно возросла актуальность использования интенсивных методов хозяйствования [2]. Прежде всего, это связано с демографическим кризисом последних лет. В этой связи осуществление мероприятий трудосберегающего направления интенсификации представляется весьма своевременным и эффективным.

В других странах могут быть актуальными и иные направления интенсификации. Так, например, в среднеазиатских странах СНГ – Узбекистане, Туркмении, Таджикистане, Киргизии исключительно важным являются водосберегающее направление интенсификации общественного производства. В Японии, где сравнительно немного крупных месторождений природных ресурсов, весьма актуально материалосберегающее направление интенсификации, здесь же в связи с крайне ограниченным характером земельных ресурсов большое значение имеет также землесберегающее направление интенсификации. В большинстве стран мира весьма актуально энерго- и фондосберегающее направления.

Более того, даже в разных регионах одной и той же страны актуальными могут быть разные направления интенсификации: на Дальнем Востоке и на Севере России большое значение по-прежнему (т.е. как и во времена социалистической экономики) имеет трудосберегающее направление, в старопромышленных регионах Урала - в Свердловской области, Удмуртской Республике, Челябинской области – крайне актуально фондосберегающее направление интенсификации. В Белгородской области, где на высоком уровне

развиты металлургическая и горнодобывающая отрасли промышленности очень эффективно осуществление мероприятий материалосберегающего направления. Таким образом, кроме выделения двух групп инвестиций и инноваций, способствующих интенсификации или экстенсификации, в первой группе целесообразно выделить несколько подгрупп, соответствующих разным направлениям интенсификации – трудо-, фондо-, материалосберегающему и т.д. в соответствии с региональной, отраслевой и структурной спецификой экономики той или иной страны. Напомним, что, говоря о процессах экстенсификации и интенсификации, имеются в виду два принципиально различающихся способа достижения производственной цели. При одном происходит количественное увеличение использования ресурса, при втором на единицу выпуска продукции при решении производственной задачи экономится ресурс. Целесообразно определять поэтому интенсификацию производства как реализацию мероприятий, имеющих своим результатом экономию стоимости совокупности применяемых ресурсов. Ресурсосберегающим направлением интенсификации производства является реализация мероприятий, в результате которых экономится ресурс, например, живой труд. Таким образом, предложенный подход понимания процесса интенсификации позволяет говорить и об интенсификации производства, и об интенсификации использования отдельных факторов производства, не отождествляя эти понятия [1].

Таким образом, если существующую функциональную зависимость между экономическим результатом (обозначим его \mathcal{E}) от использования какого-либо ресурса (обозначим P) представить в виде $\mathcal{E} = f(P)$, то в случае экстенсивного использования ресурса его увеличение приведёт к пропорциональному росту экономического эффекта, тогда как при интенсивном использовании ресурса его увеличение приведёт к большему росту эффекта. Иначе говоря, если имеем два значения ресурса P_1 и P_2 , причём $P_2 = n \times P_1$ (n – коэффициент пропорциональности), то в случае экстенсивного использования ресурса $\mathcal{E}_2 = n \times \mathcal{E}_1$, а в случае интенсивного использования $\mathcal{E}_2 > n \times \mathcal{E}_1$. Как можно видеть, интенсивное использование ресурса (труда, фондов, материалов, воды и пр.) обусловлено ростом ресурсоотдачи (производительности труда, фондоотдачи, материалоотдачи и т.д.), правда в вышеозначенной функциональной зависимости следует учитывать также временной лаг.

Список использованных источников: 1. Андреев В.А., Павлов К.В. Интенсификация общественного производства в свете институциональной теории / Общество и экономика. 2006. № 6. С. 152-162. 2. Александров Г.А. Курсом интенсификации. М.: Экономика, 1998. 158с. 3. Павлов К.В. Интенсификация экономики в условиях неопределённости рыночной среды. М.: Магистр, 2007. 271 с. 4. Павлов К.В. Старопромышленные регионы: социально-экономические и экологические особенности функционирования и развития. Ижевск: Институт компьютерных технологий, 2014. – 346 с.

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКИНУТИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Вступ. Кожен з регіонів України має досить вагомe військово-стратегічне значення, тому і має досить розвинену військову інфраструктуру. На їх території раніше була сформована велика кількість різних військових об'єктів: шахтно-пускові ракетні комплекси, воєнні склади та бази, ракетні штольні, воєнні ангари, воєнні дослідницькі станції та багато інших. В результаті науково-технічного прогресу та геоекологічних та соціально-економічних особливостей, багато цих об'єктів ліквідували, або вони вже втратили своє військово-стратегічне значення, чи були покинуті. Дуже важко вказати кількість об'єктів, через все ще їх засекреченість, та інші особливості. Багато з цих військових об'єктів історично залишилось після краху Австрійської та Російської імперій, та особливо після розпаду Радянського Союзу. Багато з них можуть становити певні соціальні та геоекологічні проблеми, але також мати і подальший розвиток в деяких галузях промисловості.

Актуальність. На даний момент проблематика покинутих військових територій не є повністю розкритою. Актуальною її робить те, що по території України розміщена велика кількість покинутих різнофункціональних воєнних об'єктів. Дослідження спрямовані на вивчення геоекологічної ситуації цих територій і об'єктів на них, та розробку оптимізаційних заходів для подальшого їх використання у військових, господарських, рекреаційних та інших цілях.

Виклад основного матеріалу. Військові об'єкти та території – це підрозділи збройних сил (особовий склад, озброєння і військова техніка), за винятком медичних формувань і санітарно-транспортних засобів; об'єкти (споруди чи будівлі), що використовуються (чи підготовлені до використання) у військових цілях; інші об'єкти, які своїм характером, значенням, розміщенням або використанням вносять ефективний внесок в бойові дії і чиє повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація в даних умовах обстановки дає певну військову перевагу [5]. Основою доповіді є класифікація типів покинутих воєнних територій та об'єктів за призначенням на: оборонні, інфраструктурні та фортифікаційні [2].

Оборонні, є досить сучасним видом покинутих воєнних територій та об'єктів, і виникли у 20ст. [1]. До них можна віднести:

- пускові установки ракетних військ стратегічного призначення, через високу засекреченість, такі території зазнавали малого антропогенного впливу, єдина небезпека від цієї категорії об'єктів є залишки невикористаного

ракетного палива, що залишились у штольнях чи проникла у ґрунтовий покрив [4]. Приклад: ДОТи лінії Арпада с. Підполоззя Закарпатська обл., Колишня військова база на межі Тальнівського й Маньківського районів Черкаська обл., Ракетні штольні у лісі Місто Броди Львівська обл. [3];

- аеродроми. Приклад: аеродром Ізюм (Левковка) Харківська обл., Близнюки Харківська обл., Куп'янськ Харківська обл.;
- установки засобів протиповітряної оборони, що створювали так звану стіну на кордоні СРСР [3]. Приклад: Позиції ракетно-зенітних комплексів м. Охтирка Сумської обл.

Фортифікаційні об'єкти та територій, мають найбільше розповсюдження, адже зводились з XVIII ст. по XX ст., та також це друга за чисельністю група пост-воєнних споруд [2]. Тільки на території Харківської області залишилось 12 фортифікаційних споруд. Наприклад: Олексіївська та Слобідська фортеці Української лінії. Об'єкти і території інфраструктури – це найчисельніша група пост-воєнних територій та об'єктів, що приурочені, як до оборонних споруд, так і до фортифікаційних. До них відносять будівлі для розміщення особового складу військ, військові містечка та казарми, склади та радіолокаційні станції [6]. Приклад: радіолокаційна станція «Дуга» м. Прип'ять Київська обл., станція іоносферних досліджень м. Зміїв Харківська обл.

Щодо ж подальшого використання цих територій, та об'єктів, то оборонні об'єкти, які ще представляють стратегічний інтерес можна реконструювати та використовувати надалі. Фортифікаційні можна приурочити до сфери туризму, як історичні пам'ятки. А щодо ж об'єктів і територій інфраструктури, деякі з них можна реконструювати, такі як радіолокаційні станції, а на територіях воєнних містечок можна створювати інноваційні парки, як приклад, Bionic Hill м. Київ Київської обл.

Висновки. Україна має досить розвинену воєнну інфраструктуру, яка з плином часу вимагає вжиття термінових заходів щодо її подальшого використання. На її території розміщена велика кількість покинутих військових територій та об'єктів.

Можна виділити потенційно небезпечні покинуті воєнні об'єкти та також ті, що мають цінність у воєнному, культурному, архітектурному та історичному контекстах. Проте достатня кількість інформації про покинуті військові території досить обмежена, через деяку засекреченість, тому і потребує більш детального вивчення. Більшість з об'єктів можна реконструювати і використовувати повторно, чи залучити до інших сфер діяльності, зокрема в промисловості або туризмі.

Список використаних джерел: 1. Камінський В.В. залізобетонні конструкції укріплених районів ссрр на території України/ В.В. Камінський, А.Г. Кузяк – Владивосток: Дальнаука, 2005. – 352 с. 2. Сулик Б. Постмілітарні об'єкти західного регіону України/ Б. Сулик// науковий вісник чернівецького університету. Серія географічна. – Чернівці: ЧНУ ім. Юрія Федьковича, 2015. – вип. 672-673. – с.160-164. 3. Hook A. The stalin and molotov lines. Soviet western defenses/ A. Hook, N. Short – Oxford: Osprey publishing, 2008. – 68 p. 4. May J. The greenpeace book of the nuclear age. Book/ John may. New york: - pantheon books, 1989. – 232 p. 5. Сайт «студопедія» [електронний ресурс]. – режим доступу:

http://studopedia.ru/2_23043_voennimi-ob-ektami-nazivayutsya-takie-ob-ekti-zahvat-povrezhdenie-ili-unichtozhenie-kotorih-okazivaet-vliyanie-na-hod-boevih-deystviy-ili-povsednevnyuyu-deyatelnost-voysk.html 6. Сайт «i go to world» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ua.igotoworld.com/ua/article/451_zabroshennye-voennye-obyekty-ukrainy.htm

УДК 914/919

Т.В. Сливинская

slevint@gmail.com

*Научный руководитель – д. геогр. н., проф. Е.А. Антипова
Белорусский Государственный Университет, г. Минск, Беларусь*

ГЕОГРАФИЯ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ АВИАЦИОННОГО ТРАНСПОРТА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ

Воздушный транспорт как наиболее мобильный и современный вид транспорта является не только показателем внешнеэкономической активности государства, но и выступает в значительной степени как фактор ее формирующий. В связи с этим, авиатранспортные проблемы становятся все более актуальной задачей научных исследований, в том числе и в социально-экономической географии. В настоящее время в мире значительно возрастает роль авиационного транспорта, что диктует необходимость соответствовать данной тенденции и в Беларуси для развития собственной транспортной инфраструктуры, а также интеграции в мировую.

Целью данной работы является анализ географии и особенностей развития авиационного транспорта Республики. Объектом исследования выступает воздушный транспорт. Предметом изучения являются структурные и территориальные особенности функционирования и развития авиатранспорта Республики Беларусь за период 2009-2013 гг. Данное исследование проводилось с использованием материалов статистических организаций, транспортных управлений и ведомств, информации, доступной на официальных сайтах авиакомпаний и аэропортов.

Авиационный транспорт как один из видов транспортной системы является объектом изучения экономической географии, в частности такой ее составляющей как география транспорта. Поэтому в его исследовании применяются общие для данной отрасли методы: сравнительно-географический, историко-географический, системный, картографический. Вместе с тем, авиационный транспорт имеет свои особенности, которые определяют специфику применения указанных методов. Организационная структура воздушного транспорта может быть представлена в виде схемы. В ее центре находятся пассажиры, грузы, почта. Для их перемещения в пространстве необходимы следующие составляющие: авиапредприятия, авиакомпании, аэропорты, авиатрассы, авиалайнеры. Для понятия функционирования авиатранспорта нужно рассматривать данные компоненты, как элементы единой

системы. В изучении авиатранспорта используются показатели общие для всей транспортной системы (объем перевозок грузов/пассажиров, грузо-/пассажирооборот, средняя дальность перевозки, себестоимость и т.д.), и специальные (коэффициент занятости пассажирских кресел, коммерческая загрузка самолета, производительность самолета и др.). В данной работе проанализированы объемы перевозки грузов и пассажиров, грузо- и пассажирооборот.

Воздушный транспорт Республики Беларусь представляет собой комплекс предприятий, организаций, осуществляющих перевозку пассажиров и грузов по воздуху как в республике, так и за ее пределами. Все они являются государственными учреждениями и входят в Департамент по авиации. Перевозки воздушными судами осуществляют 5 предприятий республики: ОАО «Авиакомпания «Белавиа», ОАО «Авиакомпания Трансавиаэкспорт», ООО «Генекс», УП «Рубистар» и ОАО «Авиакомпания Гродно». Организацию и безопасность полетов обеспечивают предприятия "Белаэронавигация" и ее филиалы, Минский и Оршанский авиаремонтные заводы, аэропорты в Минске и областных центрах, Центральное агентство воздушных сообщений [1]. Особенности развития авиатранспорта в Республике Беларусь можно проследить по динамике основных показателей работы авиатранспорта.

В общей структуре пассажирооборота в стране авиационный транспорт занимает долю в 12,2% (2014 г.), что почти в два раза больше, чем в 2010 г. (табл. 1). В период с 2009 по 2013 гг. наблюдается рост показателей в перевозке пассажиров авиатранспортом. Количество перевезенных пассажиров в рассматриваемый период увеличилось на 833,8 тыс. чел.

Таблица 1

Перевозки пассажиров и пассажирооборот [2]

Год	2009	2010	2011	2012	2013
Перевезено пассажиров, тыс. чел.	781,3	993,2	1040,3	1286,4	1615,1
Отправлено пассажиров, тыс. чел.	568,5	690,5	740,8	928,7	1115,6
Пассажирооборот, млн. пасс.-км	1283,9	1570,8	1642,9	2035,5	2490,5

Число отправленных пассажиров в 2013 г. достигло 1115,6 тыс. чел. Ежегодный прирост пассажирооборота составил в среднем около 20 %, за исключением 2011 г. Произошло резкое снижение темпов роста до 4,6 %, что объясняется последствиями кризисных явлений в мире и стране. Это привело к уменьшению платежеспособности населения и увеличению себестоимости перевозок авиатранспортом. В период с 2009 по 2011 гг. количество перевезенных грузов авиатранспортом снизилось с 25 тыс. тонн до 9,0 тыс. тонн соответственно. В 2012 году показатель увеличился на 4,8 тыс. тонн. Далее наблюдается снижение до 10,7 тыс. тонн. Индексы грузооборота снизились от 88,9 % (2009 г.) до 61,8 % (2011 г.). К 2012 г. индекс грузооборота увеличился практически вдвое и составил 127,8 %. После этого произошло очередное снижение показателя до 79,9 % (2013 г.) (табл. 2).

Перевозки грузов и грузооборот воздушного транспорта [2]

Год	2009	2010	2011	2012	2013
Перевезено грузов (тыс. тонн)	25	19	9,0	13,8	10,7
Грузооборот (млн. т-км)	50,0	44,0	27,0	34,4	27,3

В общей структуре грузооборота авиационный транспорт занимает небольшую долю в 0,04%. Рост грузооборота за 2012 год обусловлен отменой транспортного контроля в пределах таможенного пространства ЕАЭС, членом которого является Республика Беларусь.

В Республике Беларусь имеется 7 международных аэропортов: Национальный аэропорт Минск, аэропорты Минск-1, Гомель, Гродно, Брест, Могилев и Витебск [3]. Протяженность сети маршрутов составляет более 27 тыс. километров. В настоящее время международное воздушное пассажирское сообщение страны осуществляется через «Национальный аэропорт Минск» (рис. 1). Авиакомпания «Белавиа» имеет регулярное сообщение с 43 городами, сезонное – с 5 городами, чартерное – с 22 городами.

Рис. 1. Воздушное сообщение Республики Беларусь (составлено автором по [1])

В целом, авиационный транспорт Республики Беларусь находится в непрестом положении, что связано с проблемами в технического и экономического характера. Действующий аэровокзальный комплекс не в полной мере соответствует требованиям по приему всех типов воздушных судов и обслуживанию пассажиров в международном сообщении. Актуальна проблема конкуренции с зарубежными лоу-кост-авиакомпаниями. Для решения данных

проблем проводяться мероприятия по оптимизации парка воздушных судов, расширению географии полетов, модернизация системы управления движением, а также инфраструктуры аэропортов.

Список использованных источников: 1. Р.Б. Ивуть Единая транспортная система и география транспорта: уч.пос. / Р.Б. Ивуть, Н.В. Стефанович, А.А. Косовский – Минск 2009 – 76 с. 2. Транспорт и связь в Республике Беларусь /Статистический сборник/ Национальный статистический комитет Республики Беларусь 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://belavia.by/>

УДК 911.3

О.С. Стеблянко

aks-nv@bk.ru

*Науковий керівник – к. геогр. н., ст. викладач Є.Ю. Телебенева
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна*

ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Збройні конфлікти відбувалися на протязі усього існування людства. Вони впливають на суспільні, економічні, політичні зв'язки учасників конфлікту. В умовах глобалізації конфлікти створюють серйозну загрозу світовій спільноті у зв'язку з можливістю їх розширення, небезпекою екологічних і військових катастроф, високою ймовірністю масових міграцій населення, здатних дестабілізувати ситуацію в суміжних державах. Тому з усією гостротою постає питання про вивчення природи сучасних конфліктів і особливостей їх перебігу, способів запобігання та врегулювання [2]. З розпадом Радянського Союзу, на теренах колишніх союзних республік відбулися та відбуваються збройні конфлікти різної інтенсивності, і саме тому вивчення даної тематики є актуальним, адже такі конфлікти торкаються безпосередньо нас.

Актуальність теми полягає у знанні термінології, класифікації воєнних конфліктів та причин їх виникнення, що дозволяє дослідити виникнення кризових ситуацій, способи їх вирішення, а також особливості ведення воєнних дій [4, с. 22].

Регіональна війна – війна за участю двох чи кількох держав, що ведеться в межах одного регіону і зачіпає інтереси переважно країн, які розташовані в цьому регіоні. Вона може стати результатом ескалації локальної війни або збройного конфлікту [3].

Локальна війна – це війна за участю двох чи кількох держав, що ведеться в окремому районі з обмеженими цілями. Вона може стати результатом ескалації збройного конфлікту [3].

Збройний конфлікт – розв'язання протиріч із застосуванням збройної боротьби, який не переходить у війну (відсутній акт оголошення війни) [3].

Міжнародний конфлікт – розв'язання протиріч, в якому беруть участь дві чи декілька держав [3].

Внутрішній конфлікт – розв'язання протиріч, де протиборство йде в межах однієї держави [3].

В основу класифікації сучасних війн і збройних конфліктів можуть бути покладені й кількісні показники: розмах і тривалість воєнних (бойових) дій; площа території, на котрій розгортається конфлікт; кількість втягнених у війну держав; залучених військ (сил) тощо.

- за характером участі в конфлікті – пряме й посереднє;
- за якістю протиборчих військ (сил) – регулярні, і регулярні чи змішані сили, антидержавні терористичні групи;
- за розташуванням району конфлікту – всередині держави, прикордонний, віддалений від держави;
- за характером театру воєнних дій – континентальний, океанський, морський, повітряний, космічний;
- за тривалістю воєнних (бойових) дій – швидкоплинні, затяжні (тут же війна на виснаження);
- за кількістю втягнутих у війну держав – коаліційні, коаліція проти однієї держави, держава проти держави [3].

В період з 1991-2016 рр. на територіях п'яти пострадянських країн виникли збройні конфлікти пов'язані з сепаратизмом. Це: Азербайджан (Нагорний Карабах), Грузія (Абхазія та Південна Осетія), Молдова (Придністров'я), Російська Федерація (Чечня), Україна (Донбас). На теренах однієї держави відбувалася громадянська війна (Таджикистан 1992-1997 рр.).

Усі ці збройні конфлікти, окрім Таджикистану (де конфлікт мав релігійно-політичний характер), є конфліктами в першу чергу міжетнічними. Зонами конфліктів виступали території компактного проживання певних народів чи національних меншин з їх великою часткою в даному регіоні. Можна помітити тенденцію, що кожний з збройних конфліктів виник внаслідок певного політичного потрясіння (зміна політичної влади в країні, чи вектору стратегічних партнерів). Нині жоден з конфліктів не є вирішеним остаточно. Завдяки вивченню даної тематики можна спрогнозувати можливі конфлікти на пострадянському просторі в майбутньому. Так, наприклад, потенційними зонами конфлікту в першу чергу є все ті ж бінаціональні райони держав, з великою часткою національних меншин, релігійно неоднорідні території (а також території різних конфесій).

Список використаних джерел: 1. Барынькин В. Локальные войны на современном этапе: характер, содержание, классификация / В. Барынькин // Военная мысль: Военно-теоретический журнал. Печатный орган Министерства обороны Российской Федерации. М.: Редакционно-издательский центр МО РФ, 1994. № 6. С. 711. 2. Баранов Н.А. Динамика современных геополитических конфликтов / Н.А. Баранов [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://nicbar.ru/geoproblemy_lekzia10.ht 3. Бадах Ю.Г. Причины возникновения та класифікація воєнних конфліктів / Ю.Г. Бадах [Электронный ресурс]- Режим доступа: http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_5.htm 4. Андриянов П.М. Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века. / П.М. Андриянов М.: Кучково поле, 2000. 570 с.

ПОШИРЕННЯ ХВОРОБ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Поглиблення економічної та соціальної кризи, низький рівень якості життя населення та збільшення частки людей похилого віку, негативна екологічна ситуація зумовлюють зростання рівня захворюваності та поширеності хвороб серед населення як Сумської області в цілому, так і Роменського району зокрема. Це визначає важливість вивчення стану здоров'я жителів регіону.

Метою статті є висвітлення особливостей поширеності хвороб серед населення Роменського району Сумської області.

Роменський район Сумської області є одним з найбільш заселених (за чисельністю мешканців він займає 5 місце серед районів регіону) і характеризується густою поселенською мережею. Демографічна ситуація в районі відображає усі негативні загальнообласні тенденції (зниження народжуваності, зростання смертності, від'ємний природний приріст) та у цілому характеризується як кризова [2]. Саме соціально-демографічні чинники є причинами високого рівня захворюваності населення, до яких додаються низький рівень медичного обслуговування, особливо в селах, поширеність шкідливих звичок, несприятливі умови життя та праці населення тощо. Високий рівень захворюваності зумовлює і високі показники смертності населення.

Протягом досліджуваного періоду, який охоплював відрізок з 2005 по 2014 рр. рівень поширеності хвороб серед жителів району зріс на 10,4% (рис. 1). Первинна захворюваність мешканців Роменського району протягом 2008-2013 рр. також зросла на 4,7%, хоча й є дещо нижчою, порівняно з 2005 р., коли рівень захворюваності досягав 47,6 тис. випадків на 100 тис. осіб [1, 4].

За показником поширеності хвороб, у 2014 р. Роменський район займав 3 місце в області, поступаючись лише м. Суми та Липоводолинському району, а за рівнем первинної захворюваності знаходився на 7 місці. Структура поширеності хвороб, що спостерігаються серед населення Роменського району, станом на 2014 р. характеризується переважанням захворювань системи кровообігу (58056,46 випадків на 100 тис. осіб або 34,1%), хвороб органів дихання (24589,44 або 14,5%), захворювань органів травлення (17587,14 або 10,3%), хвороб сечостатевої системи (11690,24 або 6,9%) та ендокринної системи (9350,12 або 5,5%) (рис. 2), що майже повторює п'ятірку найбільш розповсюджених нозологій у регіоні, де так само переважають захворювання системи кровообігу (53467,88 випадків на 100 тис. осіб, або 32,98%), органів дихання (26580 або 16,39%), хвороби органів травлення та розлади харчування

(16256,51 або 10,03%), захворювання ендокринної (9417,41 або 5,8%) та сечостатевої системи (8899,38 випадків на 100 тис. осіб, або 5,49%) [1, 2].

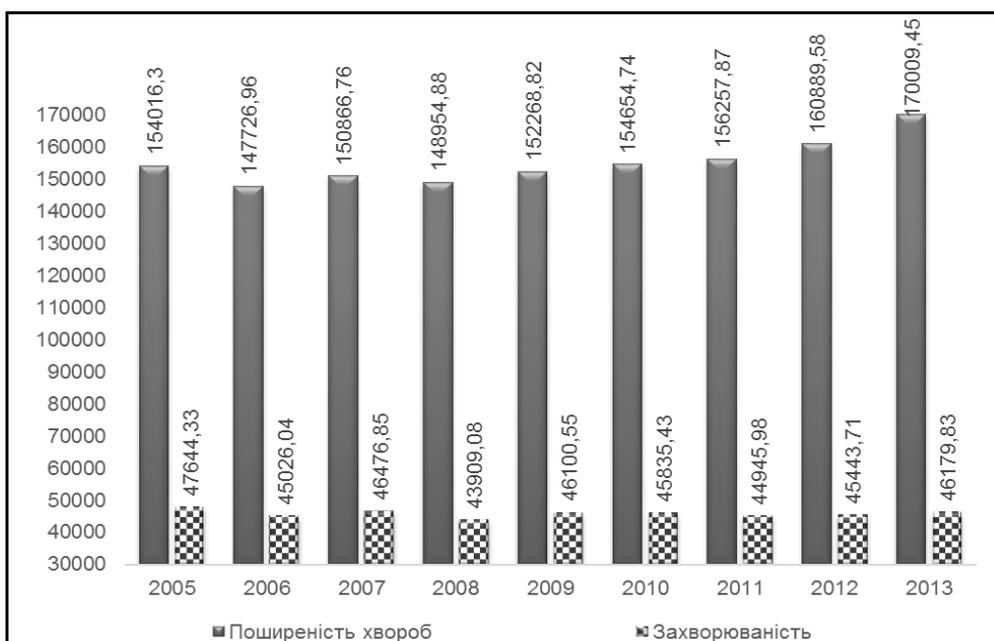

Рис. 1. Загальна поширеність хвороб та первинна захворюваність населення Роменського району Сумської області (випадків на 100 тис. осіб)

Рис. 2. Структура хвороб у Роменському районі Сумської області

Поширеність хвороб системи кровообігу лідирує не лише у районі, області чи Україні, але й в усьому світі. Щорічно від нозологій цієї групи у нашій державі помирає близько 500 тис. осіб [3]. Протягом 2005-2013 рр. рівень поширеності хвороб системи кровообігу в районі зріс на 17,2%. За динамікою поширення хвороб системи кровообігу район займає 6 місце в області [1]. Серед нозологій цієї групи найбільш поширеними є гіпертонічні хвороби, ішемічна хвороба серця, цереброваскулярні хвороби.

Друге місце у структурі захворюваності населення займають хвороби органів дихання, поширеність яких протягом досліджуваного періоду зросла на 10%. За рівнем поширеності цих нозологій район займає 11 місце в регіоні. Найпоширенішими хворобами органів дихання є хронічний бронхіт, гострий фарингіт та гострий тонзиліт, хронічні хвороби мигдалин та аденоїдів, пневмонії, бронхіальна астма та інші хронічні обструктивні хвороби легень.

Хвороби органів травлення за своєю поширеністю серед мешканців району знаходяться на третьому місці, як і в Сумській області так і в Україні загалом. Протягом 2005-2013 рр. поширеність цих хвороб зросла на 28% [1]. За поширеністю цих захворювань район посідає 3 місце в області, поступаючись м. Суми та Сумському району. Найбільше хворіє населення на гастрити та дуоденіти, виразки шлунка та дванадцятипалої кишки, холецистит, холангіт.

Четверте місце у загальній розповсюдженості захворювань населення займають хвороби сечостатевої системи, поширеність яких за названий вище період дослідження зросла на 17,8%. У структурі даного нозокласу на першому місці знаходяться хвороби молочної залози (1 місце в області), шийки матки, хвороби передміхурової залози.

Хвороби ендокринної системи займають 5 місце за рівнем своєї поширеності. Позитивним моментом є те, що за період дослідження рівень захворюваності знизився на 19,2% [1]. У структурі цих нозологій найбільш поширеними є цукровий діабет, захворювання щитоподібної залози та ожиріння.

Висновок. Аналізуючи рівень поширеності хвороб серед населення Роменського району та загальну структуру первинної захворюваності, можна сказати, що дані показники є високими і у більшості випадків мають тенденцію до зростання. За рівнем захворюваності та поширеності хвороб серед населення район займає в області одну з лідируючих позицій. Крім природних, екологічних, санітарно-гігієнічних чинників, значний вплив на стан здоров'я населення мають існуюча недосконала та недореформована система охорони здоров'я, що частково залишилася від радянських часів і не задовольняє сучасні потреби населення у якісній, своєчасній та доступній медичній допомозі.

Список використаних джерел: 1. Довідник показників діяльності установ охорони здоров'я Сумської області за 2013 рік. – Суми : Обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики м. Суми, 2014. – 285 с. 2. Корнус О.Г. Територіально-нозологічна структура захворюваності населення Сумської області : монографія / О.Г. Корнус, А.О. Корнус, В.Д. Шищук; Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка ; Сумський державний університет, медичний інститут. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – 172 с. 3. Корнацький В.М. Хвороби системи кровообігу і психічне здоров'я / В.М. Корнацький, В.І. Клименко. – К., 2009. – 196 с. 4. Статистичний щорічник Сумської області за 2012 рік / [за ред. Л.І. Олехнович]. – Суми : Сумське обласне управління статистики, 2013. – 672 с.

РЕГІОНАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРАУДФАНДИНГУ

Краудфандинг (англ. «crowdfunding», «crowd» – натовп, «funding» – фінансування) – це залучення коштів на реалізацію проекту від багатьох фізичних осіб. Проекти можуть бути культурні, соціальні, комерційні, політичні, креативні та особисті. Збори проводяться через інтернет за допомогою краудфандингових платформ (спеціалізованих сайтів).

Нині явище краудфандингу набуває рис глобального феномену. Поодинокі «народні збори» через інтернет почали проводити з 2000 р. для допомоги музичним проектам. Лише у 2008-2009 рр. у США були створені перші краудфандингові платформи Kickstarter та IndieGoGo.

Революційним у сфері краудфандингу став 2014 рік: ринок зріс на 167%, і досягнув 16,2 млрд. дол. США (у 2013 р. було залучено 6,1 млрд. дол. США). Згідно із звітом Massolution's 2015CF – Crowdfunding Industry Report очікується, що показники цієї індустрії у 2015 р. досягнуть рівня 34,4 млрд. дол. США [1].

За прогнозами Світового банку, до 2025 року щорічні вкладення у краудфандинг зростуть до 93 млрд. дол. США [2].

Такий потужний приріст індустрії краудфандингу відбувся завдяки його активному розвитку в країнах Азії. Обсяги азійського ринку досягнули показника 3,4 млрд. дол. США і зросли на 320%. Азія уже випередила Європу (3,26 млрд. дол. США, зростання на 141%) і стала другим за розміром регіоном світу, який підтримує розвиток краудфандингу. Північна Америка залишається батьківщиною і лідером індустрії, зібравши у 2014 р. 9,46 млрд. дол. США (зростання 145%). В інших регіонах світу зростання є не менш вражаючим: Південна Америка – 167%, Океанія – 59%, Африка – 101% [3].

Бізнес та підприємництво – найбільш затребувані категорії фінансування, які залучили 6,7 млрд. дол. США (41,3% від загального обсягу ринку). До інших лідируючих категорій ринку краудфандингу відносяться: соціальні ініціативи – 18,9% (3,06 млрд. дол. США); кіно- і театральне мистецтво – 12,13% (1,97 млрд. дол. США); нерухомість – 6,25% (1,01 млрд. дол. США); музика та звукозапис – 4,54% (736 млн. дол. США) [3].

Проте існує певна регіональна соціально-економічна специфіка краудфандингових платформ.

Північна Америка. Kickstarter (www.kickstarter.com) – найпопулярніший ресурс краудфандингу. Kickstarter багато в чому послужив основою для створення інших аналогічних краудфандингових платформ. На Kickstarter збираються гроші на реалізацію конкретних ідей, а не на фінансування вже

існуючих компаній. Спеціалізується платформа в основному на фінансуванні різних креативних проєктів: зйомки незалежного кіно, створення відеоігор, коміксів, музики, техніки, гаджетів і т.д. Комісія за послуги – 5% від залучених коштів.

IndieGoGo (www.indiegogo.com) – ще один популярний міжнародний краудфандинг-майданчик. Тут можна зібрати гроші на благодійність, запуск свого бізнесу, реалізацію цікавої ідеї. На відміну від Kickstarter, IndieGoGo передає автору проєкту всі зібрані на певний термін кошти, навіть якщо сума не є достатньою. Змінюється тільки розмір комісії: якщо мета проєкту зі збору коштів досягнута, ресурс утримує 4%, якщо не досягнута - то 9%. Сервіс IndieGoGo поширюється приблизно на 200 країн світу, тому ресурс можна назвати найбільш міжнародним.

Азія. *Тайванська Flying V* – найбільша краудфандингова платформа в Азії, яка працює на основі винагород. На цій платформі своєї мети зі збору коштів досягають 45% кампаній. Платформа працює за принципом "все або нічого" (подібний підхід використовує і Kickstarter), коли береться плата з успішно завершених кампаній.

Сінгапурська Crowdonomic – це платформа, яка орієнтована на азіатські стартапи, підприємців, обладнання, технології та творчі проєкти. Її також можна використовувати для створення своєї краудфандингової платформи. Принцип роботи: Crowdonomic бере адміністративний збір, що розраховується на основі загальної суми отриманих в ході кампанії коштів.

Європа. На краудфандинговому ринку Європи домінують Великобританія (75% ринку), Франція, Німеччина, Голландія та Іспанія (табл.1).

Великобританія. Британський сектор краудфандингу багато у чому зобов'язаний своїм стрімким розвитком підтримці, яку надає уряд країни. Альтернативне фінансування набуло широкого поширення в країні завдяки концепції, яка була впроваджена платформою Zora. В країні сьогодні, з урахуванням благодійних ресурсів і платформ нефінансової винагороди, налічується 175 діючих краудфандингових ресурсів. Аналітики ринку вважають, що незабаром в індустрії почнеться період консолідації [5].

Таблиця 1

Найбільші ринки європейського краудфандингу у 2014 р. [2]

Країна	Обсяги зібраних коштів, млрд. дол. США
Великобританія	6,70
Франція	3,06
Німеччина	1,97
Голландія	1,01
Іспанія	0,74

Франція. Краудфандинг з'явився у Франції значно пізніше, ніж у Великобританії, де обсяг даної індустрії у 15 разів перевищує обсяг краудфандингової індустрії Франції. Проте даний сектор розвивається на диво швидко. 130 зі 160 існуючих в країні краудфандингових платформ залучили

близько 99% від загального обсягу фінансування (133 млн. євро). Найбільшими краудфандинговими платформами країни є Unilend, WiSeed та Ulule [6].

Німеччина. Ринок краудфандингу країни сформувався у 2006 році.

Сайт Sparker.de доступний угорською та німецькою мовами. Його найвідоміший і успішний проект (одна з найбільших краудфандингових кампаній у Німеччині) – онлайн-журнал Krautreporter.de.

CORRECT!V – це краудфандингова платформа, яка запущена німецьким центром журналістських розслідувань. Некомерційна організація CORRECT!V пропонує податкові пільги тим, хто вкладе гроші в проекти. Принцип роботи: журналісти CORRECT!V перевіряють кожен проект, перш ніж опублікувати інформацію про нього в Інтернеті, і працюють з учасниками проекту над їх розслідуваннями.

Голландія. Journalism – сайт голландською мовою. Платформа використовує фінансову та інформаційну допомогу користувачів для проведення журналістських розслідувань. Принцип роботи: користувачі пропонують платформі ідеї розслідувань. Редакція Journalism використовує ці ідеї для проведення розслідувань і організовує кампанії зі збору коштів на них. Близько 30 компаній країни мають власні краудфандингові платформи. [7].

Іспанія. Goteo – це платформа для краудфандингу та отримання безкоштовної допомоги (наприклад, послуг). Підтримка надається проектам, які сприяють тому, що суспільство використовує "відкриті джерела і приймає рішення на основі знань". Платформа доступна іспанською, каталонською, баскському, англійською та французькою мовами. Принцип роботи: "все або нічого" – кампанія отримує гроші тільки в разі досягнення заявленого мінімуму фінансування. Законодавство країни обмежує обсяг залученого фінансування сумою в 2 млн. євро за один раунд [7].

Африка. JumpStartAfrica – ця краудфандингова платформа готується до запуску для творчих проектів, включаючи проекти в галузі моди, ігор, музики і медіа. Принцип роботи: сайт збирає плату з проектів, які успішно завершили кампанію зі збору коштів [7].

Латинська Америка. Idea.me – краудфандингова платформа з Латинської Америки, на якій автори можуть отримати фінансування своїх ідей, які покликані зробити зміни на краще у суспільстві. Платформа працює в Аргентині, Бразилії, Чилі, Колумбії, Мексиці, Уругваї та США. Принцип роботи: сайт дає можливість збирати кошти за принципом "все або нічого" або за принципом гнучкого фінансування [7].

Україна. В Україні також є власна платформа для збору коштів, яка називається Велика Ідея (www.biggggidea.com), яка з 2012 р. запустила на своєму сайті краудфандингову платформу Спільнокошт. Найуспішнішою кампанією є фінансування Громадського ТБ, яке під час подій на Майдані збрало понад мільйон гривень. За перші два роки залучено 3,8 млн. грн., проте лише нещодавно заявки стали подавати комерційні проекти [2].

У лютому 2013 р створена друга українська платформа Na-Starte. За цей час запущено понад 40 проектів, 90% всіх опублікованих проектів – комерційні.

Український краудфандинг більше підходить для підтримки малого бізнесу, орієнтованого на місцевих споживачів. До того ж він орієнтований переважно на соціальні проекти і сферу культури.

Список використаних джерел: 1. 2015CF – Crowdfunding Industry Report. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crowdsourcing.org/editorial/global-crowdfunding-market-to-reach-344b-in-2015-predicts-massolutions-2015cf-industry-report/45376>; 2. Жаврова Т. Краудфандинг в Україні: с миру по долару. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://inventure.com.ua/news/ukraine/kraudfanding_v_ukraine_s_miru_po_dollaru; 3. Massolution's Crowdfunding Industry Report: в 2015 году объем Краудфандингового рынка достигнет \$34,4 миллиарда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crowdsourcing.ru/article/massolution_s_crowdfunding_industry_report_v_2015_godu_obem_kraudfandingovogo_rynka_dostignet; 4. 5 крупнейших центров европейского Краудфандинга. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crowdsourcing.ru/article/5_krupnejshix_centrov_evropejskogo_kraudfandinga; 5. Краудфандинг в Великобритании вступает в фазу консолидации. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crowdsourcing.ru/article/kraudfanding_v_velikobritanii_vstupayet_v_fazu_konsolidacii; 6. Франция удвоила объем Краудфандингового рынка: британцы все еще недосягаемы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crowdsourcing.ru/article/franciya_udvoila_obem_kraudfandingovogo_rynka_britancy_vse_e_shhe_nedosyagaemy; 7. 5 крупнейших центров европейского краудфандинга. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crowdsourcing.ru/article/5_krupnejshix_centrov_evropejskogo_kraudfandinga

УДК 911.3

Ю.А. Шкарупа

shkarupaukr@ukr.net

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Ю.І. Кандиба

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХОРОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дослідження проблем розвитку та особливостей територіального розміщення сільськогосподарських господарств, а також вивчення його місця в національній економіці на сьогоднішній день досить актуальне. Полтавська область є одним з потужних аграрних та промислових регіонів країни. Хорольський район Полтавської області характеризується значним розмаїттям природних та суспільно-географічних умов, дослідження яких дасть змогу виявити територіальні особливості сільського господарства.

За економічними показниками Хорольський район належить до провідних районів Полтавщини. Головною галуззю господарства є сільське господарство, яке базується на вирощуванні зернових, цукрових буряків, насіння соняшника та тваринництві і забезпечує близько 70 % усієї виробленої продукції району. В територіальній структурі земель району 89 % припадає на землі сільськогосподарського використання.

Агропромисловий комплекс району на 2014 рік налічував 17 сільськогосподарських підприємств та 53 фермерські господарства. Найбільші сільськогосподарські підприємства знаходяться в населених пунктах Ялосовецьке, Новачиха, Андріївка, де частка сільськогосподарських угідь від загальної площі становить більше 80 %, в цих населених пунктах сільське господарство розвивається в основному екстенсивним шляхом (рис. 1).

В районі практично на одному рівні розвивається як рослинництво, так і тваринництво. Це зумовлено сприятливими природними умовами (клімат, рівнинний рельєф, родючі ґрунти та інші агрокліматичні умови). Структура сільськогосподарського виробництва в районі така: рослинництво – 53,7 %, тваринництво – 46,3%.

Найменша частка розорюваних земель спостерігається в Петрівській, Мусіївській та Покровсько-Багачанській сільських радах, де вона становить менше 50%, що пояснюється слабкими інвестиціями в сільське господарство з боку приватних підприємців, а також незначною увагою сільських рад до залучення цих інвестицій.

На сьогодні основну частку прибутків аграрні підприємства району отримують від галузі рослинництва, основою якої є виробництво зернових та зернобобових культур, цукрового буряка та ін. Виробництво зернових культур в середньому за останні п'ять років склало близько 110 тис. т на рік. У 2013 році отримано рекордний урожай зернових 151,5 тис. т. Одними з факторів, які дали можливість досягти таких результатів, є покращення насінневої бази господарств та забезпеченості їх мінеральними добривами.

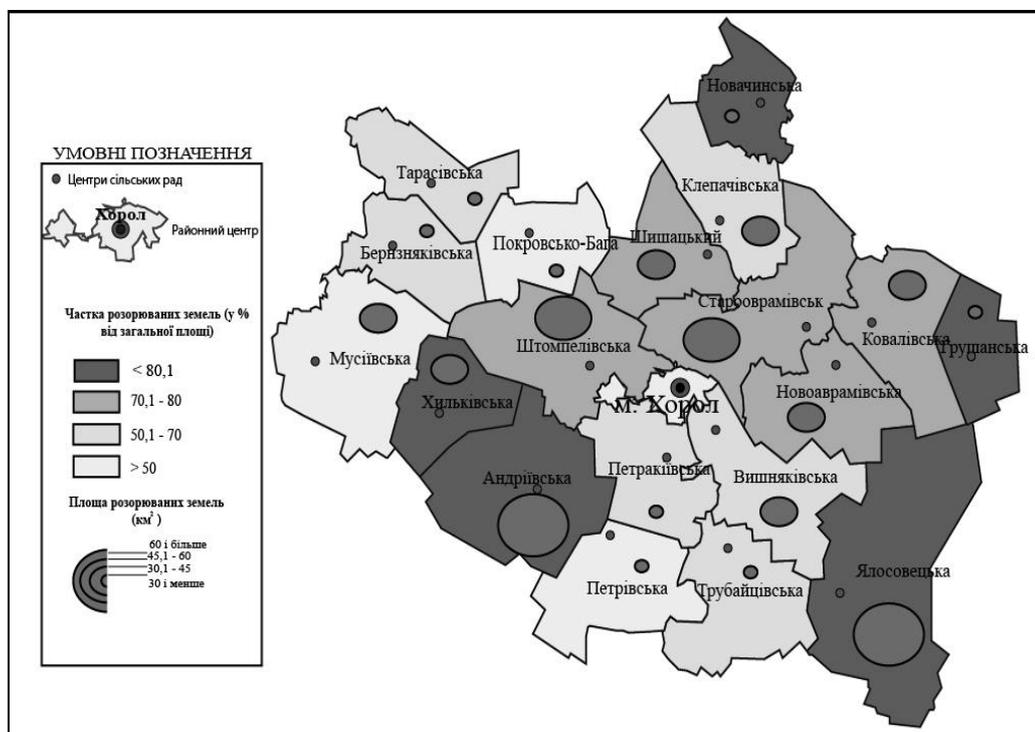

Рис. 1. Розорювані землі в розрізі сільських рад Хорольського району на 2014 рік (побудовано за даними [1])

Виробництво технічних культур в Хорольському районі представлено вирощуванням цукрового буряка, сої та соняшника. Валовий збір цукрових буряків у 2014 р. 208,6 тис. т, а середня врожайність становила близько 500 ц/га. Виробництво цукрових буряків порівняно з 2013 р. збільшилося на 12,5 % за рахунок збільшення площі збирання. До сільських рад з найбільшою врожайністю цукрових буряків належать Старооврамівська, Ялосовецька, Мусіївська та Штомпелівська сільські ради. В останні роки у Хорольському районі швидкими темпами розвивається вирощування ріпаку, що відповідає потребам та вимогам сьогодення.

Значний вплив на структуру посівних площ у Хорольському районі мали зміни в ціновій політиці на продукцію зернових та технічних культур у державі (рис. 2).

На 2014 р. у сільськогосподарських підприємствах Хорольського району налічувалось 16 017 голови великої рогатої худоби (з них 10 123 голів корів), 12898 голів свиней, 803 голів овець, 11,5 тис. голів птиці (рис. 3).

Підприємства з розведення великої рогатої худоби розміщені нерівномірно. Найбільше поголів'я великої рогатої худоби зосереджено в Ялосовецькій, Новачинській, Березняківській та Петрівській сільських радах.

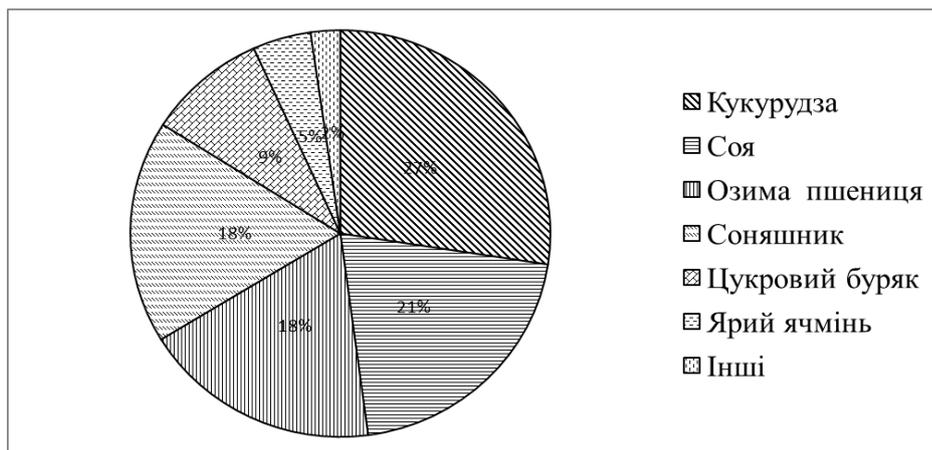

Рис. 2. Структура посівних площ Хорольського району під головні сільськогосподарські культури у 2014 р. (побудовано за даними [2])

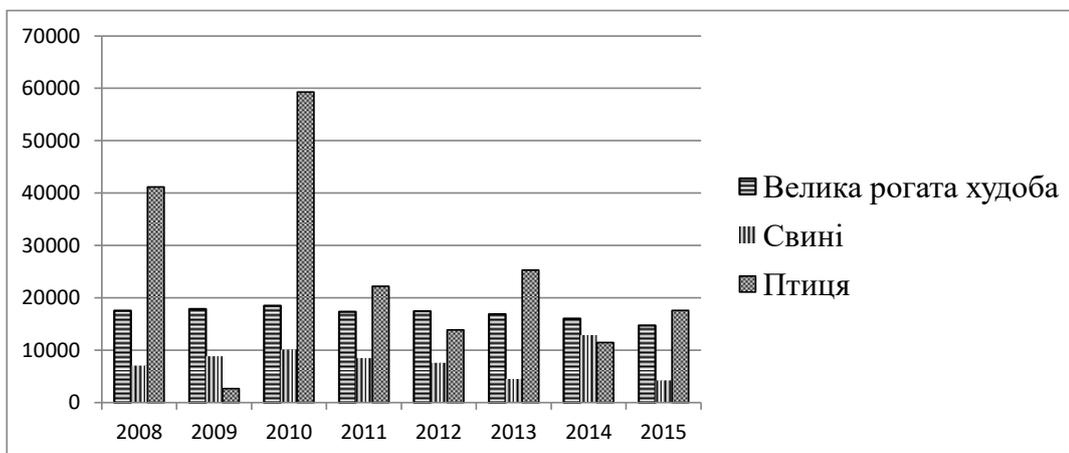

Рис. 3. Динаміка поголів'я свиней, овець та птиці в Хорольському районі за 2008-2014 рр. (побудовано за даними [2])

Найбільш стабільні умови для розвитку створені для великої рогатої худоби, оскільки хоч і спостерігається зменшення поголів'я, але без різких перепадів, бо переважає худоба молочного напрямку, скорочувати поголів'я якої за рахунок забою не вигідно. Тож фермери просто не збільшують поголів'я. Найбільш суттєва динаміка у чисельності поголів'я птиці, яка в принципі відповідає періодам кризи чи стабілізації в економіці, така ж ситуація і зі свинарством. Проте вирощування птиці значно вигідніше і технологічно доступніше, тому в цьому секторі якщо і спостерігається спад, то він є тимчасовим.

У Хорольському районі розташовані господарства населення, що займаються вирощуванням овець. Чисельність овець на 2014 складає 997 голів, що становить 116% від показника 2013 року.

Висновки. Головними проблемами сільського господарства Хорольського району є недосконалий механізм державного регулювання та фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва, недостатня забезпеченість сільськогосподарських підприємств сучасними матеріально-технічними ресурсами і технологіями, цінова нестабільність на ринку сільськогосподарської продукції, нераціональна структура посівних площ, низький рівень використання органічних добрив тощо. Пріоритетними напрямками розвитку сільського господарства району є створення оптимальних умов для виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, раціональне використання земельних ресурсів, запровадження нових сучасних технологій ведення сільськогосподарського виробництва.

Список використаних джерел: 1. Паспорт Хорольського району / Хорольська районна державна адміністрація. – 2014. – 76 с. 2. Паспорти територіальних громад Хорольського району / Хорольська районна державна адміністрація. – 2009-2014 рр. 3. Хорольська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://horol.adm-pl.gov.ua/page/ekonomichne-i-socialne-stanovishche-horolskogo-rayonu>.

СЕКЦІЯ 2 ГЕОДЕМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 912.4

В.В. Бубликов

v.bublikov@mail.ru

*Белгородский государственный национальный исследовательский университет,
г. Белгород, Россия*

ЭТНОГРАФИЧЕСКИЕ КАРТЫ КАК ИСТОЧНИК СВЕДЕНИЙ О НАЦИОНАЛЬНОМ СОСТАВЕ НАСЕЛЕНИЯ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

Этническое картографирование является одним из наиболее интересных способов отображения этнического состава населения, который не только визуализирует распределение тех или иных народов на какой-либо территории, но и позволяет комплексно оценить динамику этно-демографических процессов, выделить особые этнокультурные районы на территории более крупных регионов. Кроме того, исторические этнографические карты представляют большой интерес и как источник сведений о национальном составе населения прошедших эпох, тем более, что данные переписей населения конца XIX – первой половины XX веков часто являются малоизвестными даже для специалистов в области этнологии, этно-социологии и географии.

В настоящее время Белгородская область является фактически мононациональным регионом: 94,4% её жителей назвали себя во время последней переписи населения 2010 г. русскими [1]. Основными этническими меньшинствами являются украинцы – 2,8%, армяне – 0,5%, турки и азербайджанцы – по 0,3% [1]. Кроме того, население, идентифицирующее себя русским, преобладает ныне во всех районах Белгородской области и в 1585 населённых пунктах региона. Только в 18 поселениях этническим большинством являются представители другого народа: в 5 – турки, в 4 – азербайджанцы, в 2 – украинцы) [1]. Таким образом, в настоящее время картографирование этнического состава населения региона представляется методологически сложной задачей.

Вместе с этим, ещё три десятилетия назад, перед распадом СССР, в Белгородской области насчитывалось 75 населённых пунктов с преобладающим украинским населением, а также один район – Ровеньский – где доля украинцев составила по переписи населения 1989 г. 73% [2, с. 99].

Ещё более сложным был этнический состав населения региона в период до начала 1930-х гг. Фактически с XVII в. на территории северной Слобожанщины (ныне Белгородская область, а также юго-запад Курской и юг Воронежской

областей) русское и украинское население занимало примерно равные территории. Русские составляли большинство в северной части современной Белгородской области, в большинстве городов и в районах вокруг Белгорода и Валук. Украинцы преобладали на западе, юге и юго-востоке современного Белгородского региона. Это распределение было зафиксировано многими этнографами (в частности А.Ф. Риттихом) и результатами трёх переписей населения 1897 г., 1920 г. и 1926 г.

В частности, перепись населения 1926 г. показала, что из 42 волостей (различных уездов и губерний), территории которых в настоящее время находятся на территории Белгородской области, русские составляли большинство в 24, а украинцы – в 18 волостях [2, с. 19-20].

Наиболее русскими волостями были: Шаховская (ныне часть Прохоровского района) – 99,7%, Верхопенская (Ивнянский р-н) – 99,1%, Скороднянская (Губкинский и Прохоровский р-ны) – 99,1%, Старооскольская (Старооскольский р-н) – 97,1%, Шаталовская (Старооскольский р-н) – 95,2%. Кроме того, русские составляли большинство в 9 из 11 городских поселений региона. Максимальную долю русское население составляло в городах: Старом Осколе (96,6%), Новом Осколе (90,9%), Валуйках (88,3%) и Белгороде (88,1%) [2, с. 20-21].

Украинскими волостями, с этнической точки зрения, были: Ровеньская (сейчас Ровеньский р-н) – 94,7%, Николаевская (Алексеевский, Вейделевский и Ровеньской р-ны) – 91,5%, Краснояружская (Краснояружский р-н) – 88,2%, Луценковская (Алексеевский р-н) – 87,7%, Грайворонская (Грайворонский р-н) – 86,2%. Также украинцы составляли большинство во втором по величине населённом пункте региона – пгт. Борисовка (93,0%) и в г. Короча (59,0%) [2, с. 19-21].

Это распределение нашло и своё картографическое отображение на многих советских и зарубежных этнографических картах. Таким изданием с наименьшим из всех аналогичных работ масштабом (1 : 2 500 000) является немецкая этнографическая карта «Ethnographische karte der Ukraine». Несмотря на то, что карта была издана в 1941 г., эмпирическим материалом для неё стали как раз данные Всесоюзной переписи населения 1926 г. (рис. 1).

Фрагмент представленной карты свидетельствует, что «сплошной украинский этнический массив ... находился в южных уездах Воронежской губернии» [3, с. 40]: от истоков Айдара (Ровеньки – ныне Белгородская обл.) до Дона (Павловск, Лиски – Воронежская обл.) – в этом массиве доля украинского населения превышала 90% (рис. 1). Недаром побывавший в этих местах в 1940-е гг. известный кинорежиссёр и писатель А.П. Довженко, отметил: «в Россоши украинскую речь слышишь куда чаще, чем в Киеве» [4, с. 208]. Да и в настоящее время, несмотря на официальную идентификацию большинства местных жителей территории бывшего Острогожского слободского полка как «русских» (при переписях населения 2002 и 2010 гг.), исследования А.А. Гриценко, проведённые в конце 2000-х гг., зафиксировали существенное присутствие украинской «культуры у населения, которое почти на порядок

превосходит долю лиц украинской национальности по переписям населения» [5, с. 15].

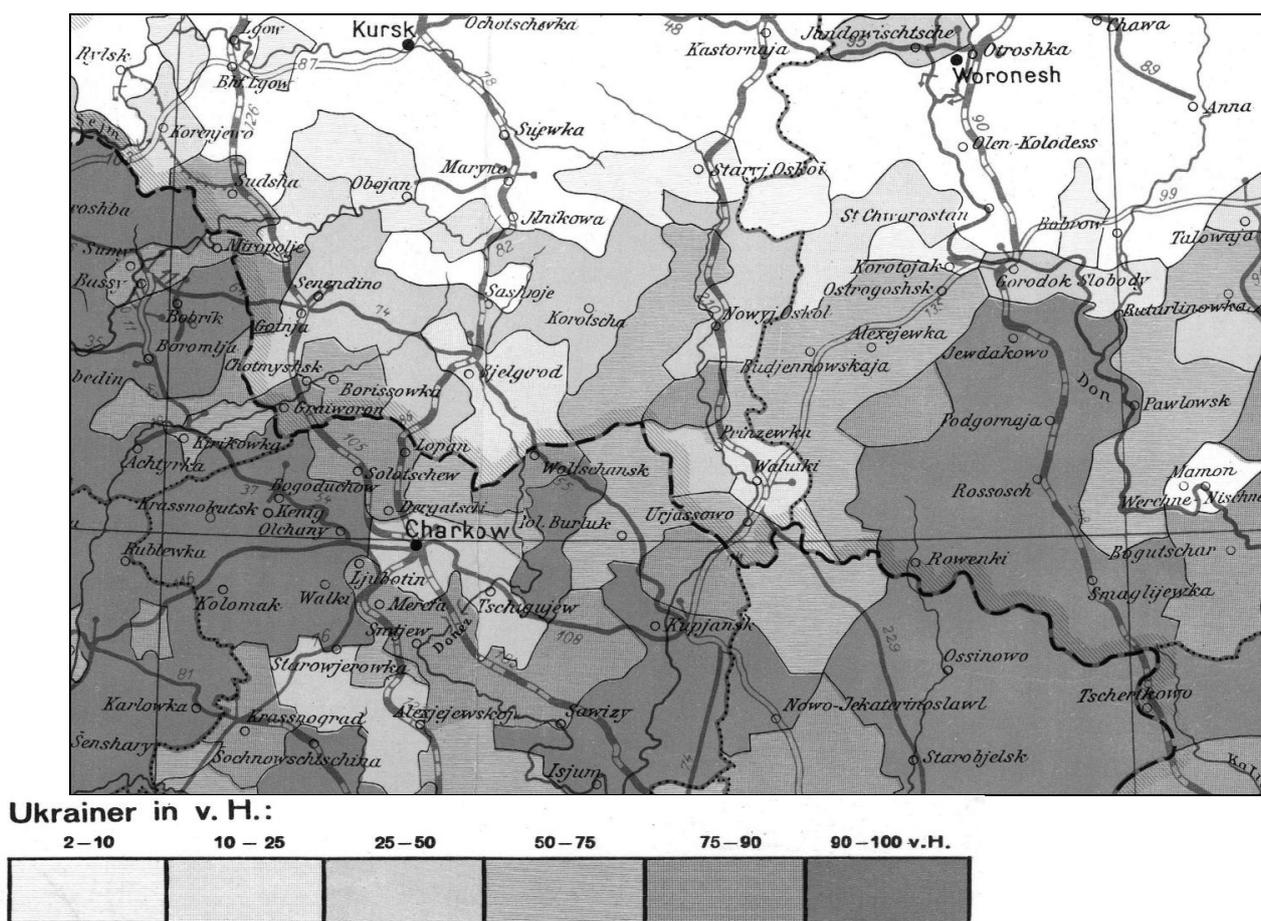

Рис. 1. Фрагмент карты «Ethnographische karte der Ukraine», отражающий долю украинцев в населении Белгородчины и соседних регионов

Ключевым же фактором многократного сокращения числа украинского населения в Белгородской, Воронежской и Курской областях – стал голод 1932–34 гг., оказавший как прямые демографические последствия на численность украинцев, так и ставший спусковым механизмом «политической ассимиляции», когда по выражению К.С. Дроздова «этничность стала восприниматься местным население как один из критериев политической благонадежности» [6, с. 28].

Список использованных источников: 1. Федеральная служба государственной статистики РФ, база микроданных Всероссийских переписей населения 2002 и 2010 гг. [Электронный ресурс]: <http://std.gmcrossdata.ru/webapi/jsf/tableView/customiseTable.xhtml> 2. Бубликов В.В. Этнические меньшинства и уровень их интеграции в Белгородской области: история формирования и современные тенденции развития. Белгород: Константа, 2015. – 332 с. 3. Чижикова Л.Н. Русско-украинское пограничье: история и судьбы традиционно-бытовой культуры. М.: Наука, 1988. – 251 с. 4. Довженко А.П. Дневниковые записи, 1939–1956. Харьков: Фолио, 2013. – 879 с. 5. Гриценко А.А. Влияние политических и ландшафтных границ на региональную идентичность в российско-украинском порубежье: автореф. дисс., ... канд. географ. наук. М., 2010. – 25 с. 6. Дроздов К.С. Государственное регулирование русско-украинских национальных отношений в Центральном Черноземье (1923–1933 гг.): автореф. дисс. ... канд. истор. наук. М., 2010. – 30 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ ЗА ПРАВИЛОМ «РАНГ – РОЗМІР» (НА ПРИКЛАДІ КІРОВОГРАДСЬКОЇ, ЗАКАРПАТСЬКОЇ ТА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ)

Для дослідження особливостей розселення населення доцільним є застосування ряду математико-статистичних методів, один із них – метод побудов ранжируваних рядів та рядів розподілу сукупності населених пунктів на певній території та метод відповідних кривих. Саме побудова та аналіз ранжируваних рядів за величиною рядів міських поселень, запропонована Дж. Зіпфом (Ціпфом) та доповнена Ю. Медведковим має назву «закон ранг – розмір» або «правило Зіпфа-Медведкова». Даний метод широко застосовується в географії поселень та геоурбаністиці для дослідження територіальних сукупностей міст [2-5], в даній статті ми дослідили три області за особливостями міського розселення та його відповідності правилу «ранг – розмір».

Згідно гіпотези, для певних систем міст, які входять в єдину систему розселення (в даному дослідженні – області), існує специфічна залежність між чисельністю населення міста та його порядковим номером (рангом) за ступенем зменшення чисельності населення в містах [2, 4]. Спочатку розглянемо міста Кіровоградської області за допомогою даного методу, які підпорядковані Зіпфівській залежності (рис. 1). Замінюємо лінійну шкалу логарифмічною (рис. 2). Добре видно що, величина апроксимації для обох залежностей свідчить про достовірність результатів, в той же час, підтверджує висновок про підпорядкованість міст Кіровоградської області правилу «ранг-розмір», адже коефіцієнт апроксимації максимально наближений до одиниці. Теоретична чисельність населення головного міста 220597,20. Коефіцієнт першості системи міського розселення Кіровоградської області становить 0,87. Ступінь контрастності для Кіровоградської області становить – -1,3325. Це дозволяє обчислити теоретичну чисельність населення для міст області (таблиці 1). Кіровоградська область формувалася як аграрно-індустріальний центр України, мережа міст якою за своєю людністю відповідає розподілу Зіпфа та свідчить про баланс розвитку мережі міського розселення та незначну територіальну диференціацію соціально-економічного розвитку в середині регіону.

Графік для Закарпатської області не схожий на попередній: усі показники вищі за ідеальну модель Зіпфа. Лише одне місто (Хуст) вибивається з цієї тенденції. Прослідкуємо залежність між чисельністю населення міста та його рангом у лінійному вигляді. Закарпатська область має декілька великих міст, які беруть на себе основну функцію. Інші міста рівноцінні між собою (рис. 3, 4).

Теоретична чисельність населення головного міста 139 668,99. Коефіцієнт першості системи міського розселення Закарпатської області становить 1,19. Ступінь контрастності для Полтавської області становить – 1,2002. Це дозволяє обчислити теоретичну чисельність населення для міст кожної з досліджуваних систем розселення (таблиці 2).

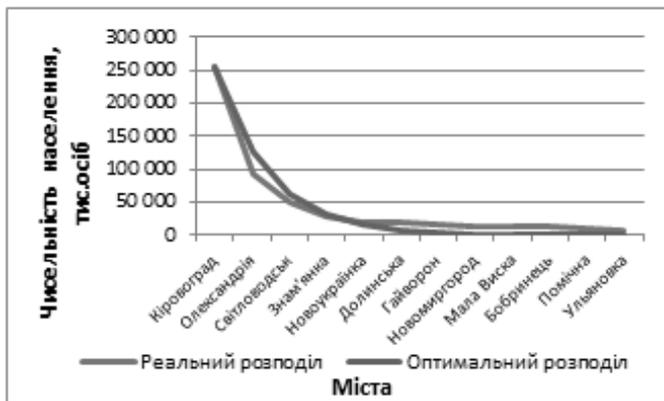

Рис. 1. Залежність чисельності населення та рангами міст Кіровоградської області

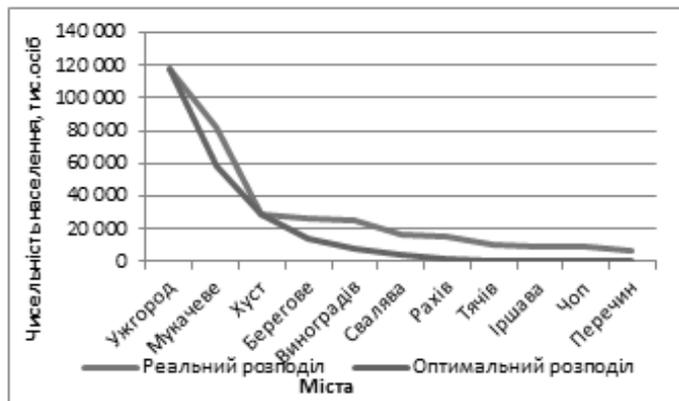

Рис. 3. Залежність чисельності населення та рангами міст Закарпатської області

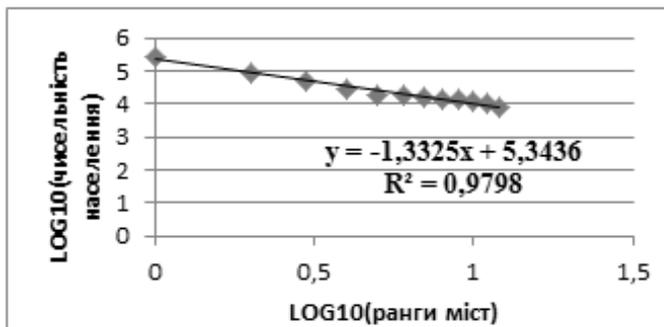

Рис. 2. Залежність чисельності населення та рангами міст Кіровоградської області

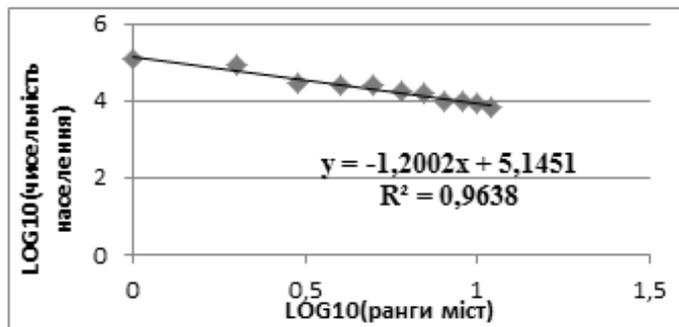

Рис. 4. Залежність чисельності населення та рангами міст Закарпатської області

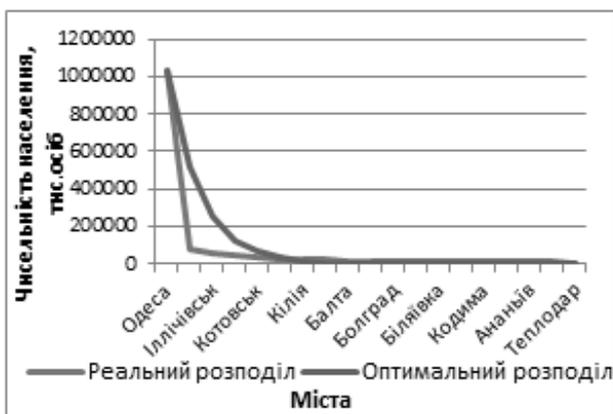

Рис. 5. Залежність чисельності населення та рангами міст Одеської області

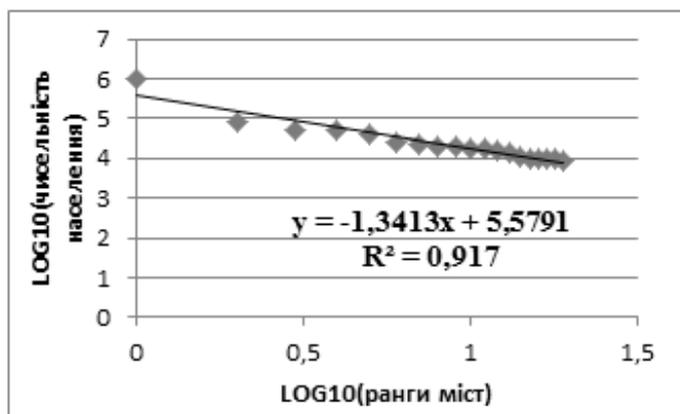

Рис. 6. Залежність чисельності населення та рангами міст Одеської області

Не менш цікавим є дослідження міст Одеської області. В регіоні існує лише одне велике місто, де сконцентрована основна частина населення. Це місто «перетягує» на себе основні функції. Така тенденція пов'язана з особливостями господарського освоєння та розвитком економіки. Він зумовлює

Таблиця 1. Чисельність населення (фактична та теоретична за методом Зіпфа-Медведкова), 2014 рік

Місто	Чисельність населення (Н _і), тис. осіб	Теоретична чисельність населення, тис. осіб	Відношення теоретичної та фактичної чисельності населення
Кіровоград	254 103	220597,20	0,87
Олександрія	93 357	539164,47	5,78
Світловодськ	50 094	314108,48	6,27
Знам'янка	29 412	214091,19	7,28
Новоукраїнка	19 353	159025,29	8,22
Долинська	18 768	124726,06	6,65
Гайворон	16 126	101566,53	6,30
Новомиргород	13 220	85011,24	6,43
Мала Виска	13 132	72663,38	5,53
Бобринець	12 300	63145,69	5,13
Помічна	10 946	55614,49	5,08
Ульяновка	7 526	49526,18	6,58

Таблиця 2. Чисельність населення (фактична та теоретична за методом Зіпфа-Медведкова), 2014 рік

Місто	Чисельність населення (Н _і), тис. осіб	Теоретична чисельність населення, тис. осіб	Відношення теоретичної та фактичної чисельності населення
Ужгород	117 317	139668,99	1,19
Мукачеве	82 346	262699,09	3,19
Хуст	29 080	161478,18	5,55
Берегове	26 735	114330,57	4,28
Виноградів	25 760	87468,36	3,40
Свалява	17 145	70277,72	4,10
Рахів	15 241	58407,43	3,83
Тячів	9 786	49758,37	5,08
Іршава	9 515	43198,92	4,54
Чоп	8 919	38067,54	4,27
Перечин	7 083	33952,77	4,79

значну територіальну диференціацію рівня та якості життя населення в межах регіону. Теоретична чисельність населення головного міста 379 402,34. Коефіцієнт першості системи міського розселення Одеської області становить 0,37. Ступінь контрастності для Одеської області становить – -1,3413. Це дозволяє обчислити теоретичну чисельність населення для міст кожної з досліджуваних систем розселення (таблиці 3). За гіпотезою Зіпфа, переважання в системі розселення одного міста, де сконцентрована основна частина міського населення, є негативним чинником розвитком системи в цілому і призводить до загострення територіальних диспропорцій у рівні та якості життя населення, гальмування загального розвитку області тощо.

Правило «ранг-розмір» застосовується для дослідження міського розселення, дає змогу оцінити ключові особливості, рівномірність та диспропорції його функціонування в межах певного територіального угруповання, може застосовуватися для більш ефективного використання потенціалу міст і регіонів тощо.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> 2. Пилипенко І.О. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І.О. Пилипенко, Д.С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с. 3. Сегіда К.Ю. Застосування правила «ранг – розмір» для дослідження міського розселення Харківської та Дніпропетровської областей / К.Ю. Сегіда // Регіон – 2015: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5-6 листопада 2015 р.). – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015- - 293 с. 4. Сегіда К.Ю. Групування областей України за правилом «ранг-розмір» / К.Ю. Сегіда, Д.В. Венгрин // Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали III Міжнар. наук.

практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 15-16 грудня 2015 р.), 292 с. – С. 116-121.
5. Шабашова Л.Ю. Зміни в ієрархічній структурі великих міст України / Л.Ю. Шабашова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4: Географія і сучасність: збірник наукових трудов / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – Вип. 20 (32). – С. 106-111.

УДК 911.3

С.А. Игнатенко, Т.А. Полякова

svetla-ignatenko@yandex.ru

*Белгородский государственный национальный исследовательский университет,
г. Белгород, Россия*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ИССЛЕДОВАНИИ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

В последние десятилетия XX в. в российской социально-экономической географии существенно усилился подход к изучению сельской местности не как изолированного элемента, а как неотъемлемой части территориальной организации общества. Современная научная и междисциплинарная интеграция требует усиления комплексных исследований, развития географии сельской местности на базе достижений общественно-географических, естественно-географических и смежных с географией наук [2] с широким использованием математико-статистических методов, позволяющих получать более объективные и достоверные результаты.

Цель нашего исследования: анализ использования математических методов в исследовании сельского населения Белгородской области. Для достижения поставленной цели был выбран метод канонических корреляций, позволивший одновременно анализировать взаимосвязь нескольких результирующих показателей и большого числа переменных, определяющих эти показатели [4].

Каноническая корреляция – это корреляция между новыми каноническими переменными U и V :

$$U = a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_gx_g \quad (1)$$

$$V = b_1y_1 + b_2y_2 + \dots + b_py_p \quad (2)$$

По аналогии с парной корреляцией теснота связи между каноническими переменными определяется каноническим коэффициентом корреляции r :

$$r = \frac{\text{cov}(V, U)}{\sqrt{\text{var}(U) \times \text{var}(V)}} \quad (3)$$

В основе расчетов нами были использованы официальные статистические показатели [3], по нашему мнению, наиболее адекватно отражающие социально-экономическим развитием региона, которые были объединены в блоки (табл. 1).

Таблица 1

Каноническая корреляция в оценке численности сельского населения Белгородской области и социально-экономическими факторами развития населения [1]

	Блок 1 – Занятость		Блок 2 – Доходы населения		Блок 3 – Жилищные условия, инфраструктура			
	Занятые в экономике	Безработные	Начисленная заработная плата	Доходы населения	Жилищные условия	Спортивно-культурные	Образовательные	Медицинские
Численность населения	0,85		0,89		0,87			

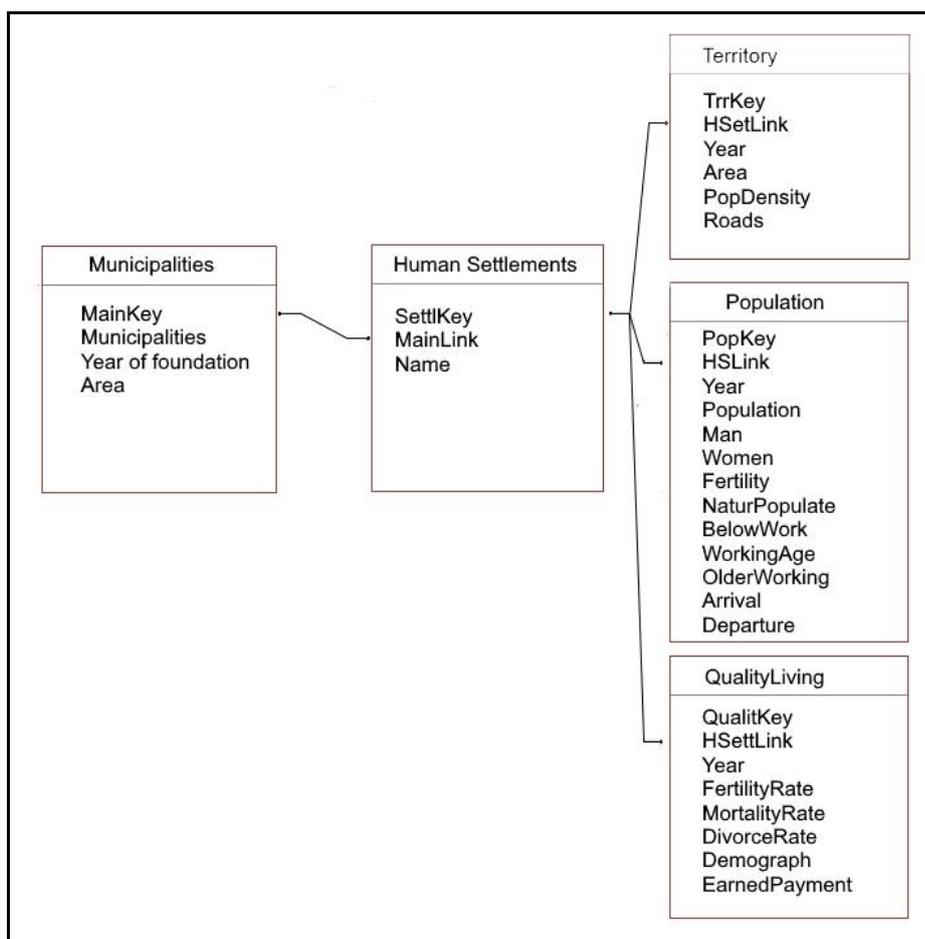

Рис. 1. ER-модель базы данных муниципальных образований Белгородской области

В ходе своих исследования нами была собрана обширная информация, характеризующая демографическую, социально-экономическую ситуацию в муниципальных образованиях Белгородской области, на основе которой была создана база геоданных, концептуальная модель которой представлена на рисунке.

Использование БД, в совокупности с применением математико-статистических методов позволит на основе статистических оценок вырабатывать рекомендации и корректировать существующие планы по развитию сельских территорий, направленных прежде всего на принятие эффективных управленческих решений в области повышения качества жизни населения.

Список использованных источников: 1. Игнатенко С.А. Модели канонических корреляций в оценке взаимодействия численности и социально-экономических показателей экономики области/ С.А. Игнатенко // Шевченковская весна, материалы Международной междисциплинарной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. – К.: Логос, 2013. – С. 188 – 191. 2. Кузина И.М. Современные проблемы агрогеографического изучения сельской местности и задачи усиления взаимосвязи социально-экономических и экологических исследований / И.М. Кузина // Социально-экономические и экологические проблемы развития сельской местности: сб. науч. тр. / Мордов. гос. ун-т. – Саранск, 2000. – С. 29-33. 3. Основные показатели социально-экономического положения городов и районов Белгородской области: Сб. стат. / Белгородстат. – Белгород, 2015. – 260 с. 4. Ферестер Э., Ренц Б. Методы корреляционного и регрессионного анализа. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 302 с.

ПРОЦЕС СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК НЕГАТИВНИЙ ЧИННИК ГЕОДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОБУРЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Сучасні підходи у дослідженні, прогнозуванні та розробці стратегій економічного розвитку базуються на комплексному дослідженні територіальної одиниці, населення якої розглядається як основний рушійний механізм всіх соціально-економічних процесів. З огляду на це, великої ролі набувають геодемографічні процеси, які прямим чином впливають на соціально-економічні процеси регіону. Дослідження геодемографічних тенденцій населення Великобурлуцького району є важливим елементом у розумінні проблемних секторів розвитку не тільки самого району, а й області в цілому. Розвиток периферійних районів, як правило, має відмінні риси від основних тенденцій розвитку області, що робить їх дослідження особливо важливим. Головна тенденція розвитку населення не тільки Великобурлуцького району, а й всієї країни є процес старіння населення. Дослідження даного процесу з урахуванням його темпів є ключем до розв'язання даної демографічної проблеми, яка без уваги науковців і влади може перетворитись в демографічну катастрофу для української нації.

Основними показниками, які можуть свідчити про наявність процесу демографічного старіння населення є статеві-вікова структура, коефіцієнти демографічного навантаження, коефіцієнт старіння, смертності та народжуваності. Дані показники дають можливість виявити характер, стрімкість перебігу процесу старіння населення, а також спрогнозувати хід розвитку процесу у майбутньому [4].

Станом на 1 січня 2014 р. населення Великобурлуцького району становило 22902 особи. Серед них працездатне населення складає 68 %, діти (0-15 років) – 15 %, особи 65 років і старше – 17 % [3]. За статево-віковою структурою Великобурлуцький район мало відрізняється від інших районів Харківської області. Найбільша частка населення знаходиться у вікових групах 40-60 років (30 %) та 60 років і старше (23 %). Чоловіки переважають у вікових групах від 0-34 років (56 %), а жінки – у вікових групах 35-70 і більше (56 %) [1]. Дана тенденція говорить, що район має дуже високий рівень демографічної старості (за класифікацією польського демографа Е.Россета). Даний коефіцієнт наглядно демонструє гостроту досліджуваної геодемографічної проблеми [4].

Для відображення більш чіткої картини перебігу процесу старіння населення, було розроблено геодемографічний прогноз статево-вікової

структури населення на 2018 та 2022 роки. Проаналізувавши отримані результати, можна говорити про те, що кардинальних змін в статеві-віковій структурі Великобурлуцького району не очікується: чисельність тієї чи іншої групи змінюватиметься незначно і, як правило, зменшуватиметься (рис. 1).

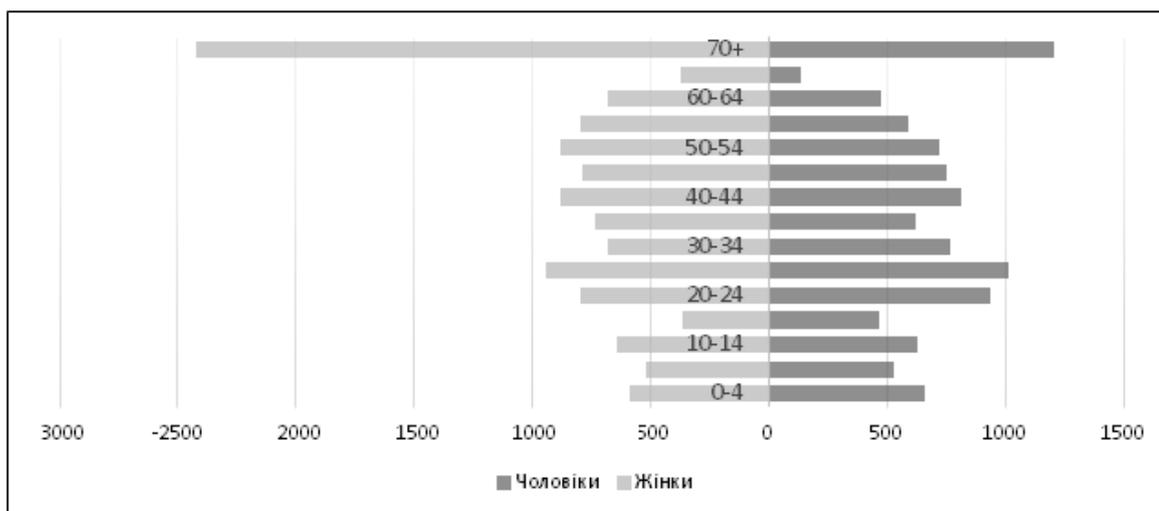

Рис. 1. Статеві-вікова структура населення Великобурлуцького району, 2022 р. (розраховано та побудовано автором за даними [2])

Збільшення населення відбуватиметься тільки у вікових групах 25-29, 40-55 та 70 років серед обох статей. Виявленні тенденції продовжуватимуть свій розвиток. Статеві-вікова піраміда 2022 року вказує на те, що збільшиться кількість вікової групи 0-4 роки для чоловіків, а також продовжуватиметься зростання групи 20-29 років та 40-50. Всі інші групи зазнають кількісного скорочення. Геодемографічний прогноз показав, що процес старіння населення відбувається помірними темпами і до кардинальних змін статеві-вікової структури в найближчі 10 років не призведе (рис. 2). Очікується, що кількість населення Великобурлуцького району зменшиться на 5-10 тис. осіб за наступні 10 років. Таке суттєве скорочення населення відбуватиметься в результаті високого рівня смертності (18,38 ‰), вплив міграційного руху населення менш суттєвий на даний процес.

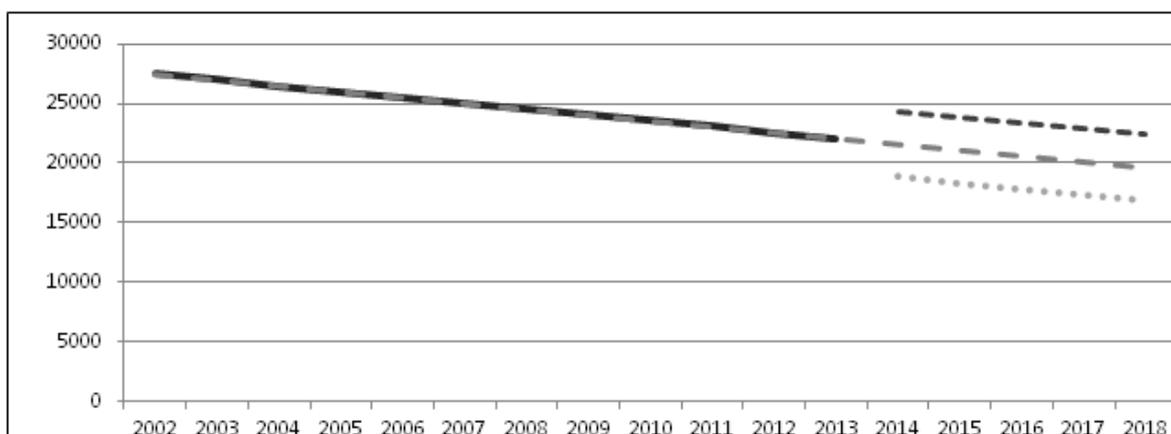

Рис. 2. Динаміка чисельності населення Великобурлуцького району за період 2002-2020 рр. (розраховано та побудовано автором за даними [2])

Більш детальну характеристику досліджуваного процесу слід здійснити на основі аналізу коефіцієнтів навантаження населення різними віковими групами. Коефіцієнт загального навантаження Великобурлуцького району становить 581,76 ‰, що є дуже високим показником і вказує на те, що на 1000 населення частка непрацездатного населення складає майже 60%. Навантаження дітьми складає 225,06 ‰, що підтверджує факт невисокого рівня народжуваності в районі. Коефіцієнт навантаження прабатьками є досить високим (554,48 ‰) і в сукупності з коефіцієнтом навантаження людьми похилого віку (334,48 ‰) відображає процес старіння населення. Дані коефіцієнти чітко підкреслюють риси процесу старіння населення та темпи його розвитку. Загальнообласні показники демографічного навантаження мають наступний вид: коефіцієнт навантаження дітьми – 128 ‰; коефіцієнт навантаження прабатьками – 371 ‰; коефіцієнт навантаження людьми похилого віку – 154 ‰; коефіцієнт загального навантаження – 394 ‰. Порівнюючи показники Великобурлуцького району з середніми показниками Харківської області бачимо, що демографічне навантаження в межах області є меншим, а отже й негативні демографічні явища в периферійних районах мають більш глибокий характер. Дане порівняння вказує на фактичну відмінність демографічних процесів периферійних зон області від загальнообласних тенденцій [2].

Виходячи з вище наведених даних, можемо робити висновок про те, що старіння населення спричинене двома головними чинниками, зокрема низькою народжуваністю та високою дитячою смертністю. Єдиним логічним вирішенням цієї проблеми є вплив на ті чинники, які спричинюють дану ситуацію. Головними шляхами подолання цього негативного процесу є поліпшення соціальної забезпеченості, екологічного фону, медичного обслуговування, впровадження соціальних програм для молодих сімей. Особливу увагу слід приділити слаборозвинутим, периферійним районам кожної області та в цілому держави, оскільки плин демографічних процесів в цих районах відрізняється від загальнодержавного, і як правило, має більш стрімкий характер.

Список використаних джерел: 1. Великобурлуцька районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.burluk-rda.gov.ua>. 2. Мамонтова О.Г. Міста та райони Харківської області в 2013 році (статистичний щорічник) / О.Г. Мамонтова – Харків: Головне управління державної статистики у Харківській області, 2014. – 492 с. 3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 4. Романюк А. Демографічний прогноз як передбачення, моделювання і перспективний аналіз // Демографические исследования. – К.: Наукова думка. – 1993. – Вып 17. – С. 70 – 90.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Первинними елементами систем розселення є поселення – міські і сільські. Сьогодні Харківська область нараховує 2178 адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі 27 районів, 17 міст, з яких 7 міст обласного значення (Харків, Ізюм, Куп'янськ, Лозова, Люботин, Первомайський, Чугуїв), 10 міст районного значення (Балаклія, Барвінкове, Богодухів, Валки, Вовчанськ, Дергачі, Зміїв, Красноград, Мерефа, Південне), 61 селище міського типу, 139 селищ та 1538 сіл. Згідно теорії центральних місць В. Кристаллера доведено, що за умов подібного ідеального економічного простору неодмінно виникають фокуси (або ядра) різного рівня ієрархії, які притягують поселення нижчих рівнів. Оскільки міські поселення концентрують у собі переважну більшість населення і в них зосереджені різноманітні функції, то саме вони виступають організаційними ядрами систем розселення різного ієрархічного рівня. Метою даного дослідження є визначення суспільно-географічних особливостей формування міської системи розселення Харківської області, адже саме вона є опорним каркасом розселення населення регіону, а її елементи – ядрами, центрами росту області.

Для визначення суспільно-географічних особливостей формування міської системи розселення Харківської області дослідження проводилось як за сучасними адміністративно-територіальними межами, так і при синтезі та аналізі географічних даних по історичній мережі поселень регіону.

Виходячи з різноманітності часових періодів, які виявлено при ретроспективному аналізі, доцільно використати статистичні дані хронологічних зрізів останніх чотирьох століть в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, які знаходились на території сучасної Харківської області останні 400 років: Харківське намісництво (статистичне дослідження 1785 р. [10]), Харківська губернія (дані Першого Всеросійського перепису населення 1879 р. [14]), Харківська область (дані Всесоюзного перепису населення 1959 р. [4, 5]), Харківська область в сучасних межах (за даними статистичного щорічника Харківської області 2014 р. [11]).

Формування сучасної мережі міського розселення Харківської області почалось ще у XVI столітті, і вирізняється двома типами утворення поселень:

- *природним*: під час розселенського та сільськогосподарського освоєння території (м. Харків, м. Ізюм, м. Валки), XVI-XVII ст.;

- *штучним*: пов'язаним із господарським освоєнням території (м. Лозова, м. Первомайський) або адміністративними розпорядженнями влади (м. Чугуїв) XVIII-ІХХ.

Зміна чисельності населення по хронологічних зрізах розвитку Харківського регіону наведена на рис. 1.

Таблиця 1

Чисельність населення міст Харківської області по хронологічних зрізах (побудовано за даними [2, 3, 4, 5])

<i>№ n/n</i>	<i>Рік/місто</i>	<i>2014 р.</i>	<i>1959 р.</i>	<i>1879 р.</i>	<i>1785 р.</i>	<i>Рік утворення поселення</i>	<i>Рік отримання статусу міста</i>
1.	Харків	1478,7	934	174	10,805	1630 р.	1669 р.
2.	Лозова	58,6	22	3,7		1869 р.	1939 р.
3.	Ізюм	51,9	34	13,1	4,301	1637 р.	1685 р.
4.	Чугуїв	32,3	18	12,6	9,197	1533 р.	1638 р.
5.	Первомайський	31,2	0,64	0,2		1869 р.	1991 р.
6.	Купянськ	29,7	21	6,9	4	1655 р.	1779 р.
7.	Балаклея	29,6	13	0,76	0,7	1663 р.	1938 р.
8.	Мерефа	22,3	22	8	1,2	1595 р.	1938 р.
9.	Люботин	21,7	26,335	5,6	1,3	1650 р.	1937 р.
10.	Красноград	21,4	16,499	6,5	8,5	1731 р.	1797 р.
11.	Вовчанськ	19,1	20	11	2,6	1674 р.	1780 р.
12.	Дергачі	18,2	20,09	8	2,4	1660 р.	1689 р.
13.	Богодухів	15,8	16,03	11,8	6,763	1661 р.	1681 р.
14.	Зміїв	15,3	11	4,7	2,1	1604 р.	1797 р.
15.	Барвінкове	9,9	16,633	7,9	3,4	1653 р.	1938 р.
16.	Валки	9,5	7,3	5,446	9,3	1646 р.	1938 р.
17.	Південне	7,9	11,7			1906 р.	1963 р.

Розвиток системи міського розселення Харківської області відбувався вкрай нерівномірно. Значним каталізатором розвитку регіону ще з XVII ст. виступало м. Харків, яке за короткий проміжок часу (39 років) перетворилось із поселення в місто, та сприяло формуванню та розвитку супутніх йому невеликих поселень, а згодом – міст (м. Люботин, м. Мерефа, м. Південне, м. Дергачі). У 1785 р. чисельність населення м. Харків, м. Ізюм, м. Чугуїв, м. Красноград становила 8-10 тис. осіб, що свідчить про рівномірність розвитку території та системи розселення в цілому. Показовою є значна чисельність населення у таких населених пунктах як м. Красноград, м. Валки, м. Богодухів та м. Ізюм, які зараз є периферійними, а в минулі часи були центральними у Харківському намісництві.

У 1897 р. ситуація значно змінюється: внаслідок стімкого промислового розвитку, вигідного транспортноого положення, статусу центрального міста

Харківської губернії, значному економічному та трудоворесурсному потенціалу м. Харків сформувалось як потужний полюс розвитку Слобожанщини. Чисельність населення Харкова становила 174 тис. осіб, що більш ніж у 10 разів перевищувало чисельність другого міста (Ізюм 13,1 тис. осіб).

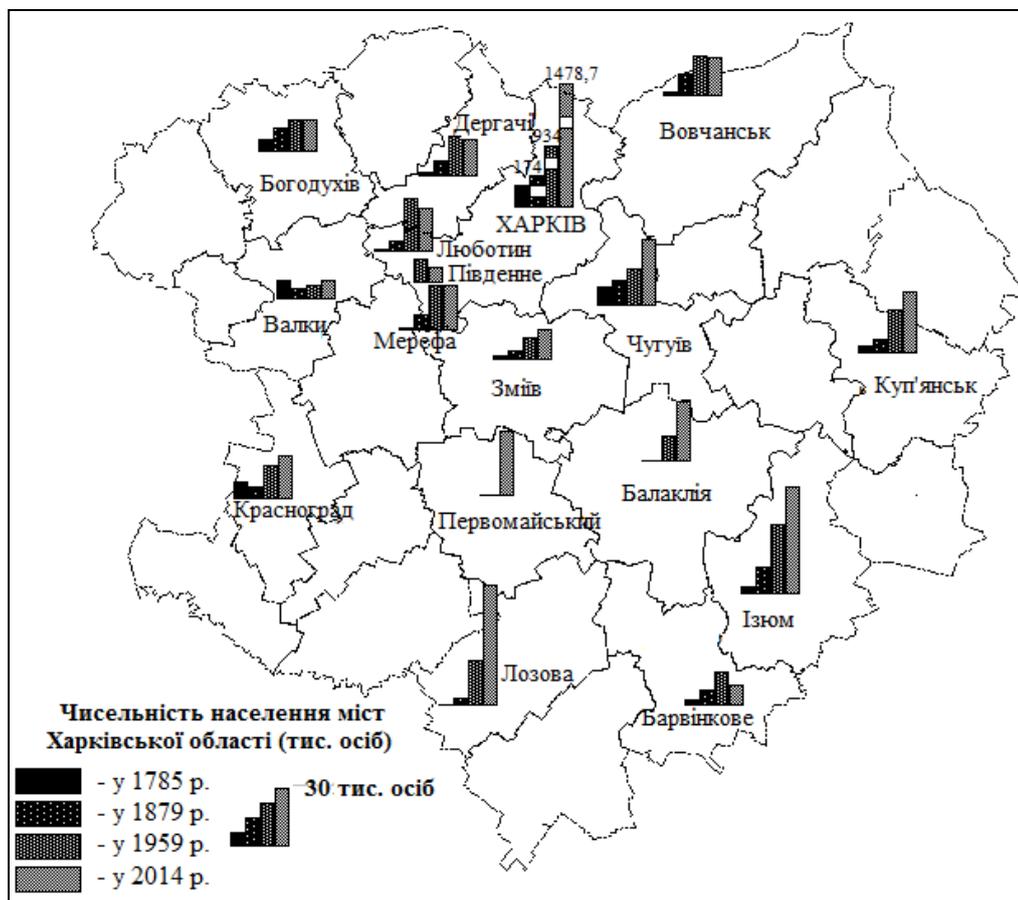

Рис. 1. Зміна чисельності населення міст Харківської області (побудовано автором за даними [2, 3, 4, 5])

Будівництво Курсько-Харківсько-Азовської залізниці сприяло розвитку м Харкова та формуванню значної кількості нових населених пунктів, зокрема – м. Лозова та м. Первомайський, та прискорило еволюцію розвитку південних районів Харківщини, та таких центрів розселення як м. Ізюм, м. Барвінкове.

Станом на 1959 р. в регіоні спостерігається формування моноцентричної агломерації з центром у м. Харків (м. Люботин, м. Мерефа, м. Чугуїв, м. Південне), статус полюсів росту зберігають м. Ізюм, м. Куп'янськ, м. Дергачі, м. Вовчанськ, активно розвивається новий полюс росту – м. Лозова.

У 2014 р. спостерігається значна скошеність розвитку міської системи розселення в області, з центром тяжіння у м. Харкові, міста Харківської агломерації дещо ослабли, втратили потенціал розвитку (м. Мерефа, м. Південне) завдяки вигідному транспортному положенню та промисловому потенціалу розвиваються м. Ізюм, м. Лозова, активізувався розвиток центральних міст регіону – м. Первомайський, м. Балаклія. В деяких містах спостерігається депресивність – чисельність населення міст значно скоротилась – м. Валки, м. Барвінкове, м. Люботин, м. Дергачі.

Отже, за досліджуваний період часу система міського розселення Харківщини зазнала значних змін, сформувався потужний полюс росту – м. Харків, Харківська агломерація, водночас збереглися периферійні центри розвитку – м. Ізюм, м. Лозова, м. Красноград, проте система розселення характеризується значною скошеністю розвитку та тяжінням населення до м. Харків.

Список використаних джерел: 1. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти / В.О. Джаман. – Чернівці: Рута, 2003. – 392с. 2. Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. – К., 1967. – Т.21: Харківська область. – 1086 с. 3. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст.: Описово-статистичні джерела / АН УРСР. Упоряд. В.О. Пірко, О.І. Гуржій; Редкол. П.С. Сохань (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. Думка, 1991 р. – 191 с. 4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області. – Режим доступу – <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net> 5. Тройницький Н.А. Первая всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. XLVI. Харьковская губерния / Н.А.Тройницький // Издание центрального статистического комитета министерств внутренних дел. – М.: 1904. – 330 с.

УДК 911.3

Р.Б. Курбанов

troianvtroiane@mail.ru

Научный руководитель – к. геогр. н., доц. К. Ю. Сегуда

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, г. Харьков, Украина

ОСОБЕННОСТИ РАССЕЛЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ТУРКМЕНИСТАНА

История заселения страны берет свое начало с давних времен, первые научные свидетельства о заселении человеком земель современного Туркменистана относятся к эпохе неолита. Южные земли Туркменистана, предположительно являлись окраиной древних земледельческих культур Ближнего Востока и именно на этих территориях начало развиваться первое в Средней Азии земледелие и скотоводство. Люди начали получать урожай из земли и искали более плодородные земли для земледелия. Соответственно земли более богатой растительности для скотов. Люди заселялись на территории неравномерно преимущественно вблизи рек и в приморских регионах. Так как в центральной части страны располагается пустыня Каракумы, здесь жили кочевые народы, занимающиеся скотоводством. В предгорьях, южной части страны также стремительно началось заселение земледельцами и скотоводами, поскольку в этих местах были более благоприятные природные условия. Этнические племена, заселявшие территорию страны, являлись: эрсари, текинцы, гоклены, сарыки, салары и др., которые все являлись коренными туркменами. Кроме того на заселения населения в значительной мере повлияли войны, принуждая искать более безопасные места для проживания, хотя в то время преимущественно население вело кочевнический образ (исключением могут послужить малое количество земледельцев) жизни, это не играло большую роль в заселении территории.

К 1926 году почти 15 % сельского населения были вовлечены в колхозы, а к середине 1940 года уже почти 80 % сельского населения состояли в колхозах и совхозах, это способствовало более полному заселению и освоению «диких» земель [1]. На заселение территории страны в большей степени повлияли природные факторы.

Сегодня в административном отношении Туркменистан состоит из 5 велятов (областей), 57 этрапов (районов), 560 генгешликов (сельских советов) и 1927 сельских местностей. В стране насчитывается 25-городов и 79-городков, из них 1 город имеет статус государственного значения – это столица Ашхабад, 5 городов областного значения это областные центры, и остальные 19 городов районного значения [2].

В Туркменистане население расселено неравномерно: 40 % жителей Туркменистана сконцентрировано в зоне Каракумского канала. Особенно высока плотность населения в Теджено-Мургапском, а также в нижнее и верхнееамударьинских оазисах. В столице Ашхабаде проживает более 15 % всего населения страны. В связи с большими сельскохозяйственными землями, которые играют значительную роль в экономике страны, 49,2 % проживает в сельской местности, а остальные 50,8% – в городской [2]. Доля городского населения в стране постоянно увеличивается как в целом в стране, так и по ваятам.

Плотность населения Туркменистана не высока, что обусловлено большей площадью при небольшом количестве населения. Ряд районов почти не имеют постоянного населения, особенно это касается северо-запада страны и ряда районов пустыни Каракум. Высока плотность населения в оазисах, где она выше в десятки раз по сравнению с пустынными районами. В настоящее время в среднем на одном квадратном километре проживает 11 человек. Ранее этот показатель был порядком ниже. Так в 60-ых годах прошлого столетия плотность населения составляла всего не многим более 3-х человек, что было одним из самых низких показателей среди республик СССР.

Одним из показателей, отражающих равномерность расселения населения, является коэффициент (индекс) концентрации населения, с помощью которого можно увидеть распределения населения по административным единицам в отношении общей равномерности населения территории [3]. Для Туркмении этот показатель относительно небольшой и составляет 25,14 %, что говорит о неравномерном размещении населения страны по ее территории.

Анализ ближайшего соседства – это показатель, который используется для анализа пространственного распределения населения, показывает расстояние между центрами велятов. Этот показатель используется для того, чтобы дать анализ размещению центров районов по отношению друг к другу и рассчитывается как [3]:

$$R_n = \frac{D}{0.5 \sqrt{\frac{S}{n}}}$$

$$R_n = \frac{484}{0.5 \sqrt{\frac{491200}{5}}} = \frac{484}{156} = 3.10$$

$$D = \frac{r_1 + r_2 + r_3 + \dots + r_n}{n}$$

$$D = \frac{215 + 301 + 499 + 691 + 462 + 436 + 800 + 473 + 416 + 552}{10} = 484 \text{ км}$$

Таблица 1

Индекс концентрации населения Туркменистана (данные на 2005 г.)

№	Русское название	Административный центр	Население (тыс чел)	Территория км ²	плотность (чел км ²)	индекс концентрации		
						доля площади	доля населения	ИКН
1	Ашхабад		871500	470	1854,3	0,48	13,31	6,41
2	Ахалский вেলাят	Аннау	939700	97160	9,7	19,78	14,35	2,72
3	Балканский вেলাят	Балканабат	553500	139270	4,0	28,35	8,45	9,95
4	Дашогузский вেলাят	Дашогуз	1370400	73430	18,7	14,95	20,92	2,99
5	Лебапский вেলাят	Туркменабат	1334500	93730	14,2	19,08	20,37	0,65
6	Марыйский вেলাят	Мары	1480400	87150	17,0	17,74	22,60	2,43
	Всего		6550000	491210	13,3	100,39	100,00	25,14

В нашем случае показатель R_n имеет значение выше 2.15, это говорит о развитости связей между областными центрами, о дальнейшей перспективности сотрудничества этих областных центров.

Население Туркменистана преимущественно сконцентрировано вблизи рек и оазисах, что обусловлено климатическими особенностями территории. Сезонные сильные ветры, засушливый и жаркий климат принуждают население расположиться вблизи оазисов, речных бассейнов и горных зон. Одним из ярких примеров такого расселения является Дашогузский вেলাят, имеющий густую сеть речных притоков по сравнению с другими вেলাятами. Дашогузский вেলাят и является самым густонаселенным вেলাятом. В предгорьях Копетдага сконцентрировано основная часть населения Ахалского вেলাята. Все это говорит о том, что природно-географический фактор расселения населения является ключевым. Помимо этого нельзя забыть о социально-экономическом факторе расселения, так как районы добычи нефти и газа, города, в которых размещено большое количество промышленных объектов, тоже имеет высокую заселенность, так как они требуют большого количества трудовых ресурсов, ярким примером может послужит областной центр и города Балканского вেলাята, которые специализируются на добычи нефти и природного газа. А также агломерационное кольцо, и местности расположенные вблизи Ашгабада, в которых расположены основные промышленные объекты страны. Кроме того, в стране не мало поселений, образовавшихся около транспортных путей и в самых транспортных узлах. Самая низкая плотность населения отмечается в центральной части страны из-за расположение в местности пустыни Каракумов, где практически отсутствует поверхностные воды и выраженные резко-континентальные климатические условия.

Список использованных источников: 1. Интернет ресурс «Население Туркменистана». Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://countrymeters.info/ru/Turkmenistan> 2. Социально-экономическая география Туркменистана. Учебник для общеобразовательных учебных заведений. Издательство, 2013. – 308 с. 3. Сегидя Е.Ю. География населения с основами демографии: учебное пособие для самостоятельной работы студентов, обучающихся по направлению подготовки «География», по специальности «Экономическая и социальная география». – Харьков, 2013. – 80 с.

УДК 314.8

Н.В. Лихневская

likhnevskaya_nv@rambler.ru

Научный руководитель – к. геогр. н., доц. Н.В. Чугунова

Белгородский государственный национальный исследовательский университет,
г. Белгород, Россия

ОЦЕНКА ДЕМОГРАФИЧЕСКОЙ НАРУЗКИ В СТАРООСКОЛЬСКО-ГУБКИНСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ

Потребность России в развитии агломераций становится все более актуальной в связи с их ролью локомотивов социально-экономического развития, узлов регионального развития и межрегионального взаимодействия, концентрацией в них важнейших объектов промышленности, науки, образования [3]. Но в XX столетии произошли значительные изменения в воспроизводстве населения, возникла демографическая ситуация, которая породила новые проблемы не только в глубинных районах сельской местности, но и в городских агломерациях, отражаясь на количестве и качестве населения, затрудняя инновационное развитие общества.

В Белгородской области одну из ключевых ролей в экономическом, демографическом и социальном развитии играет Старооскольско-Губкинская агломерация, которую мы избрали в качестве **объекта** нашего исследования. **Предметом** исследования стали демографические процессы на территории Старооскольско-Губкинской агломерации, **целью** – определение демографической нагрузки в агломерации. Исходя из поставленной цели, мы решали следующие задачи: 1) выявление динамики численности населения агломерации; 2) анализ поло-возрастного состава населения; 3) оценка коэффициента демографической нагрузки градосистемы.

Для решения поставленных задач использованы сравнительно-географический; картографический; статистико-математический методы и статистические сведения о населении муниципальных районов Белгородской области, входящие в состав агломерации, программы QGIS 2.12.3, ArcMap 10.

Основные результаты исследования в краткой форме можно изложить в следующем виде.

Старооскольско-Губкинская градосистема концентрирует значительный

демографический потенциал, поскольку численность постоянного населения составляет 410 тыс. чел. – 26% всех жителей Белгородской области. Половозрастной состав агломерации отражает типичную структуру страны и области: 46% – мужчин, 54% – женщин.

Индекс роста численности агломерации свидетельствует об исчерпании демографического потенциала – 101% с 2002 по 2014 гг. при депопуляции большинства поселений Чернянского района (рис. 1).

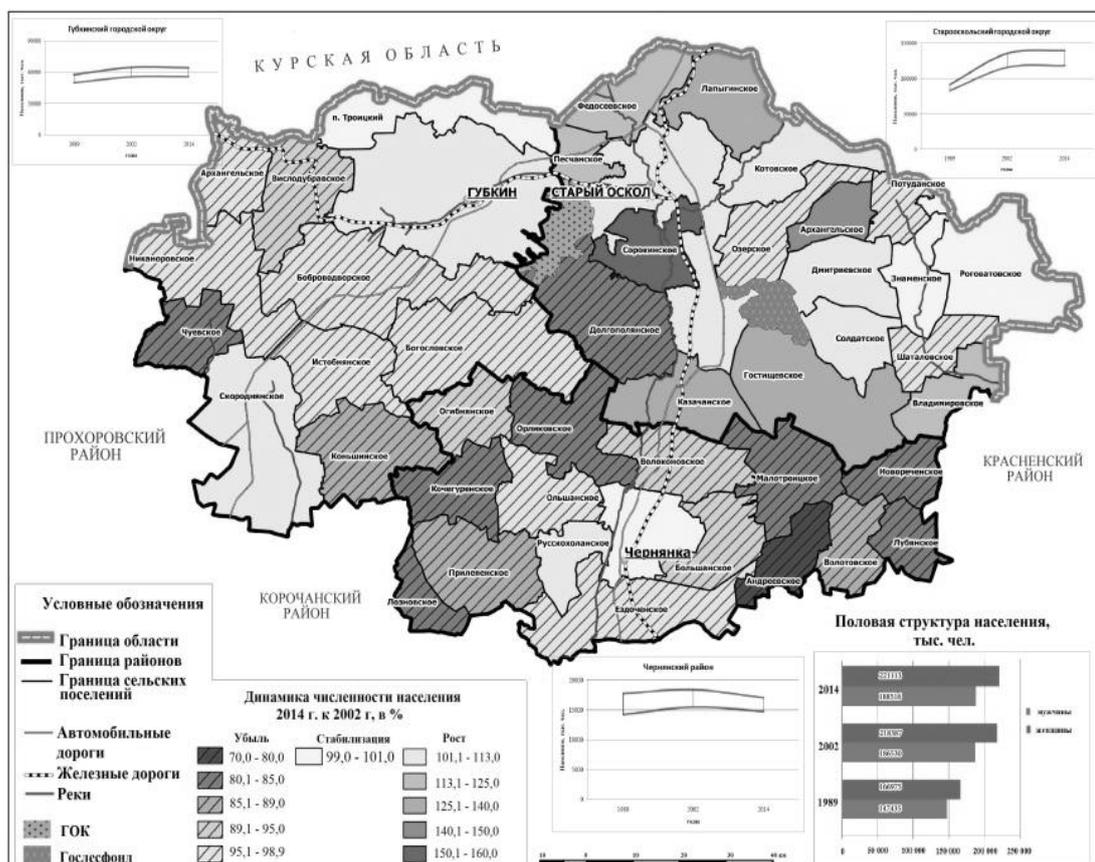

Рис. 1. Динамика численности населения Старооскольско-Губкинской агломерации 2002-2014 гг. (составлено автором по [1, 2])

Для агломерации характерно активное «старение» населения - за исследуемый период на 30% выросла численность населения старше трудоспособного возраста (женщин старше 55 лет, мужчин старше 60 лет) и на 10% сократилась численность населения моложе трудоспособного возраста (0-15 лет). Это результаты регрессивной структуры воспроизводства населения, приводящие к сокращению человеческого капитала, дефициту инновационно-активного населения, расширению миграционных потоков, усиливающих межнациональные противоречия.

Расчитанные нами коэффициенты демографической нагрузки (по методике [4]), позволяющие оценить потенциальные воздействия изменений возрастного состава населения на социально-экономическое развитие общества [5], представлены в таблице (табл.1).

Для территории Старооскольско-Губкинской агломерации характерно увеличение показателя демографической нагрузки за счет населения пенсионного

возраста и сокращения нагрузки детьми.

Эффективность труда во многом определяется возрастом работающего и это относится как к людям умственного, так и физического труда. Для успешного развития экономики требуется сохранение численности трудоспособной части населения особенно в молодых возрастах, так как молодежь, как правило, способна быстрее овладевать новыми достижениями науки и техники, внедрять их в производство. Увеличение доли пенсионеров и сокращение детей в социальной структуре российского общества влечет за собой социальные, экономические последствия:

Таблица 1

**Динамика коэффициента демографической нагрузки
Старооскольско-Губкинской агломерации за 2002 – 2014 гг.
(составлена автором по источникам [1, 2, 4])**

Муниципальное образование	2002 г.	2014 г.	Индекс роста/убыли 2014/2002 гг.,%
Коэффициент нагрузки детьми, K_d	291	275	94
Коэффициент нагрузки пенсионерами, K_p	314	424	135
Коэффициент общей нагрузки, K_o	605	699	115

- рост пожилого населения требует значительного увеличения расходов на здравоохранение, социальное обслуживание пожилых и престарелых;

- пенсионная система и система социального страхования становится слишком обременительными для общества;

- снижение числа лиц молодых возрастов негативно сказывается на темпах научно-технического прогресса, инновационном развитии общества.

Решение проблем изменения возрастной структуры населения требует комплексного подхода. А это невозможно без выработки единой концепции государственной социальной политики в отношении всех категорий граждан. Содержание этой политики можно определить как совокупность мер политического, правового, экономического, медицинского, социального, научного, культурного и информационно-пропагандистского характера. Ее стратегической целью должно стать повышение уровня и качества жизни людей, привлекательный образ трехдетной семьи, экономическая стабильность и социальная справедливость в обществе.

Список использованных источников: 1. Демографический ежегодник Белгородской области. – Белгород: Белгородстат, 2003. – 143 с., 2. Демографический ежегодник Белгородской области. – Белгород: Белгородстат, 2015. – 185 с. 3. Сжатие социально-экономического пространства: новое в теории регионального развития и практике его государственного регулирования / Под. ред. С.С. Артоболевского и Л.М. Синцера. – М.: Эслан, 2010, – 428 с. 4. Социальная статистика / Под ред. И.И. Елисеевой. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 415 с. 5. Щербакова Е.М. Демографическая нагрузка снизилась до минимального уровня, но в ближайшие годы начнет возрастать / Е.М. Щербакова // Ресурсы Интернет. Режим доступа: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0601/barom04.php>

МІСЦЕ МАЯТНИКОВОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В СТРУКТУРІ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

В умовах сучасного економічного та політичного стану міграційні процеси набувають все більший масштабів. Тому дослідження причин та напрямків вищезгаданого процесу є досить актуальним, адже від нього напряму залежить як кількість населення у державі (регіоні), так і показники його приросту. Особливо гострою є проблема міграцій економічно активного населення, що безповоротно виїжджає з регіонів, цим самим дає поштовх для закриття підприємств, що втрачають рентабельність. Паралельно з цим у іншому регіоні створюють проблему нестатку робочих місць і цим самим змушуючи цикл міграції повторювати знову.

Аналіз попередніх досліджень показав, що проблема міграції, є досить поширеною. Сучасне українське суспільство характеризується активними зовнішніми і внутрішніми міграціями [1]. При цьому помітне місце в структурі міграцій населення посідає трудова міграція, яка останнім часом набуває все більшого поширення. Моніторинг та управління трудовими ресурсами – найважливіше завдання, від якого залежить ефективний економічний розвиток регіону. Дефіцит трудових кадрів останнім часом перетворився на реальну проблему, і гальмує розвиток регіонів, при цьому працівники дефіцитних спеціальностей і складають основу маятникових трудових мігрантів[9]. Тому, за мету ставимо дослідити види міграцій та причини пов'язані з рухом населення, а особливо ті, що передують трудовій та маятниковій міграціям, визначити її місце в структурі міграції населення [3, 5, 8].

Міграція населення включає в себе переміщення населення по території з перетином кордону, по відношенню до адміністративного значення кордону поділяються яна тобто і зовнішні, і внутрішні (рис. 1).

Внутрішні міграції не менш важливі для економічного та соціального розвитку, ніж зовнішня. Вона не впливає на чисельність та склад населення країни в цілому, проте спричиняє зміни в його розміщенні, статево-віковій структурі мешканців окремих регіонів, є наслідком і важливим чинником регіональних відмінностей, напряму пов'язана з процесами індустріалізації та урбанізації, депопуляції села.

Дослідження вчених показали, що переважаючими напрямками внутрішньорегіональних міраційних процесів є з малих міст у великі (40%) та з села в місто (30%). Меншу частку складають міграційні рухи з міста в село (15%) та між селами (10%). Найменше відбувається переміщення населення з великих міст у малі [2, 6, 7].

Рис. 1. Основні види міграції

Внутрішня міграція може бути тимчасовою або постійною. Тимчасова поділяється на сезонну та маятникову, основною метою її є пошук роботи. Відповідно останні два види міграції можна віднести до категорії трудових міграцій.

Трудова міграція – це переміщення працездатного населення з метою пошуку роботи. Трудова міграція населення виникла як «форма самоорганізації суспільства, стихійно віднайдений спосіб виживання в перехідний період» [4]. Відсутність місця роботи в одному пункті стимулює до пошуку відповідного в іншому. Трудові мігранти, в переважній більшості, тяжіють до промислових зон, а не до сільськогосподарських (останні є більш привабливими для сезонних мігрантів).

Сезонна міграція – це переміщення працездатного населення, пов'язане з пошуком роботи на певний час з поверненням на попереднє місце проживання. Таку міграцію в Україні найчастіше можна зустріти в літній період. Основу такої роботи складає обробка полів (посів / збір урожаю), та будівні роботи.

Маятникова міграція – це щоденні або щотижневі поїздки населення від місць проживання до місць роботи або навчання, що розташовані в різних населених пунктах. У маятникових міграціях бере участь значна частина міського й сільського населення. Радіус маятничкової міграції для великих міст дорівнює близько 40–70 км, для середніх – 25-30 км. Маятникова міграція задовольняє матеріальні та соціальні потреби, але приводить до надмірної втоми, бо пов'язана також з витратами вільного часу мігрантами, що скорочує можливість їх відпочинку і відновлення сил, виховання дітей, підвищення

освітнього і культурного рівня тощо. Маятникові міграції, як правило, здійснюються у великі міста з сіл і малих міст. Переважно внутрішні трудові мігранти працюють на будівництві, в торгівлі та громадському харчуванні, на транспорті, в домашніх господарствах заможних городян. Крім того, численна міжрегіональна трудова сезонна міграція спрямовується для роботи в рекреаційних зонах та сільському господарстві.

Отже, міграція населення є невід'ємним суспільним явищем. В сучасних умовах широкого оберту набрали сезонні та маятникові трудові міграції. З одного боку, вони не призводять до зміни місця проживання та «зберігають населення на місцях», з іншого, мають ряд соціально-економічних наслідків, як позитивного, так і негативного характеру. Проблематика маятникової трудової міграції в Україні набуває все більшого поширення, відповідно, питання дослідження зазначеного явища є своєчасним, в подальших дослідженнях автора планується розкрити особливості маятникової трудової міграції в Харківській області, де вона має значні масштаби.

Список використаних джерел: 1. Балакірева О. Масштаби трудової міграції українців: досвід кількісної оцінки / О. Балакірева, О. Шестаковський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 993. – С. 102–106. 2. Купець О.В. Статистичний аналіз маятникової трудової міграції в Україні / О.В. Купець // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді і спорту України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [відп. ред. О.О. Беляєв]. – Спец. вип.: Праця в ХХІ столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток: у 2 т. – 2012. – с. 649 – 660. 3. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с. 4. Малиновська О. Деякі концептуальні підходи до регулювання трудової міграції / О. Малиновська // Трудова міграція населення України та державна програма її регулювання: Матеріали міжн. конференції, Київ, 18 лютого 2005 р. / Регіональне представництво Фонду ім. Фрідріха Берта в Україні, Білорусії та Молдові, Інститут демократії та соціальних процесів. – Київ. Заповіт, 2005. – с. 6 – 16. 5. Попова А. Х. Методологические особенности изучения миграции населения. Учебное пособие / А. Х. Попова, Ф. Х. Абаева, В. Н. Чапек. – Орджоникидзе РИО СОГУ, 1986. – 30 с. 6. Прибиткова І. Зміни в поселенській структурі населення України та тенденції міграції / І. Прибиткова // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. Том 1 – К.: ІС НАНУ, 2011. – С. 102–114. 7. Прибыткова И.М. Общая теория трудовой маятниковой миграции населения / И.М. Прибыткова // Проблемы развития социологической теории. Социальные процессы в Украине. – Вып. 4. – Київ: ІС НАНУ, 2004. – С. 113-147. 8. Рачков Є. Вплив міграційних процесів на зміни чисельності населення Харківської області у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. (за даними заг. переписів населення 1959 – 2001 рр.) / Є. Рачков // Актуальні проблеми всесвітньої та вітчизняної історії : зб. наук. пр. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2011. – Вып. 14. – С. 209-218. 9. Шитова Ю.Ю., Шитов Ю.А. ГИС-мониторинг маятниковой трудовой миграции как задача регионального управления, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sovman.ru/article/6206/>

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Демографічна ситуація – це прояв особливостей відтворення населення по основних його процесах в конкретному часі і місці (регіоні, країні). Сучасний стан демографічної ситуації відрізняється великою гостротою і напруженістю. Вона визначається структурою населення і характером його руху, видами, типами і режимом відтворення, рівнем народжуваності і смертності, кількістю шлюбів та розлучень. В основі всіх цих процесів лежить соціально-економічне положення в країні.

Населення є самовідтворювальною множиною людей, що перебуває постійно у динаміці. Зміни кількості населення, його структури на певній території за певний часовий відрізок характеризують демографічний процес.

Демографічний чинник є одним з визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, а проблеми оптимального демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування [1].

Одна з головних цільових настанов геодемографічних досліджень полягає у розробленні державної регіональної геодемографічної політики. Така орієнтація зумовлює наступні методологічні вимоги. По-перше, геодемографічні дослідження повинні повною мірою враховувати головні напрями і положення державної соціально-економічної політики, її стратегії, концепції, програми, плани і, зокрема державну демографічну та етнопонаціональну політику. По-друге, регіональна геодемографічна політика потребує повного і комплексного знайомства з природою населення, господарством, державним і політичним життям регіонів, концепціями і стратегіями їх соціально-економічного розвитку [6].

На початок 2015 р. в області проживало 910,0 тис. осіб. У 2014 р., як і у три попередніх роки, в області спостерігався загальний приріст населення. До 2011 р. протягом багатьох років населення області щороку зменшувалося (за виключенням 2009 р.)[5].

Збільшення чисельності населення у 2014р. спостерігалось в містах Чернівцях та Новодністровську (2204 та 189 осіб відповідно) та в Сторожинецькому (499 осіб), Глибоцькому (301 особа), Герцаївському (159 осіб), Путильському (122 особи) та Вижицькому (100 осіб) районах. Загальний приріст населення області відбувся за рахунок міграційного та природного приросту – 1397 та 60 осіб відповідно.

Однією з найважливіших кількісних та якісних характеристик населення є його статеві-вікова структура. Протягом багатьох років вона характеризувалася стабільною перевагою жінок у загальній чисельності населення.

Станом на початок 2015 р. чисельність жінок становила 480,7 тис. осіб, або 53,0% загальної чисельності, чоловіків – 426,2 тис. осіб, або 47,0%. В міських поселеннях відсоток чоловіків менший, ніж у сільській місцевості (46,3% проти 47,5%) [3].

Особливістю етнічного складу населення області є його багатонаціональність. За даними останнього перепису на території області проживали представники 76 національностей, в обласному центрі – 65. Національну основу населення області складають українці, чисельність яких становила 689,1 тис. осіб, або 75,0% загальної кількості населення (43,0% українців проживали в міських поселеннях та 57,0% – в сільській місцевості).

Починаючи з 1995 р. по 2010 р. включно природний рух населення Чернівецької області характеризувався перевищенням смертності над народжуваністю.

Починаючи з 2011 р. в області спостерігався природний приріст. Виключення становив 2013 р., за підсумками якого було зафіксовано природне скорочення населення.

У 2014 р. в області народилося 11679 малюків, у тому числі 6011 хлопчиків та 5668 дівчаток. Порівняно з 2013 р. рівень народжуваності в області збільшився з 12,6 до 12,8 народжених на 1000 жителів.

У 2014 р. органами РАЦС в області було зареєстровано 6413 шлюбів та 639 розлучень. Кількість шлюбів збільшилася порівняно з 2013 р. на 0,9%. Інтенсивність вступу до шлюбу збільшилася з 7,0‰ до 7,1‰.

У 2014 р. в Чернівецькій області померло 11619 осіб (5644 чоловіки та 5975 жінок). Із загальної кількості померлих сільські мешканці становили 7472 особи або 64,3%, міські – 4147 осіб або 35,7%. Збільшення рівня смертності спостерігалось 3 останніх роки [3].

Основними причинами смерті населення області залишаються хвороби системи кровообігу, новоутворення та зовнішні причини захворюваності та смертності.

В структурі померлих за причинами смерті відсоток померлих від хвороб системи кровообігу у 2014 р. порівняно з попереднім роком дещо збільшився. Смертність населення від цих хвороб порівняно з 2013 р. збільшилася з 920,3 до 927,3 померлих на 100 тис. населення, а загальна кількість померлих від цих причин збільшилася на 0,9%.

З усіх хвороб системи кровообігу найвища смертність спостерігалася від ішемічної хвороби серця – 92,3%.

Причиною смерті 14,1% померлих були новоутворення, з яких 99,6% або 1630 випадків – злоякісні. Рівень смертності від злоякісних новоутворень у 2014 р. становив 179,3 особи у розрахунку на 100 тис. населення. Серед злоякісних новоутворень найвищий рівень смертності – від новоутворень органів травлення – 58,7 особи на 100 тис. жителів.

Найвищий рівень смертності спостерігався від випадкових отруєнь, спричинених отруйними речовинами (13,1 особи на 100 тис. жителів). Друге місце за кількістю померлих від зовнішніх причин займають навмисні самоушкодження – 104 випадки. З цього класу причин смерті 90,4% займають навмисні самоушкодження шляхом повішання, удавлення та задушення (94 випадки).

Одним з найважливіших демографічних показників населення є смертність дітей у віці до 1 року. У 2014 р. в Чернівецькій області померло 87 дітей у цьому віці, що становить 0,7% від загальної кількості померлих [3].

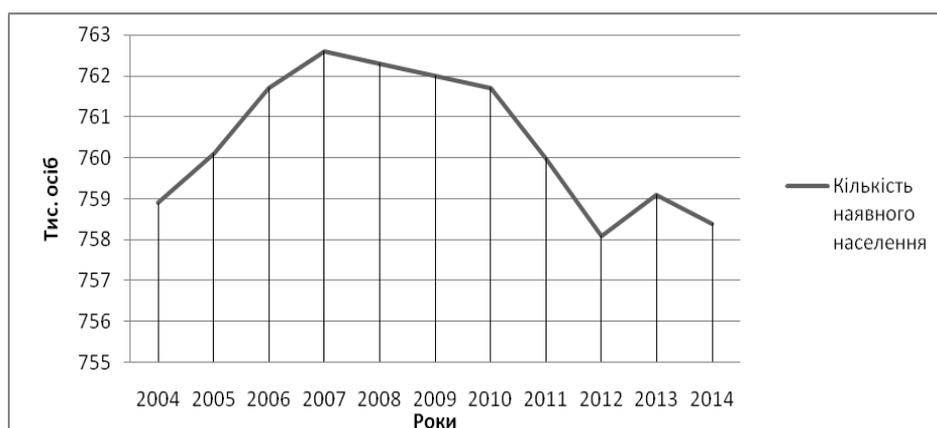
Зростання смертності в працездатному віці спостерігається серед чоловіків (хвороби системи кровообігу, нещасні випадки, травми, отруєння). Зазначимо, що первинна захворюваність та поширеність захворювань у жінок вищі ніж у чоловіків: смертність чоловіків працездатного віку від хвороб системи кровообігу перевищує смертність жінок у 3 рази, від нещасних випадків у 5 разів [4].

Таким чином, у сучасних умовах, коли суспільне життя продовжує знаходитись у стані кризи і невизначеності, коли не вироблена обґрунтована економічна стратегія на державному рівні, демографічна ситуація перетворилася на суцільну проблему. З метою поліпшення демографічної ситуації необхідно спрямувати соціально-економічну політику на розв'язання найгостріших проблем сім'ї: стимулювання народжуваності, підвищення медичного обслуговування, посилення охорони та оплати праці, поліпшення побутових умов і впровадження здорового способу життя, створення широкої мережі державних та недержавних служб соціальної допомоги [2].

Список використаних джерел: 1. Демографічна ситуація в Україні та її регіональні особливості [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.novageografia.com/vogel-113.html> 2. Демографічна ситуація в Україні: причини та наслідки [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1832/103/> 3. Демографічна ситуація Чернівецької області у 2014 році (Економічна доповідь). Головне управління статистики у Чернівецькій області.-Чернівці.-2015. – 28с. 4.Смик О. Захворювання населення Чернівецької області: характеристика основних видів захворювання та хвороб / О.Смик // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2012. – Вип. 614-615 : Географія . – С. 105–107. 5. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2014 рік. Головне управління статистики у Чернівецькій області. За ред. Ротаря А.В. – Чернівці. - 2015. – 588 с. 6. Яворська В.В. Загальна динаміка регіональних геодемографічних процесів в Україні / В.В. Яворська // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Геологія – Географія – Екологія». – Харків. – № 39 (1084).–2013.– С.201–206.

ОЦІНКА СУЧАСНОГО МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАНУ М. ЛЬВОВА

Станом на 1 січня 2014 р. у м. Львові проживало 758,4 тис. осіб. Серед адміністративних районів найбільшою чисельністю вирізнявся Сихівський район – 151,6 тис. осіб, а найменшою – Галицький – 56,7 тис. осіб. У Залізничному районі проживало 124,5 тис. осіб, Личаківському – 104,1, Франківському – 150,0 і Шевченківському – 142,0 тис. осіб [1]. За кількістю населення м. Львів посідає 7 місце серед міст України (після Києва (2 868 702 осіб), Харкова (1 451 132 осіб), Одеси (1 017 022 осіб), Дніпропетровська (993 094 осіб), Донецька (949 825 осіб) та Запоріжжя (766 268 осіб)) [8]. Щільність населення на 1 км² становила 4 439,1 особи (для порівняння, в Україні – 75,3 осіб, у Львівській обл. – 116,1, в м. Києві – 3 421,8 особи) [7]. Динаміку кількості населення простежено на рис. 1.

*Рис. 1. Динаміка кількості наявного населення м. Львова в 2004–2014 рр.
(складено за [3])*

Коефіцієнт народжуваності в м. Львові у 2014 р. становив 10,8 ‰. Для порівняння, у Львівській області – 11,9 ‰, м. Києві – 11,2 ‰. Порівняно з 2004 р. коефіцієнт народжуваності зріс на 13 % (1,2 ‰). Згідно з критеріями оцінки основних демографічних показників, показник народжуваності є "низьким" (менше 15 на 1 000 населення) [2, 3].

У 2014 р. народилось 8185 дітей, із них 4199 – хлопчики та 3 986 – дівчатка. За період 2004–2014 рр. спостерігається підвищення народжуваності в обох статях, проте переважаючою залишаються хлопчики.

У 2014 р. у Львові померло 8 397 осіб, у порівнянні із 2004 р. смертність скоротилась на 217 осіб. Коефіцієнт смертності становив 11,1 ‰ (для порівняння, в Україні – 14,5; Львівській обл. – 12,3, м. Києві – 10,4 ‰).

Серед причин смертності у 2014 р. переважали хвороби системи кровообігу – 5 355 осіб (63,8 %), новоутворення – 1 397 (16,6 %), зовнішні причини – 425 (5,1 %), хвороби органів травлення – 394 (4,7 %), хвороби органів дихання – 166 (2 %) та деякі інфекційні та паразитарні хвороби – 158 осіб (1,9 %).

Особливе занепокоєння викликають показники дитячої смертності, які є не тільки значно вищими, ніж у розвинених країнах світу, але й, окрім того, останніми роками мають тенденцію до зростання.

Смертність дітей віком до 1 року викликана переважно станами, що виникають у перинатальному періоді, а також природжені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії. У 2014 р. померло 99 дітей, із них 49 у віці 0–6 днів, 50 дітей – мертвонароджені. Коефіцієнт смертності дітей становив 8,4 ‰, зокрема, хлопчиків – 8,1 ‰ і дівчаток – 8,8 ‰ (для порівняння, у Львівській області – 8,5; 9,4; 7,5 ‰ відповідно).

У 2014 р. кількість померлих (8397 осіб) перевищила кількість живонароджених (8 185 осіб), що зумовило скорочення населення – –212 (рис. 2). Коефіцієнт природного приросту населення становив –0,3 ‰ (для порівняння, у Львівській обл. – –0,9, м. Києві – 1,7 ‰). Від’ємний приріст населення простежено в Галицькому районі (–355), Залізничному (–15), Личаківському (–282) та Франківському (–356) районах, у Сихівському та Шевченківському – додатний (відповідно, 542 та 226 осіб) [2, 3].

На зміну чисельності населення впливає і механічний рух населення. У 2014 р. у м. Львові простежено додатний механічний приріст (931 особа), при кількості прибулих 10 159 та вибулих – 9 228 осіб.

Станом на 1 січня 2014 р. кількість постійного населення становила 750,5 тис. осіб, з них чоловіки – 351 та жінки – 399,5 тис. осіб. Як бачимо, жінки переважають над чоловіками (53,2 і 46,8 %). Середній вік жінок у м. Львові 2014 р. становив 41,8, чоловіків – 37,6 років. Протягом 2004–2014 рр. простежено тенденцію до підвищення середнього віку населення як у жінок, так і чоловіків. Мінімальний середній вік зафіксовано в 2005 р. (жінки – 39,7, чоловіки – 35,9 років) [3, 4].

У вікових категоріях 0–34 років переважаючою статтю є чоловіча, а в категоріях 35–70 років і старше – жінки. У структурі постійного населення переважають особи 15–64 р. – 534697 осіб (71,2 %), діти (0–14) – 108527 (14,4 %), люди похилого віку (65 років і старше) – 108031 особа (14,4 %).

Демографічне навантаження на осіб молодших працездатного віку у 2014 р. становило 197 осіб, що є вищим від навантаження на осіб непрацездатного віку (65 років і старше) (196 осіб.). У період 2004–2014 рр. простежено скорочення демографічного навантаження на осіб як молодшого, так і старшого від працездатного віку. Найвищий показник навантаження зафіксовано у 2005 р. (відповідно 246 і 319 осіб) [4].

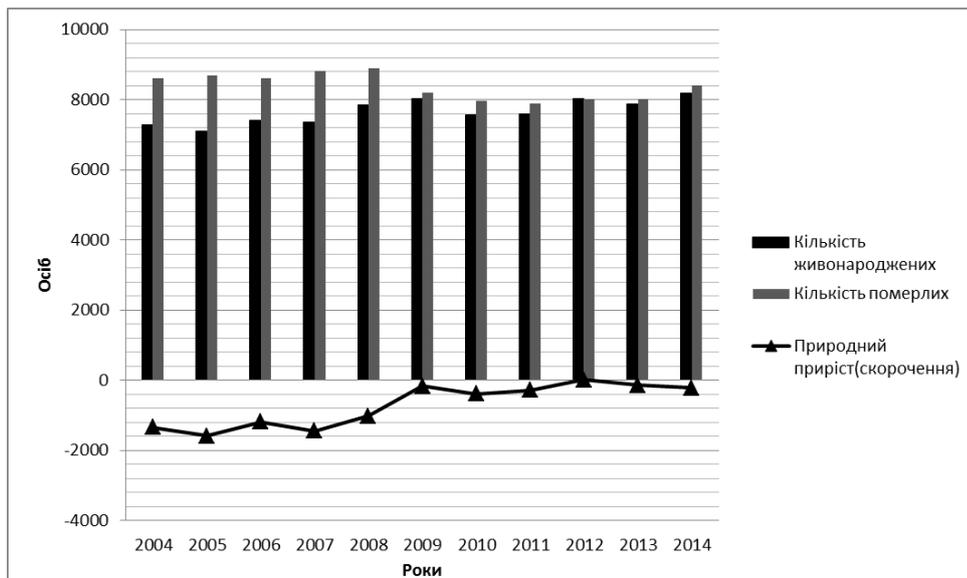

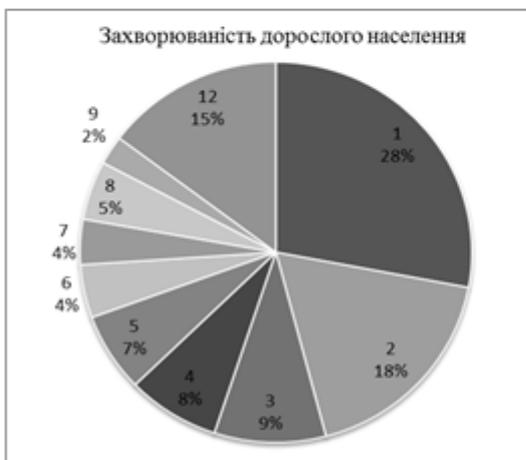
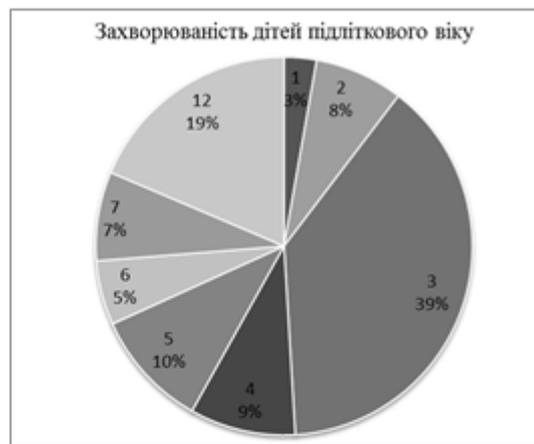
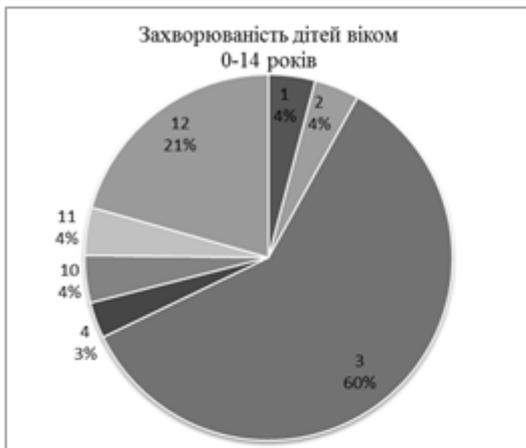
Рис. 2. Природний рух населення протягом 2004–2014 рр. Складено за [3]

Аналіз захворюваності населення базовано на трьох вікових групах: серед дітей до 14 років переважаючими є хвороби органів дихання – 115237 осіб (59,8 %), друге місце – хвороби ока та придаткового апарату – 8164 особи (4,2 %), на третьому місці – хвороби ендокринної системи – 8049 осіб (4,2 %). Серед дітей підліткового віку найпоширенішими захворюваннями є хвороби органів дихання – 14582 особи (38,6 %), на другому місці – хвороби ендокринної системи – 3817 осіб (10,1 %), а на третьому – хвороби кістково-м’язової системи – 3439 осіб (9,1 %). Серед дорослого населення основними хворобами є хвороби системи кровообігу, що складають 28 % від усіх зареєстрованих хвороб (308 313 осіб), на другому місці – хвороби органів дихання – 18 % (197625), на третьому місці – хвороби ока та придаткового апарату – 9,2 % (101485 осіб), далі хвороби органів травлення та сечостатевої системи (7,7 % та 6,7 % відповідно) (рис. 3) [6].

Серед інфекційних захворювань у 2014 р. зареєстровано 153 562 випадки захворювань на ГРВІ, з них 82 275 – діти до 17 років. Серед інших інфекційних захворювань: гострі кишкові інфекції (ГКІ) невстановленої етіології (1 684, з них 1 029 у дітей), ГКІ встановленої етіології (729; 619 – діти), туберкульоз органів дихання – 402; 11– діти, вірусний гепатит – 286; 4 – діти, хронічний гепатит – 191; 1 – діти, ХГ С – 159; 1 – діти, інфекційний мононуклеоз – 132; 98 – діти та інші [5].

У м. Львові 2014 р. зафіксовано 45,2 тис. осіб інвалідів, у тому числі діти-інваліди до 18 років – 0,1 тис. осіб (0,2 %), I група – 3,8 тис. осіб (8,4 %), II група – 15,2 тис. осіб (33,6 %), III група – 26,1 тис. осіб (57,8 %).

За останні десять років простежено тенденцію до збільшення кількості інвалідів, зокрема III групи, а кількість дітей-інвалідів та інвалідів II групи скорочується.

Умовні позначення: 1 – хвороби органів дихання, 2 – хвороби кістково-м'язової системи, 3 – хвороби ока та придаткового апарату, 4 – хвороби системи кровообігу, 5 – хвороби сечостатевої системи, 6 – хвороби ендокринної системи, 7 – хвороби органів травлення, 8 – хвороби нервової системи, 9 – новоутворення, 10 – хвороби вуха та соскоподібного відростку, 11 – хвороби шкіри та підшкірної клітковини, 12 – інші.

Рис. 3. Захворюваність населення м. Львова станом на 2014 р. у м. Львові. Складено за [6]

За даними Управління охорони здоров'я м. Львова, структура інвалідності за останні роки залишається незмінною: хвороби серцево-судинної системи, онкологія, хвороби кістково-м'язової системи, хвороби нервової системи, травми. Загальний показник інвалідності становить 35,48, а в працездатному віці – 37,65 [6].

Список використаних джерел: 1. Кількість населення Львівської області: статистичний збірник / Відп. за випуск Л.О. Івасіва. – Львів, 2009. – 83 с. 2. Соціальні індикатори рівня життя населення Львівської області: статистичний збірник / За ред. С.І. Зимовіної. – Львів, 2007 р. – 155 с.; 2008 р. – 155 с.; 2009 р. – 170 с.; 2010 р. – 171 с.; 2011 р. – 169 с.; 2012 р. – 169 с.; 2013 р. – 170 с.; 2015. – 163 с. 3. Статистичний щорічник Львівської області / Відп. за випуск І. Мельник. – Львів, 2006. – 358 с.; 2007 р. – 358 с.; 2008 р. – 275 с.; 2009 р. – 276 с.; 2010 р. – 275 с.; 2011 р. – 260 с.; 2013 р. – 262 с.; 2014 р. – 260 с. 4. Статистичний щорічник міста Львова / За ред. С.О. Матковського. – Львів, 2010. – 158 с.; 2011 р. – 140 с; 2012 р. – 140 с.; 2013 р. – 140 с.; 2014 р. – 140 с. 5. Фондові матеріали Львівського міського відділу державної установи «Львівський обласний лабораторний центр Держсанепідслужби України». 6. Фондові матеріали Управління охорони здоров'я Львівської міської ради. 7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Густина_населення_України. 8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Міста_України_\(за_населенням\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міста_України_(за_населенням)).

РОЗПОДІЛ МІСТ УКРАЇНИ ЗА ЇХ ПИТОМОЮ ВАГОЮ В НАСЕЛЕННІ РЕГІОНІВ В АСПЕКТІ ПЕРЕХОДУ ДО ПОЛІЦЕНТРИЧНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

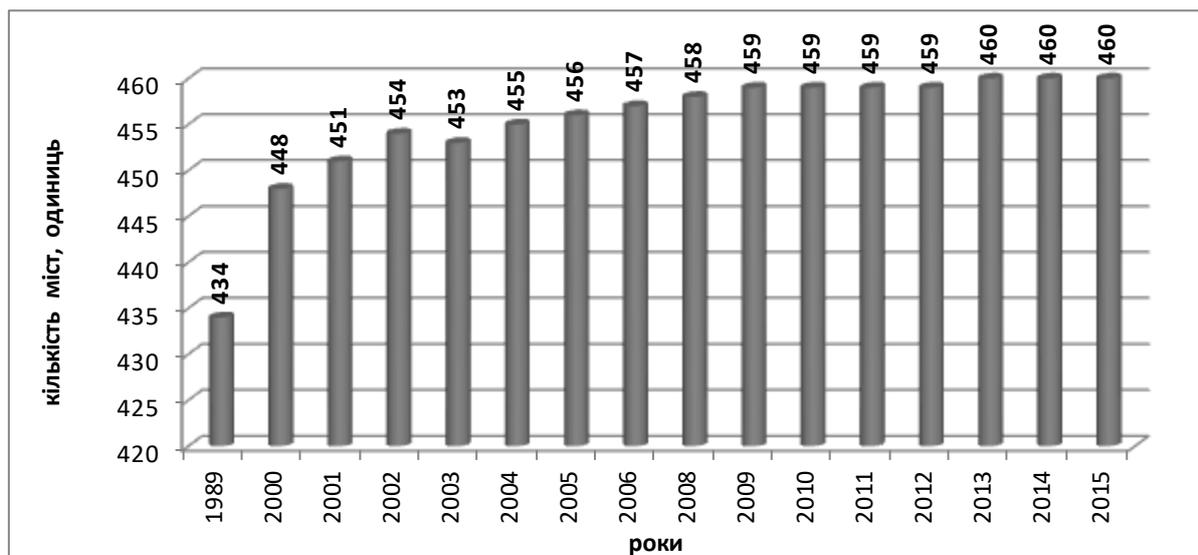
Згідно Закону України «Про засади державної регіональної політики», регіональний розвиток – це процес соціальних, економічних, екологічних, гуманітарних та інших позитивних змін у регіонах [3]. Розвиток будь-якого регіону значною мірою залежить від його територіальної організації та структури, яка сформувалась під дією цілого ряду факторів – природних умов і ресурсів, історії їх освоєння і розвитку, сучасних потреб населення, що проживає на даній території, як головної рушійної сили її розвитку тощо. Даний критерій розвитку території відображається головним чином через територіальну організацію суспільства. Територіальна організація суспільства є об'єктом дослідження багатьох вчених та представляє собою поєднання функціонуючих територіальних структур (розміщення населення, виробництва, природокористування), об'єднаних структурами управління з метою здійснювати відтворення життя суспільства [4].

Прагнення України до інтеграції в світову спільноту, зокрема тісна взаємодія з країнами ЄС, потребує практичного вирішення ряду проблем, пов'язаних з нерівномірністю розвитку території нашої країни. Для країн ЄС затвердженою та практично реалізованою моделлю територіального розвитку є поліцентрична модель територіального розвитку регіонів, покладена в основу Програми територіального розвитку ЄС та Лейпцізької хартії збалансованого розвитку європейських міст, прийнятих на зустрічі міністрів, відповідальних за просторовий розвиток країн ЄС, у 2007 р. [2].

Поліцентричність регіонального розвитку можна визначити як спосіб соціально-економічного розвитку певного регіону, за якого населення та економічна активність концентруються в декількох (двох та більше) близьких за розміром територіально відокремлених та функціонально взаємопов'язаних центрах [1]. Отже, основою поліцентричної моделі регіонального розвитку є структурована різнорівнева система потужних центрів локального, регіонального та міжрегіонального значення. Чим вищий рівень розвитку центру, чим складніші та різноманітніші функції він виконує, тим вища інтенсивність розвитку прилеглої території. Адже вона отримує від центру сукупність стимулів для регіонального зростання: нові види економічної діяльності, форми її організації, тенденції в способі життя тощо [2].

Такими центрами локального, регіонального та міжрегіонального значення в Україні є міста, особливо найбільші, які стають центрами економічного, соціального та політичного розвитку суспільства.

Станом на 1 січня 2015 р. в Україні нараховується 460 міст. За роки незалежності кількість міст зросла на 26 одиниць (рис. 1).

*Рис. 1. Динаміка міст України протягом 1989-2015 рр.
(побудовано автором за даними [5, 6])*

Кожне з 460-ти міст України – столиця, місто обласного чи районного підпорядкування – потенційно є основою для реалізації поліцентричної моделі регіонального розвитку, кожне на своєму рівні – внутрішньоміському, міжміському (регіональному) або національному. Зважаючи на історію розвитку нашої країни та особливості поліцентричної моделі розвитку території, найбільшої уваги заслуговують центри локального значення, якими в першу чергу є міста районного підпорядкування та ті міста обласного підпорядкування, що не є центрами регіонів. Адже на національному рівні центрами розвитку виступають столиця та інші міста мільйонники – так звані «мегаполіси» (за О.О. Денисенко [2]); на регіональному рівні значний вплив в кожному регіоні мають адміністративні центри, що власне перетягують на себе більшість функцій, зумовлюючи нерівномірність розвитку регіонів. Тому важливим є виявлення та стимулювання розвитку міст – центрів локального розвитку.

В даній статті представлено можливий варіант класифікації міст України в аспекті переходу держави до моделі поліцентричного регіонального розвитку. В основу класифікації взятий показник динаміки питомої ваги міст України в населенні їх регіонів. Доцільність цього показника обумовлена тим, що він дозволить не тільки виявити найважливіші міста для кожного регіону, а й надасть відповідь на питання, чи прямує відповідний регіон у бік моноцентризму, чи навпаки, під впливом відцентрових сил перетворюється на більш поліцентричну [1]. Для кожного з 460-ти міст України було розраховано частку населення міста по відношенню до населення всього регіону, при цьому було визначено місце обласного центру в області та міста, що є перспективними центрами локального розвитку.

Таблиця 1

Розподіл найбільших міст України за статусом та динамікою їх питомої ваги в населенні регіонів протягом 2011-2015 рр. (підраховано і складено авторами за даними [5])

Центри між-регіонального значення (мегаполіси)	Центри регіонального значення		Центри локального значення	
	Міста-обласні центри, частка населення яких в населенні області зростає (перспективні регіональні центри)	Міста-обласні центри, частка населення яких в населенні області зменшується або є незмінною	Міста, що не є обласними центрами, частка населення яких в населенні області зростає (перспективні локальні центри)	Міста, що не є обласними центрами, частка населення яких в населенні області зменшується, або є незмінною
Київ, Харків	Вінниця, Луцьк, Дніпропетровськ, Донецьк, Житомир, Запоріжжя, Івано-Франківськ, Кіровоград, Миколаїв, Одеса, Полтава, Суми, Тернопіль, Хмельницький, Черкаси, Чернівці, Чернігів	Ужгород, Луганськ, Львів, Рівне, Херсон	Жмеринка, Ковель, Камінь-Каширськ, Дніпродзержинськ, Новомосковськ, Павлоград, Артемівськ, Макіївка, Маріуполь, Слов'янськ, Бердичів, Коростень, Малин, Новоград-Волинський, Коростишів, Мукачеве, Рахів, Свалява, Бердянськ, Енергодар, Мелітополь, Бориспіль, Бровари, Ірпінь, Баярка, Олександрія, Світловодськ, Антрацит, Красний Луч, Первомайськ, Южноукраїнськ, Іллічівськ, Комсомольськ, Кременчук, Лубни, Миргород, Гадяч, Кузнецовськ, Костополь, Сарни, Глухів, Конотоп, Лебедин, Охтирка, Шостка, Кролевець, Чортків, Чугуїв, Цурюпінськ, Каховка, Кам'янець-Подільський, Нетішин, Славута, Староконстянтинівка, Шепетівка, Золотоноша, Канів, Сміла, Умань, Ніжин, Новгород-Сіверський, НовоДністровськ	Рожище, Кривий Ріг, Нікополь, Горлівка, Краматорськ, Сніжне, Торез, Харцизьк, Шахтарськ, Хуст, Виноградів, Токмак, Пологи, Калуш, Коломия, Біла Церква, Фастів, Знам'янка, Брянка, Лисичанськ, Стаханов, Борислав, Дрогобич, Самбір, Стрий, Червоноград, Вознесенськ, Белгород-Дністровський, Ізмаїл, Дубно, Березне, Ромни, Сокиряни, Сторожинець

Серед 24-х областей України надзвичайне домінування обласного центру характерне лише для Київської та Харківської (частка населення адміністративного центру в населенні областей становить 62,5 % та 53,2 % відповідно). Отже, дані міста можна умовно назвати мегаполісами. В усіх інших

регіонах в адміністративних центрах проживає менше 50 % населення області, проте все одно обласні центри тією чи іншою мірою «перетягують» на себе більшість функцій, що спричиняє нерівномірність розвитку територій регіонів.

В табл. 1 представлена класифікація міст України за показником динаміки їх питомої ваги в населенні регіонів протягом останніх 5-ти років.

Отже, всі міста України в аспекті переходу держави до моделі поліцентричного регіонального розвитку можна поділити за статусом на центри локального, регіонального та міжрегіонального значення. Серед них за динамікою питомої ваги поселень у населенні регіонів важливе значення мають міста, частка яких зростає, які можна вважати перспективними центрами. Міста, частка яких в населенні регіонів зменшується, можуть стати перспективними центрами за умови стимулювання їх розвитку.

Список використаних джерел: 1. Голвазін О.М. Вимірювання динаміки та якісна оцінка поліцентричності територіального розвитку / О.М. Голвазін // Молодий вчений. Економічні науки. – № 7 (22). – Част. 1. – липень, 2015 р. – С. 49-54. 2. Денисенко О.О. Процеси метрополізації та перспективи їх розвитку в Україні : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / О.О. Денисенко. – Київ, 2010. – 24 с. 3. Закон України від 05. 02. 2015 р. № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики»: за станом на 05. 02. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>. 4. Масляк П.О. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу / П.О. Масляк, Я.Б.Олійник, А.В. Степаненко. – К. : «Лібра», 1996. – 328 с. 5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>; 6. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/city/>

УДК 911.3

Н.М. Ткаченко

nadya26-t@yandex.ua

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. К.Ю. Сегіда

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ НАСЕЛЕННЯ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Серед усіх адміністративних районів України саме Харківський район є найбільшим. Крім того, район має вигідне економіко-географічне положення, межує з м. Харковом, входить до складу його приміської зони, що створює сприятливі умови для розвитку всіх сфер господарства. Однак, Харківський район має ряд проблем, серед яких є проблема зайнятості та безробіття населення. Район є найбільшим за чисельністю районом України. Чисельність населення району станом на 1 січня 2014 року, за офіційними даними, склала 187231 осіб [2]. Для забезпечення населення необхідними умовами

проживання, мають бути створені робочі місця. Дана тема була обрана, оскільки вона завжди залишається актуальною, адже кожна людина має бути впевнена, що держава зможе забезпечити кожного робочим місцем і гідною оплатою праці.

Станом на 1 січня 2014 року в Харківському районі кількість зайнятих осіб склала 95552 особи, а кількість безробітних – 7833 особи [2]. Рівень безробіття у Харківському районі нижчий за показник по Україні та показник Харківської області в цілому: середній показник безробіття в Україні в 2014 році склав 9,7 %, Харківської області – 7,7%, а рівень безробіття Харківського району – 4,2 %. Проаналізувавши дані показники у розрізі міських, селищних та сільських рад Харківського району (рис. 1), можна зазначити, що найвищий рівень безробіття мають Тернівська сільська рада, де рівень безробіття складає близько 34%, Жовтнева (12,2%), Яковлівська (11,7%), Лизогубівська (8,5%). Серед селищних рад найвищі показники безробіття мають Хорошівська (20%), Березівська (18,5%), Роганська (14,2%), Бабаївська (13,3%). Мереф'янська міська рада має рівень безробіття 7,0 %.

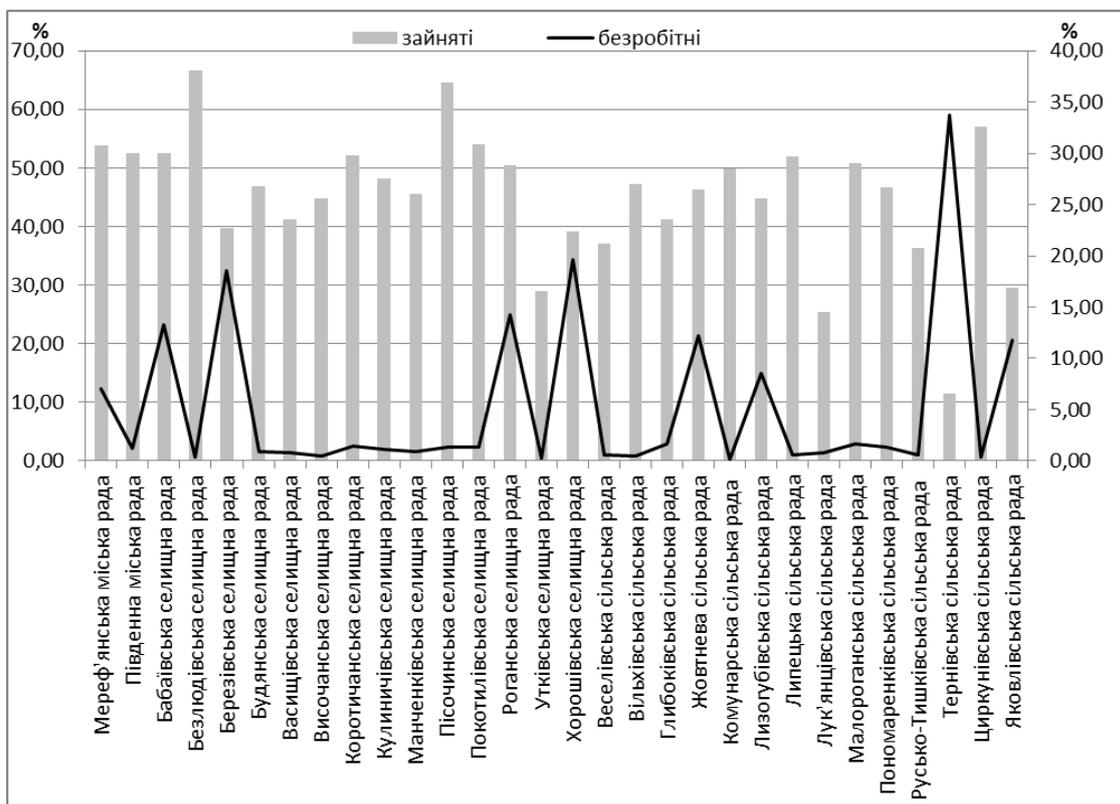

Рис. 1. Рівень зайнятості та безробіття населення Харківського району у розрізі міських, селищних та сільських рад, 2014 рік (побудовано автором за даними [2])

Щодо рівня зайнятості населення, то серед селищних рад можна виділити Безлюдівську (66,6%), Пісочинську (64,6%), Покотилівську (54%), Бабаївську (52,4%), Коротичанську (52,0%), Роганську (50,4%). Серед сільських рад вислкий рівень зайнятості спостерігається в Циркунівській (57,1%), Липецькій (52,0%), Малороганській (50,7%), Комунарській (50,0%). Мереф'янська та

Південна міські ради мають рівень зайнятості населення 54,0 % та 53,0 % відповідно.

Значною проблемою є саме безробіття серед молодих осіб, які після завершення навчання у Вищих навчальних закладів не можуть знайти роботу. Роботодавці вимагають від можливого кандидата на ту чи іншу посаду досвід роботи у даній галузі, якого просто немає у колишніх студентів. Також через бажання зекономити гроші, багато підприємств скорочують своїх працівників, звільняючи їх або змушуючи писати заяву про звільнення за власним бажанням. Наприклад, в Харківському районі зокрема, нещодавно скоротили працівників служб, які у населення перевіряли показники газових лічильників, відтепер люди самі мають телефонувати на гарячу лінію або писати електронною поштою показники газового лічильника. По-перше, це створює труднощі для деяких категорій людей, які не можуть додзвонитися до відповідної служби, бо там завжди зайнято, а скористатися інтернетом у них не має можливості. По-друге, багато людей втратили свій заробіток. Здебільшого у таких сферах працюють люди більш старшого віку і тепер їм треба шукати нову роботу вже в місті Харків, адже в багатьох селищних та сільських населених пунктах робочих місць не так багато.

В структурі зайнятості населення (рис. 2) переважає промисловий сектор. На дану галузь припадає 26 % усього зайнятого населення. У Харківському районі налічується 61 промислове підприємство, але працюють далеко не всі. Наприклад, у селищі Рогань зареєстровано 4 промислових підприємства, серед яких дійсно працює лише одне – «Роганська картонна фабрика», яка виготовляє картон та різні обгортки на цукерки. Раніше працював «Рибопереробний завод», однак зараз він багато років не працює, хоча подається як промислове підприємство, я якого є власник. Такі підприємства розміщені як в міських, так і в селищних та сільських населених пунктах. Ті, що працюють, є, здебільшого, підприємствами харчової промисловості. Як приклад можна навести «Малороганських молочний завод» в селі Мала Рогань та підприємство «Денвер» в селі Циркуни, яке виготовляє м'ясні вироби.

У галузі торгівлі зайнято 21 % населення. Більшість населених пунктів мають продуктові магазини. Більші за чисельністю населення мають також магазини непродовольчих товарів, одягу. Найбільші населені пункти часто мають хоча б один торговий центр, де можна придбати вже все необхідне. В районі є села, які майже незаселені і відкривати магазини в таких місцях просто не має сенсу. Однак, населення має якимось жити і тому часто в такі населені пункти раз чи кілька разів на тиждень приїжджає машина, яка забезпечує людей необхідними товарами. В цілому, такі торгові точки забезпечують роботою місцеве населення. На сільське господарство припадає 13 % зайнятого населення, по 10 % – на освіту та охорону здоров'я, на транспорт – 8 %.

Населені пункти можуть забезпечити робочими місцями незначну частину населення – це заклади освіти, бібліотеки, пошта, заклади охорони здоров'я, магазини, місцеві ради, які функціонують майже в кожному

населеному пункті, однак цього замало для задоволення потреб населення в реалізації трудового потенціалу як кількісно, так матеріально тощо.

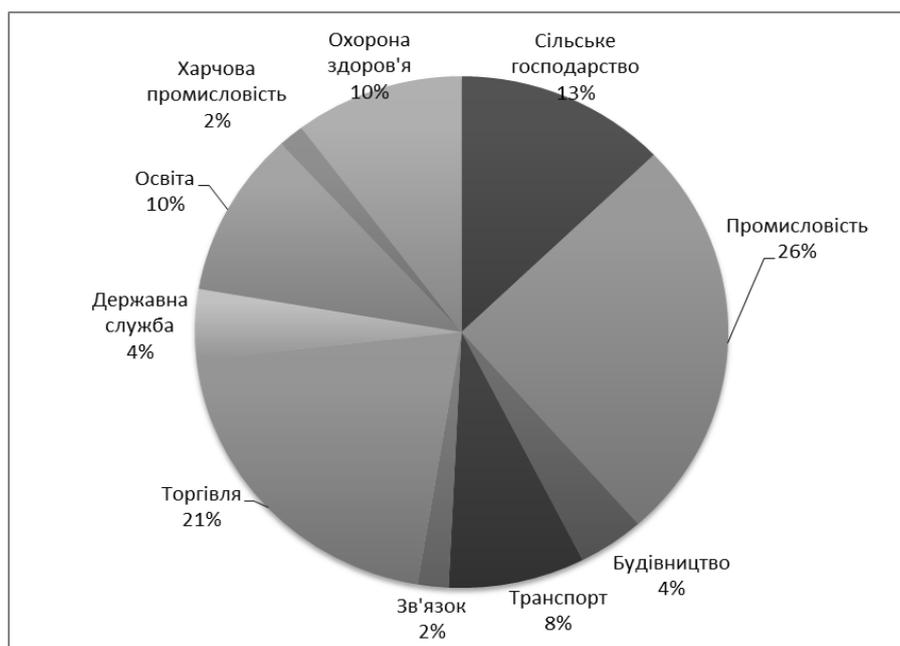

Рис. 2. Структура зайнятості населення Харківського району за галузями економіки, 2014 рік (побудовано автором за даними [2])

Люди шукають роботу з більш високою заробітною платою здебільшого у місті Харків. Для Харківського району, як і для більшості території України, характерним є те, що більшість підприємств району перебувають в занепаді і не працюють, багато полів, які можна використовувати під різні сільськогосподарські культури, не використовуються або ніяк не обробляються для кращої врожайності. Враховуючи значний вплив обласного центру на розвиток району, більшість населення молодшого віку навчається у ВНЗ переважно у м. Харкові, після закінчення вишів багато з них прагнуть знайти реалізацію свого потенціалу саме в обласному центрі при постійному місці проживання в районі, чому сприяє транспортна інфраструктура. Відповідні тенденції зайнятості у населення формують потужні потоки маятникової трудової міграції. Враховуючи останні події, що відбуваються на Сході України, Харківський район, як і область в цілому, зіштовхнувся з проблемою розміщення вимушених переселенців. Окрім розміщення, мають бути створені додаткові робочі місця, оскільки район не може забезпечити в повній мірі своє постійне населення робочими місцями. Не зважаючи на досить високий розвиток району у порівнянні з іншими районами Харківської області, проблеми зайнятості та безробіття, кон'юнктури ринку праці, трудового потенціалу залишаються актуальним та потребують подальших досліджень.

Список використаних джерел: 1. Офіційний веб-портал Верховної ради України. – Режим доступу – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> 2. Офіційний веб-портал Харківської районної державної адміністрації. – Режим доступу – <http://khrada.gov.ua/>

СЕКЦІЯ 3 РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911.3

І.М. Барило, О.Р. Немец

irina.barilo16@gmail.com, olnemets96@mail.ru

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІВДЕННОЇ КОРЕЇ (НА ПРИКЛАДІ ОСТРОВА ЧЕДЖУДО)

Південна Корея належить до Південно-Азійського туристичного регіону. Туристичні ресурси даного регіону відзначаються надзвичайним багатством і різноманіттям. Це стосується як природних, так і суспільних та подієвих ресурсів. Їх залучення до інтенсивного використання у туристичній індустрії в більшості залежить від соціально-економічного розвитку країни. Міжнародний туризм в даному регіоні є досить молодим явищем, оскільки індустрія туризму почала розвиватися лише в 1980-х роках [1].

Республіка Корея з її мальовничою природою, унікальними культурними та історичними ресурсами представляє великий інтерес для іноземних туристів. Завдяки своїм природним умовам, наявності великої кількості цікавих туристичних об'єктів та високій якості обслуговування, держава останнім часом набула значної популярності. Острів Чеджудо – одна з дев'яти провінцій країни. Клімат, ландшафт та пляжі зробили його основним напрямом корейського внутрішнього туризму. Крім того, Чеджудо притягує значну кількість відпочиваючих з сусідніх країн. Через відносну віддаленість та ізоляцію острова його культура значно відрізняється від культури Південної Кореї, що робить його унікальним, саме тому подальший розвиток туризму та дослідження острова є актуальною темою дослідження [3].

Чеджудо має вулканічне походження, розташований на крайньому півдні країни, в Корейській протоці на північний захід від провінції Чолла-Намдо, частиною якої був до 1946 р. Адміністративний центр – місто Чеджу. У центрі острова – згаслий вулкан Халла – найвища точка в Південній Кореї, висота вулкана 1950 метрів. Чеджудо – найбільший з приналежних Республіці Корея островів [2].

Острів дуже важливий з точки зору збереження різноманіття флори і фауни корейської природи. На схилах гори Халласан ростуть унікальні рослини і сьогодні перебувають під загрозою зникнення. Тут ростуть 1565 видів рослин і мешкають більше 1179 видів тварин [2].

27 червня 2007 року Міжнародний фонд ЮНЕСКО визнав Чеджудо «світовим заповідником природи», зазначивши також, що це місце зі значною кількістю природних та культурно-історичних ресурсів, таких, як сади, парки,

природні пам'ятки, музеї тощо (рис. 1).

Печера Пентві вулканічного походження загальною протяжністю 4481 м, яка входить в число печер з найскладнішою формою в світі. Вона являє собою важливу наукову цінність для вивчення процесу виникнення печер у вигляді лабіринту в результаті безперервного руху лавового потоку з рівнинного плато. Цей різновид печер формується на близькій відстані від земної поверхні таким чином, що для стелі та підлоги характерний тонкий шар, а також в місцях тектонічних западин утворюється кілька входів. Всередині печери можна помітити 2 і 3-х ярусні печерні форми, кам'яні стовпи з лави, лавові мости та інші рельєфні утворення [4].

Рис. 1. Основні туристсько-рекреаційні ресурси острова Чеджудо (побудовано за даними [2])

До списку Міжнародного фонду ЮНЕСКО увійшов цілий комплекс вулканічних печер острова Чеджудо, а саме Пентві, Манчжан, Кімньон, Йончхон, Танчхомуль [2].

Скеля Йондуам була створена шляхом виверження вулкану близько 2 млн. років тому. Походження назви пов'язують з легендою про дракона, який намагався здійнятися в повітря, але так і не зміг зрушити з місця, тому залишився на місці свого перебування. Саме через надзвичайну схожість з формою голови дракона скеля й отримала свою назву [2].

Порівняно з природними ресурсами, суспільні туристичні ресурси мають менший потенціал, проте також є досить важливими в регіоні для розвитку сфери туризму. Наприклад фольклорний музей Чеджу зберігає в собі багато таємниць та цінностей острова. Всі експонати музею є оригіналами, зокрема різноманітні інструменти, виготовлені з бамбуку, спорядження та одяг для занурення на глибину, які використовувались свого часу місцевими жителями. Крім того відвідувачі можуть брати участь у проведенні старовинних обрядів та жертвних релігійних церемоній. Статуї Чеджу «Мусінгун» – міфічні божества, яким поклонялись корінні жителі та вірили, що вони можуть принести щастя, успіх та достаток. На сьогоднішній день вони визнані художньою спадщиною

Південної Кореї [2].

Досить цікавим туристичним об'єктом є поселення Сонип, яке знаходиться приблизно в 35 км на південний схід від міста Чеджу і має статус етнографічного заповідника. Місцеві жителі до цих пір живуть за кам'яними огорожами в традиційних, складених з шматків лави, будинках з солом'яними дахами. Наступним суспільно-туристичним об'єктом є мініатюрний тематичний парк, який має на своїй території 100 копій знаменитих шедеврів світової архітектури, таких, як буддійський монастир Пульгукса, Заборонене місто, Пізанська вежа та ін. [2].

Щодо подієвих туристичних ресурсів острова Чеджудо, то традиційним місцевим святом повного місяця «Чонволь Теборім» готуються спеціальні страви, проводяться різні обряди і народні ігри. Спеціально для туристів в різних культурних місцях проходять церемоніальні заходи, що знайомлять гостей зі звичаями цього свята [2].

Завдяки своєрідній географічній ізольованості, унікальній природі, чистому морю, скелястому побережжю з різнокольоровими піщаними пляжами, повсюдній рослинності та різноманітному підводному світу острів Чеджу являється важливим та перспективним напрямком туристсько-рекреаційного розвитку Південної Кореї.

Список використаних джерел: 1. Кулешова Г.О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». – Харків, 2012. – 60 с. 2. Офіційний сайт культурного і інформаційного сервісу Південної Кореї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.korea.net>. 3. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу / І.В. Смаль. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с. 4. Стафійчук В.І. Туристичне країнознавство: туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія : [навч. посіб.] / В.І. Стафійчук, О.Ю. Малиновська. – К.: Альтерпрес, 2009. – 427 с.

УДК 351.744

А.В. Воронко

anavoronko@ukr.net

Науковий керівник – к. геогр. н, доц. І.М. Нетробчук

Східноєвропейський національний університет імені Л. Українки, м. Луцьк, Україна

РОЛЬ ВОДОСПАДІВ У ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Водоспад – геологічна формація, що створена водним потоком, який спадає зі стійкого фундаменту до ерозійного кам'яного уступу. Падіння води руйнує виступ тому водоспади можуть зникати, їх утворення є перешкодою судноплавству, але все ж вони використовуються в господарській діяльності як джерело електроенергії. Формуються переважно в гірських регіонах, але трапляються випадки їх утворення і на рівнинних частинах країни. Варто зазначити що водоспади не є частиною кожної річки, їх поява зумовлюється

багатьма факторами такими як: вік річки, геологічна будова, характер рельєфу, тип живлення, та антропогенна діяльність.

За видами водоспади поділяються на 5 різновидів (рис. 1).

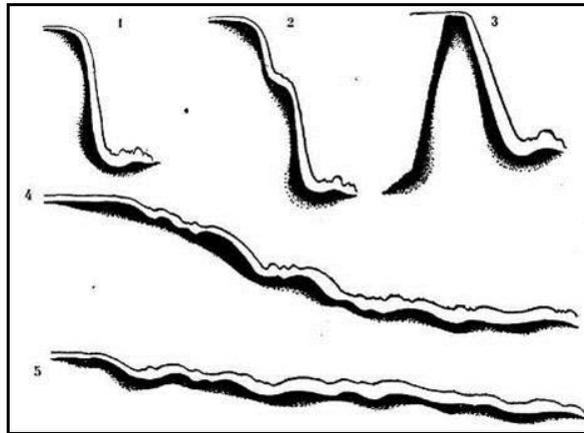

Рис. 1. Види водоспадів: 1 – водоспад; 2 – каскад водоспадів; 3 – гребля; 4 – водоскат; 5 – пороги і перекази

За типами водоспади поділяють на наступні категорії. Блок – вода спадає відносно широким потоком (стосується переважно невеликих річок). Каскад – вода спадає з серії кам'яних уступів. Катаракт – великий водоспад, де вода падає широким фронтом з порівняно невеликої висоти. Єдиним мінусом є те що ви не знайдете навіть в інтернеті графічних матеріалів даного категорійного поділу. Ще однією складовою поділу водоспадів є їхня ширина та висота, за цими показниками їх поділяють на дві категорії (рис. 2).

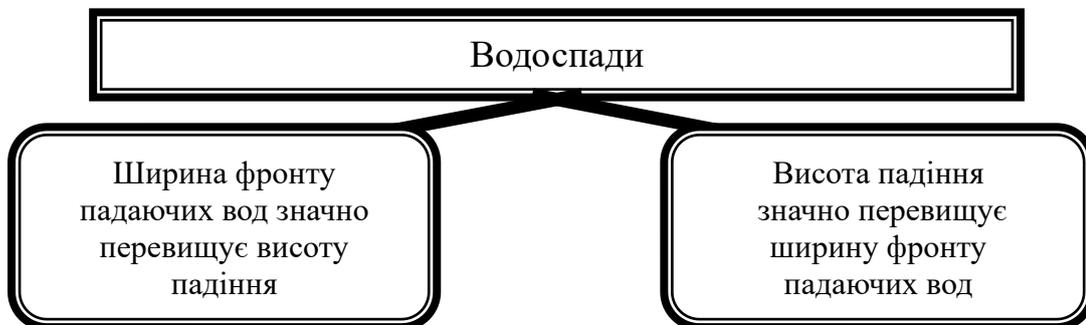

Рис. 2. Категорії водоспадів

Що стосується рекреаційної діяльності на водоспадах, то вона являє собою переважно оздоровлення душі, та емоційного стану. А як відомо для того щоб бути щасливим потрібно бути гармонійно збалансованим, і саме в цьому питанні нам допоможуть водоспади. Такі прості і звичайні, але разом з тим загадкові та містичні. Як свідчить статистика, відпочинок на березі водойм є пріоритетним для двох третин респондентів. При визначенні рекреаційної цінності водного об'єкта враховується його географічне розміщення, доступність водойми, освоєння, санітарно-гігієнічні характеристики, наявність інфраструктури. Крім того, один і той же водний об'єкт може бути використаний для різних рекреаційних занять. Визначення рекреаційного потенціалу гідрологічних ресурсів дозволить підвищити естетичну цінність

рекреаційної діяльності та розширити рекреаційну ємність регіонів.

Як елемент покращення емоційного стану людини використовуються водоспади у екскурсіях, без прямого витрачання використовуються для купання, як що ж водоспади використовують не як рекреаційні ресурси а як потенціальне джерело енергії це також не приносить шкоди, ні річці, ні водоспаду на ній. В Україні питання захисту і розвитку рекреаційних ресурсів, взагалі не часто береться до уваги, тому казати щось про розділ водоспадів взагалі не має сенсу.

Оскільки водоспадів в Україні налічується доволі багато, розповісти про всі немає змоги, але поділитись інформацією хоча б про один варто. Зірка карпатських гір – Манявський водоспад. На території Івано-Франківської області в каньйоні, куди сонце заглядає дуже рідко, можна побачити справжнє диво природи.

Манявський водоспад вважається одним з найвищих в Карпатах. Манявський водоспад – водоспад в Українських Карпатах (масив Горгани); гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення. Розташований у межах Богородчанського району Івано-Франківської області, на південний захід від села Маняви. Площа природоохоронної території 1 га. Перебуває у віданні ДП «Солотвинський лісгосп». Водоспад розташований на річці Манявці (притока Бистриці Солотвинської), у мальовничій ущелині, серед стрімких гір. Висота падіння води бл. 20 м. Один з найвищих водоспадів в Українських Карпатах. Долина річки Манявка біля водоспаду протягом 200 м має форму каньйону з висотою стін до 20 м. Нижче за течією – декілька порогів заввишки до 2 м. З жовтня 2013 року на Манявському водоспаді Центр Рафтингу організовує регулярні каньйонінг-тури, спуски по водоспаду на мотузці.

Це місце дуже особливе. Створюється враження, що тут присутня якась містика. І це не дивно, адже в стародавні часи тут часто збиралися язичники на свої обряди. За розповідями місцевих жителів, в цих краях водяться німфи і нявки. Якщо вирішите заночувати у Манявського водоспаду і почуєте спів лісових мешканців, не думайте йти на нього. Можна загинути. Також тутешні розповідають, що вода тут омолоджує. Справа в тому, що колись на цьому місці поклонялися покровителям молодості. Тому тут така енергетика. Загалом, мандрівники вважають Манявський водоспад ідеальним для туристів. До нього можна підійти відразу по декількох маршрутах. І навіть зверху, повернувши перед покажчиком наліво і вгору. Однак шлях все ж важкий. Туристам пропонують дістатися пішки або на позашляховику. Однак після поїздки автомобілем доведеться пройти з кілометр. Однак прогулянка до Манявського водоспаду коштує витраченого часу. Тут неймовірні краси, повітря та види для фотографій. Дійти до Манявського водоспаду дуже просто, адже є вказівки на деревах. Восени в лісі можна збирати гриби та інші дари багатой природи Карпат. У цьому районі також діє центр рафтингу, де організують регулярні тури, спуски по водоспаду на мотузці.

Такими є водоспади України, і хоча у інших державах вони також присутні, у нас же вони ще не зіпсовані туристами, зберігаючи красу наділену

природою, та містичність дану лісами Карпатських гір.

Список використаних джерел: 1. Вишневецький В.І. Річки і водойми України. Стан і використання / Вишневецький В.І. – К.: Віпол, 2000. – 376 с. 2. Вишневецький В.І. Гідрологічні характеристики річок України / Вишневецький В.І., Косовиць О.О. – К.: Ніка - центр, 2003. – 324 с. 3. Водне господарство в Україні / За ред. А.В. Яцика, В.М. Хорева. – К.: Генеза, 2000. – 456 с. 4. Географічна енциклопедія України. – К.: “Українська радянська енциклопедія”, 3 томи. – 1989-1993. – 416, 480, 480 с. 5. Гідролого-екологічний тлумачний словник / за ред. проф. А.В. Яцика. – К.: Урожай, 2005. – 155 с.

УДК 911.3

А.О. Гордуз, Ю.А. Тимошенко

gorduz.nasichka@yandex.ru, yulia.120795@mail.ru

*Науковий керівник – к. геогр. н., доц. І.М. Котовський
Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна*

ГЕРОЙСЬКІ СОЛЯНІ ПРОМИСЛИ ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ОБ’ЄКТ ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Рекреаційна діяльність, яка перетворилася останнім часом на один з найважливіших соціально-економічних факторів розвитку територіально сформувалася як нова галузь господарської діяльності, яка спирається на певне поєднання ресурсів, має свої кадри, зв'язку з іншими галузями і дає відчутний соціально-економічний ефект.

Існуюча природна диференціація рекреаційних територій створює особливі умови для реалізації різноманітних рекреаційних цілей відпочиваючих, тому регіональні природні властивості регіону завжди були об'єктами рекреаційних досліджень як складова частина рекреаційної системи і одна з основ її функціонування [1].

Вигідне географічне положення, різноманітність природних, історико-культурних та соціальних ресурсів на території Херсонської області створює передумови для розвитку різноманітних видів рекреаційно-туристичної діяльності. Ще однією особливістю території області є те, що в її окремих регіонах спостерігається поєднання кількох видів рекреаційно-туристичних ресурсів, що може служити підставою для комплексного рекреаційного освоєння таких регіонів [2].

Протягом 2014-2015 років нами, в період польових практик та експедицій, організованих кафедрою туризму ХДУ, проводилося дослідження можливості комплексного рекреаційного освоєння території, розташованої в межах Геройської сільської ради Голопристанського району Херсонської області. Підставою для проведення такого дослідження стало звернення адміністрації сільської ради з проханням надати допомогу в розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на території ради.

Польовим дослідженням передував етап вивчення літературних джерел, який з наступними польовими дослідженнями дозволив скласти попередню

характеристику території і намітити об'єкти для польових досліджень.

Досліджувана територія в адміністративному відношенні входить до складу Голопристанського району Херсонської області. Вона розташована на лівому березі Дніпро-Бузького лиману в 65 км на південь від районного центру Гола Пристань. Відстань до обласного центру м. Херсона – 102 км (повністю асфальтованої дворядної автомобільної дороги). В селі є пристань. У разі використання водного транспорту відстань від м. Херсона скорочується до 49 км. Населення близько 500 осіб.

На території сільської ради розташована загальноосвітня школа, фельдшерсько-акушерський пункт, відділення зв'язку, соляний промисел, підприємство з виробництва очеретяних матів, відділення лісництва та рибної інспекції. Є невелика діюча церква. Серед об'єктів, які можуть бути використаними в подальшому розвитку рекреаційно-туристичної діяльності на цій території важливе місце належить унікальному природно-антропогенному об'єкту соляним промислам.

Наявність державного стратегічного об'єкту Геройського дослідно-промислового підприємства з видобутку солі шляхом природного випарювання з морської води є невід'ємним природно-ресурсним потенціалом села Геройське. Тут сіль не добувають, а вирощують в спеціальних озерах. І це зовсім не та сіль, яку копають в шахтах. Процес видобутку, її склад та якість зовсім інші [2].

Соляні промисли є унікальними не тільки для Херсонської області, але і для всієї України. Технологія зберігалася з стародавніх часів, тільки значно покращилась механізація всіх процесів. Екскурсанти отримують дуже цікаву інформацію про історію та сучасні процеси, що відбуваються в процесі виробництва солі.

На території України було всього три підприємства, які вирощували морську сіль: у Саках, Генічеську і Геройському. Саки разом з Кримом окупували росіяни. Солезавод в Генічеську – банкрут. Тобто, фактично, в Україні залишився єдиний завод з видобутку унікальної морської солі: Державне підприємство "Геройське дослідно-промислове підприємство" (ДП "ГОПП"). Як пояснюють геройські солевари, у кам'яній, кухонній солі, дуже багато домішок, важких металів, у неї інша кристалічна решітка. Ось та сіль, дійсно, "біла смерть". А морська – чиста і "жива" (рис. 1).

Рис. 1. Осадова сіль

Склад її близький до складу людської крові. В ній містяться всі потрібні нам мікроелементи. Вона краще засвоюється і краще виводиться з організму. Тому в усьому світі все ж воліють вживати не гірську, а морську сіль. Вирощують її в Геройському в спеціальних озерах, просто під сонцем. Навесні відкривають дамбу і запускають в озера морську воду. Коли осядуть домішки (наприклад, гіпс, магній), а концентрація солі досягне певного показника, її з цих озер запускають в інші – осадові. Де, власне, сіль і осідає, зростає (рис. 2). І постійно, все літо, обережно додають туди нові порції. Визріває урожай до кінця літа. Тоді залишки ропи зверху відкачують, і починається прибирання. Дно озер постійно чистять. Якщо з'явилися вибоїни, їх засипають битим ракушняком і вручну замазують, загладжують блакитною глиною (її родовища тут теж є). Праця дуже непроста. І майстерності солеваріння ніде: ні в ліцях, ні в інститутах не вчать. Досвід передається з покоління в покоління місцевими майстрами.

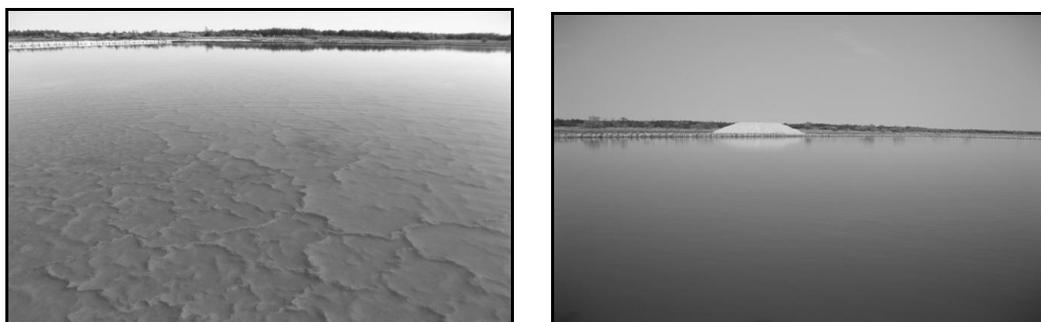

Рис. 2. Соляні озера в Геройську

Солепромисел в селі ведеться з 14 століття. Як розповідає голова сільської ради, землі в них солоні і піщані, тому і городів своїх немає. Помідори – і ті доводиться купувати. Але ні під час Голодомору, ні під час війни, ні в післявоєнні роки ніхто в селі не помер, від голоду рятувала сіль. Раніше підприємство варило сіль в 25 озерах. Зараз – лише в п'яти. Решта (а це, без малого, територія в 130 га) були віддані за сприяння керівництва підприємства та районною адміністрацією в оренду якомусь ТОВ "Агро-промінвест" (директором на той момент був Сергій Євтух) за умови, що буде зроблена реконструкція, і сіль буде вирощуватися. Ще одним з промислових об'єктів, який може зацікавити туристів це спостереження за роботою специфічного морського порту, який створюється в акваторії Дніпро-Бузького лиману. Це порт без портових споруд. В загальноосвітній школі села є діючий краєзнавчий музей, в якому зібрана значна кількість матеріалів про минулу та сучасну історію території. Також на досліджуваній території знаходиться Храм Казанської ікони Божої Матері, який побудований в 1898 р. на кошти нащадка козацько-старшинського роду Р. Капусти. Напівзруйнований за роки радянської влади храм в даний час відновлюється [1].

Список використаних джерел: 1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник / О. О. Бейдик. – К.: Альтерпрес, 2009. – 400 с. 2. Мельников А.Т. История городов и сел украинской ССР / А.Т. Мельников – К.: Институт истории Академии наук УССР, 1983.

ОСВІТНІЙ ТУРИЗМ ЄС (НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІЗАЦІЇ «ERASMUS+»)

В сучасних умовах глобалізації суспільної думки та розширення світогляду, окрім традиційних форм освіти дуже важливими є додаткові освітні можливості, які могли б посилити ефективність міжкультурного обміну та міжнародної співпраці для молоді [3]. Освітній туризм, як напрямок у сфері туристичних послуг, в останні роки стрімко набирає оберти, що обумовлено цілим рядом причин:

1) лібералізація сфери міжнародних відносин та стиснення географічного простору за рахунок прогресу на транспорті визначають зростання мобільності людей, розкриваючи можливості досягнути природне різноманіття та культурну спадщину людської цивілізації;

2) глобалізація світового інформаційного простору сприяє збільшенню обсягів доступної для засвоєння сучасною людиною інформації, створюючи плідне підґрунтя для саморозвитку;

3) утвердження англійської мови в якості мови інтернаціонального спілкування дозволило різко збільшити комунікативність сучасної цивілізації. Знання англійської мови нині є необхідною умовою саморозвитку та успішної кар'єри;

4) поширення масової культури та уніфікація вимог професійної майстерності відкриває сучасній людині можливості реалізовуватися в будь-якій країні світу. Прагнення здобути якнайкращу освіту та постійно розширювати свої знання є особливо актуальним для жителів країн, що розвиваються, та постсоціалістичних держав у світлі політики «відсмоктування мізків», яку проводять розвинені країни;

5) інтенсифікація стилю життя примушує використовувати час максимально раціонально, стимулюючи практику поєднання відпочинку та навчання [5].

Незважаючи на те, що освітній туризм існує досить давно, його визнання як повноцінного виду туризму є предметом суперечок фахівців у галузі туризму, освітніх агентств і турфірм, які все частіше починають працювати з поїздками в рамках освітніх програм.

В сучасній науковій термінології існує багато споріднених термінів – «навчальний туризм», «освітній туризм», «науковий туризм», «інтелектуальний туризм» тощо. Спеціалісти в галузі туризму часто дотримуються різної точки зору щодо визначення і співвідношення цих понять, що робить дослідження цих видів туризму актуальною, цікавою і важливою проблемою.

Нині найбільш популярними стали наступні види освітнього туризму:

- учбові поїздки з метою вивчення іноземної мови, інших загальноосвітніх чи спеціальних предметів;
- ознайомлювальні поїздки до установ, організацій, підприємств, наукові і учбові стажування;
- участь в семінарах, конференціях, з'їздах, конгресах, творчих майстернях і майстер-класах, метою яких є обмін досвідом і отримання нової професійно важливої інформації;
- екскурсійно-ознайомлювальні подорожі по різних містах, природних зонах і країнах [5].

В розвинених країнах світу даний вид туризму набуває все більшого розвитку, в той час як у середньо- та слаборозвинених країнах він залишається не надто важливою ланкою туристичної галузі, що ставить перед ними проблему розвитку наукового потенціалу та рівня загальної освіти населення. Тому дуже важливим є вивчення цього виду туризму задля збільшення можливостей отримання більш якісної та різнопланової освіти як для молоді, так і для зрілих людей.

Особливої уваги потребує освітній туризм у країнах Європи, яку більшість дослідників вважають «батьківщиною» цього виду туризму (колискою європейської університетської освіти є Італія, культурно-освітні здобутки якої значно вплинули на рівень розвитку всієї Європи) [2].

Актуальність дослідження освітнього туризму в країнах Європейського Союзу обумовлена також тим, що останніми роками Україна починає все активніше користуватися послугами цього виду туризму. Модернізація вітчизняної освітньої галузі на сучасному етапі відбувається в руслі тенденції до євроінтеграції вищої освіти. Інтенсифікація зв'язків між Україною та країнами Європи, збільшення прозорості кордонів сприяє посиленню проєвропейського вектору українського суспільства. Відповідно набуває популярності освітній туризм та його види, адже сьогодні все більша частина студентства віддає перевагу закордонним вищим навчальним закладам. До того ж, навчання українців у європейських університетах уже стало певною традицією. Все це робить необхідним детальний аналіз можливостей для освітнього туризму на території ЄС [2].

Новою тенденцією в європейській освіті наразі є участь у міжнародних та волонтерських проєктах організації «ERASMUS+», яка є відділенням Генерального директорату Європейської Комісії (ЄК) з питань освіти та культури. Прикладом цього є започаткована в 1987 р. програма обміну студентами університетів ЄС «ERASMUS» (European Region Action Scheme for the Mobility of University Students). «ERASMUS» є частиною грандіозного проєкту ЄК у сфері вищої освіти Lifelong Learning Programme, що означає для європейців широкі можливості отримання безкоштовної освіти протягом всього життя [3]. За майже 30 років свого існування ця програма стала найвідомішою програмою ЄС та найуспішнішою в світі [7].

Освітня програма «ERASMUS» була створена як програма для обміну студентами, викладачами та науковцями між університетами країн-членів

Євросоюзу та країн, які уклали відповідну асоціацію з ЄС. Грунтуючись на принципах мовної різноманітності, адаптивності, міжнаціонального підходу і лідерства, програма надає молодим людям можливість отримати знання та навички, необхідні для успішного працевлаштування та особистого розвитку [7]. Починаючи з кінця 2014 р. відбувається значне розширення типів проектів та програм як за термінами та напрямками, так і за географією, внаслідок чого освітня програма зазнає структурних змін та трансформується в освітню організацію «ERASMUS+».

В рамках програми «ERASMUS» щорічно виділяється певна кількість магістерських та докторських програм, в яких на конкурсній основі приймають участь студенти та викладачі. Для кожної країни ця кількість є різною в залежності від кількості вузів та загального рівня освіти. Для України дана квота складає близько 140 магістерських та понад 40 докторських програм за кордоном [6].

Не дивлячись на чітко зазначену кількість доступних місць на магістерські та докторські програми, українці не в повну міру використовують наявні можливості для міжкультурного обміну, хоча тенденція є зростаючою (рис. 1). Якщо в 2010 р. лише 30 студентів змогли успішно податися до європейських вузів на навчання за магістерськими програмами «ERASMUS», то в 2014 р. цими можливостями скористалися вже 110 студентів. Стосовно докторських програм слід зазначити, що в 2010 р. на навчання до європейських вузів був обраний всього один науковець, а в 2014 р. – вже 10. Тенденція до зростання популярності саме програм «ERASMUS» при виборі подальшої освіти полягає в тому, що освіта є безкоштовною, конкурс на вступ – абсолютно прозорий, вибір напрямів та університетів – досить широкий [3]. Так, для участі в програмі студенти повинні відповідати наступним вимогам:

- як мінімум 2 роки навчатися в домашньому вузі;
- мати середній бал вище визначеного університетом рівня;

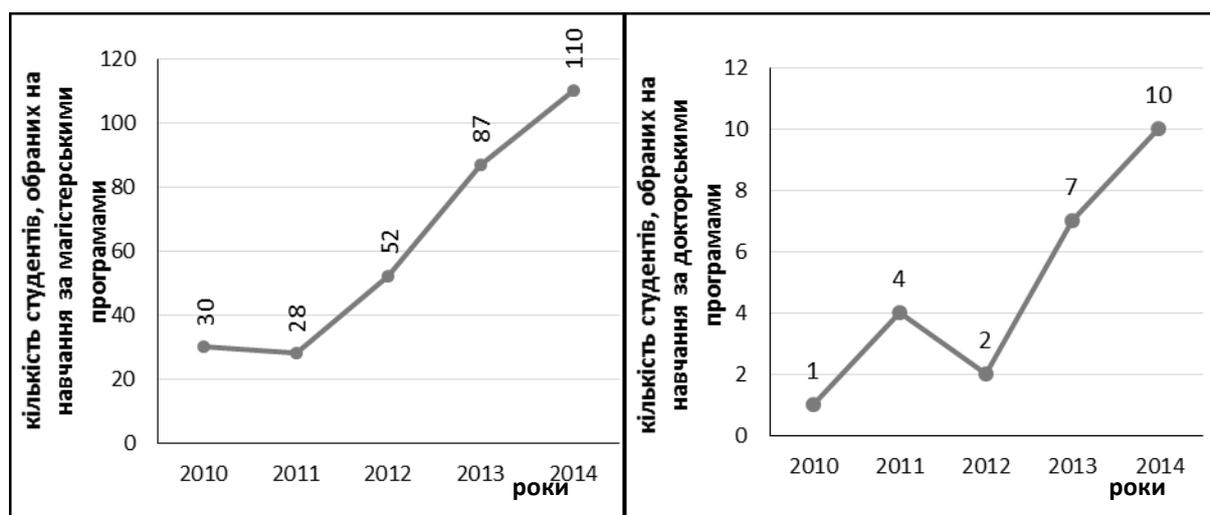

Рис. 1. Кількість українських студентів, що були обрані для навчання на магістерських та докторських програмах «ERASMUS» (побудовано авторами за даними [6])

- в достатній мірі володіти мовою, на якій ведеться навчання в приймаючому університеті.

Вибір переможця проходить домашнім університетом. Приймати участь у програмі можливо тільки 1 раз для освітньої програми та 1 раз для робочої практики [8].

Проаналізувавши статистичні дані щодо учасників програм з інших країн Європи (в основному, країн-членів ЄС), можна відзначити значно більшу кількість студентів, які навчаються за програмами «ERASMUS». Основними причинами цього є більш активна маркетингова діяльність «ERASMUS» на теренах ЄС, вищій рівень володіння студентами європейськими мовами та, звідси, успішність складання лінгвістичних тестів, відкритість кордонів всередині ЄС, взаємне визнання дипломів і термінів навчання тощо [4]. Так, з моменту запуску програми в 1987 р. її учасниками стали близько 3 млн. студентів. У 2010/2011 навчальному році гранти на навчання або стажування за кордоном за програмами «ERASMUS» отримали понад 231 тис. студентів. Згідно з даними Європейської комісії в 2011/2012 навчальному році близько 10 % європейських студентів пройшли навчання по обміну за кордоном, в т.ч. близько половини з них за програмою «ERASMUS». Організатори прогнозують, що в 2020 р. учасником програми стане кожний п'ятий європейський студент [8].

Найбільш активними учасниками програм «ERASMUS» є іспанці, французи, німці, італійці та англійці, тобто носії найпоширеніших європейських мов (рис. 2).

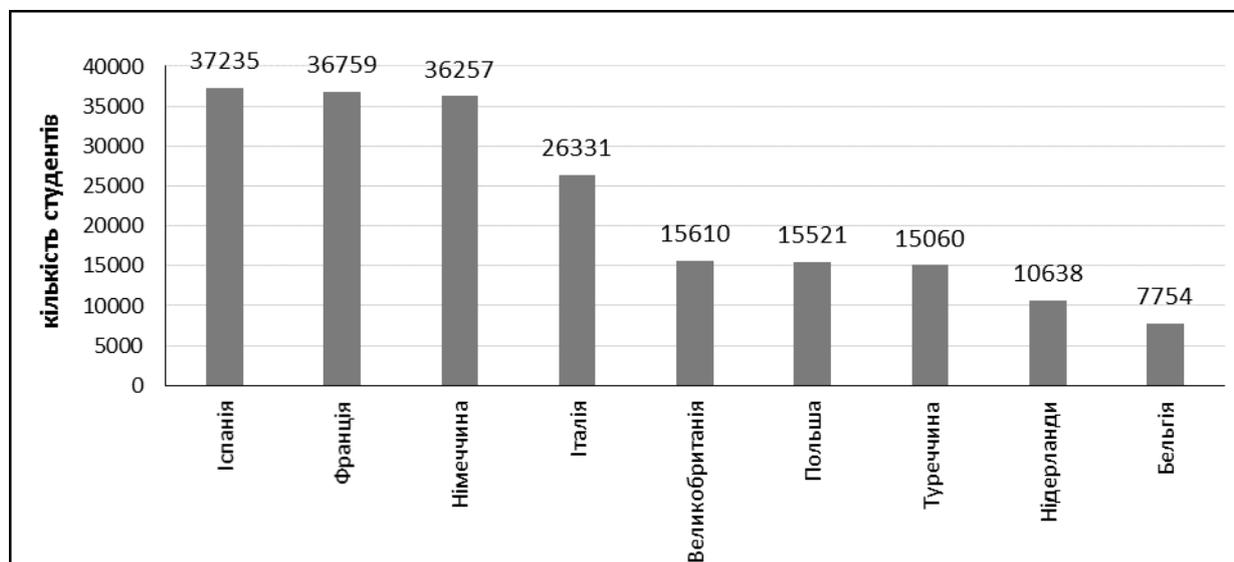

Рис. 2. Ранжирування провідних країн ЄС за кількістю студентів – учасників програм «ERASMUS», 2014 р. (побудовано авторами за даними [6])

Стосовно місць проходження навчання, то найбільш популярними навчальними закладами в рамках програми «ERASMUS» є університети Іспанії, Німеччини, Франції, Великобританії та Італії (рис. 3).

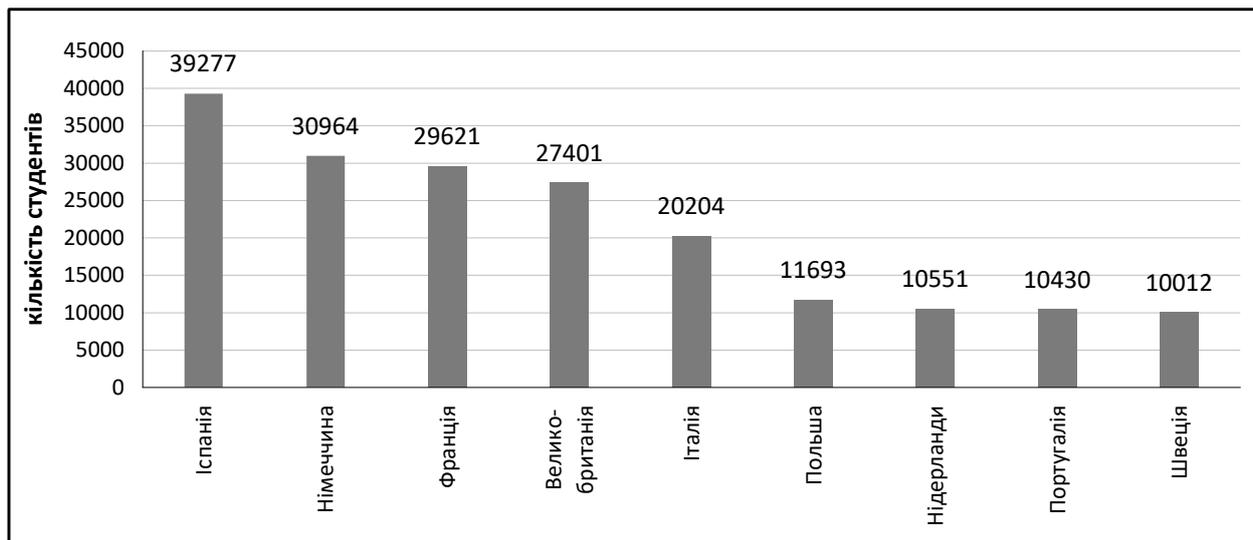

Рис. 3. Ранжирування провідних країн ЄС за кількістю студентів, прийнятих на навчання за програмами «ERASMUS», 2014 р. (побудовано авторами за даними [6])

Освітня мобільність – основний принцип стратегії Європи до 2020 р., спрямованої на створення нових робочих місць та економічний розвиток, а також головна мета ініціативи ЄС «Youth on the Move», заснованої на успіху програми «ERASMUS». Європейська комісія через такі освітні проекти як «ERASMUS» та «ERASMUS+» надає широкі можливості для молоді отримати якісну і безкоштовну освіту та закріплює таким чином міжнародну єдність і взаємоповагу серед молоді. Проект «ERASMUS+» визначається Виконавчим агентством з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури ЄС (EACEA) як пріоритетний у питаннях розвитку освіти до 2020 р. Проте, на жаль, досить мало українських студентів знають про існування таких можливостей, а ще менше – користуються ними, що знижує шанс отримати сучасну європейську освіту молодими українцями та працевлаштуватися за кордоном. Дана проблема потребує подальшого вивчення та більш глибокого аналізу з метою популяризації освітніх проектів ЄС серед української молоді.

Список використаних джерел: 1. Абдуразакова Я. М. Актуальные направления развития современного международного туризма: образовательный туризм // Я. М. Абдуразакова // В мире научных открытий. – 2011. – № 6.1. – С. 368; 2. Год Б. В. «Интеллектуальный туризм» як чинник розвитку вітчизняної освіти (XIV-XVIII століття) / Б. В. Год // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 3 (37). – С. 33-39; 3. Данилова С. С. Оцінка розвитку ринку освітнього туризму / С. С. Данилова // Иркутск. гос. экон. акад. – 2010. – № 3. – С. 85-88; 4. Лысенко Н. Н. Опыт реализации международных образовательных программ / Н. Н. Лысенко, К. В. Лысенко // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2013. – № 11. – С. 99-107 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/opyt-realizatsii-mezhdunarodnyh-obrazovatelnyh-programm>; 5. Ткачук Л. М. Освітній туризм у світі й Україні / Л. М. Ткачук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/.../3187>; 6. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/>; 7. Программа академического обмена Erasmus бьет рекорды популярности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.osvita.ua/abroad/news/29401/>; 8. Эразмус [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Эразмус#cite_note-osvita-3

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ДОЗВІЛЛЯ

Індустрія дозвілля в різних країнах має свої назви: «індустрія дозвілля», «дозвіллемо-рекреаційна сфера» – в США та Великій Британії, «сфера вільного часу» – в Німеччині, «анімація» – в Італії, Туреччині, Франції. Такі назви є історично зумовленими та відображають розуміння дозвіллемої сфери в контексті соціальної, політичної, економічної та культурної ситуації кожної країни [8].

Незважаючи на те, що термін «індустрія дозвілля» був введений до наукового обігу ще в середині ХХ ст., серед дослідників і сьогодні немає єдиної думки стосовно змістовного наповнення та логічного обсягу означуваного ним явища. У більшості випадків під індустрією дозвілля розуміють сукупність різних суб'єктів господарської діяльності, які надають послуги, спрямовані на задоволення потреб людини у вільній від роботи час [7].

Індустрія дозвілля в Україні, на відміну від зарубіжних країн, – це молода галузь, яка останнім часом демонструє швидкі темпи зростання. Такий розвиток індустрії дозвілля за кордоном і в Україні зумовлений, в цілому, наступними передумовами [4, 6]:

- 1) збільшення вільного часу (щоденного, щотижневого, відпускнуго);
- 2) скорочення робочих годин та поширення часткової зайнятості;
- 3) збільшення доходів населення та відповідне зростання сімейного добробуту, що відкрило нові можливості для організації дозвілля за власним бажанням. Разом з доходами зростають вимоги до асортименту й якості дозвіллемої послуг, розширюється соціальний склад їх споживачів. Відомо, що за грошовими витратами в постіндустріальному суспільстві сфера дозвілля, яку часто відносять до індустрії туризму, вже давно перевищила витрати на їжу (на 20-30 %) і в 2,5-3 рази – витрати на купівлю одягу та взуття [3]. Таким чином, витрати на організацію дозвілля перетворилися на витрати першої необхідності;
- 4) розвиток соціальної політики (пенсійне забезпечення, медичне страхування, оплачувані відпустки, пільгова система, каси сімейної допомоги на підприємствах, бюро сімейної допомоги);
- 5) скорочення витрат праці та часу на ведення домашнього господарства;
- 6) підвищення освітнього та культурного рівня населення, що сприяє розширенню кола інтересів, зокрема, щодо організації дозвілля;
- 7) науково-технічний та інформаційний розвиток суспільства. Ускладнення виробництва, інтенсифікація всіх сфер життєдіяльності, поява нових способів комунікації переміщують акцент з фізичної стомлюваності на нервово-психічну, яку зняти набагато важче. Все це підвищує важливість та

висуває додаткові вимоги до організації дозвілля людини. Суспільні відносини у високорозвинених країнах світу в останні десятиріччя склалися так, що в структурі часопроведення відбулося зміщення від суспільств робочого часу до суспільств вільного часу, в якому виявлено значно більший інтерес до організації дозвілля, ніж до зайвого накопичення матеріальних благ [2]. Ще одним аспектом впливу НТР на розвиток індустрії дозвілля є вдосконалення транспортних засобів, комунікацій і, взагалі, технологій надання дозвіллевих послуг. Упровадження цих новітніх досягнень дає можливість скоротити витрати часу на пересування до місць відпочинку, розширити радіус переміщень людини, збільшити тривалість часу, витраченого саме на дозвіллеву діяльність;

8) сучасні демографічні тенденції в економічно розвинених країнах (саме населення цих країн є основним споживачем дозвіллевих послуг). Збільшення середнього віку вступу до шлюбу, зниження рівня шлюбності й рівня народжуваності супроводжуються зростанням попиту на різноманітні дозвіллеві послуги, оскільки вільні від сімейного клопоту молоді люди можуть витрачати більше часу і коштів на організацію свого дозвілля;

9) перетворення індустрії дозвілля на прибутковий вид економічної діяльності. Не лише в економічно розвинених, а й у багатьох країнах, що розвиваються, ця галузь стає важливим видом економічної діяльності;

10) урбанізація. Інтенсивний ритм міського життя, стандартизоване середовище перебування людей, транспортна втома, стреси, гіподинамія та інші негативи, з якими стикаються мешканці передусім великих міст, змушують обирати більш ефективні способи відновлення витрачених сил, що знову ж таки вимагає інтенсивного розвитку сфери дозвілля;

11) процеси глобалізації та інтеграції, погіршення екологічної ситуації та інші фактори [4, 6].

Другорядними, хоч і не менш важливими чинниками, що активізували залучення населення до індустрії дозвілля, є такі:

- пропаганда засобами масової інформації різноманітного проведення свого дозвілля;
- розробка системи «відпочинку в кредит»;
- постійне оновлення, удосконалення та розширення дозвіллевих товарів та послуг;
- систематичне вивчення дозвіллевих запитів та бажань населення;
- розвиток інфраструктури закладів дозвілля;
- зміцнення матеріально-технічної бази закладів дозвілля;
- налагодження виробництва товарів дозвіллевого призначення [6].

На формування і розвиток індустрії дозвілля певної території впливає ряд чинників (табл. 1). За характером впливу вони можуть бути прямі та непрямі (опосередковані).

**Фактори формування і розвитку індустрії дозвілля регіону
(складено авторами за [5])**

Фактор	Характеристика впливу на формування і розвиток індустрії дозвілля
1	2
<p>природні – рельєф, клімат, поверхневі та грунтові води, рослинний та тваринний світ тощо</p>	<p>Природні фактори впливають на можливість організації дозвілля на природі, як пасивного, так і активного характеру. Наявність значних водойм на певній території дозволяє організувати відпочинок на воді, подорожі на байдарках та човнах, аматорське рибальство. В теплий період року можна організувати відпочинок на пляжах річок, озер, водосховищ та інших водойм, придатних для купання. На базі розвіданих джерел мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей можуть бути створені санаторно-курортні заклади, які відносяться до оздоровчих закладів дозвілля.</p> <p>Особливості рослинного та тваринного світу (в першу чергу наявність лісів та об'єктів природно-заповідного фонду) також впливають на розвиток дозвілля, зокрема надають людині можливість займатися мисливством, збором грибів і ягід та лікувальних рослин («тихою охотою»), прогулюватися лісом тощо.</p> <p>Певний вплив здійснюють і кліматичні фактори. Вони в цілому обумовлюють можливість і тривалість дозвілля на природі протягом року, наявність літніх і зимових видів відпочинку, сприяють формуванню певної спеціалізації санаторно-курортних закладів та дозвілдової діяльності. Збільшує привабливість території для відпочинку, особливо активного, її різноманітність рельєфу.</p> <p>Отже, для організації дозвілля можуть бути використані наступні природні ресурси:</p> <ul style="list-style-type: none"> • геологічні (геологічні утворення, розрізи та оголення, гірські породи, мінерали, корисні копалини); • геоморфологічні (цікаві форми рельєфу – печери, вулканічні масиви, яри, балки); • кліматичні (мають опосередкований вплив, однак від них залежить кількість сонячних днів та показники сонячного сйва, кількість опадів, висота снігового покриву тощо); • гідрологічні (різні водойми, джерела мінеральних та термальних вод тощо); • ґрунтово-рослинні (ґрунтові розрізи, червонокнижні рослини, унікальні фітоценози, ендемічні та реліктові рослини); • зоологічні (червонокнижні та ендемічні тварини, фауна для мисливства); • ландшафтні (мальовничі та унікальні ландшафти); • палеонтологічні (викопні рештки давніх рослин та тварин). <p>Таким чином, індустрія дозвілля має забезпечити все необхідне для комфортного проведення часу на природі, будь-то відпочинок на воді, прогулянка лісом чи просто сімейний виїзд за місто [1]</p>

культурно-історичні	<p>Для культурно-пізнавального дозвілля важливе значення має насиченість території культурно-історичними об'єктами, зокрема об'єктами культурної спадщини, до яких відносяться об'єкти археології, історії та монументального мистецтва, архітектури та містобудування тощо. Сприяє організації цього виду дозвілля також наявність на території музеїв, бібліотек та інших культурно-просвітницьких закладів</p>
економічні	<p>Важливою умовою функціонування і розвитку індустрії дозвілля є реальний стан економіки держави загалом та окремих її регіонів, від якого залежить:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) рівень доходів населення, що визначає: <ul style="list-style-type: none"> • спроможність населення організувати для себе платне дозвілля; • розмір вільного часу (низькі доходи примушують шукати додаткові заробітки, займатися підсобним господарством тощо); <p>ступінь забезпеченості населення особистими інформаційними й технічними засобами (власною бібліотекою, телевізорами,</p> <ul style="list-style-type: none"> • відеоманітофонами, відеоплеєрами, DVD-установками, домашніми кінотеатрами, комп'ютерами, доступом до Інтернету тощо); 2) фінансування державними органами влади та органами місцевого самоврядування індустрії дозвілля, що впливає на рівень розвитку її матеріально-технічної бази та інфраструктури; відповідність сфери дозвілля сучасним вимогам та світовим стандартам; 3) рівень розвитку транспортної інфраструктури, від якої залежить просторово-часова доступність різних закладів індустрії дозвілля для населення регіону
демографічні	<p>На розвиток індустрії дозвілля впливає цілий ряд демографічних факторів, зокрема:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) чисельність населення та його динаміка, від яких залежить попит на послуги закладів індустрії дозвілля; 2) віковий склад населення – визначає потребу в закладах дозвілля, що обслуговують певні вікові групи (заклади дозвілля для дітей, молоді, дорослих, осіб похилого віку). Спостерігається залежність між віком та відношенням до закладів дозвілля, оскільки з плином часу ставлення до дозвіллевих цінностей поступово змінюється. Потреба в захоплюючих інноваціях, активних формах дозвілля поступається місцем спокійному відпочинку, бажанню споглядати, оцінювати. Так, вікова група 15-19 років віддає перевагу спортивним закладам, комп'ютерним клубам; 20-25 років – клубам-кав'ярням, 20-30 років – казино, 26-30 років – концертним залам, 31-40 років – виставковим залам, 30-50 років – театрам [9]; 3) етнічний склад населення (потреби населення в дозвіллі значною мірою визначаються національними традиціями, звичаями, особливостями менталітету тощо); 4) розселення населення (чим більшим є населений пункт за кількістю населення, тим більше там сконцентровано закладів дозвілля, тим більш вони різноманітні); 5) рівень урбанізації регіону, оскільки забезпеченість закладами дозвілля сільської та міської місцевостей різна; 6) механічний рух населення, який впливає на кількість населення та його склад (статеві-віковий, етнічний, соціально-професійний, освітній тощо). Крім того, з міграційною мобільністю пов'язано підвищення загального рівня дозвіллевих потреб, оскільки населення має можливість порівнювати стан обслуговування в різних регіонах

соціальні	<p>Серед соціальних факторів розвитку індустрії дозвілля необхідно зазначити збільшення тривалості вільного часу населення, що в поєднанні зі зростанням рівня життя населення означає зацікавленість у нових видах відпочинку. Збільшення тривалості вільного часу також пов'язане з сучасною науково-технічною революцією, в умовах якої зростає роль розумової праці, посилюються виробнича і побутова напруженість. Все це призводить до фізичної і психологічної перевтоми людей, що вимагає застосування додаткових заходів з відновлення працездатності.</p> <p>До соціальних чинників розвитку індустрії дозвілля відносять також соціально-професійний склад населення та склад за рівнем освіти, оскільки чим більша частка осіб з вищою освітою, які займаються кваліфікованою роботою (в першу чергу розумовою), тим вищий загальний рівень потреб, особливо духовних, і тим вони різноманітніші.</p>
інфра-структурні	<p>У формуванні індустрії дозвілля регіону не останню роль відіграє рівень розвитку відповідної інфраструктури, зокрема транспортної, торгівельної, готельно-ресторанної, наявність підприємств харчової промисловості тощо</p>
інституційні та політико-управлінські	<p>На розвиток індустрії дозвілля впливають особливості законодавства, що регламентує діяльність різних закладів дозвілля, а також діяльність місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо функціонування цієї сфери господарства</p>

Отже, важливими факторами формування і розвитку індустрії дозвілля регіону виступають природні й історико-культурні ресурси, екологічна ситуація, транспортна доступність, розвинена готельно-ресторанна, спортивна, культурна інфраструктура, платоспроможність населення, наявність споживачів дозвіллевих послуг тощо. Всі їх можна об'єднати в декілька груп – природні, культурно-історичні, економічні, соціальні, інституціональні, демографічні, політико-управлінські, інфраструктурні тощо.

Список використаних джерел: 1. Балашова О.Ю. *Індустрія дозвілля як ресурс розвитку регіону локального рівня (на прикладі Кремінського району Луганської області)* / О.Ю. Балашова. 2. Кузик С.П. *Географія туризму: Навч. посіб.* / С.П. Кузик. – К.: Знання, 2011. – 271 с. 3. Масляк П.О. *Рекреаційна географія: Навч. посіб.* – К.: Знання, 2008. – 343 с. 4. Мельник І.Г. *Основи рекреаційної географії: Навч. посіб.* / І.Г. Мельник. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2008. – 174 с. 5. Моштаківа Н.В. *Фактори розвитку комплексу культури регіону* / Н.В. Моштаківа // «Регіон-2009: суспільно-географічні аспекти»: Зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців (Харків, 23-24 квітня 2009 р.) / [гол. редколегії К.А. Немець]. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – С. 154-157 6. Петрова І.В. *Сутність та особливості становлення індустрії дозвілля* / І.В. Петрова; Київський національний університет культури і мистецтв // *Культура і сучасність.* – 2009. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kis/2009_2/16.pdf 7. *Рекреационный бизнес и индустрия досуга* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: solncevorot.at.ua/load/0-0-0-12-20; 8. *Теоретичні основи дозвіллевої діяльності у молодіжному середовищі* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.virtual.ks.ua/students/4759-theoretical-foundations-of-leisure-activity-among-young-people.html> 9. *Теоретичні основи інноваційних процесів в галузі культури і мистецтв* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/culture/10387>

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ФРН: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

За визначенням міжнародного екотуристичного товариства (TIES), екотуризм – це тип туризму, що полягає в подорожах до природних недоторканих людиною та, часто, природоохоронних територій без значного впливу на навколишнє середовище [2]. Екотуризм є досить широким поняттям. Він може бути проведений практично на будь-якій природній території, яка не є постійним місцем проживання чи діяльності людини. Проте саме на території об'єктів природно-заповідного фонду екотуризм є контрольованим явищем як з точки зору безпеки цього виду туризму для навколишнього середовища, так і з точки зору можливих підрахунків відвідувачів [1].

В сучасних умовах активного розвитку екотуризму, надзвичайно важливим є дослідження найбільш привабливих для організації цього виду туризму місць, а саме природоохоронних територій. Німеччина є однією з перших держав світу, яка офіційно підтримала на рівні Федерального міністерства з туристичної політики та розпочала активний розвиток туристичної діяльності на території об'єктів природно-заповідного фонду. Німеччина володіє значним природно-заповідним фондом. Так, заповідники ФРН займають 2,6 % площі країни, не враховуючи 15 національних парків, 90 природних парків і 14 біосферних резерватів [5]. Саме тому для дослідження екотуризму Німеччини нами були обрані її природоохоронні території, а саме національні парки.

Національні парки Німеччини є одними з найбільш відомих та відвідуваних у Європі та світі. Це пов'язано із традиційними підходами німців до охорони природи, педантичністю щодо збереження оточуючого середовища, транспортною доступністю та жорстким законодавством щодо збереження флори та фауни природоохоронних територій. На даний час Німеччина має найбільш розгалужену мережу національних парків у Європі, які займають близько 4 % території країни. Щорічно їх відвідують понад 30 млн. туристів. За підрахунками Федерального міністерства статистики, лише екотуризм офіційно щороку приносить 2,8 млрд. дол. [3].

Починаючи з 1998 р. Федеральним міністерством з туристичної політики запроваджена офіційна підтримка туризму на територіях національних парків. Як зазначалося в Програмі розвитку туризму до 2015 р., екотуризм є одним із пріоритетних напрямів розвитку туризму. На його розвиток планувалося виділяти близько 150 млн. євро кожний рік [4]. В результаті, відвідуваність національних парків, як головних офіційних об'єктів для проведення екотуризму, за останні роки значно зросла (рис. 1).

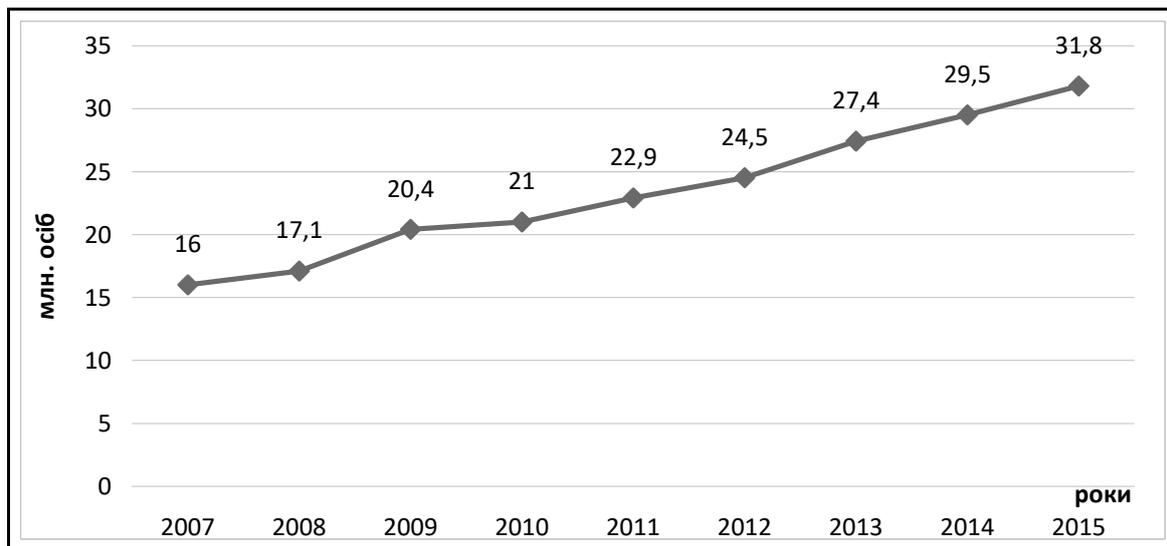

Рис. 1. Динаміка відвідуваності національних парків Німеччини за період 2007-2015 рр. (побудовано автором за даними [5])

Найбільші темпи приросту відвідуваності національних парків протягом 2007-2015 рр. спостерігалися в 2009 р. (19,3 %, тоді як в інші роки – від 2,9 % в 2010 р. до 11,8 % в 2013 р.), що можна пояснити світовою економічною кризою, яка змусила значну кількість туристів відмовитися від відпочинку за кордоном та відпочивати на своїй батьківщині. До цього можна додати впровадження національної програми екологічної освіти дітей та підлітків, яка заохочувала до відвідування національних парків.

Досить важливим фактором відвідуваності національних парків є їх розміщення неподалік від великих міст. Це є причиною підвищеного відвідування одних парків у порівнянні з іншими. Найбільш відвідуваними національними парками ФРН є «Харц», «Ваттенмеєр Шлезвіг-Гольштайн», «Форпоммерн Боденландшафт», «Саксонська Швейцарія», «Ватенмеєр Нідерзаксен», «Баварський Ліс» та інші (рис. 2).

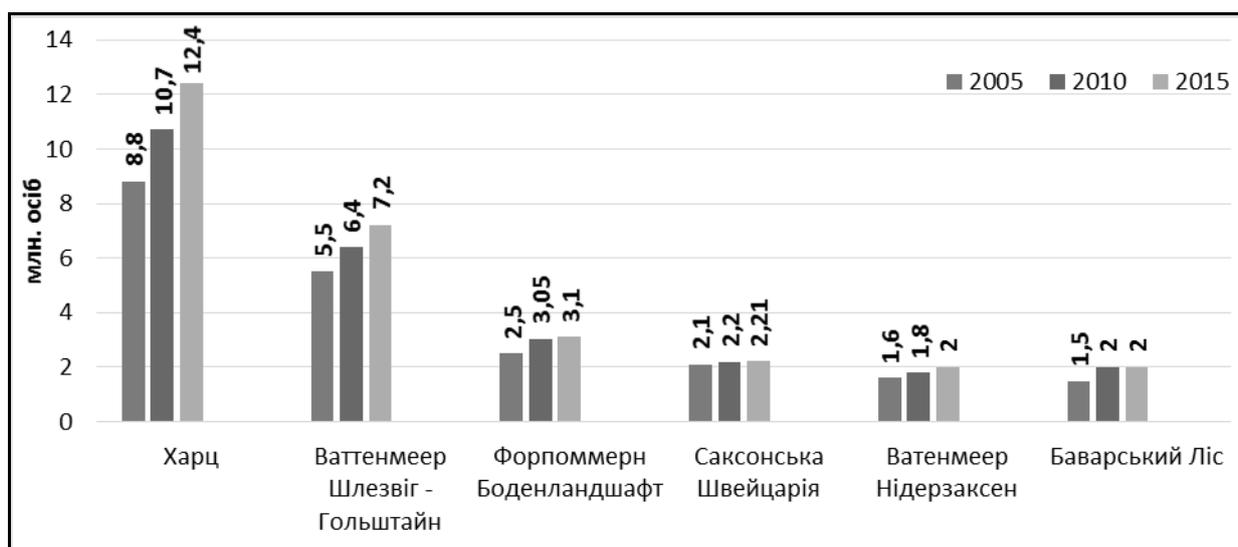

Рис. 2. Динаміка відвідуваності найпопулярніших національних парків Німеччини за період 2005-2015 рр. (побудовано автором за даними [5])

Динаміка відвідуваності найпопулярніших національних парків протягом 2005-2015 рр. повністю відповідає загальним тенденціям динаміки відвідуваності національних парків Німеччини. Так, найбільші темпи приросту відвідуваності найпопулярніших національних парків ФРН можна спостерігати саме в період 2005-2010 рр. – від 4,8 % у Саксонській Швейцарії до 33,3 % в Баварському Лісі, в той час як темпи приросту відвідуваності в 2010-2015 рр. коливалися від 15,9 % в Харці до 0 % в Баварському Лісі.

Територіальні особливості відвідуваності національних парків Німеччини в 2015 р. представлені на рис. 3.

Рис. 3. Відвідуваність національних парків Німеччини, 2015р. (побудовано автором за даними [5])

Як показує дослідження, завдяки особливим урядовим рішенням, серед яких активне фінансування та популяризація екотуризму в своїй державі, кількість відвідувачів національних парків починаючи з 2007 р. зростає майже вдвічі. За новою прийнятою Доктриною розвитку екологічного туризму в Німеччині, до 2020 р. планується збільшити кількість відвідувачів до 50 млн., що може щороку приносити до державної казни близько 3-4 млрд. євро [5]. Можна сказати, що саме такі урядові рішення є ефективними в питаннях розвитку тієї чи іншої галузі туризму, навіть у кризових умовах.

Список використаних джерел: 1. Дроздов А.В. Современный экотуризм. Концепции и практика / А. В. Дроздов // Теория и практика международного туризма : Сб. науч. тр. – М. : КноРус, 2009. 2. Офіційний сайт Міжнародного екотуристичного товариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecotourism.org> 3. Офіційний сайт статистичного бюро Кноета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://кноета.ru>; 4. Офіційний сайт Статистичного бюро Statista [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://de.statista.com> 5. Офіційний сайт Федерального міністерства статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.destatis.de>.

УДК 911.3

Л.В. Ключко, Н.С. Шендрик

lyuda_klyuch@mail.ru, natalia.shendryk@mail.ru

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Розвиток туристичної галузі завжди був і залишається перспективним, оскільки туризм є одним із важливих чинників, що формує економіку країни, сприяє розвитку ринкових відносин та міжнародних зв'язків, створює робочі місця для населення, позитивно впливає на імідж держави та ін. Туризм в нашій державі виконує одну з головних ролей у здійсненні завдань по розбудові української державності, трансформації ринкових відносин, входженню України до світового співтовариства, культурному та духовному відродженню нації. Адже Україна багата на туристичні ресурси та має значні туристичні можливості. Стан розвитку туристичної галузі в Україні не відповідає потенційним можливостям держави, яка має все необхідне для розвитку туристичної індустрії, зокрема, сприятливі природно-кліматичні умови, різноманітні історико-культурні, архітектурні, подієві та ін. ресурси. Подальший стрімкий розвиток туризму в Україні гальмує відсутність належної туристичної інфраструктури, відповідних сервісних умов, в тому числі і задовільного готельного господарства, що, в свою чергу, позначається на рівні та якості обслуговування туристів.

Наразі, в усьому світі готельне господарство як складова туристичного бізнесу стає все більше привабливим для інвесторів, а його прибутковість у різних країнах світу, з розвиненою туристичною сферою не буває нижчою за 40%, а в деяких країнах досягає 100%. Щодо України, то починаючи з 1997 р., відбулися певні трансформації у структурі туристичного сервісу, оскільки туристи стали більш вимогливими, кількість платоспроможних туристів збільшилася. Все це спонукало до покращення умов обслуговування та розміщення туристів, зокрема з'явилися нові приватні готелі та ресторани, старі було реконструйовано.

Готельне господарство виконують одну з найважливіших функцій у сфері обслуговування туристів: забезпечують їх сучасним та комфортним житлом і

побутовими послугами. Витрати на готельні послуги становлять близько 30% - 50% усіх витрат, що туристи спланували на відпочинок. Окрім того, готельний комфорт є головним предметом зацікавлення туристів, оскільки умови життя в період відпочинку є важливим фактором. Тому ця сфера є одним з головних сегментом туристичної галузі. Важливим чинником розвитку туризму є якість обслуговування туристів у готелях.

Отже, за останні роки відмічаються суттєві зміни у політичному та економічному житті України, що призвело до змін як і в туристичній галузі, так і у готельному господарстві. Зокрема, платоспроможність населення дещо знизилася, кількість туристів зменшилася, але вони стали більш вибагливими щодо сервісу та обслуговування, конкуренція між підприємствами значно зросла.

Так, у порівнянні з 2011 роком у 2014 році кількість колективних засобів розміщення туристів (КЗР) в Україні зменшилася на 1310 одиниць і становила 4572 заклади, серед яких 2512 зареєстрованих як юридичні особи та 2060 як фізичні особи-підприємці. Так в структурі КЗР більша частка (57,8 %) припадає на готелі та аналогічні засоби розміщування, менша – 42,2 % на спеціалізовані засоби розміщування туристів, структури яких представлені на рисунках 1 та 2. Аналіз статистичної інформації показав, що в структурі КЗР відмічаються певні зрушення, зокрема, частка готелів значно збільшилася (на 13,4 % або 125 одиниць), несуттєво збільшилася частка таких альтернативних форм розміщення туристів як хостели (на 0,9 %). Серед негативних тенденцій – зменшення кількості турбаз, гірських притулків, студентських літніх таборів, інших місць для тимчасового розміщування туристів на 658 одиниць (або на 15,7 %) [1, 2].

З 2011 р. по 2014 р. кількість спеціалізованих засобів розміщення туристів зменшилася на 792 одиниці, відбулися певні зміни і у їх структурі. Так у 2011 р. частка баз відпочинку та інших закладів відпочинку (крім турбаз) становила 62,9 % (1712 одиниць), а у 2014 році – 70,9 %, хоча їх кількість скоротилася на 345 одиниць. Також майже на 5 % (162 одиниці) скоротилася кількість пансіонатів відпочинку та санаторіїв (на 100 одиниць), санаторіїв-профілакторіїв (на 81 одиницю) тощо.

Слід також звернути увагу на зміни і інших показників, які характеризують роботу КЗР. Кількість розміщених осіб у КЗР у 2014 р. у порівнянні з 2011р. скоротилася на 2003016 осіб і становила 5423 920 туристів. Це можна пояснити значним скороченням частки іноземних туристів, яка у 2011 р. становила 21,8 %, а 2014 р. – лише 10,2 %. Середньооблікова кількість штатних працівників у 2014 р. скоротилася майже у два рази у порівнянні з 2011 р. і становила 78 418 осіб. Найбільша частка (66%) штатних працівників припадає на спеціалізовані засоби розміщування. Доходи від наданих послуг у 2011 р. становили 11379585,9 тис. грн., у 2014 р. вони скоротилися на 4801071,3 тис. грн. і становили 6578514,6 тис. грн. [1, 2].

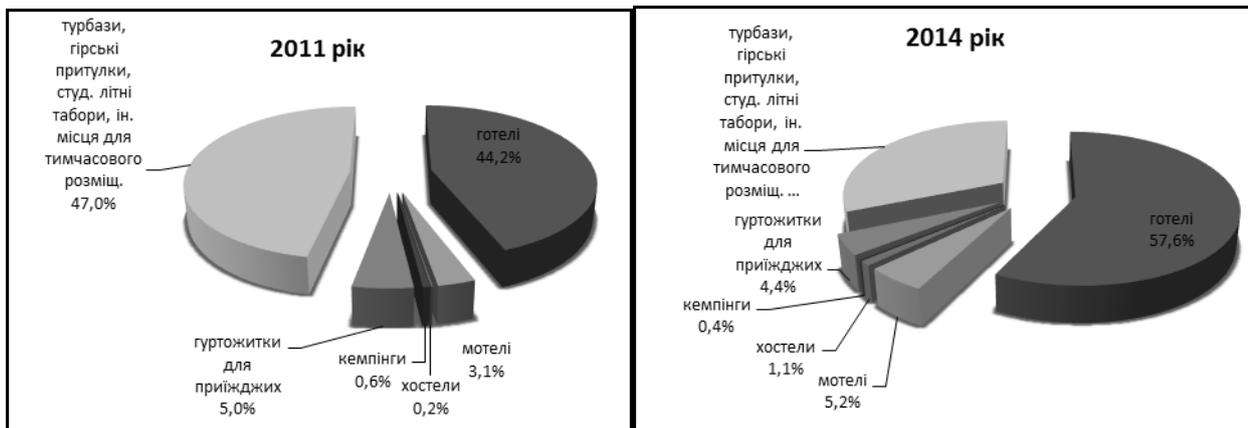

Рис. 1. Структура готелів та аналогічних засобів розміщування туристів в Україні у 2011 та 2014 рр. (побудовано авторами за даними [1, 2])

За рахунок скорочення кількості КЗР та загальної кількості місць у них за останні роки дещо збільшилася середня місткість КЗР. Так середня місткість КЗР в цілому у 2014 р. становила 88,9, а в 2011 р. – 84, причому у готелях та аналогічних засобах розміщування 51,3, у спеціалізованих засобах розміщування – 140,3.

В територіальному розподілі відмічаються також певні особливості, зокрема, найбільша частка КЗР в Україні припадає на Одеську область (13,8 % або 629 закладів), Запорізьку (7,8 % або 355 закладів), Львівську (7,4 % або 340 закладів), Херсонську (7,0 % або 319 заклади), Миколаївську (6,9 % або 315 закладів) та Закарпатську (6,3 % або 287 закладів) [2]. Зазначені регіони України є лідерами у розвитку рекреації і туризму, мають розвинену мережу санаторно-профілактичних та лікувальних закладів, пансіонатів, баз відпочинку, готелів та пансіонатів, літніх шкільних та студентських таборів тощо, оскільки деякі з регіонів мають вихід до морів чи гори, унікальні культурно-історичні, архітектурні чи інші пам'ятки чи об'єкти.

Отже, підводячи підсумки, слід зазначити, що у розвитку туристичної галузі одне з важливих місць посідають КЗР туристів чи відпочиваючих, адже вони задовольняють їх потреби у ночівлі та харчуванні, а деякі ще надають багато додаткових послуг. Значний сегмент у КЗР припадає на готелі. Підприємства готельного господарства є найбільш розповсюдженим, стаціонарним типом розміщення туристів. Вони характеризуються високим рівнем матеріально-технічної бази і сервісу. Всі засоби розміщення відрізняються рівнем комфортабельності та організації обслуговування, зручностями проживання в номерах тощо [3]. Втім, розвиток готельного господарства в Україні зараз переживає складні часи, на нього впливає низка факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища. Більшість підприємств готельного господарства державної форми власності є збитковими, майже не виділяються кошти на їх капітальній ремонт та оновлення обладнання та інвентарю, матеріально-технічна база застаріла та потребує модернізації. Також залишаються неврегульованими питання права власності на землю, зокрема для іноземних інвесторів. Інфраструктура більшості колективних закладів розміщування не відповідає міжнародним стандартам та нормам

проживання і відпочинку. Негативним фактором, що також впливає на розвиток готельного господарства є сезонність туристичних послуг, висока їх вартість, незадовільний фаховий рівень персоналу, неефективний менеджмент підприємств готельного бізнесу тощо.

Тому, першочерговим завданням розвитку готельного господарства є інтенсифікація використання наявних ресурсів, вдосконалення спеціалізації та впровадження високих стандартів обслуговування, залучення інвесторів, подолання кризових явищ тощо.

Список використаних джерел: 1. Колективні засоби розміщування в Україні у 2011 році: статистичний бюлетень / Відповід. за вип. І.В. Калачова. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 190 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 2. Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році: статистичний бюлетень / Відповід. за вип. О. О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 200 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 3. Мальська М.П. Організація готельного обслуговування: підручник / М.П. Мальська, І.Г. Пандяк, Ю.С. Занько. – К.: Знання, 2011. – 366 с.

УДК 338.483.11(28:477.85)

А.Д. Кристинюк Т.В. Ємчук

ietchuk_tania@mail.ru

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

ОЦІНКА ВОДНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВОДНОЇ РЕКРЕАЦІЇ

У сучасному світі водні ресурси є одними з найголовніших природних багатств будь-якої держави. Одним з напрямів використання водних ресурсів є водна рекреація. Вона, з одного боку, дозволяє отримати кардинально нові враження, позбутися нервового напруження, підвищити стійкість організму до нестандартних ситуацій, вдосконалити фізичний стан, а з іншого – підвищує рівень життя місцевого населення, є джерелом його доходу.

Водні ресурси є провідним чинником, який визначає рекреаційне використання території. Від того, який набір водних ресурсів має територія, залежить організація видів і форм рекреаційної діяльності.

Водна рекреація включає в себе різні види відпочинку і спорту, які суттєво відрізняються сезонами максимального розвитку, вимогами до природних і антропогенних чинників, дією на навколишнє середовище. Про це наочно свідчить вже сам перелік найбільш масових видів рекреаційних занять на водоймах: купання, рибальство, відпочинок на парусних і веслових суднах, відпочинок з використанням моторного малолітражного флоту, воднолижний спорт, підводне полювання, тощо. Різноманітність водних видів відпочинку і спорту вимагає диференційованого підходу до вирішення питань рекреаційного водовикористання як для різноманітних типів водних об'єктів (річка, озеро, водосховище, тощо), так і в межах кожного досить великого водного об'єкта [1].

Водні ресурси Чернівецької області мають великий потенціал для організації та розвитку водної рекреації [2]. Чернівецька область характеризується наявністю густої гідрографічної мережі. Наявність річок, водосховищ, безліч ставків та туристичної інфраструктури робить регіон привабливим місцем для заняття водною рекреацією. Найбільшої уваги заслуговують гірські річки, адже їх природний характер дозволяє організовувати різні види водного відпочинку. Глибокі долини, звивистість русел, швидка течія, нестійкий водний режим, наявність бистрин і перекатів надають особливу своєрідність річкам регіону.

На даний час, водні ресурси в цілях рекреації, в основному, ще не використовуються масово серед населення, проте існують широкі можливості для організації індивідуальних туристичних маршрутів та нетрадиційного екстремального туризму на території області. Одним з найголовніших чинників, що впливає на розвиток водної рекреації області є якість водних ресурсів. Саме тому важливого значення набуває не тільки розвиток водної інфраструктури, а й ефективне управління в галузі водного господарства. Тому, на сьогоднішній день актуальним є вивчення водно-рекреаційного потенціалу Чернівецької області, дослідження водних маршрутів та особливостей організації подорожей на них, аналіз динаміки туристичних походів, визначення проблем та розробка ряду перспективних напрямів вдосконалення структури державного та регіонального управління водними ресурсами.

В основу нашої оцінки були покладені об'єкти водно-рекреаційного потенціалу Чернівецької області. В якості видів водно-рекреаційного потенціалу були обрані річки, водосховища, ставки, мінеральні води, а також стан та якість поверхневих вод. Також нами були обрані такі чинники як транспортна привабливість і заклади розміщення, що виступають в якості основних туристичних послуг при організації будь-якої подорожі. При оцінці водно-рекреаційної цінності кожного окремого району ми використовували не тільки кількісні показники (кількість об'єктів водних рекреаційних ресурсів, що припадають на оцінювану територію), а й якісні показники (якість водних ресурсів, наявність важливого залізничного вузла, значення автомобільної дороги та інші). Інтегральна оцінка водно-рекреаційного потенціалу адміністративних районів визначалася як сума рекреаційних цінностей по кожному чиннику.

На основі узагальнення бальних оцінок водно-рекреаційного потенціалу області нами був розрахований інтегральний бал для адміністративних районів території дослідження (див. табл. 1).

Найбільший бал отримав Кіцманський район (55), тобто він має максимальні бали за всіма розглянутими показниками. Велику суму балів отримали також Новоселицький (42), Сторожинецький (37) та Заставнівський (33) райони. Найнижчий інтегральний бал отримав Герцаївський район, що можна пояснити низьким потенціалом водних ресурсів та поганою транспортною доступністю району.

**Інтегральна оцінка водно-рекреаційного потенціалу
Чернівецької області**

№	Райони	Річкова мережа	Мінеральні води	Ставки	Якість поверхневих вод	Заклади розміщення	Транспортна привабливість	Інтегральний бал
1	Вижницький	9	4	5	0	8	5	31
2	Герцаївський	2	1	3	0	3	0	9
3	Глибоцький	6	3	4	3	7	7	30
4	Заставнівський	5	3	12	8	-	5	33
5	Кельменецький	4	2	8	6	1	5	26
6	Кіцманський	8	11	10	9	10	7	55
7	Новоселицький	7	6	9	1	9	10	42
8	Путильський	11	4	2	0	4	1	22
9	Сокирянський	4	3	11	2	2	5	27
10	Сторожинецький	10	8	6	4	4	5	37
11	Хотинський	3	3	7	5	6	6	30
12	м. Чернівці	1	1	1	7	11	10	31

В результаті узагальнення отриманих даних нами вперше було проведено водно-рекреаційне районування території адміністративних районів Чернівецької області. Сумарна кількість балів коливається в межах від 9 балів (Герцаївський район) до 55 балів (Кіцманський район). Виходячи з максимальної бальної оцінки був проведений ранговий розподіл території. Всі території по загальній сумі балів були поділені на 5 рангів:

- I – дуже слабкий потенціал – 0 – 11 балів;
- II – слабкий потенціал – 12 – 22 балів;
- III – середній потенціал – 23 – 33 балів;
- IV – високий потенціал – 34 – 44 балів;
- V – дуже високий потенціал – 45 – 55 балів.

Інтегральна оцінка територій області дозволяє визначити водно-рекреаційний потенціал території будь-якого розміру і порівнювати за цим показником їх між собою.

Аналіз територіального розміщення водно-рекреаційних ресурсів Чернівецької області дозволив виявити нерівномірний характер їх розподілу по території. Наприклад, середній потенціал (III ранг) має найбільшу кількість територій (7 з 12). Друге місце по кількості районів займає IV ранг (2 з 12). I, II та V ранги мають лише по одному адміністративному району.

Отже, ранговий розподіл адміністративних районів Чернівецької області за їх водно-рекреаційним потенціалом показав відносно більшу частину районів з середнім і вище середнього потенціалом (10 з 12), що свідчить про достатньо високий водно-рекреаційний потенціал області.

Для успішної організації водного відпочинку необхідно здійснювати ефективне управління водними ресурсами. Тому досить важливим є виконання регіональних програм по оздоровленню річок, проведення якісного моніторингу за станом поверхневих вод та підвищення фінансування на природоохоронні заходи.

Список використаних джерел: 1. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с. 2. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник / В.П. Руденко. – К.: ВД «К.-М. Академія», Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568 с.

УДК 910.4 (477.82)

П.В. Кучер

zevumi55@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., проф. І.М. Волошин

Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна

ГЕОПРОСТОРОВЕ ПОШИРЕННЯ КАМ'ЯНИХ САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проведено туристично-сакральні дослідження кам'яних церков у Волинській області. Встановлено геопросторове поширення кам'яних сакральних об'єктів в межах адміністративних районів області. Для дослідження використано перелік пам'яток містобудування і архітектури Волинської області, що перебувають під охороною держави станом на 01.10.2009 р. [1]. Виявлено, що у Волинській області є 125 кам'яних сакральних об'єктів, які представлені на картосхемі (рис.1.).

Для оцінки навантаження сакральними об'єктами окремих частин дослідної території розраховано кількість: сакральних кам'яних об'єктів у 16 адміністративних районах. В межах області виділено три сакральньо-туристичні регіони: північний, центральний та південний сакральньо туристичні-регіони.

Розраховано кількість сакральних об'єктів у кожному із регіонів та встановлено їх відсоткове співвідношення до загальної кількості сакральних пам'яток в області. Виявлено, що північний регіон є найменш насиченим регіоном в області. В цьому регіоні виявлено 7 сакральних кам'яних об'єктів, що відповідно становить 6% від загальної кількості в області. Центральний регіон має середню насиченість. Зафіксовано 34 об'єкти, що відповідно складає 27% від загальної кількості церков в області. Південний регіон – виявлено 84 об'єкти, що складає 67% від загальної кількості сакральних кам'яних споруд в області. У розподілі кам'яних церков у Волинській області встановлена наступна закономірність: північний регіон характеризується наявністю будівельного матеріалу, тобто значною поширеністю лісових масивів на період забудови сакральними кам'яними спорудами.

У центральному регіоні, в зв'язку із давнім сільськогосподарським освоєнням території, поширенням лісових масивів і поширенням дерев'яних

архітектурних об'єктів. Південний сакральний регіон відноситься до найбільш освоєного регіону у сільськогосподарському відношенні: поширення лісів і лесовидних відкладів. Слід відмітити про найбільшу концентрацію забудов у м. Володимир-Волинському – 16 (12,8%), Луцькому – 16 (12,8%) та Горохівському районах – 17 (13%). Нижче подаємо коротку характеристику сакральних об'єктів по сакральню-туристичних регіонах.

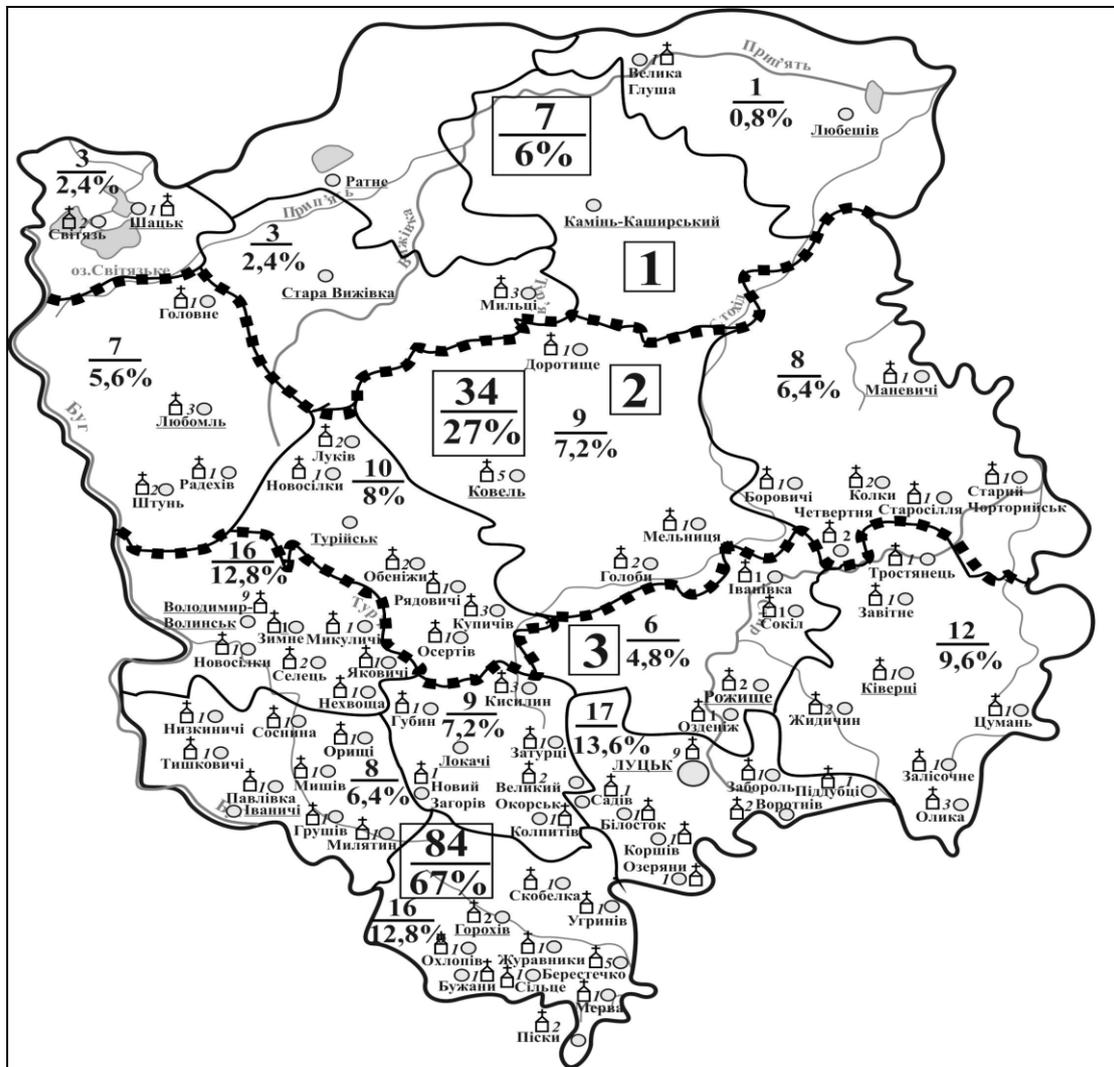

Рис. 1 Карта насиченості кам'яними церквами Волинської області

Умовні позначення:

1	- Північний сакральний регіон	84	- в чисельнику кількість сакральних об'єктів у регіоні
2	- Центральний сакральний регіон	67%	- в знаменнику співвідношення сакральних об'єктів в регіоні до загальної їх кількості в області
3	- Південний сакральний регіон	16	- в чисельнику кількість сакральних об'єктів у районі
☛	- Кам'яний сакральний об'єкт	12,8%	- в знаменнику співвідношення сакральних об'єктів у районі до загальної їх кількості в області
○	- Розташування населеного пункту	■ ■ ■	- Межі сакрального регіону
Піски	- Назва населеного пункту	2	- Кількість кам'яних церков у адміністративному районі
Ковель	- Назва районного центру		

Костел Святої Трійці — парафіяльний римо-католицький храм у місті Любомилі Волинської області. Найдавніша (серед збережених до нашого часу) римо-католицька культова споруда на Волині. Костел належить до Луцького деканату Луцької дієцезії Римо-Католицької Церкви в Україні. Храм, споруджений у готичному стилі у 1412 році. Костел неодноразово горів, як і все

місто, та перебудовувався. У 1731 році до нього із західного боку було добудовано ще одну частину. Стародавня частина споруди виконана в простих формах, без помітного декоративного оздоблення. Декор добудованого фасаду має риси бароко, які частково відобразились і на стародавньому об'ємі. З 18 століття храм набув барокового вигляду і більше не перебудовувався, лише періодично проводились ремонти. Цегляна, однефна споруда з напівкруглою апсидою. Костел накритий високим двосхилим дахом з сигнатурою, склепіння не збереглися. Головний фасад завершений двоярусним бароковим фронтоном плавного абрису з бічними волютами. Зберігся частково ренесансний портал. Вівтарем храм зорієнтований на схід. Костел потребує ґрунтовної реставрації. Сіль, яка раніше зберігалась у храмі, коли він використовувався, як складське приміщення настільки проникла в стіни, що центральну частину важко штукатурити і в наш час. Нині тинькований лише західний об'єм, прибудований у 1731 році, стародавня частина споруди нетинькована [2].

Церква Івана Богослова — перший християнський храм та перша кам'яна споруда Луцька. Найдавніша, частково збережена споруда на території Верхнього замку. Церква Івана Богослова була збудована у 1175-1180 р. у Луцьку за часів правління князя Ярослава. Це була квадратна, одноабсидна, одноголова, чотириступна висока будівля з невеликою прибудованою каплицею. У 1289 р. за Луцького князя Мстислава Даниловича вже була соборною. У XIV ст. князь Любарт подарували церкві містечко Рожище та декілька сіл. Це поліпшило матеріальне становище церкви, відбувся ремонт. Згідно із літературними даними храм мав позолочений хрест з ланцюгом та розписи зовні й зсередини. Підлога була виклади декоративною керамічною плиткою, а стіні розписані фресками [3].

Висновки. Отже, дослідження підтверджує, те що Волинська область володіє великою кількістю кам'яних сакральних об'єктів, що є надзвичайно вагомим фактором для розвитку в області релігійного туризму.

Список використаних джерел: 1. «Пам'ятки містобудування і архітектури Волинської області, що перебувають під охороною держави станом на 01.10.2009 р» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://wikilovesmonuments.org.ua/listy_pamiatek/
2. Олександр Остапюк. З історії костелу Святої Трійці в місті Любомль // Сакральне мистецтво Волині. Науковий збірник. Випуск 9. Матеріали ІХ міжнародної наукової конференції м. Луцьк, 31 жовтня – 1 листопада 2002 року. – Луцьк, 2002. – 162 с.
3. Годованок О.М. Монастирі та храми Волинського краю. – К.: Техніка, 2004. – 176 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЕЛОТУРИЗМУ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКУ

Велосипедний туризм є одним із видів спортивного туризму, метою якого виступає подолання відстаней, різноманітних перешкод на велосипеді. Велосипедний туризм володіє усіма необхідними способами та засобами задоволення потреб туристів [1]. Крім приємних вражень і позитивних емоцій, він дає людям можливість зміцнити власне здоров'я, не забруднюючи при цьому місцевості, адже велосипед – абсолютно екологічний вид транспорту, що відзначається високою мобільністю та маневреністю. Популяризація велосипедного туризму сприяє пропаганді здорового способу життя, занять спортом та естетичного виховання.

Найцікавішими атракціями у Дніпропетровську є: найдовша набережна в Європі, історичний центр міста, урочище Тонельна балка, Новокодацьке лісництво, парк ім. Т.Г. Шевченка, парк Зелений Гай, балка Сажевка, Дніпровські плавні, Ломівський лісопарк та фестивальний лісопарк «Дружба». Територія міста практично повністю придатна для організації велосипедного туризму. Це зумовлено низкою таких факторів:

- орографічних (перепади висот у балках, мальовничі краєвиди);
- кліматичних (листяні та хвойні ділянки парків, багаті фітонцидами – чинниками лікування хвороб органів дихання);
- етнокультурних (культура та автентичність регіону, звичаї, побут і традиції);
- інфраструктурних (місця та бази відпочинку, готелі, пункти прокату велосипедного спорядження, наявність велопарковок та велодоріжок).

Для подальшого розвитку велотуризму в Дніпропетровську можна впровадити велопарк у Сухачівській балці «Дніпровські кручі», де можна проводити змагання для екстремальних видів велосипедного спорту (даунхіл, крос-кантрі тощо). Слід також продовжити розвивати мережу велодоріжок у місті Дніпропетровськ, де окрім основних «червоних ліній» впровадити доріжки другорядного сполучення, а також створити систему автономних ремонтних станцій та велосипедного паркінгу.

З метою систематизації питань, пов'язаних із сучасним станом розвитку велосипедного туризму у місті здійснено SWOT-аналіз. На підставі результатів його аналізу сформульовано такі висновки:

(S) Сильні сторони розвитку велосипедного туризму у Дніпропетровську:

- існування більш 20 км розмічених велосипедних маршрутів, що дозволяють активно відпочити у Дніпропетровську;
- мережа якісних доріг у місті, що дозволяє подорожувати на велосипеді;
- діяльність міських об'єднань, спрямованих на розвиток велосипедного транспорту та велотуризму;
- зростання популярності велосипеда, як засобу транспорту (робота, школа, ВУЗ).

(W) Слабкі сторони розвитку велосипедного туризму у Дніпропетровську:

- нерозвиненість мережі велосипедних доріжок;
- відсутність коштів на будівництво нової та підтримки існуючої інфраструктури велосипедного транспорту;
- недостатній розвиток додаткової велосипедної інфраструктури (захищені паркінги, інформаційні щити тощо);
- відсутність технічних регламентів на проектування та будівництво велосипедних доріжок.

(O) Потенційні можливості та вигоди від розвитку велосипедного туризму в регіоні дослідження:

- зменшення забруднення від викидів автотранспорту;
- пропаганда здорового способу життя;
- приваблива територія і відповідні умови для розвитку велотуризму;
- розширення постачання туристичних продуктів і послуг у велотуризмі.

(T) Загрози, які перешкоджатимуть розвитку велосипедного туризму в Дніпропетровську:

- надзвичайно висока складність виділення ділянки для велосипедних доріжок у місті;
- низька підтримка в сфері законодавства;
- підвищення ризику викрадення припаркованих велосипедів.

Нами було прокладено маршрут малої протяжності в 17 км. Початок маршруту біля Кайдакського мосту, далі вздовж історичного центру міста та через парк ім. Т.Г. Шевченка. Кінець маршруту біля Південного мосту (рис.1).

Отже, багатство культурних пам'яток, міські ландшафти, унікальні парки, традиції та гостинність місцевих жителів сприяють розвитку велосипедного туризму. Місцева велосипедна інфраструктура непогано розвинена, адже у Дніпропетровську прокладені велодоріжки, збільшується кількість парковок та пунктів прокату велосипедів. Найпопулярніші веломаршрути проходять по берегу р. Дніпро. Збільшення кількості маршрутів і проведення заходів, спрямованих на рекламу та пропаганду велотуризму, сприятимуть розвитку цього виду туризму в місті. Загалом велосипедний туризм у регіоні дослідження має хороші перспективи за умови обмеження впливу факторів, які гальмують його розвиток.

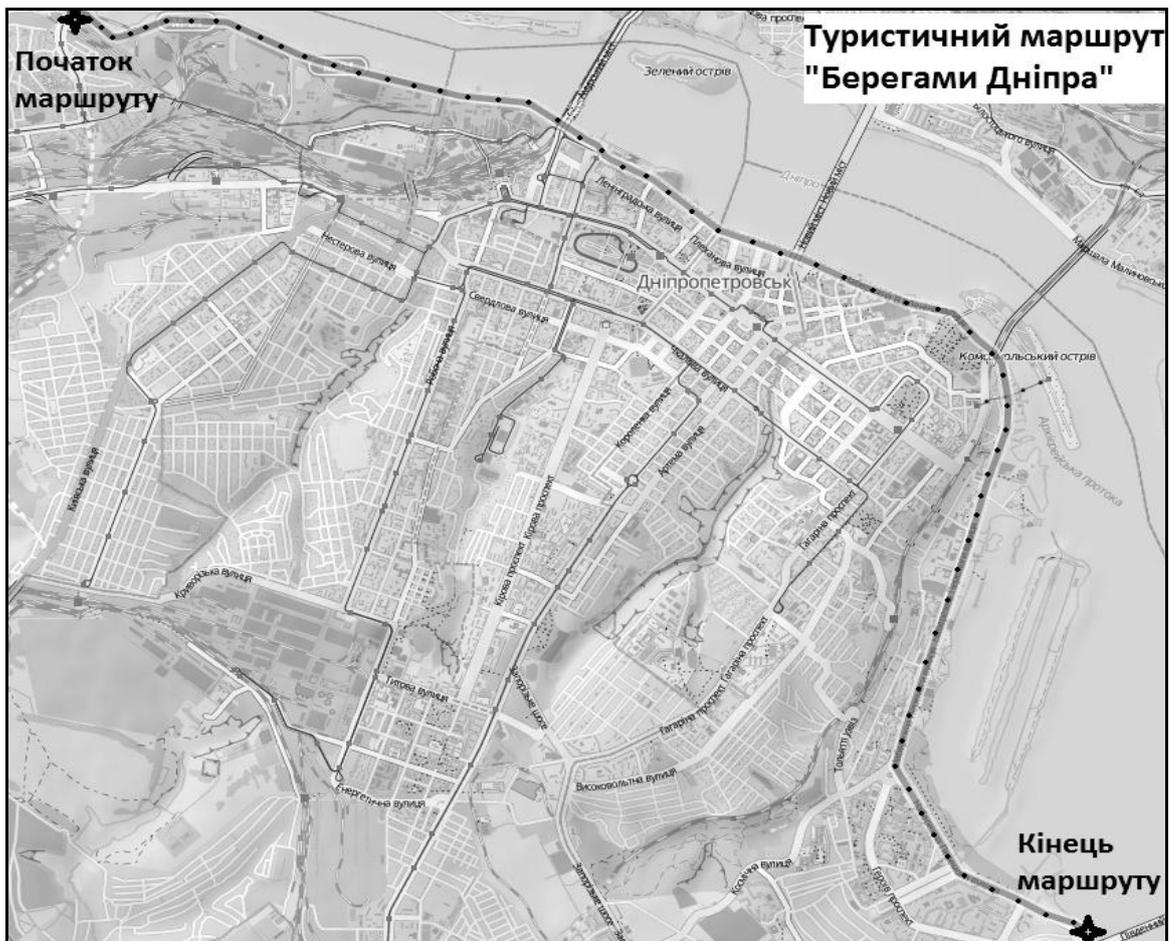

Рис. 1. Схема прокладеного веломаршруту у м. Дніпропетровськ [2]

Список використаних джерел: 1. Вікіпедія: вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org> 2. Дніпропетровська міська рада – офіційний сайт [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://dniprorada.gov.ua>

УДК 911.3

Р.О. Нагірний
rnagirniy@list.ru

*Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Н.В. Добровольська
Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету, м. Харків, Україна*

КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На даний час економічна нестабільність в Україні гальмує розвиток кожної галузі господарства в цілому й туристичної галузі зокрема. Хоча країна володіє значними історико-культурними та природними ресурсами для розвитку цієї індустрії, який сприятиме підвищенню якості та попиту вітчизняного туризму, що, в свою чергу, суттєво покращить соціально-економічне становище окремих регіонів.

Туристична галузь є важливим чинником забезпечення бюджету країни додатковими надходженнями. Одночасно з розвитком туристичної інфраструктури покращується транспортна мережа, кількість та якість комунікації, сфера обслуговування тощо. Розвиток туристичної галузі стимулює прискорення розвитку ринкових відносин, створення нових робочих місць, зростання доходів та підвищення рівня якості життя населення, сприяє відновленню та охороні природної та історико-культурної спадщини краю та забезпеченню економічної стабільності регіону в цілому.

Все це підкреслює важливість та актуальність дослідження сучасного стану та перспектив розвитку окремих видів туризму у регіонах України.

Одним із найпоширеніших і наймасовіших видів туризму в Україні є культурний, який охоплює відвідування історичних, культурних або географічних визначних пам'яток. Багата культурна спадщина регіонів України дає можливість для успішного розвитку цього виду туризму.

Один з найбільш перспективних регіонів в Україні для розвитку цього напрямку туризму є Чернівецька область, яка має величезний історико-культурний потенціал, що сформувався під впливом змішання етнокультурних традицій багатьох народів – українців, молдаван, поляків, румунів тощо. Надзвичайно багата історія краю відобразилася в численних пам'ятках історії та архітектури, релігійних спорудах, пам'ятках культури та мистецтва, народних промислах та ремеслах.

Перлиною серед архітектурних пам'яток області є Хотинська фортеця, де витає дух славних запорожців, які у 1621 році на чолі з Сагайдачним перемогли турецько-татарську орду. Сьогодні фортеця має почесне звання одного з «семи чудес» України. Вона являє собою комплекс споруд, що включає фортифікаційні вали й рови, кам'яний замок, церкву Святого Олександра Невського, залишки мечеті та мінарету турецької доби та інші споруди. У Чернівцях знаходиться визначні архітектурні шедеври Західної України – резиденція митрополитів Буковини і Далмації, архітектурні ансамблі Центральної та Театральної площі. Цікавими для туристів є різноманітні фестивалі та культурні заходи: «Золоті оплески Буковини» – відомий фестиваль комедії; Вашковецька «Маланка» – народний костюмований карнавал;

«Полонинська ватра» – свято виходу пастухів на полонину; «Захарецький гарчик» – міжнародний фольклорно-етнографічний фестиваль-ярмарок тощо. На Чернівецьчині народилося багато видатних діячів історії та культури, таких як Юрій Федькович, Володимир Івасюк, Ольга Кобилянська, яким присвячені меморіальні музеї.

Важливість підтримувати розвиток культурного туризму у цьому регіоні надзвичайна, адже саме в цьому регіоні такий туризм може стати найповнішим уособленням загально етнічних цінностей та віддзеркаленням національного духу українців.

Таким чином на Чернівецьчині наявні всі передумови для ефективного і успішного розвитку даного виду туризму. Ця область може успішно приймати

як вітчизняних так і зарубіжних туристів і є конкурентоспроможною на національному і міжнародному ринках туристичних послуг.

Пріоритетом у розвитку культурного туризму в Чернівецькій області є збільшення кількості в'їзних туристів з інших регіонів України та із закордону, завдяки максимальному використанню природного та етнокультурного розмаїття краю. Розвиток культурного туризму володіє стратегічними перевагами порівняно з іншими видами туризму в регіоні, бо передбачає мінімальне втручання у навколишнє середовище, зорієнтований на пізнання природи та історико-культурної спадщини краю, а також сприяє збереженню місцевого колориту [1].

Хоча даний вид туризму на Чернівецьчині розвинений на достатньо високому рівні, він потребує подальшого розвитку для створення самобутнього образу з усіма етнографічними та історичними складовими даного регіону. А створення й закріплення в масовій свідомості конкретних туристичних символів Чернівецької області сприятиме розвитку однієї з найбільш значимих туристичних дестинацій в Україні.

Список використаних джерел: 1. Стратегія розвитку туризму в Чернівецькій області [Електронний ресурс] – <http://eep.org.ua/files/Стратегія%20розв.туризму%20Буковини.doc>

УДК 502:796.5 (477.51)

А.Є. Наливайко

mezinpark@gmail.com

Мезинський національний природний парк, с. Свердловка, Чернігівська обл.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРИРОДИ В КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В МЕЗИНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ

В кінці минулого століття однією з провідних галузей світової економіки став туризм. Важливою рисою туризму розвинутих держав, насамперед країн Західної Європи, варто назвати те, що їх туристично-рекреаційна сфера спирається на принцип екологічності, суть якого полягає у відпочинку на природі без нанесення їй шкоди. В Україні об'єктами такого відпочинку стали природно-заповідні території, зокрема національні природні парки (НПП). Для розвитку туризму в українських національних парках створені законодавчі умови, а у планах охорони парків передбачено виділення спеціальних територій для рекреації і різних форм туризму. Разом з тим, сучасна практика туристично-рекреаційного використання українських НПП свідчить, що ще в недостатній мірі використовується їх потенціал для внутрішнього і міжнародного відвідування, обмеженим залишається спектр пропозицій та слабо впроваджуються форми зрівноваженого туризму. Важливою умовою попередження неконтрольованого антропогенного впливу є організація різних видів рекреації відповідно до функціонального зонування території. Зараз

територія Мезинського національного природного парку (Коропський р-н., Чернігівська обл. Україна) складає 310035,2 га, з яких 2450,9 га – заповідна зона, 8443,3 га – зона регульованої рекреації, 137 га – зона стаціонарної рекреації та 20004 га – господарська зона. [3] Зона стаціонарної рекреації призначена для локалізації впливу туристів у вже найбільш урбанізованих екосистемах, якими в даному випадку є села. Найбільш оптимальними для даної місцевості є сільський зелений туризм.

За даними Відділу розвитку туризму Чернігівської ОДА наразі головною метою перебування туристів у Чернігівській області є отримання екскурсій-них, лікувально-оздоровчих послуг та відпочинку біля річок і озер. [1]

Головними видами рекреаційної діяльності на території Мезинського НПП у 2015 році стали: загальнооздоровчий відпочинок (пішохідні прогулянки, пікніки, пляжно-купальний відпочинок); аматорські промисли (рибна ловля, збір грибів, ягід); культурно-пізнавальний відпочинок (екскурсії до об'єктів природно-заповідного фонду та пам'яток археології).

Мезинський НПП приваблює туристів своїми нетиповими для Полісся горбистими ландшафтами, заплавами озерами р. Десна та масивами мішаних лісів. Його територія уособлює підвищену лесову рівнину з коливанням абсолютних відміток висот від 125 м до 213 м, з помірним кліматом, настоящим на різнотрав'ї квітучих лук повітрям, з масивами вічнозелених сосен і ялин та кременних дубів, різноманіттям флори й фауни. Тут кожна пора року зваблива і загадкова, і до кінця незвідано-таємнича.

Парк розташований в межах геоморфологічного району Новгород-Сіверської еродованої рівнини на правобережжі Десни, покривними породами тут є лесовидні суглинки і частково піски. Заплавна тераса Десни досить широка (досягає 12 км) та досить заболочена.

Ландшафти даної території мають найбільшу еродованість та оголення корінних порід. Долина Десни та її правобережні притоки, балки та яри розрізають всю товщу антропогенових та палеогенових відкладів і глибоко врізаються в товщу відкладів крейди.

Рослинний і тваринний світ Мезинського НПП надзвичайно різноманітний. Тут охороняється 17 рідкісних видів рослин і 82 представники фауни, занесених до Червоної книги України. [2]

Основними населеними пунктами на території національного парку є села Мезин та Свердловка. Мезин всесвітньо відомий через знаходження тут палеолітичної стоянки первісних людей (на її місці з 1965 р. працює археологічний музей). У Свердловці знаходиться офіс національного парку та візит-центр, а в його околицях – мальовничі урочища Шведівщина, Хоромки, Затон та оглядові майданчики Пузирева гора й Свердловський острів. У ці два населені пункти з'їжджаються всі відвідувачі національного парку, звідси розходяться всі маршрути по його території.

Вже 10 років працівники НПП своє основне завдання вбачають у тому, аби в першу чергу зберегти цінні природні й історико-культурні комплекси та об'єкти, які тут розташовані. У ході виконання функціональних обов'язків ми

прагнемо донести поколінням нинішнім і майбутнім найголовнішу заповідь буття на землі – бережливого ставлення людини до навколишнього середовища.

З огляду на вище зазначене можна із впевненістю сказати, що територія парку має потужний потенціал для впровадження екологічного туризму. Адже головна мета екотуристів – отримати естетичну насолоду від «спілкування» із природою, пізнати даний куточок Землі, порівнюючи його з іншими, які вже бачив вчора і, можливо, доведеться там побувати завтра. Красиві види живої природи та її природне звучання дають такий заряд енергії та відчуття щастя, які ви не отримаєте на заплених вулицях великих міст.

Мезинський НПП працює над створенням оптимальної інфраструктури для відпочинку та туризму в природному середовищі з врахуванням регульованого рекреаційного навантаження на природні комплекси та об'єкти. Відтак, за період існування парку на його території створено 11 рекреаційних пунктів для зупинок туристів та відпочинку місцевого населення, які обладнані бесідками, столиками, мангалами, організовані місця для багаття та сміття. Приймають відвідувачів 2 будинки туристів у селах Радичів і Городище (Коропський р-н, Чернігівська обл.) загальною місткістю 21 ліжко-місце.

Територією Мезинського НПП проходять марковані екологічні стежки («Забілина криниця», «Рихлівська дача») та еколого-туристичні маршрути («Від історії до сьогодення», «Дивосвіт природи краю, де ходили мамонти»), які розширюють в екскурсантів знання про процеси та явища, що відбуваються у природі. Інше важливе завдання – виховання екологічної культури поведінки людини як частини загальної культури взаємин людей один з одним і відношення людини до природи. Екологічні маршрути і стежки, крім того, є регуляторами потоку рекреантів, розподіляючи їх у різних напрямках по природоохоронній території, знижуючи рекреаційне навантаження на природне середовище.

Безперечно, якість організації екотуризму залежить від людського фактору – як те, в якій формі буде донесена інформація і чи знайде вона відклик у душі відвідувача.

Багато залежить і від інтерпретатора – людини, яка буде доносити ці знання до аудиторії.

Це дозволяє відвідувачу виробити «відчуття місця», звертаючись до краси довкілля і визнаючи особливість місця й того, що воно представляє собою із глобальної точки зору.

Підсумовуючи без перебільшення можна сказати, що територія НПП має потужний потенціал для розвитку та впровадження екологічного туризму, який є найбільш екологічно безпечним видом природокористування. За бажання екскурсанта пізнання природи на теренах парку може відбуватися в руслі як освітнього процесу, так і простого ознайомлення. Відмінність першого типу пізнання від другого в тому, що освітній процес пов'язаний з цілеспрямованим і тематичним отриманням відомостей про елементи екосистеми, а також з аматорським спостереженням за природою.

Національний природний парк перед кожним відвідувачем завжди радо

відчинить двері, за якими – Храм природи затишного Полісся.

Список використаних джерел: 1. Герасименко О. Состояние туризма в Черниговской области 2015 г./ <http://siver.org.ua/?p=4926>. 2. Літопис природи Мезинського НПП. – Т.VIII. – Мезин, 2015. 3. Проект організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів та об'єктів Мезинського НПП. – Харків, 2011, у IV томах, затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів від 07.02.2011р. № 39.

УДК 911.3:338.48 (477.86)

І.В. Обуховський, П.А. Вірченко

obuhovsky.igor@yandex.ua, japasha@yandex.ua

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У сучасному світі все більш швидкими темпами розвивається туристсько-рекреаційна діяльність, перетворюючись на прибуткову галузь господарства. Не залишається осторонь цих процесів й Україна, де постійно створюються нові туристичні маршрути, як для внутрішніх так й для іноземних туристів.

До туристично-привабливих регіонів України належить й Івано-Франківська область, яка, за оцінками фахівців, у перспективі може стати рівноправним учасником туристичного простору Карпатського Єврорегіону та туристичного ринку Європи [3]. У зв'язку з цим, актуальними стають питання аналізу особливостей існуючих туристичних потоків, з метою визначення перспектив розвитку туризму на Івано-Франківщині, що й є метою дослідження.

Окремі питання розвитку туризму та рекреації в Україні та її регіонах висвітлені у працях багатьох науковців, зокрема, О. О. Бейдика, В. І. Гетьмана, А. П. Голода, О. Ю. Дмитрука, Н. О. Кравченко, О. О. Любіцевої, О. В. Міщенко та інших. Однак, за останні роки відбулись певні зміни в показниках туристичних потоків Івано-Франківської області, які потребують сьогочасного осмислення та аналізу.

Станом на початок 2014 р. у Івано-Франківській області загальна кількість туристів, які відвідали регіон склала 63,8 тис. осіб [3]. Однак, у 2013 р. цей показник був вище на 18 %. Отже, розглянемо, які зміни відбулись у динаміці кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Івано-Франківської області за період з 2003 по 2013 роки.

Загальну динаміку кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Івано-Франківської області за період з 2003 по 2013 роки демонструє діаграма на рисунку 1.

Аналіз діаграми свідчить про те, що починаючи з 2003 р. на Івано-Франківщині поступово збільшувалася кількість туристів. Зокрема, найвищий

показник був зафіксований у 2007 р. і складав більше 1,2 млн. осіб (44 % від загальної кількості обслугованих туристів в Україні). Стабільному зростанню кількості туристів до Івано-Франківської області у період з 2003 по 2007 роки, на нашу думку, сприяли кілька чинників, зокрема, це відкриття на території Яремчанської міської ради гірськолижного курорту «Буковель» та певні успіхи обласної державної адміністрації зі створення позитивного туристичного іміджу регіону. Однак, у 2008 р. у порівнянні з 2007 р. в області відбулось значне скорочення кількості туристів (з 1,2 млн. осіб до 595,3 тис. осіб або майже на 50 %), що можна пояснити економічною кризою. У подальші роки тільки 2009 та 2012 роки характеризувались незначним збільшенням кількості туристів на Івано-Франківщині. Але загальна тенденція за період з 2007 по 2013 роки характеризується значним зменшенням кількості туристів в області.

Рис. 1. Динаміка кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Івано-Франківської області та України за період з 2003 по 2013 рр. (побудовано за даними [1, 2])

Серед туристів, які відвідували Івано-Франківську область, спостерігалась незначна частка іноземних туристів. Динаміку кількості іноземних туристів в загальній структурі туристичного потоку Івано-Франківської області за період з 2003 по 2013 рр. демонструє рисунок 2.

Аналіз даних на рисунку 2 свідчить про те, що найбільша кількість іноземних туристів була зафіксована в Івано-Франківській області в 2005 р. Тоді область відвідали трохи більше 20 тис. іноземних туристів [3]. На нашу думку, такий високий показник іноземних туристів в Івано-Франківській області був пов'язаний з відкриттям нових лижних трас гірськолижного курорту «Буковель», а також зі зростанням інтересу до країни після подій Помаранчевої революції. Однак, вже у наступному 2006 р. кількість іноземців, які відвідали Івано-Франківщину скоротилась майже у 2,4 рази і станом на 2013 рік складала 5,8 тис осіб або 28,9 % від рівня 2005 р. Також, варто зазначити, що більша частина туристів, які відвідують Івано-Франківську область припадає на зимовий сезон.

Рис. 2. Динаміка кількості іноземних туристів в загальній структурі туристичного потоку Івано-Франківської області за період з 2003 по 2013 рр. (побудовано автором за даними [1])

Серед основних регіонів, з яких приїжджали іноземні туристи в Івано-Франківську область були країни СНД і окремі країни ЄС [1], їхні частки в структурі туристичного потоку дорівнювали близько 60 % і 30 % відповідно. Серед країн, які відвідали Прикарпаття, найбільша кількість туристів припадала на Російську Федерацію (33 % від усіх прибулих іноземних туристів), на другому місці були туристи з Польщі (19 %), третє місце було за туристами з Молдови (17 %), а на туристів з Білорусі припадало 12 % від усіх прибулих іноземних туристів до регіону. Однак, у зв'язку з погіршенням відносин між Україною й Російської Федерацією та запровадженням нашою країною в односторонньому порядку для громадян Росії закордонних паспортів, за останній рік відбулось суттєве зменшення туристів з цієї країни до Івано-Франківщини. Так, за статистичними даними 2014 р. за кількісними показниками туристів з Росії обігнали відвідувачі з Білорусі, Молдови та Польщі [3]. Крім зазначених вище країн, також, Івано-Франківську область відвідували туристи з Німеччини, Італії, Литви, Латвії та інших країн, однак, їх частка не перевищувала 1 %.

Певні сподівання на збільшення іноземних туристів у поточному 2016 році влада Івано-Франківщини пов'язує з відкриттям нових прямих авіарейсів з Австрії, Туреччини та Німеччини до Івано-Франківська.

Отже, проведене дослідження туристичних потоків Івано-Франківської області засвідчило той факт, що за останні роки в регіоні відбулось суттєве скорочення, як внутрішніх, так й іноземних туристів, що можна пояснити рядом об'єктивних та суб'єктивних чинників. Зокрема, складна економічна ситуація в країні, яка суттєво вплинула на купівельну спроможність наших внутрішніх туристів, а саме вони складають найвищу частку серед відвідувачів Прикарпаття, значною мірою стримує збільшення туристичних потоків до регіону. Крім того, невисока якість туристичних послуг, особливо у порівнянні з сусідніми країнами, які також спеціалізуються на гірськолижному туризмі, недостатньо розвинена транспортна інфраструктура та низька якість автодоріг,

недостатньо переконлива рекламна компанія туристичної привабливості регіону та нових туристичних маршрутів області також суттєво стримують нарощування туристичних потоків до Івано-Франківщини.

Список використаних джерел: 1. Головне управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifstat.gov.ua>. 2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 3. Офіційний сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua>.

УДК 528.94:796.5

Ю.О. Омелашко

*Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Ю.І.Прасул
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, м. Харків, Україна*

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ СТАРОВИННИХ САДИБ В ТУРИСТИЧНУ ГАЛУЗЬ

За кордоном значну увагу приділяють збереженню історико-культурної спадщини. Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS), Панєвропейська федерація культурної спадщини (Europa Nostra) досліджують проблеми використання пам'яток історії і культури в туризмі в Європі та світі в цілому, що сприяє соціокультурному та економічному розвитку країн та регіонів.

Для політики Європейського Союзу щодо туризму характерним є визнання [1]:

туризму як чиннику стимулювання місцевих ремесел, створення нових робочих місць, залучення молоді та безробітних на ринок праці;

туризму як чиннику актуалізації культурної та архітектурної спадщини і джерела фінансових надходжень на охорону і реставрацію;

туризму як фактору міжетнічної толерантності, способу осягнення іншої культури.

Досвід Великобританії, США та Канади показує, що ефективно залучення пам'яток до сфери туризму можливе лише за наявності добре розвинутої туристичної індустрії, яка враховувала б взаємовпливи процесів поживлення туристичного бізнесу та стану збереження пам'яток. Саме з цією метою у країнах активно проводиться не лише дослідження історії об'єктів історико-культурної спадщини, а й сучасний стан їх консервації для забезпечення збереження та використання в інфраструктурі туристичного сервісу [3].

Вирішення питання збереження культурної спадщини залежить передусім від розвинутого законодавства, яке забезпечує управління в даній сфері. Для України доцільною є увага до провідних країн світу в цій сфері. Основою законодавств європейських країн є загальнонаціональні закони, до яких час від часу вносять поправки та доповнення відповідно до того чи іншого розвитку держави. В Україні законодавча база на відміну від європейських країн

спрямована на збереження та охорону об'єктів історико-культурної спадщини, що має заборонний і обмежувальний характер. Але на даний час важливо спрямовувати зусилля державної влади не лише на збереження й охорону, а на використання і відродження історико-культурної спадщини.

Наша країна і зокрема Харківська область, має значний потенціал для розвитку в'їзного і внутрішнього туризму, екскурсійною основою якого є старовинні садиби. Розглянемо варіанти туристичних пропозицій такого плану в Харківській області.

Значна кількість туристичних організацій пропонують тури вихідного дня, до яких входять старовинні садиби Харківщини. Майже всі туристичні організації пропонують такі об'єкти для відвідування як Шарівка, Натальївка, Старий Мерчик та Пархомівка. Але Харківська область є багатою на старовинні садиби різного типу і різного стану збереженості. Я бачимо, не всі садиби включені в екскурсійну галузь. Крім того, нажаль, тури даної тематичної спрямованості не є популярними в нашій області. Причиною цього є вузька програма туру (екскурсія дорогою та безпосереднє відвідування садиби).

Всі садиби мають подібні проблеми при їх популяризації, це: слабка інформаційна база, нерозвинена інфраструктура та відсутність інвестицій, а відповідно і низький престижно-іміджевий рівень, слабка транспортна доступність та середній економічний розвиток території в цілому. В Україні не ведуться системні дослідження можливостей залучення старовинних садиб у туристичну галузь, що може внести вклад у розвиток малих міст і сільських населених пунктів.

Використання в туризмі старовинних садиб як пам'яток історії ускладнюється через незначну інформативність. Інформація є надто стислою, недостатньою для повного розкриття, бо сама пам'ятка туристом сприймається як певна абстракція, а візуальне ж підкріплення усної розповіді екскурсовода незначне. До цього додається і низький рівень історичної свідомості суспільства, яке не виявляє глибокого зацікавлення своєю історією. Усе це разом призводить до того, що пам'ятки історії лишаються маловідомими.

Один з найефективніших способів залучення пам'яток історії до використання у сфері туризму на основі закордонного досвіду є створення музеїв. Якщо це меморіальний будинок-музей, пов'язаний із життям та діяльністю людини, то музеєфікація його як пам'ятки історії означатиме відтворення історичної обстановки, що оточувала цю людину, допомагає зрозуміти творчий і життєвий шлях особистості.

Європейські країни розглядають історико-культурну спадщину і культурний туризм як джерело розвитку. Залучення окремих об'єктів в туристичну сітку стимулює затвердження окремих програм реставрації, готельно-ресторанних комплексів, обладнанню місцевими жителями гостьових кімнат для туристів. Ряд наукових інститутів України (Укрпроектреставрація, Укрзахідпроектреставрація, НДІТІАМ) вже багато років веде науково-дослідні та проектні розробки реставрації і подальшого пристосування замкових комплексів України [4].

Діапазон їх нового використання досить широкий і різноманітний. Це розміщення культурно – просвітніх установ, готелів, санаторіїв, баз відпочинку та туризму, наукових та навчальних закладів. Специфікою української реставраційної справи є те, що найбільш успішно відбуваються проекти з реставрації та пристосування замків під музеї. Прикладом можуть слугувати Олеський, Золочевський (на Львівщині), Луцький, Острозький (Волинь), Збараський, Хотинський та Кам'янець-Подільський замки-музеї [2].

На сучасному етапі з'являється багато комерційних пропозицій пристосування пам'яток архітектури до сучасних потреб. Головною відмінною таких пропозицій є розрахунок на те, що пристосування перш за все повинно приносити економічний прибуток, ніж сприяти збереженню пам'ятки, запобігаючи її фізичному знищенню. Це розміщення розважальних закладів (ресторанів, казино, дискотек), використання під складські приміщення, виробництво. Але з точки зору охорони історико-культурної спадщини таке пристосування не лише закриває доступ бажаним оглянути пам'ятку, а й згубно позначається на її стані.

Таким чином, ми бачимо, що історичні будівлі мають досить широкі функції суспільно-культурного характеру, але це ще не означає, що вони можуть повністю задовольнити соціально-економічні потреби міст.

Тому наразі необхідно застосовувати досвід підтримки історико-культурного туризму в європейських країнах, розвитку міжнародного співробітництва в пам'яткоохоронній справі для розвитку даного напрямку в Україні і Харківській області зокрема.

Список використаних джерел: 1. *Study of the Economy of Culture* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [in Europe //http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info/studies/studies_en.html](http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info/studies/studies_en.html) 2. Вечерський В.В. Реставрація пам'яток архітектури / В.В. Вечерський // Пам'ятки України. – 1997. – № 1. – С. 10 – 15. 3. Лесик А.В. Охрана и рациональное использование памятников архитектуры / А.В. Лесик.- Львов: Літоніс , 1987. – С. 8. 4. Татаргіна Т.І. Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність): монографія / Т.І. Татаргіна. – К.: НАН України ; Ін-т історії України, 2003. – С. 22.

РОЗРОБКА БАЛЬНОЇ ШКАЛИ ОЦІНКИ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Найбільш популярними методиками оцінки туристичних ресурсів на даний час є економічна і бальна. Для оцінки об'єктів релігійного туризму доцільно використовувати бальну систему оцінювання. Сутність бального підходу полягає в оцінці об'єкту критеріальними балами, які попередньо встановлюються.

Щодо критеріїв оцінки духовних об'єктів, то однозначно визначених критеріїв на даний час немає. Божук Т. І. розробила методику оцінки сакральнотуристичних об'єктів, яка включає 23 критерії, кожен з яких оцінюється у три бали. Під час визначення вагомості і значущості сакрального об'єкта враховується сучасний стан, історико-культурна, рекреаційно-пізнавальна та духовна цінність самого об'єкта, рівень сприйняття його туристом тощо. Подібні критерії для бальної оцінки релігійних об'єктів були запропоновані І. Костащуком. За виділеними критеріями дослідник провів оцінку релігійних споруд Чернівецької області.

На основі аналізу позитивних та негативних рис зазначених методик, аналізу можливостей розвитку релігійного туризму та залучення до його мережі різноманітних об'єктів, запропоновано бальну шкалу оцінювання об'єктів з точки зору їх сприятливості для розвитку релігійного туризму (табл. 1).

Враховуючи, що найбільш масовий видом релігійного туризму є екскурсійний, то запропонована бальна шкала визначає значущість об'єктів саме виходячи з духовної та історико-культурної цінності об'єкту.

За результатами проведеної оцінки можна розрахувати індекс релігійно-туристичної привабливості мережі релігійних об'єктів певної території за формулою $I \text{ пр.} = \frac{\sum \text{ОРО}}{\text{max } 0} \times 100\%$, де $\sum \text{ОРО}$ – сума балів, отриманих всіма об'єктами релігійного туризму, $\text{max } 0$ – максимальна можлива кількість набраних балів. Беручи до уваги таку шкалу: менше 25% – непривабливі, 25-44% – малопривабливі, 45-64% – середньопривабливі, 65-84% – привабливі, 85-100% – високопривабливі, визначається привабливість мережі об'єктів релігійного туризму.

За запропонованою методикою було оцінено релігійні об'єкти Харківської області, які на даний час залучені до туристичних маршрутів та які можуть бути, на нашу думку, включені до цієї мережі. Після оцінки було визначено індекс релігійно-туристичної привабливості мережі об'єктів релігійного туризму в Харківській області: $I \text{ пр.} = \frac{580}{805} \times 100\% = 72\%$.

**Критерії оцінювання привабливості культових споруд
для розвитку релігійного туризму**

Критерій	1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
Географічне положення та транспортна доступність	Сільська місцевість, відсутність прямого трансп. сполучення і значна віддаленість від центру формування екскурсійних потоків	Віддаленість від центру формування екскурсійних потоків не більше 50 км, але пряме транспортне сполучення відсутнє	Незважаючи на значну віддаленість від центру формування екскурсійних потоків, наявність прямого транспортного сполучення	Розташування об'єктів у населених пунктах з відомими туристичними об'єктами, транспортне сполучення з центром формування екскурсійних потоків	Місто районного чи обласного значення, в якому формуються туристичні потоки
Наявність інфраструктури релігійного об'єкту	Інфраструктура відсутня, продаж свічок в приміщені храму	Відсутність місця для нічлігу, наявність церковних лавок	Можливість організації ночівлі, наявність церковних лавок	Наявність невеликого готелю, невелика їдальня, церковні лавки	Наявність готелю, закладів харчування, церковних лавок, екскурсій
Наявність святинь	Ікони приходського значення	Частини мощів святих	Чудотворні ікони місцевого значення, джерела	Мощі святих та чудотворні ікони місцевого значення	Ікони та мощі загально-церковного значення
Історико-культурне значення	Не має цінності	Нема історичної цінності, є естетична	Пам'ятка місцевого значення	Пам'ятка національного значення	Унікальна пам'ятка
Рівень значення	Місцеве значення	Обласне значення	Регіональне значення	Загальнодержавне значення	Державне та міжцерковне значення
Стан збереженості об'єкту	Споруда недобудована або потребує реставраційних робіт	Наявність однієї завершеної храмової споруди	Наявність храму, церковних споруд	Має один храм, церковні споруди, дзвіницю	Має кілька храмів, дзвіницю, церковні споруди
Атрактивність території	Відсутність власної території серед міських забудов	Наявність невеликої власної території серед міських забудов	Відсутність власної території, але об'єкт знаходиться в зеленій зоні	Власна територія з відсутніми урбаністичними краєвидами	Об'єкт храмового комплексу з власною зеленою зоною

Коефіцієнт привабливості показує, що ресурсна база для розвитку цього виду туризму в регіоні на даний час достатньо потужна. Для підвищення привабливості об'єктів, перш за все, необхідно розвивати інфраструктуру та транспортну доступність. Особливо це необхідно для храмів, які розміщені у сільських населених пунктах.

УДК 911.3

І.В. Пархоменко

parkhomenko1993@mail.ua

*Науковий керівник – к. геогр. н., доц. Н.В. Добровольська
Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного
торговельно-економічного університету, м. Харків, Україна*

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРКАСЬКОМУ РЕГІОНІ

Погіршення економічної стабільності в країні, пов'язане з економічною та політичною кризою, призвело до погіршення стану усіх галузей виробничої та невиробничої сфери, в тому числі і туризму. Але, як це не парадоксально, саме зараз відкриваються додаткові можливості завоювати прихильність вітчизняного туриста. Через відсутність коштів для закордонних подорожей все більше людей шукають відпочинок на території нашої держави, що дає шанс задовольнити попит населення у рекреації вітчизняними туристичними пропозиціями.

Одним з перспективних та доступних видів рекреації може стати етнотуризм – різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання, а також місця, які мають важливе історико-культурне значення для нації. Окрім цього, під час етнотурів відпочиваючі з інших країн також мають можливість ознайомлюватися з традиціями та культурою різних етносів. Один з найбільш перспективних регіонів для розвитку цього напрямку туризму є Черкащина – регіон, в якому зародилося козацтво та народився великий український поет та письменник, громадський та політичний діяч Тарас Григорович Шевченко.

Такі важливі етнографічні центри як Національний заповідник «Батьківщина Т.Г. Шевченка» на Звенигородщині, Канів, Сміла, Корсунь-Шевченківський, Суботів, Чигирин приховують в собі дивовижну історію українського народу, його звичаї та культуру та приваблюють тисячі туристів зі всього світу. Спостерігається важлива тенденція до зростання загальної кількості відвідувачів Національного заповідника «Батьківщина Т.Г. Шевченка», що підтверджує привабливість шевченківських місць для туристів.

Етнотуризм можна вважати потужною силою для поштовху розвитку соціально-економічного становища та туристичної сфери не лише регіону, але й держави у цілому. Шляхом популяризації українських народних звичаїв і

традицій формується пізнавальний інтерес до історико-культурної спадщини, етнографічних та етнічних традицій виховання. Все це сприяє розвитку туристичної інфраструктури, створює необхідні умови для розширення зайнятості населення у сфері обслуговування тощо.

Нажаль більшість етнічних заходів не лише на Черкащині, але й на всій Україні проходить за рахунок коштів приватних осіб, підтримки з боку держави практично немає. Тому виникає необхідність на законодавчому рівні виокремити етнічний туризм як інноваційний вид туристичної практики в Україні, що має своє особливе «туристичне обличчя» на туристичній карті світу. Обов'язково необхідно розробити та запровадити соціальні проекти популяризації етнотуризму, поклавши в основу місцеву етноспецифіку.

Крім того, варто формувати та поглиблювати в нашій державі суспільний інтерес до відпочинку на Україні, в тому числі й на Черкащині, на засадах виховання патріотизму та гармонійного розвитку особистості. Саме завдяки активній участі у проведенні етнофестивалів відбувається процес ототожнення індивіда зі своєю етнічною спільнотою, усвідомлення відчуття колективної приналежності до конкретної історичної спільноти, її культури, традицій, звичаїв тощо [1].

Список використаних джерел: 1. Етнотуризм як захисний код нації [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/etnoturizm-yak-zahisniy-kod-naciyi>.

УДК 911.2 : 556.55 (477.82)

М.П. Пасічник, Н.В. Пасічник
beekeeper.misha@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н., професор Л.В. Ільїн

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЗЕРЯНСЬКОЇ ОЗЕРНОЇ ГРУПИ

В умовах Українського Полісся озера і їх узбережжя є ключовими об'єктами рекреаційної діяльності. Найпривабливішими є великі, глибокі озера, з широкою мілководною смугою, розміщені групами, що формують так звані озерні рекреаційні райони [2]. У Волинській області найвідомішими є Шацька та Озерянська група озер. Водойми Шацької групи є достатньо вивченими та активно використовуються у рекреаційній діяльності, тоді як Озерянська група озер є маловивченою з позиції рекреаційного озерознавства.

Складність оцінки рекреаційного потенціалу водойм Озерянської групи обумовлена багатьма чинниками, серед яких – відсутність чітко розроблених методик оцінки озерних комплексів, які враховували б природні особливості водойм регіону. При проведенні оцінки рекреаційного потенціалу, як правило, враховуються не всі важливі структурні елементи, що призводить до неповної та неточної кількісної оцінки, а якісна оцінка, взагалі залишається не

врахованою [1]. У багатьох випадках використовується лише формальне визначення рекреаційного потенціалу території, без глибокого аналізу сутності й специфіки взаємозв'язків, що виникають між різнорідними елементами, які входять до складу рекреаційного потенціалу.

Виходячи з того, що існуючі методики оцінки рекреаційного потенціалу не відображають цілісну картину і ступінь сприятливості тих чи інших природних параметрів характерних для водойм Полісся, ми розробили критерії оцінки рекреаційного потенціалу озер, які ґрунтуються на диференціації цільових показників для організації відпочинку загалом, а не для кожного виду рекреації окремо. Зокрема, враховуються показник площі, характеру узбережжя, відкритості берегів, тип донних відкладів у мілководній зоні, залісненість та заболоченість прилеглої території, близькість до населених пунктів, транспортну доступність та санітарно-гігієнічний стан території. Рекреаційний потенціал озер оцінюється на основі чотирьохрівневої шкали, яка визначає різні рівні комфортності та безпеки відпочинку населення на водоймах. Кожному ступеню шкали відповідають кількісні значення і якісні характеристики цільових показників: 0 – рекреаційний потенціал відсутній, 1 – низький, 2 – середній, 3 – високий (табл. 1).

На підставі критеріїв, наведених у таблиці, розраховується ступінь рекреаційного потенціалу. Водойми з низьким рекреаційним потенціалом мають показник нижчий 13 балів, з середнім – від 14 до 26, водойми з найкращими умовами для рекреації – 27 і більше балів.

Оцінка рекреаційного потенціалу озер Озерянської групи дозволила створити загальну рекреаційну характеристику району. На основі критеріїв, наведених у таблиці, ми виділили водойми з найбільшим та найменшим рекреаційним потенціалом (рис. 1).

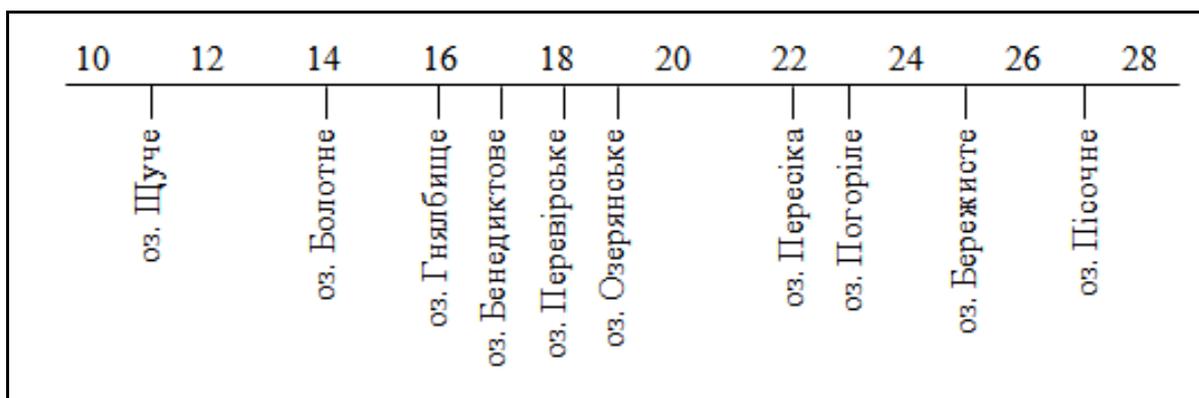

Рис. 1. Шкала рекреаційного потенціалу водойм Озерянської озерної групи

Проаналізувавши рекреаційний потенціал водойм Озерянської групи, ми дійшли висновку, що місцеві акваторії мають низькі показники рекреаційного потенціалу для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Очевидно, не всі озера Озерянської групи використовуються та можуть бути використані в рекреації. Частина з них непридатна з точки зору малої площі, ступеня відкритості берегів, заболоченості прибережної території та транспортної

доступності. Водойми мають вузький профіль спеціалізації рекреаційної діяльності. Так, скажімо, непридатні для контактних та спортивних видів відпочинку озера можуть бути використані для промислових – рибальства, мисливства (значну частину водозборів становлять території мисливських угідь).

Таблиця 1

Критерії оцінки рекреаційного потенціалу озерних систем Полісся

Показник, одиниця виміру	Рекреаційний потенціал водних систем			
	Високий	Середній	Низький	Відсутній
	3 бали	2 бали	1 бал	0 балів
1	2	3	4	5
Площа водойми, км ²	>5 км ²	1–5 км ²	0,05–1 км ²	<0,04 км ²
Узбережжя	сухе терасоване	сухе (місцями заболочені)	заболочене (місцями сухе), один з берегів забудований	повністю заболочене, розоране або забудоване
Підходи до води	повністю відкриті	утруднені, потребують невеликого розчищення від водної рослинності	дерев'яна кладка або пірс	закриті
Показник відкритості берегів	>15 %	5–15 %	1–5 %	<1 %
1	2	3	4	5
Тип донних відкладів у прибережній зоні	пісок	замулений пісок	мули глинисті	торф, сапропель
Тип пляжу	піщаний	піщано-трав'яний	трав'янистий	багнистий
Характер мілководдя (до 1,5 м)	30-50 м	10-30 м	<10 м; >50 м	мілководдя замулене або відсутнє
Залісненість узбережжя, %	50–70 %	30–50 %	>70 %; <30 %	ліси відсутні
Транспортна доступність	зручний під'їзд	відносно зручний під'їзд	під'їзд утруднений	дороги відсутні
Туристична інфраструктура	добре розвинена	розвинена	слабо розвинена	відсутня
Санітарно-гігієнічні умови території	чисто, джерела забруднення відсутні, наявні санітарні зони	чисто, легко усунути забруднення, наявні санітарні зони	локальне забруднення	сильно забруднена територія

Найвищий рекреаційний потенціал за комплексом критеріїв та показників має – оз. Пісочне. Середній потенціал мають озера Болотне, Гнялбище, Бенедиктове, Перевірське, Озерянське, Пересіка, Погоріле, Бережисте, низький – оз. Щуче.

Список використаних джерел: 1. Давиденко І.В. Основні компоненти туристично-рекреаційного потенціалу / І.В. Давиденко // Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2014. – Ч. 2. – С. 49–52. 2. Ільїн Л. В. Лімнокомплекси Українського Полісся. У 2-х т. Т. 1: Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності / Л. В. Ільїн. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 316 с.

УДК 911.3

К.В. Півко

pivko_1994@mail.ru

*Науковий керівник – к. пед. н., доц. В.В. Безуглий
Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара,
м. Дніпропетровськ, Україна*

САНАТОРНО-КУРОРТНЕ ЛІКУВАННЯ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОНЕНТ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Останнім часом у світі спостерігається зростання інтересу до лікувально-оздоровчого туризму. Швидкий темп життя, безліч стресових ситуацій, зростання потоку інформації, несприятлива екологічна обстановка в більшості країн світу змушує людей звертатися до цього виду туризму. Подорожі з лікувальними цілями були відомі ще в Давній Греції і Давньому Римі, громадяни яких використовували цілющі джерела та місця зі сприятливим кліматом для того, щоб зміцнити своє здоров'я.

На сьогоднішній день лікувально-оздоровчий туризм не тільки не втратив своєї актуальності, а й навпаки, набуває динамічного розвитку. Він став одним із найперспективніших видів туризму, який розвивається на базі наступних природних ресурсів: клімату, морського узбережжя, мінеральних джерел, лікувальних грязей та лісів.

Україна має значний потенціал для розвитку такого виду туризму. Найбільш сприятливими регіонами для лікувально-оздоровчого туризму є чорноморське узбережжя АР Крим, а саме його південна частина (ПБК) та Карпатський регіон.

Одними з провідних лікувально-оздоровчих закладів (ЛОЗ) в Україні є санаторії, що являють собою лікувально-профілактичні заклади для лікування переважно природними (клімат, мінеральні води, грязі) і фізіотерапевтичними засобами, дієтою та режимом.

Всі області України мають сприятливі умови для функціонування даного виду ЛОЗ (рис. 1).

Хоч за даним показником Дніпропетровська область не посідає лідируючих позицій, проте ж має значний потенціал: сприятливий м'який клімат, наявні мінерально-лікувальні води, грязі (пелоїди). На сьогоднішній день на базі цих

ресурсів в області функціонують п'ять санаторіїв (табл. 1).

Перлиною Придніпров'я називають курорт «Солоний лиман». Це місце для відпочинку, лікування опорно-рухової системи людини. У ньому знаходиться родовище рідкісних мінеральних вод і лікувальних грязей, які залягають на дні озера. Для того, щоб витягнуті грязі не втрачали своїх цілющих властивостей, на березі було побудовано спеціальне грязесховище.

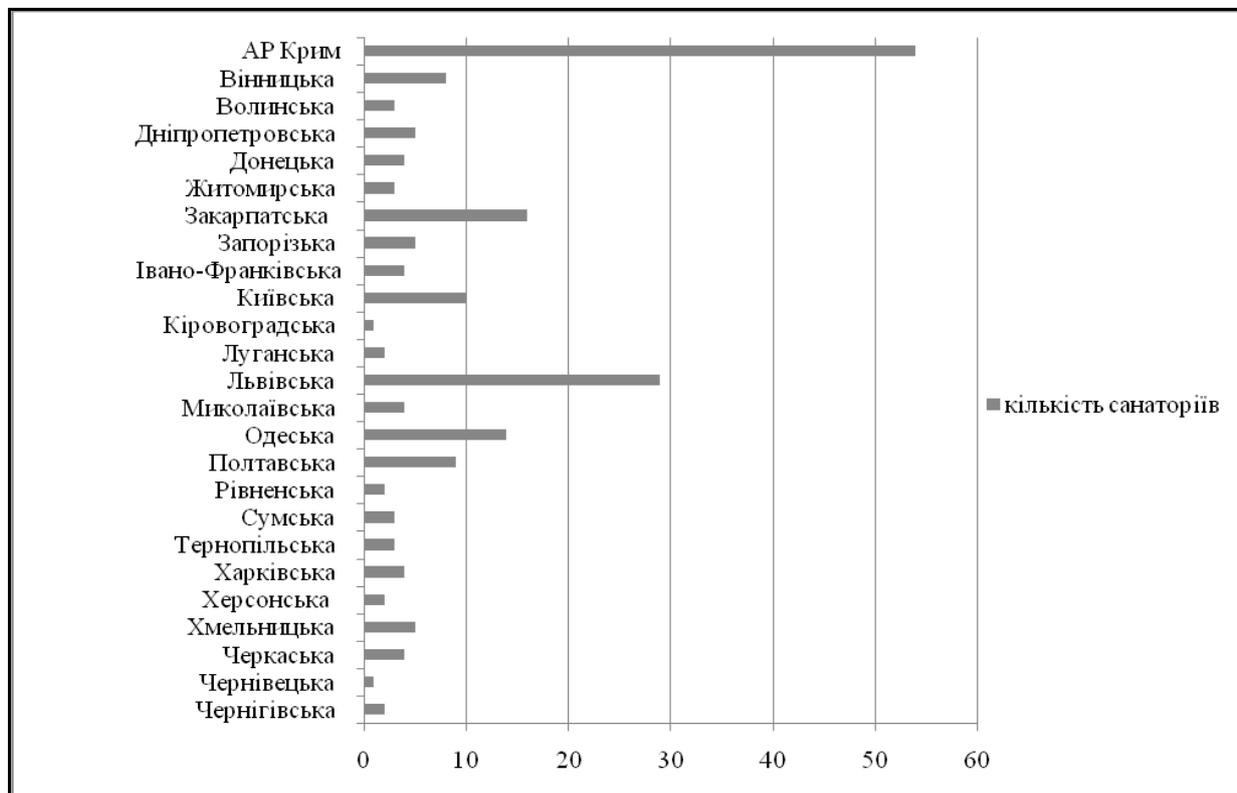

Рис. 1 Кількісний розподіл санаторіїв в областях України, на 2013 р. (побудовано за даними [3])

Поблизу Солоного Лиману розташовані джерела мінеральних вод, що використовуються для водолікування. Так, Новотроїцьке джерело є одним із небагатьох у світі родовищ екологічно чистої природної води. У воді містяться корисні речовини (кальцій, магній, хлориди і сульфати) саме в тих кількостях, яких потребує організм. Корисною складовою води «Джерела Придніпров'я» є кремній [3]. Не менш відомим є курорт Орлівщина, який розташований на території однієї з найкращих рекреаційних зон країни. Природа щедро обдарувала це місце: клімат тут м'який, помірний, густий аромат соснового лісу, який має лікувальні властивості, джерела природних мінеральних лікувальних вод, річка Самара, на березі якої розташована лікувально-оздоровча здравниця «Санаторій «Новомосковський» ЗАТ «Укрпрофздравниця». Не дарма її називають перлиною Присамар'я — справжній райський куточок природи [2].

На території цього курорту розташоване родовище мінеральної води «Новомосковське». Вода середньо-мінералізована хлоридно-натрієва, йодобромна, мінеральні води без специфічних компонентів та властивостей. Специфічний склад мінеральних вод формується за рахунок гідрохімічної

зональності підземних вод та їх перетоку з нижче та вище розташованих горизонтів.

Таблиця 1

**Курортно-санаторні заклади Дніпропетровської області
(складено автором на основі [3])**

№	Назва	Розміщення	Профіль санаторію
1	Солоний лиман	Новомосковський район, між селами Знаменівка і Новотроїцьке	Лікування захворювань кістково-м'язової системи, різноманітні захворювання хребта, реабілітації та лікування травм
2	Новомосковський	Селище Орлівщина Новомосковського району	Лікування захворювань серцево-судинної системи, системи органів травлення, нервової системи, органів опори та руху, ендокринної системи
3	Дніпровський	Місто Дніпродзержинськ	Лікування захворювань на хвороби серцево-судинної системи, нервової системи, наслідки гострих цереброваскулярних порушень, захворювання органів дихання та ЛОР органів, хвороби сечостатевої системи, урологічні захворювання, захворювання шкіри та наслідки опікової хвороби, хвороби опорно-рухової системи
4	Славутич ім. Б.В. Пашковського	Місто Верхньодніпровськ Верхньодніпровського району	Лікування серцево-судинної системи, хвороби органів травлення, лікування нервової системи, хвороби органів сечостатевої системи, органів дихання, органів опори та руху
5	Сонячний	Селище Вербки Павлоградського району	Лікування серцево-судинної системи, наслідки цереброваскулярних порушень, захворювання нервової системи, органів опори та руху, хвороби сечостатевої системи, органів дихання тощо

Санаторії «Дніпровський», «Славутич», «Сонячний» знаходиться в екологічно чистих куточках області. На території «Дніпровського» санаторію функціонують відділення реабілітації з онкологічними захворюваннями. Санаторій «Славутич» має широку спеціалізацію лікування серцево-судинної системи. В санаторії «Сонячний» широко використовується пелоїдотерапія пелоїдами озера Солоний лиман для зовнішнього застосування, впроваджуються всі види бальнеотерапії, нові методи апаратної фізіотерапії. Заклад має одну з найпотужніших медичних баз серед санаторіїв України [3].

Станом на 2010 рік в Дніпропетровській області загальна кількість оздоровлених становила 139,5 тис. осіб (4,2%), а на 2014 рік 199,9 тис. осіб (6,1%). За чотири роки кількість оздоровлюючих зросла на 1,9 % [1]. Це пов'язано з використанням новітніх медичних досягнень.

Отже, можна зазначити, що область володіє цінними на загальнодержавному рівні мінерально-лікувальними ресурсами. Має достатні

можливості для перспективного розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Для покращення потрібно вдосконалювати сферу обслуговування, впроваджувати нові методи та методики лікування. Все це, звичайно, позитивно позначиться на туристичній індустрії, збільшиться кількість рекреантів та зростатиме показник прибутків.

Список використаних джерел: 1. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2014 р. – Дніпропетровськ: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2014. – 532 с. 2. Джерела Придніпров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу (1.11.2015):<http://dzherelaprydniprovia.ua/ua/index.php/naturewoter>. 3. Санаторії та курорти України за регіонами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sanikur.com/uk/sanatorium/71/>.

УДК 796.5:271(477.81)

А.Ю. Сергійчук

andriysergiychuk@gmail.com

Науковий керівник – д. геогр. н, проф. Н.Н. Коцан

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

СВЯТО-ГЕОРГІЇВСЬКИЙ ЧОЛОВІЧИЙ МОНАСТІР РІВНЕНЩИНИ ЯК ЦЕНТР РЕЛІГІЙНО-ПАЛОМНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

У наш час через зростання патріотизму в Україні увагу паломників та туристів на Рівненщині привертає Свято-Георгіївський чоловічий монастир на Козацьких Могилах. На нашу думку він є центром релігійно-паломницького туризму, який вдало поєднується з історико-культурним туризмом. Туристи, відвідуючи могили козаків у с. Плящева із історико-культурною метою, також відвідують і цей монастир. У зв'язку з проведенням реформи децентралізації актуальним на Рівненщині стає врахування даного монастиря в процесі розробки майбутніх програм регіонального розвитку.

Мета даної статті – вивчити історичні особливості виникнення Свято-Георгіївського чоловічого монастиря на теренах сучасної Рівненщини, з'ясувати його роль як центру релігійно-паломницького та історико-культурного туризму. Для цього автором були поставлені наступні завдання: 1) дослідити процес становлення та розвитку монастиря; 2) проаналізувати наявність релігійних споруд монастиря та його святинь; 3) з'ясувати роль монастиря як релігійно-паломницького та історико-культурного центру.

Свято-Георгіївський чоловічий монастир на Козацьких Могилах УПЦ КП функціонує у с. Плящева Радивилівського району. Розміщення в цьому місці монастиря зумовлено місцем героїчної загибелі наших предків-козаків. Обитель почала свою діяльність 1914 р. Монастир є частиною Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви», який покликаний вшанувати пам'ять загиблих козаків у битві під Берестечком у 1651 р. Влада Російської імперії вперше вшанувала пам'ять козаків влітку 1908 р. Архімандрит Віталій із Свято-Успенської Почаївської Лаври був

ініціатором створення монастиря на Козацьких Могилах. Кошти на будівництво обителі люди збирали по всій імперії. Навіть високоповажні аристократи, включно, з царем Миколою II зробили пожертви на спорудження монастиря.

Починаючи з 1909 р. кожної дев'ятої П'ятниці після Великодня проходили хресні ходи, у яких брали участь тисячі прочан. Перші монахи на о. Журавлиха, де мала діяти обитель, з'явилися в 1909 р. У 1910 р. було закладено наріжний камінь під будівництво Георгіївського собору. Станом на кінець травня 1914 р. на о. Журавлиха було споруджено собор Георгія Побідоносця, дитячий притулок, готель для паломників та гостей монастиря, двоповерхову будівлю для братії та мур у західній частині острова. Урочисте освячення монастиря-скита на Козацьких Могилах відбулося 2 червня 1914 р. У 1921 р. в стінах обителі декілька місяців розташувався православний жіночий Миколаївський монастир, а ченці з обителі були відселені до Почаєва. У 1954 р. радянська влада закрила монастир-скит. Проте на території монастиря залишилася діяти православна релігійна громада разом із монахами. У часи СРСР в стінах обителі розміщувався колгосп, ферма, елеватор. Згодом тут була лікарня. Починаючи з 1967 р. – музей.

Відродження монастиря почалося у 1989 р., коли відновились хресні процесії для вшанування полеглих козаків. З 1990 р. у соборі Георгія Побідоносця розпочали молитися парафіяни с. Плящева. У червні 1991 р., вшановуючи 340-ву річницю битви під Берестечком, з офіційним візитом на о. Журавлиха приїхав Святійший Патріарх Київський Мстислав (Скрипник). У цей час вклонитися козакам прибуло понад 500 тис. паломників. Свято-Георгіївський чоловічий монастир відновив свою діяльність у 2002 р. Останніми роками обитель приймає величезні потоки паломників-туристів [3]. З 12 по 14 червня 2015 р. у Свято-Георгіївському чоловічому монастирі відбулися урочисті заходи з нагоди 364-тої річниці битви під Берестечком. Тисячі українців із всієї України, зокрема, з Волині, численні політики, військові, чиновники, діячі культури та духовництво відвідало монастир. У неділю 14 червня 5 тис. прочан зібралося на святкове богослужіння в Георгіївському соборі. Літургію очолив Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет. Також на службі були присутні єпископи та священники з Рівненської, Львівської, Волинської та інших областей України. Згодом відбулася панахида за загиблими козаками і солдатами, які віддали своє життя за соборність України на Донбасі [1]. За народною традицією окремі групи паломників пішки долають сотні кілометрів до монастиря [4].

Головним храмом монастиря є трьохярусний Георгіївський собор 1910 - 1914 рр. На першому поверсі розміщується Параскевський храм 1910 - 1911 рр., що служить усипальницею для загиблих воїнів Берестецької битви. На середньому ярусі розташований храм Георгія Побідоносця, який був запланований як великий вівтар. Під час вшанування пам'яті козаків площа перед собором ставала великим храмом, що міг вмістити десятки тисяч вірян. Головною святинею собору є писана на дереві ікона великомученика Георгія у повний зріст. Також у цій релігійній споруді знаходиться список з чудотворної

ікони «Ісус Христос Боремельський», список з чудотворної ікони Діви Марії «Скоропошлушниця», котра написана на Афоні у 1893 р. Віктор Ющенко у 2003 р. подарував храму ікону «Чудо великомученика Георгія Побідоносця о змії» кін. XIX ст., яка розміщується у вівтарі. Ікона великомучениці Варвари знаходиться в храмі з 2006 р.

Храм святих Бориса і Гліба розташований на хорах собору Георгія Побідоносця, який освячений також 1914 р. У Борисоглібському храмі зберігається ікона «Христос Виноград» кін. XVIII ст., список з чудотворної ікони Діви Марії «Всіх Скорбящих Радость» (1930 р.), ікона Богородиці Самарська, ікона Божої Матері «Прикликання загиблих», ікона пророка Іллі (XIX ст.), ікона праведного Серафима Саровського (поч. XX ст.) та ікона святого Гермогена з частинкою його мантиї, яка подарована монастирю у 1914 р. [3].

На території монастиря знаходиться дерев'яна Михайлівська церква 1650 р., котра перенесена з с. Острів у 1912 р. Саме в ній, за переказами, молився перед битвою під Берестечком Богдан Хмельницький [2]. Увагу паломників привертає іконостас XVII – XVIII ст., ікона святої великомучениці Варвари із сандалією святої великомучениці (поч. XX ст.) та ікона «Господь Саваоф» (XX ст.). Намісником обителі є ігумен Софроній (Бордюк). Настоятелем є архієпископ Рівненський і Острозький Іларіон [3].

Таким чином, Свято-Георгіївський чоловічий монастир на Козацьких Могилах пройшов складний процес становлення та розвитку. Своїм виникненням він завдячує тим, що саме у цій місцевості в 1651 р. проходила Берестецька битва, у якій загинуло багато українських воїнів. Кожного року багатьох паломників та туристів привертає це героїчне місце, котре сприяє патріотичному вихованню. На території монастиря є такі релігійні споруди: Георгіївський собор, Параскевський храм, храм святих Бориса і Гліба та Михайлівська церква. Увагу паломників-туристів привертають численні ікони. У майбутньому Свято-Георгіївський чоловічий монастир на Козацьких Могилах може перетворитися не лише у релігійно-паломницький центр Рівненської області, але й всієї України.

Список використаних джерел: 1. 364-та річниця битви під Берестечком [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Y6KQu8f00j0> 2. Кулініч Н. Монастир на Козацьких Могилах [Електронний ресурс] / Н. Кулініч. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/51052/ 3. Офіційний сайт Свято-Георгіївського чоловічого монастиря на Козацьких Могилах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://monastyr.in.ua> 4. Патріарх Філарет очолить паломництво до Георгієвського монастиря під Берестечком [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/news/patriarh_filaret_ocholyt_palomnytstvo_do_georgiievskogo_monastyrya_pid_berestechkom_196523.html

СУЧАСНІ НЕЗВИЧАЙНІ ВИДИ ТУРИЗМУ ЯК НОВИЙ ПРІОРИТЕТНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ НАПРЯМОК АВСТРАЛІЇ

В наш час туризм є одним з найпопулярніших способів подорожування та формою різних видів активного відпочинку. Кожного року десятки мільйонів людей з різних країн світу подорожують, щоб побачити і дізнатись щось нове або просто відпочити від повсякденного життя. І також для багатьох країн це додаткове джерело значних прибутків. Туризм має важливе економічне значення, але все ж більш головним є етно-культурний вплив на туристів. І для людей, особливо молоді, характерне прагнення до поєднання активного відпочинку з пізнанням навколишнього світу, тому зараз з'являється все більше незвичайних та іноді небезпечних видів туризму. Туристична сфера постійно змінюється та підлаштовується під різні світові тенденції, керуючись людською уявою, цікавістю до відкриття і пізнання чогось нового. Тому існує багато нових видів туризму: атомний, темний, військовий, наркотуризм, гетто-туризм, релігійний, туризм з акулами та ін. І ці нові напрямки є досить цікавими; іноді екстремальними та вимагають певного аналізу і дослідження, адже іноді вони не зовсім відповідають цілям суто пізнавального туризму. Для прикладу можна розглянути дане питання на прикладі атомного і воєнного туризму Австралії, адже це є прикладом нового досить цікавого напрямку, але ж в той же час ці види часто можуть бути небезпечними для життя і здоров'я людини.

Взагалі атомний і воєнний види туризму виникли порівняно недавно. І туристи, які цікавляться Атомною ерою можуть відвідати місця, які є або були важливими для історії Атомного століття. До них належать місця, де сталися значні, часом небезпечні події, що пов'язані з атомною енергією. Це можуть бути музеї, які спеціалізуються на атомній зброї, але найбільш відвідуваними є саме ті місця, де були скинуті або підірвані атомні бомби [2].

Що стосується військового туризму, то його головною ідеєю є поїздки до місць бойових дій, де відбуваються справжні бойові дії. Тому іноді цей вид туризму ще називають «самогубний туризм», адже було багато випадків коли туристи гинули. А ще прихильники військового туризму часто є любителями екстремальних видів спорту та своєрідними адреналіновими наркоманами. Також для більш поміркованих «військових» туристів є групи, які спеціалізуються на відвідуванні бездіяльних районів бойових дій, де набагато спокійніша ситуація [3].

Як приклад даних видів туризму розглянемо старий ядерний полігон «Бумеранг» в Австралії, який став незвичним туристичним об'єктом з 2015 року (рис.1).

Рис. 1. Ядерний полігон в Австралії, 2012 р., частина забороненої зони «Вумера» в штаті Південна Австралія [5]

Довкола полігону пустельний пісок засіяний маленькими скляними кульками, які складаються з піску, що 60 років тому розплавився внаслідок вибуху бомби вагою 10 кілотонн. І не дивлячись на багаторазові спроби очистити дану зону від радіації, в деяких місцях випромінювання все ще таке сильне, що не можна там безпечно знаходитись. Випробування ядерної зброї, які були тут в 1950-60х роках мало пагубні наслідки для регіону. Багато корінних жителів, а також тисячі воєнних використовувались як «піддослідні кролики». В період з 1952 до 1957 року британці підірвали тут 12 атомних бомб, а до 1963 року провели сотні випробувань високо радіаційних речовин. Тому зону відчуження за площею можна порівняти з Нідерландами, Німеччиною, Бельгією та Францією разом взятих [4].

В 2009 році дані землі, належні до системи оборони Австралії, які використовувались збройними силами Великої Британії як полігон з випробувань атомних бомб, були повернені своїм первісним господарям – австралійським аборигенам з ціллю створення тут туристичних об'єктів. Але доступ до цих територій залишився обмеженим. Також через радіаційне забруднення жити тут неможливо. І без шкоди для здоров'я залишатись на полігоні можна лише декілька годин. Великим шаром землі тут вкриті не лише заражена радіацією територія, але й обладнання для випробувань: злітна смуга, будівлі, літаки, танки і джипи. Раніше австралійський уряд витратив біля 100 млн. дол. для реабілітації цих радіаційно-активних забруднених територій з 1993 по 2001 рік, після рекомендації Королівської комісії британських ядерних випробувань в Австралії [1].

З початку квітня 2015 року аборигенна община запрошує туристів відвідати колишній полігон, який знаходиться в північно-західній частині штату Південна Австралія, щоб показати, що тут колись відбувалось, привернути увагу до трагічних подій на цих територіях.

Щоб відвідати атомний полігон туристи повинні отримати для цього спеціальний дозвіл, а потім вже можуть переміщуватись по території лише в супроводженні спеціальних гідів. Бажання здійснити не зовсім безпечну

екскурсію вже виявили більше 250 людей. А переночувати можна в хижині або в жилу фургоні у старому селищі аборигенів, що колись використовувалися воєнними і дослідниками. Це знаходиться на відстані 37 км від зони випробувань і не заражена радіацією [4]. Тож розглянувши особливості колишнього атомного полігону в Австралії, можна сказати, що він є яскравим прикладом нових видів туризму. Адже тут випробовувалась атомна зброя і він був важливим воєнним стратегічним об'єктом. Тому екскурсія до нього досить незвична і цікава, але і дещо небезпечна для тих, хто цікавиться подорожами такого типу.

Підводячи підсумок, зазначимо, що сучасну людину вже важко чимось здивувати, адже ми багато подорожуємо або за допомогою Інтернету можемо дізнатись і побачити багато нового і цікавого про будь-який об'єкт нашої планети. Тому люди все частіше потребують чогось нового і незвичайного. І все це, як вже говорилося, стало поштовхом до виникнення нових видів туризму, серед яких набуває популярності екстремальні, зокрема воєнний та атомний туризм. Таким чином, розглянутий як приклад, військовий об'єкт – ядерний полігон в Австралії є досить цікавим і перспективним новим напрямом туризму. Хоча Австралія має багато різних видів туризму, вона володіє значним потенціалом, щоб розвивати нові цікаві туристичні напрямки. Тому вивчення даного питання на сьогоднішній день залишається важливим і актуальним.

Список використаних джерел: 1. Довідник з Австралії » [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://australia-tour.info/turizm-v-avtralii/south-australia/avstralijskij-yadernyj-poligon-stanet-centrom-dlya-turizma.html> 2. Інформаційний центр «Lviv Tourist» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lviv-tourist.info/novyi-tukyzm/> 3. Корисні поради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korysniporady.com.ua/nezvichajni-vidi-turizmu/> 4. Міста світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goroda-mira.com/news-all-world/turisty-mogut-posetit-yadernyy-poligon-v-avstralii.html> 5. Онлайн глянець «Флаг в руки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://flagvruki.com/pictures/kreativnye-pic/kak-vyglyadit-postapokalipticheskoe-budushchee/#>

УДК 911.3

Є.Ю. Телебенева, В.С. Огієнко

telebenevae@mail.ru, vika_ogienko@mail.ru

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ ІСЛАНДІЇ

Визначення туризму, прийняте ООН, полягає в тому, що туризм – це активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний з пересуванням за межі постійного місця проживання. У деяких країнах туризм став вагомим статтею доходів держави і належить до найперспективніших галузей національної економіки. Внутрішній туризм

охоплює подорожі у межах кордонів країни або територію будь-якого внутрішнього регіону. Обсяги внутрішнього туризму в різних країнах неоднакові. На їх показники впливають розміри країни, наявність на її території унікальних туристичних ресурсів, що приваблюють туристів.

Ісландія належить до Північноєвропейського туристичного регіону, який включає в себе країни, які окрім географічної близькості і розташування на півночі Європи мають і ряд інших загальних рис: культурно-історичну спільність, високий рівень економічного розвитку і добробуту, порівняно невелику чисельність населення та інші [2].

Острівна Ісландія розташована в північній частині Атлантичного океану. Типовими ландшафтами Ісландії є льодовики і вулкани. Найбільшу зацікавленість у туристів викликають вулкан Снайфедльсйокудль, висота якого становить майже 1,5 км., національний парк Йокульса-арглюфур, льодовик Ватнайо-Кудла, водоспади Скогафосс і Селья-ландфосс.

Серед туристичних об'єктів столиці країни, міста Рейк'явіка виділяється Музей природи, Національний музей, Національна галерея, церква Халгріма і пам'ятник Лейфу Ерікссону.

На сьогоднішній день туризм в Ісландії стає все більш актуальним. Ісландія перебуває на 16 місці в рейтингу туристичної привабливості та конкурентоспроможності Міжнародного економічного форуму. Туризм складає близько 6 % ВВП Ісландії і щорічно країну відвідує понад півмільйона туристів. Основний потік туристів в Ісландію йде з таких країн як США, Німеччина, Великобританія і Японія [1].

Збільшення в'їзного туризму в Ісландію за період 2011-2015 років підтверджується тим, що за рахунок збільшення туристських витрат, які виростили в номінальному вираженні від 92,3 млрд ісландських крон у 2011 році до 165,1 млрд ісландських крон в 2015 році. Також можна відзначити зростання в номінальному вираженні внутрішніх туристичних витрат і категорій, що говорить про використання літніх орендованих будинків і витрати ісландського роботодавця для бізнес-поїздок своїх співробітників (для внутрішніх ділових поїздок) [3].

Таблиця 1

***Внутрішнєспоживання туризму в Ісландії, 2011-2015 рр.
(млрд. ісландських крон) [3]***

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
Внутрішнє споживання туризму	167,7	174,0	208,4	245,0	275,9
Витрати на в'їзний туризм	92,3	90,1	115,1	136,8	165,1
Внутрішні витрати на туризм	59,6	66,7	73,6	86,5	87,8
Інші компоненти туристського споживання	15,8	17,2	19,7	21,7	23,0

Проаналізувавши дані таблиці 1 можна прийти до висновку, що витрати на в'їзний туризм постійно збільшували свою частку в загальному обсязі внутрішнього споживання туризму (з 52% у 2011 році до 60% в 2015 році), внутрішній туризм як і раніше є важливим елементом ісландської економіки. Внутрішні витрати туризму включають в себе витрати ісландських жителів на подорожі в межах своєї країни, а також переліт за кордон ісландців та іноземців за авіарейсом ісландської компанії [4].

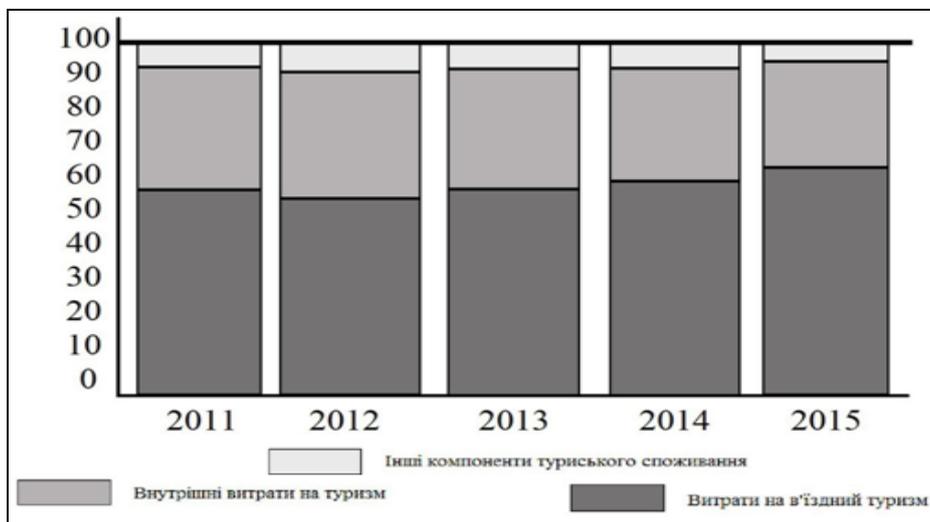

Рис. 1 Структура внутрішнього туризму Ісландії, за період 2011-2015 років (побудовано авторами за даними [4])

З графіка ми можемо зробити висновок, що основним структурним елементом внутрішнього туризму Ісландії є витрати на в'їзний туризм, за останні 5 років він збільшився майже на 8%, значно зменшуючи внутрішні витрати на ринку туристичних послуг. За досліджуваний період частка витрат на інші компоненти туристського споживання залишається майже незмінною, через те, що люди все менше використовують готелі, користуючись популярним у Ісландії – кемпінгом.

Список використаних джерел: 1. Бордун О.Ю. Туристичне краєзнавство. Європа/ О.Ю. Бордун, М.З. Гамкало, М.П. Мальська// Центр учбової літератури, 2009. – 224 с. 2. Кулешова Г.О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». – Харків, 2012. – 60 с. 3. Офіційний сайт Служби статистики Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> 4. Офіційний сайт Державної служби статистики Ісландії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.statice.is>.

ПОТЕНЦІЙНИЙ ВПЛИВ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ НА ТУРИСТИЧНИЙ РИНОК ТУРЕЧЧИНИ В 2016 РОЦІ

Розвиток туристичної сфери потребує виключно стабільної військово-політичної ситуації, адже безпечність перебування в країні є одним з найвагоміших критеріїв при виборі потенційним клієнтом регіону відпочинку. Дана теза є надзвичайно актуальна для ситуації в Турецькій Республіці, яка приймає активну участь у військовому конфлікті з Ісламською Державою за межами країни та піддається регулярним терористичним актам безпосередньо на своїй території. Актуальним для Туреччини є економіко-політичний конфлікт з Російською Федерацією (РФ) як наслідок інциденту з російським військовим літаком. Тож прогнозування змін вподобань потенційних туристів є надзвичайно важливим елементом для побудови нової маркетингової стратегії країни по відношенню до стосунків з державними органами інших країн та комерційними туроператорами.

Одним з пунктів санкцій РФ по відношенню до Туреччини була заборона діяльності російських туроператорів на території Туреччини. Виходячи з того що більше ніж 90% російського турпотіку до Туреччини є масовим, тобто організованим туроператорами можна припустити те, що Туреччина не дорахується близько 3,5 млн. туристів з РФ, а це близько 10% загального турпотіку та 10-13% валютних доходів від туризму [1].

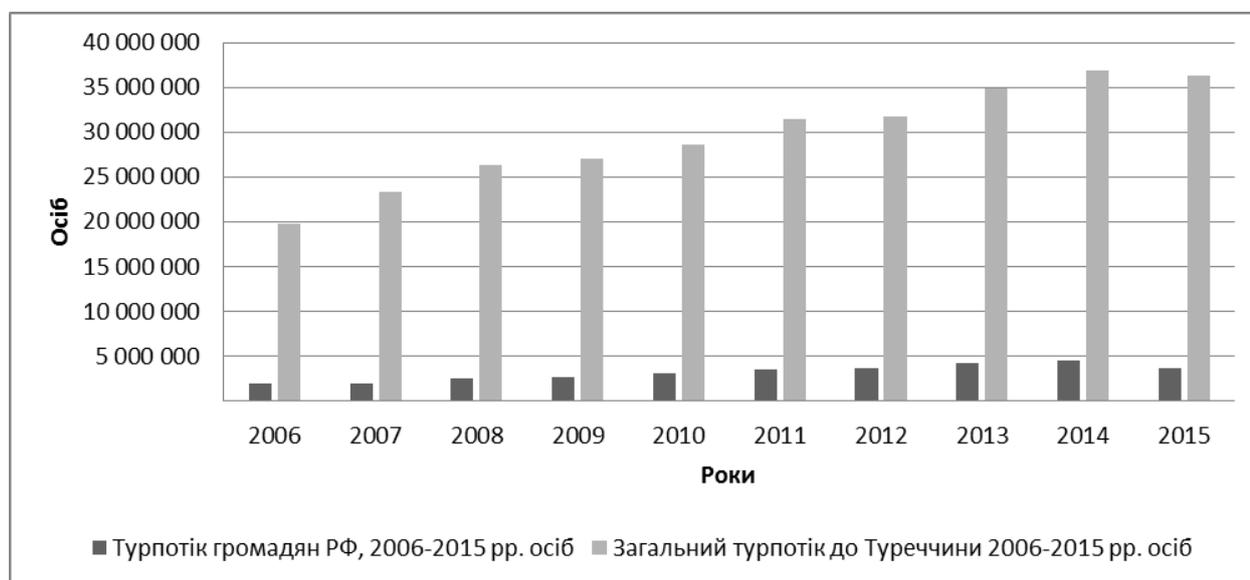

Рис. 1. Динаміка кількості туристів до Туреччини за 2006-2015 рр.
(побудовано за даними [1])

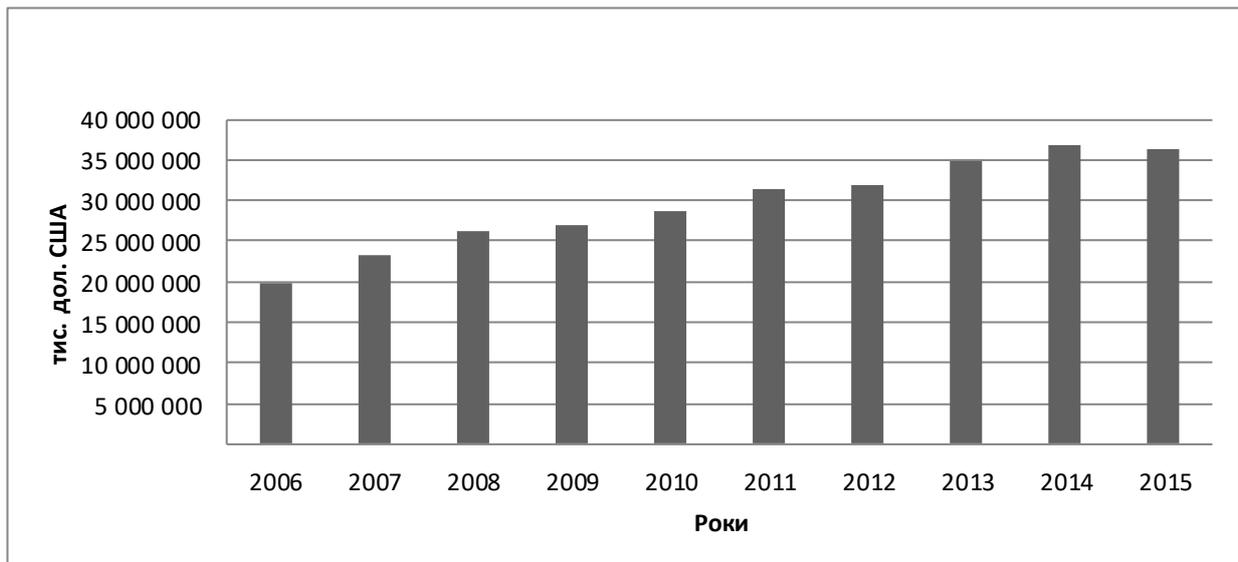

Рис. 2 Динаміка доходу від туризму в Туреччині за 2006-2015 рр. [4]

Зменшення турпотоку до Туреччини було обумовлено вже наслідками обвалу національної валюти РФ (в порівнянні з 2014 р. майже на 1 млн. осіб), проте принципового значення даний фактор вже не має, так як на державному рівні заборонено авіасполучення між РФ і Туреччиною, а туроператорам «рекомендовано» не працювати на турецькому туристичному ринку.

Частина туристів може скористатися аеропортами сусідніх держав (Білорусь, Казахстан, країни Прибалтики тощо) та самостійно організувати свою подорож, або скористатися таким чином «напівлегальними» послугами турагенств, проте даний фактор суттєвого впливу не матиме (5-7% від турпотоку минулого року).

Адекватною відповіддю на таку ситуацію зі сторони Туреччини були б такі заходи:

- здешевлення турпродукту за рахунок зменшення комерційної націнки за послуги турагенств, туроператорів та готелів;
- залучення нових та збільшення потоку з вже усталеного ринку ЄС;
- проведення інформаційних програми про відсутність прецедентів терористичних актів на курортах Анталійського та Егейського регіонів;
- зменшення податкового тиску на туристичну та суміжні сфери;
- державні дотації (часткова компенсація транспортних, візових затрат потенційних туристів);
- виведення з ринку «негнучких» гравців туристичного ринку, що надають невідповідні міжнародним стандартам послуги, та нездатні пристосуватися до нових умов;
- підвищення заходів безпеки в середині країни;
- покращення дипломатичних та економічних відносин з РФ;
- розвиток внутрішнього туризму тощо [2].

Частково дані пункти вже виконуються, адже уряд Туреччини погодився частково (до 20%) компенсувати вартість чартерних рейсів, заходи безпеки

поширені як в туристичних регіонах, так і на східному кордоні. Туроператори та готельна сфера також зменшили комерційну націнку на свої послуги, проте, в певних випадках це може мати негативні наслідки у вигляді значного погіршення сервісу, що може зробити серйозну антирекламу для Туреччини на користь близького, грецького туристичного ринку, а також Болгарії, Хорватії та деяких північно-африканських курортів. Така тенденція, наразі, спостерігається в Єгипті [3].

Тож, якщо вартість турпродукту буде зменшена за рахунок комерційної вигоди та транспортних затрат, а не за рахунок якості відпочинку рекреантів, Турецька Республіка матиме, принаймні, шанс втримати статус бюджетного та якісного курорту на майбутні роки. Для цього вже робляться певні кроки адже майже 1300 готелів в Туреччині вже виставлені на продаж, що свідчить про їх не здатність пристосуватись до кризової ситуації, і на ринку залишаться ті заклади розміщення, які будуть надавати якісні послуги при мінімальному бюджеті. Закриття та продаж такої частки закладів розміщення призведе до вивільнення великої кількості кваліфікованої робочої сили, що в конкурентних умовах буде змушена працювати на вищому рівні за меншої винагороди, що також послужить фактором зменшення вартості турпродукту.

Рятівним колом для Туреччини може стати Іран та інші країни цього регіону, адже прибуття туристів з цієї країни зростає щороку, ситуація с напруженою військово-політичною ситуацією не є критичною для громадян цієї країни, адже тривалий час вони перебувають в подібній обстановці. Економіка Ірану показує стабільне щорічне зростання на фоні зняття з нього санкцій ЄС даний показник буде ще вищим. Населення Ірану близько 78 млн. осіб, тож уряду Туреччини необхідно вжити додаткових заходів для налагодження контактів з іранськими туроператорами, адже даний ринок є надзвичайно недооціненим.

Вагомим фактором 2016 року має стати внутрішній туристичний ринок країни. Адже враховуючи валютний стрибок російського рубля, платоспроможність громадян Туреччини та РФ починає вирівнюватися і туроператори все більше цікавляться внутрішніми туристами, адже транспортні затрати в Туреччині непомірно менші, порівнюючи з міжнародними авіа перельотами (при попередньому бронюванні білету на літак його вартість може бути близька до автобусного переїзду), а потреба у рекреації зростає з року в рік разом з доходами населення.

За прогнозами різних організацій турпотік з ЄС є найвагомим для Туреччини, також зменшиться на 10-20% через загрозу терористичних атак. В даному випадку завадити туристичному відтоку можна лише завдяки активній інформаційній компанії на європейських туристичних ринках та активній публічній протидії терористичній загрозі [3].

Отже, підводячи підсумки зауважимо, що для туристичної і суміжних сфер Турецької Республіки 2016 рік буде надзвичайно напруженим, навіть реалізувавши всі необхідні заходи для покращення іміджу держави, падіння турпоточку є неминучим, за прогнозами різних організацій 20-30%. Проте цей

рік стане справжнім індикатором для подальшого розвитку туризму та рекреації Туреччини. Якщо гравці ринку зможуть пожертвувати значною частиною прибутку в сторону покращення умов для туристів, то вони закладуть основу до переорієнтації туристичного бізнесу на інші напрямки, та зміцнять позиції на вже існуючих. Таким чином буде закладено тенденцію до подальшого зростання, а вразі не реалізації рекомендацій спаду туристичних прибуттів. Кризові умови є надзвичайно корисними для оновлення туристичної бази країни та перегляду маркетингової та фінансової стратегії, як державних органів, що регулюють туристичну діяльність, так і приватних організацій.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Інституту статистики Туреччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.turkstat.gov.tr. 2. Отчет компании Strategy Partners Group «Стимулирование развития – новые возможности» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://strategy.ru>. 3. Офіційний сайт Deutsche Welle [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dw.com/ru. 4. Офіційний сайт World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unwto.org

УДК [911.2.379.83].630*28(477.7)

А.Д. Яценко

anastasiya.yacenko.88@mail.ru

Науковий керівник – д. геогр. н, проф. О.Ю. Дмитрук

Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка, м. Київ, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ЗОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ЛІСОКУЛЬТУРНИХ НАСАДЖЕНЬ СТАРО-БЕРДЯНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА

В останні десятиріччя проблема використання лісових насаджень з рекреаційною метою набула виключної актуальності. За останні роки надзвичайно зросло значення лісу як ресурсу сфери відпочинку. Проблема використання лісових ресурсів у степовому Північно-Західному Приазов'ї з метою рекреації є дуже актуальним для цього регіону, оскільки лісові насадження мають всі необхідні умови для здійснення в них рекреації, але єдиної програми, яка б оптимізувала, регулювала відпочинок, немає. Проведення рекреаційної діяльності у лісокультурних насадженнях степової зони має свої особливості, які потрібно враховувати для збереження природної та екологічної складової лісів, бо відновлення насаджень відбувається дуже повільно.

Інтенсифікація рекреаційного лісокористування вимагає своєчасного проведення комплексу лісівничо-господарських та організаційно-технічних заходів, спрямованих на охорону, раціональне використання лісових насаджень і створення сприятливих умов для проведення процесу рекреації та туризму. Одним із найважливіших та найактуальніших заходів є функціонально-рекреаційне зонування територій, тобто розподіл території лісових насаджень на різні за призначенням зони.

Зонування лісових біоценозів дозволяє обрати оптимальний напрям господарської діяльності для ділянок, які характеризуються різним рекреаційним потенціалом, обґрунтовано планувати місця розташування рекреаційних об'єктів, прогнозувати зміни компонентів лісових біогеоценозів, які виникають під час їх рекреаційного використання, та передбачати деградацію лісових насаджень. На важливості функціонально-рекреаційного зонування наголошувалося в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед яких М.Г. Баштовий, С.О. Григор'єва та інші [1, 2, 5].

Робота щодо поділу територій районних територіальних рекреаційних лісокультурних підсистем на функціональні зони поділялась на декілька етапів:

1. Підготовчий, у результаті якого проаналізовано картографічний матеріал як інструмент розробки схеми, вивчено літературні джерела та звіти щодо робіт, проведених на цій території в попередні роки.

2. Польовий, під час якого попередньо оцінено природно-ресурсний потенціал територій. За його результатами було здійснено функціонально-рекреаційне зонування.

3. Камеральний, під час якого здійснено визначення площ зон та інше.

За результатами виконаної роботи на території Старо-Бердянського лісництва відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [3] та Лісового Кодексу України [4] було виділено наступні функціонально-рекреаційні зони: зона природного резервату; зона прогулянкового відпочинку; зона тривалого відпочинку; зона активного короткочасного відпочинку; зона зеленого туризму; зона господарського забезпечення рекреаційних потреб.

Площа лісокультурних насаджень Старо-Бердянського лісництва складає 1132 га. Визначальним для функціонально-рекреаційного зонування Старо-Бердянського лісництва є виділення зони природного резервату. При її виділенні особливу увагу звернено на збереження найбільш охоронюваних природних комплексів. Вони представляють різні види ландшафтів, особливо зі старовіковими лісами, локальними осередками видів рослин та тварин, які внесені до Червоної книги України, а також з рідкісними угрупованнями рослинного світу, внесених до Зеленої книги України.

До зони прогулянкового відпочинку увійшли природні та близькі до природних території, які мають найвищі оцінки визначення придатності для тихого прогулянкового відпочинку, відповідно до запропонованої методики та проведених розрахунків. Також до цієї зони увійшли території, що мають рекреаційне, еколого-освітнє, культурно-виховне та науково-пізнавальне значення. Масових скупчень відпочивальників у зоні не передбачається.

Зона тривалого відпочинку межує із зоною прогулянкового відпочинку. Тут знаходяться території під забудову для об'єктів рекреаційної інфраструктури.

Зона активного короткочасного відпочинку потребує особливого лісогосподарського догляду з відновлення трав'яного покриву та реконструкції малоцінних насаджень. Лісові масиви цієї зони повинні періодично

виключатися з рекреаційного користування для наступного їх відновлення, що здійснюється шляхом встановлення огорожень і регулювання напрямків потоків відпочивальників у більш упоряджені зони.

Створено зону господарського забезпечення для потреб у будівництві, ремонті рекреаційних споруд та обладнанні (альтанки, лавочки, навіси, загорожі, мости, інформаційні стенди та аншлаги). До неї відійшли відокремлені ділянки населених пунктів у межах лісових масивів, пасовища та сінокоси, лісові дороги, стежки, просіки, системи водопостачання та протипожежні споруди. Також до цієї зони належать адміністративні будівлі лісництв, якщо вони не мають історичної цінності.

До зони зеленого туризму входять дві зелені садиби «Сосновий янтар». Вони створені з метою залучення рекреантів та відпочивальників до лісництва та впровадження нового виду відпочинку.

Залежно від ступеня рекреаційних навантажень, характеристик рекреаційного потенціалу лісових територій площі зон у Старо-Бердянському лісництві мають наступні відсоткові відношення:

- 1) зона природного резервату – 6 % (67,92 га);
- 2) зона прогулянкового відпочинку – 21 % (237,72 га);
- 3) зона тривалого відпочинку – 2 % (22,64 га);
- 4) зона активного короткочасного відпочинку – 39 % (441,48 га);
- 5) зона зеленого туризму – 5 % (56,6 га);
- 6) зона господарського забезпечення рекреаційних потреб – 27 % (305,64 га).

Перспективним шляхом для розширення території лісокультурних ландшафтів Старо-Бердянського лісництва є створення на територіях, непридатних для сільськогосподарського використання, лісових масивів, які повинні складатися з естетично цінних і стійких видів деревостану і трав'яного покриву. Використання таких земель дозволить зняти некеровані рекреаційні навантаження на значну частину природних лісових угруповань, задовольняти потреби населення і бути економічно вигідними.

Список використаних джерел: 1. Баитовий М.Г. Функціональне зонування лісових рекреаційних систем як об'єктів зеленого туризму / М.Г. Баитовий // Вісник СНАУ. – 2011. – Вип. 4. – С.3-5. 2. Григорьева С.О. Основные направления развития рекреационного лесопользования // Лесн. хоз-во. - 1990. - №5. – С.22-25. 3. Закон України “ Про природно-заповідний фонд України ” № 2465-12 [Відомості Верховної ради України (ВВР), 1992, № 34 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.uazakon.com> - законодавчі й нормативні акти України. 4. Лісовий кодекс України: станом на 8 лютого 2006 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 443 с. 5. Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок ” / Постанова Кабінету Міністрів України № 733 від 16 травня 2007 р. – Офіційний вісник України. – № 16, 2007. – 589 с.

СЕКЦІЯ 4

РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

УДК 504.064

В.П. Бажура

vbazhyra@gmail.com

Науковий керівник – к. техн. н., доц. О.В. Рибалова

Національний університет цивільного захисту України, м. Харків, Україна

ОЦІНКА ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сучасний екологічний стан більшості регіонів України є незадовільним і вимагає прийняття ефективних управлінських рішень в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Авторами [1] запропонована методика комплексної оцінки екологічного стану регіонів, яка ґрунтується на офіційних даних моніторингу навколишнього природного середовища України і спрямована на прийняття науково – обґрунтованих рішень щодо першочерговості впровадження природоохоронних заходів, що є надзвичайно актуальним завданням.

Комплексна оцінка екологічного стану регіону складається з інтегральних показників стану поверхневих вод (I_v), атмосферного повітря ($I_{воз}$) та стану ґрунтів і земельних ресурсів (I_z). Комплексний показник екологічного стану регіону E визначається за формулою [1]:

$$E = \sqrt[3]{I_v \times I_{воз} \times I_z} \quad (1)$$

Відповідно до значення комплексного показника екологічного стану регіону привласнюється відповідний клас (табл.1).

Таблиця 1

Класифікація екологічного стану регіону

Клас екологічного стану	1 – добрий	2 – задовільний	3 – посередній	4 – поганий	5 – важкий
Значення комплексного показника екологічного стану регіону (E)	0 – 0,19	0,2 – 0,39	0,4 – 0,59	0,6 – 0,79	0,8 – 1,0

Комплексний показник екологічного стану регіону (E) визначається на основі оцінки екологічного стану поверхневих вод за величиною екологічного індексу (I_e), якісного стану атмосферного повітря за величиною інтегрального

показника ІЗА та величиною інтегрального показника загального стану земельних ресурсів (Iz_{st}).

Київська область знаходиться в північній і частково центральній частині країни, що сприяє веденню господарства. Несприятливим чинником економіко-географічного положення області є знаходження на її території зони екологічного лиха навколо Чорнобильської АЕС. Чорнобильська зона продовжує справляти негативний еколого-економічний вплив на господарський розвиток Київської області.

Київська область розташована на півночі України в басейні середньої течії Дніпра. Київщина має густу річкову мережу – 177 річок, довжина яких більше 10 км. На території області протікають: три великі ріки – Дніпро, Прип'ять та Десна, загальною довжиною в межах області 377 км; 8 середніх річок – Уж, Тетерів, Рось, Ірпінь, Трубіж, Супій, Гірський Тікач, Гнилий Тікач, загальною довжиною – 7535 км [2].

Екологічний індекс (I_e) визначається за «Методикою встановлення й використання екологічних нормативів якості поверхневих вод суши й естуаріїв України» [3]. Відповідно до цієї методики за величиною екологічного індексу (I_e) водним об'єктам привласнюється одна з 7 категорій і один з п'яти класів якості води.

Аналіз екологічного стану поверхневих вод Київської області показав, що вони відносяться до 2 класу «задовільний стан» за екологічною класифікацією. Але в багатьох створах відмічається великий вміст нафтопродуктів, що вимагає впровадження заходів щодо їх зменшення на основі аналізу джерел забруднення поверхневих вод.

Середнє значення екологічного індексу ($I_e=2,18$) відповідає значенню інтегрального показника 0,31 (2 клас, «задовільний стан»).

Основними забруднювачами повітря Київської області є підприємства чорної металургії (33 %), енергетики (30%), хімічної та нафтохімічної (37%). В атмосферному повітрі визначається вміст 39 забруднюючих речовин, включаючи важкі метали [2].

Інтегральний показник стану атмосферного повітря визначається на основі оцінки індексу забруднення атмосфери (ІЗА) [4]. Загальний рівень забруднення повітря в усіх містах оцінювався, як низький. У повітрі міст Київської області середньомісячні концентрації завислих речовин, діоксиду сірки та оксиду вуглецю в даний період не перевищували відповідні ГДК с. д. Підвищений рівень забруднення спостерігався лише з діоксиду азоту, середньомісячні концентрації якого становили у Білій Церкві і Українці – 1,7 ГДК с. д., у Броварах – 1,5 ГДК с. д., в Обухові – 1,3 ГДК с. д. [2].

Таким чином середнє значення індексу забруднення атмосфери (ІЗА) по м. Києву складає 3,6, що відповідає інтегральному показнику якісного стану атмосферного повітря ($I_{воз}$) 0,14 і відповідає 1 класу («добрий стан»).

Оцінка загального стану ґрунтів і земельних ресурсів визначається відповідно до методики [5]. На основі оцінки стану забруднення ґрунтів і раціональності використання земельних ресурсів за кожним індикаторним

показником залежно від отриманих результатів, кожному показнику привласнюється відповідний бал: 1 («благополучний стан»), 2 («задовільний стан»), 3 («посередній стан»), 4 («важкий стан»), 5 («дуже важкий стан») [5].

Показник (Пгв) господарського використання земель Київської області дорівнює 1,05, що відповідає 2 класу («задовільний стан»). Показник (Пр) розораності земель Київської області складає 48,2%, що відповідає також 2 класу («задовільний стан»). Екологічна стійкість земельних ресурсів Київської області складає 0,73 що відповідає 2 класу («задовільний стан»). Показник (Пл) досягнення оптимальної лісистості Київської області складає 93,19%, що відповідає 1 класу («добрий стан»). Показник заповідності (Ппзф) Київської області складає 4, що відповідає 4 класу («посередній стан»). Показник еродованості (Пе) Київської області складає 23,41%, що дорівнює 2 класу («задовільний стан»). Показник деградованих сільськогосподарських земель (Пдсг) Київської області складає 4,89, що відповідає 1 класу («добрий стан»). Показник зсувів (Пзз) і земель Київської області складає 0,14, що відповідає 1 класу («добрий стан»).

Інтегральний показник загального стану земельних ресурсів (Iz_st) Київської області складає 2,96, що відповідає 3 класу («посередній стан»).

Комплексний показник екологічного стану Київської області (Е) складає 0,24, що відповідає 2 класу («задовільному стану»).

Результати комплексної оцінки екологічного стану Київської області показали, що при розробці природоохоронної стратегії регіону необхідно фінансові ресурси спрямувати на впровадження природоохоронних заходів по відновленню ґрунтів і земельних ресурсів і на технологічну модернізацію промислових підприємств з метою зменшення антропогенного навантаження на стан навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел: 1. Рибалова О.В. Комплексна оцінка стану навколишнього природного середовища України / Рибалова О.В., Белан С.В. // *Екологія и промисленность: научн. – произв. журнал – Харьков, 2014. – №2 – с.11–14.* 2. Київська область. Екологічний паспорт регіону за 2014 рік [Текст] / Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Київській області. – Київ: 2015. – 142с. 3. Романенко В.Д., Жукинський В.М., Оксіюк О.П. та ін. Методика встановлення і використання екологічних нормативів якості поверхневих вод суші та естуаріїв України – К., 2001. – 48 с. 4. Збірник законодавчих нормативно-керівних та методичних документів по охороні атмосферного повітря. ВАТ УкрНТЕК. – Донецьк. – 1994. – 132с 5. Рибалова О.В. Екологічний ризик погіршення сучасного стану ґрунтів і земельних ресурсів України / Рибалова О.В., Белан С.В. // *Екологія и промисленность: научн. – произв. журнал – Харьков, 2013. – №3 – с.15–20.*

**ОСОБЛИВО ЦІННІ ЗАПОВІДНІ ПРИРОДНІ ОБ'ЄКТИ
КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ
В БАСЕЙНІ РІЧКИ ПРУТЕЦЬ ЯБЛУНИЦЬКИЙ:
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ**

Річка Прутець Яблуницький – ліва притока р. Прут (басейн р. Дунай) довжиною 16 км із площею водозбору 114 кв.км. Річка – гірська, зі швидкою течією, численними перекатами та кам'янистим дном. Вона бере початок в західній околиці с. Поляниця. У верхів'ї річки розташований гірськолижний курорт «Буковель»; у середній течії – територія Ворохтянського держлісгоспу; у нижній течії – територія Карпатського національного природного парку.

Основні напрямки досліджень особливо цінних заповідних природних об'єктів: 1) вивчення таксаційної будови, продуктивності, росту і розвитку лісів; 2) оцінка динамічних показників; 3) оцінка стійкості лісів.

Особливо цінні заповідні природні об'єкти на правому березі річки Прутець Яблуницький (притоки Яблунька, Ілемський, дрібні потічки) – територія Яблуницького природоохоронного науково–дослідного відділення:

1) кв.9 вид. (4) загальною площею 0,5 га – постійна пробна площа №34 (розташована на річковій терасі; унікальне природне місцезростання рідкісних видів, що занесені до Червоної книги – скополії карніолійської та чемерника червонуватого; тип лісу – волога смереково–букова яличина; вік – 80 років; середня висота дерев смереки – 28,0 м, окремих перестійних дерев ялиці білої – 30,7 м, бука лісового та вільхи сірої – 22,5 м; повнота – 0,7; склад деревостану: 8См2Яц одБк,Яв,Влх; продуктивність смереки – 400,8 м³/га; загальна продуктивність деревостану при повноті 1,0 – 768,8 м³/га; середній приріст – 6,94 м³/га; поточний середньоперіодичний – 9,8 м³/га);

2) кв.9 вид. (21) загальною площею 1,0 га – постійна пробна площа №24 (лісові культури; у складі деревостану присутній ільм гірський (одиночні екземпляри); тип лісу – волога смереково–букова суяличина; вік – 85 років; середня висота дерев смереки – 34,0 м, ялиці білої – 27,2 м, бука лісового – 16,5 м, берези повислої – 22,5 м, явора та ільма гірського – 19,0 м; повнота – 0,7; склад деревостану: 9См1Яц+Бк одБ,Яв,Ілм; продуктивність смереки – 659,8 м³/га; загальна продуктивність деревостану при повноті 1,0 – 974,1 м³/га; середній приріст – 9,97 м³/га; поточний середньоперіодичний – 11,35 м³/га);

3) кв. 15 вид. (14, 25) загальною площею 2,1 га – лісовий масив пристигаючих та стиглих вологих смереково–букових суяличин;

4) кв. 15 вид. (13) загальною площею 2,0 га – постійна пробна площа №44 (деревостан-еталон; тип лісу – волога смереково–букова суяличина; вік – 110 років; середня висота дерев ялиці білої – 32,4–33,0 м, смереки та окремих дерев

ялиці білої (II ярус) – 21,5 м; повнота – 0,6; склад деревостану: I ярус – 8Яц2См одБк,Яв; II ярус – 8Яц2См+Бк; продуктивність ялиці білої – 658,6 м³/га; загальна продуктивність деревостану при повноті 1,0 – 1123,3 м³/га; середній приріст I ярусу – 7,3 м³/га, II ярусу – 5,8 м³/га).

Особливо цінні заповідні природні об'єкти на лівому березі річки Прутеть Яблуніцький (притоки Вередівський, дрібні потічки) – територія Яблуніцького природоохоронного науково-дослідного відділення:

1) кв. 3 вид (34) загальною площею 1,0 га – постійна пробна площа №25 (деревостан природного походження; тип лісу – волога смереково-букова суяличина; вік – 80 років основного ярусу, 110 – окремих перестійних дерев ялиці білої та бука лісового; середня висота (I ярус) дерев ялиці білої – 29,0–31,5 м, смереки – 30,0 м, бука лісового – 29,5 м. середня висота (II ярус) дерев смереки та ялиці білої – 20,3–21,5 м, бука лісового – 16,0–20,5 м; повнота – 0,8; склад деревостану: I ярус – 5См3Бк1Яц1Яв од Кл; II ярус – 7См3Бк одЯц; продуктивність смереки – 365,7 м³/га; загальна продуктивність деревостану при повноті 1,0 – 884,28 м³/га; загальний середній приріст I ярусу – 8,9 м³/га, II ярусу – 4,3 м³/га);

2) кв. 4 вид. (14, 18) загальною площею 9,0 га – лісовий масив старовікової вологої смереково-букової суяличини;

3) кв. 5 вид. (3, 4, 5, 7, 14) загальною площею 36,0 га – лісовий масив старовікової вологої чистої сусмеречини на кам'янистих розсипах;

4) кв. 6 вид. (2, 3, 4, 5, 10, 11) загальною площею 55,5 га – лісовий масив старовікової вологої буково-ялицевої сусмеречини;

5) кв. 6 вид (18) загальною площею 0,5 га – постійна пробна площа №9 (деревостан природного походження; тип лісу – волога буково-ялицева сусмеречина; вік – 85 років; середня висота дерев смереки I ярусу – 28,2 м; недостатньо сформованого II ярусу з дерев бука лісового – 18,0 м; повнота – 0,6; склад деревостану: 9См1Яц+Бк; продуктивність смереки – 340,62 м³/га; загальна продуктивність деревостану при повноті 1,0 – 677,03 м³/га; середній приріст – 8,5 м³/га; поточний середньоперіодичний приріст – 10,76 м³/га).

Особливо цінні заповідні природні об'єкти на лівому березі річки Прутеть Яблуніцький (притоки Богдан, дрібні потічки) – територія Женецького природоохоронного науково-дослідного відділення:

1) кв. 15 вид. (6, 7, 9) загальною площею 12,5 га – лісовий масив стиглого вологого кедрово-смерекового субору;

2) кв. 19 вид. (7, 8) загальною площею 17,9 га – лісовий масив стиглого вологого кедрово-смерекового субору;

3) кв. 19 вид (41) загальною площею 1,0 га – постійна пробна площа №21 (деревостан природного походження; тип лісу – волога буково-ялицева сусмеречина; вік – 60–110 років; середня висота дерев ялиці білої I ярусу – 27,0–31,0 м, смереки – 28,0–29,5 м, бука лісового – 27,0 м; середня висота дерев смереки та ялиці білої II ярусу – 20,3–21,5 м, бука лісового – 16,0–20,5 м; повнота – 0,75; склад деревостану: I ярус – 6См2Бк2Яц; II ярус – 5См3Бк2Яц; продуктивність смереки I ярусу – 391,8 м³/га; загальна продуктивність

деревостану при повноті 1,0 – 891,06 м³/га; середній приріст I ярусу – 8,0 м³/га, II ярусу – 3,1 м³/га);

4) кв. 22 вид. (20) загальною площею 3,8 га – лісовий масив стиглого вологого кедрово-смерекового субору.

Основні принципи збереження та дослідження особливо цінних заповідних природних об'єктів – це цілісність території (сукупність географічних комплексів); пріоритетність об'єктів дослідження (відбір об'єктів з позицій рідкості, унікальності, потреб збереження і відновлення).

Особливо цінні заповідні природні об'єкти в басейні річки Прутець Яблуніцький являють собою лісові масиви та окремі ділянки добре збережених деревостанів. Вони виконують захисні функції, є добре структуровані, характеризуються високими показниками росту і розвитку та мають величезне екологічне значення.

Список використаних джерел: 1. Карпатський національний природний парк: монографія/ Киселюк О.І., Приходько М.М., Яворський А.І. [та ін.]; за ред. Приходька М.М., Киселюка О.І., Яворського А.І. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 671 с. – ISBN 978–966–2988–19–2.

УДК 504.453

І.В. Гопчак¹, Т.О.Басюк², Т.О. Грисюк, Н.О. Прокопчук³

gorchak_igor@ukr.net, tanya_basyuk@ukr.net, vod_eko@ukr.net

¹Інститут водних проблем та меліорації НААН України, м. Київ, Україна

²Міжнародний економіко-гуманітарний університет, м. Рівне, Україна

³Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

ОЦІНКА ЯКІСНОГО СТАНУ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД РІЧКИ ЗАХІДНИЙ БУГ

Проблема екологічного стану поверхневих вод на сьогодні є актуальною для всіх водних басейнів України. Основними причинами їх забруднення є: скид неочищених та не досить очищених комунально-побутових і промислових стічних вод безпосередньо у водні об'єкти та через систему міської каналізації; надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин у процесі поверхневого стоку води з забудованих територій та сільгоспугідь; ерозія ґрунтів на водозабірній площі.

Метою дослідження була оцінка якісного стану поверхневих вод басейну р. Західний Буг (станом на 2015 р.). Екологічну оцінку якості поверхневих вод проведено із застосуванням системи класифікації нормативів оцінки якості поверхневих вод України відповідно до «Методики екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями». Результати екологічної оцінки подано у вигляді об'єднаної оцінки, що ґрунтується на заключних висновках за трьома блоковими індексами якості води [1].

Спостереження за якісним станом поверхневих вод в басейні річки

Західний Буг проводилися на 13-ти затверджених створах, які розташовані на самій річці та її притоках (у межах Львівської та Волинської областей). Вимірювання показників якості води по пунктах державного моніторингу проводилися систематично на протязі року. За вихідні дані для розрахунків було прийнято усереднені результати гідроекологічних спостережень за якістю води на р. Західний Буг, які проводилися лабораторіями Волинського та Львівського облводресурсів за 2015 р. [2].

Західний Буг – річка транскордонна, яка протікає не лише територією України, а й Білорусі та Польщі. Основний вплив на якість поверхневих вод басейну здійснюють комунальні та промислові підприємства Львівської області, в першу чергу, підприємство «Львівводоканал». Неefективна робота очисних споруд цих підприємств спричинила потрапляння у 2015 р. у р. Західний Буг та її притоки 39,15 млн. м³ забруднених недостатньо очищених стічних вод. Тому якість води річки Західний Буг у верхній течії в межах Львівської області по більшості показників не відповідає нормам ГДК.

Вплив підприємств Волинської області на якість води р. Західний Буг незначний, так як об'єм відведених у поверхневі водойми зворотних вод від об'єктів Волинської області становить 5% від загального водовідведення у поверхневі водойми басейну, а забруднених зворотних вод підприємствами-водокористувачами Волинської області у поверхневі водойми скинуто не було.

Аналіз показників скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти показав (рис. 1), що у 2015 р. продовжилось зменшення кількості забруднюючих речовин, які скинуті у поверхневі водойми водокористувачами басейну. Спостерігалось значне зменшення кількості скинутих забруднюючих речовин підприємствами Львівської області. У 2015 р. підприємствами-водокористувачами було скинуто забруднюючих речовин на 9,52 тис. тонн менше, в порівнянні з 2014 р. Основна маса забруднюючих речовин надходить від підприємства «Львівводоканал». Необхідно відзначити, що по Волинській області скидів забруднених зворотних вод у 2015 р. не відбувалось.

Згідно аналізу значень блокового індексу сольового складу (I_1) якість води у р. Західний Буг характеризувалася в основному -2 категоріями, I-II класів («відмінні», «дуже добрі» за станом, «дуже чисті», «чисті» за ступенем чистоти.

Результати екологічної оцінки якості річкових вод за блоком трофо-сапробіологічних показників (I_2) свідчать про те, що поверхневі води басейну відносяться до II - IV класів якості (IV клас – у створі р. Полтва, с. Кам'янопіль, після скиду з очисних споруд).

Якість поверхневих вод Західного Бугу за вмістом специфічних речовин токсичної дії відповідає III класу, й є «задовільними» за станом та «забрудненими» за рівнем їх чистоти.

За величинами інтегральних екологічних індексів (I_E) поверхневі води в басейні річки відносяться до II-III класів якості (III клас – у створах р. Полтва, с. Кам'янопіль, р. Західний Буг, Кам'янка-Бузька, Добротвірське водосховище, с.Старгород, с.Литовеж та с.Амбуків, нижче впадіння р. Хучва) (рис 2).

Рис. 1. Динаміка кількості забруднюючих речовин, які потрапили з стічними водами у поверхневі водойми басейну р. Західний Буг

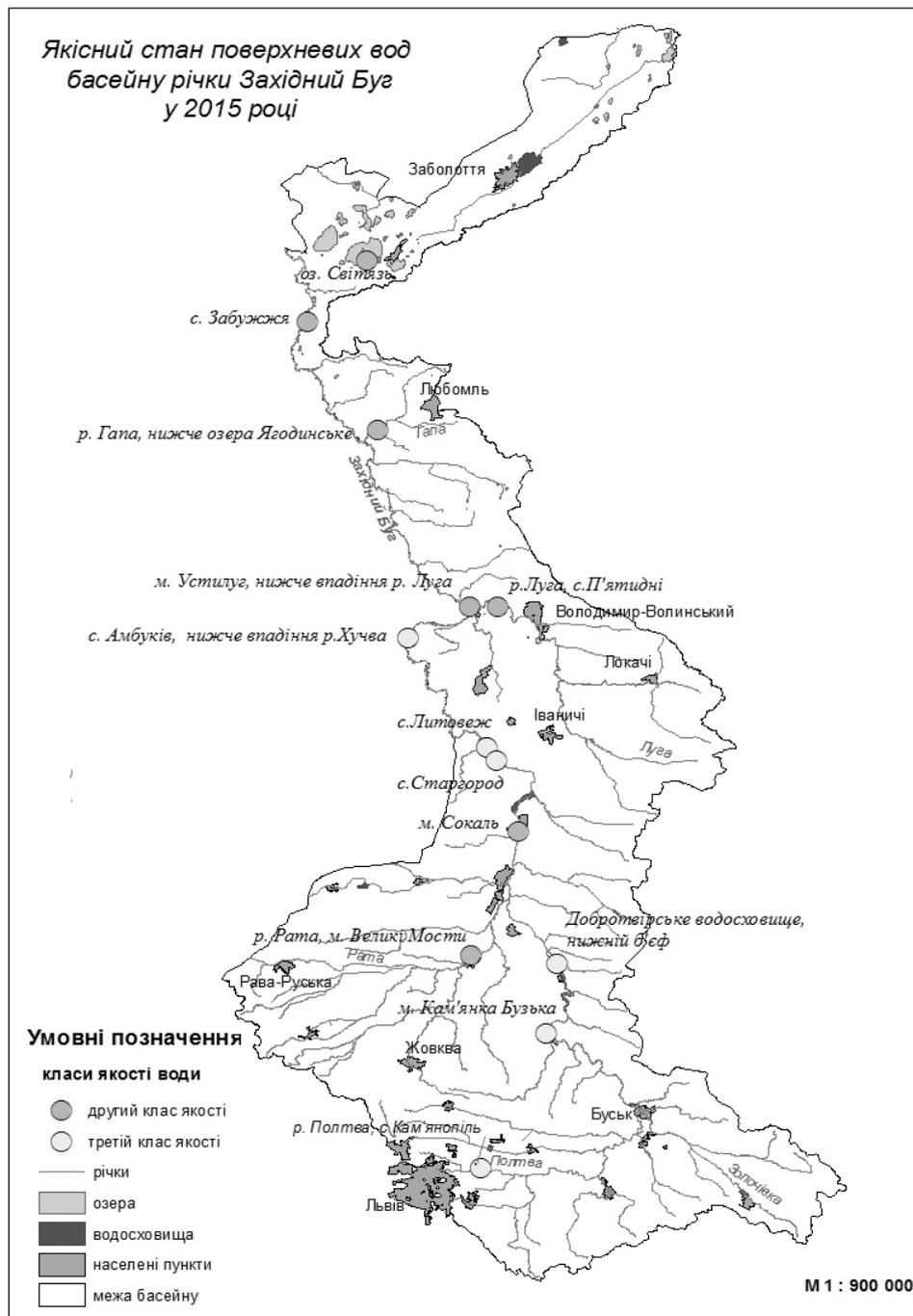

Рис. 2. Якісний стан поверхневих вод басейну р. Західний Буг у 2015 р.

За результатами екологічної оцінки поверхневих вод р. Західний Буг встановлено, що найбільше впливають на погіршення класу якості води показники азотної групи (азот амонійний, нітратний та нітритний) і прозорість. Проведена екологічна оцінка якості води р. Західний Буг дозволяє визначити основні напрямки довгострокової програми водоохоронної діяльності з оздоровлення екологічного стану водного об'єкту, оцінити ефективність здійснених водоохоронних заходів і визначити екологічні нормативи якості води.

Список використаних джерел: 1. Методика екологічної оцінки якості поверхневих вод за відповідними категоріями – К.: Символ-Т, 1998. – 28 с. 2. Інформаційний бюлетень про якісний стан поверхневих вод басейну річки Західний Буг у 2015 році. – Луцьк, 2016. – 50 с.

УДК 556.531

Н.Ю. Душечкіна

eco-lab-udri@yandex.ua

Науковий керівник – д. п. н., професор С.В. Совгіра

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛИХ РІЧОК В РІЗНИХ ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

На початку ХХІ століття особливу тривогу викликає стан малих річок та їх водозбірних басейнів, що піддаються інтенсивному антропогенному впливу: розорювання водозборів та збільшення стоку наносів, хімічного та механічного забруднення.

Екологічний стан малих річок можна розглядати як індикатор зміни екологічної (екосистемної або ландшафтної) ситуації рівнинних територій.

Гідрографічну мережу України складають 9 великих, 116 середніх і 22500 малих річок. Загальна довжина малих річок становить 135,8 тис. км, з них 112 тис. км припадає на 60 тис. малих річок з довжиною менше 10 км. Середня площа водозбору малої річки – близько 10 км², середня довжина – 3 км, середня щільність річкової мережі – 0,31 км/км². На щільність річкової мережі значно впливає осушення заболочених територій та перезволожених земель. Мережа осушувальних каналів збільшує щільність гідрографічної мережі від 2 до 10–15 разів [1].

Середня густина річкової мережі – 0,25 км/км². Найбільша вона в гірських районах Карпат, а мінімальна – у південних степових районах. У середньому по країні на 1 км² площі приходить 0,34 км³ річкової води.

На території України в різних фізико-географічних умовах малим річкам властиві різні види долин і русел, неоднакові їх похили, швидкості течії та водоносність. За однорідністю цих ознак малі річки поділяють на три основні групи: річки розчленованих рівнин, гірські та річки Полісся.

Річки розчленованих рівнин найбільш поширені. До них належать притоки

Дніпра, Сіверського Дінця, Південного Бугу, ліві притоки Дністра та річки степової зони. Долини цих річок широкі, мають пологі схили; їх падіння становить 1...10 м/км і зменшується від витoku до гирла; швидкості течії в межень – 0,2...0,5 м/с, а під час водопілля збільшуються до 1 м/с і більше. У басейнах річок багато ярів і балок. Значна частина річок цієї групи, особливо в Степу, пересихає на тривалий час.

До гірських належать малі річки, які течуть у горах. Долини їх неширокі, з крутими схилами, часто з крутими обривистими схилами; глибина долин значна і змінюється від 150...200 м у передгір'ях до 600...800 м у горах. Падіння річок теж велике – від 60...70 м/км у верхів'ях до 5...10 м/км у нижніх течіях; русла неглибокі, завширшки 10...20 м у верхів'ях і 80...100 м у пониззі. Русла складені переважно з каміння і важких валунів. Швидкості течії – 1...2 м/с, а під час проходження паводків можуть досягати 3...5 м/с і більше. Течія річок Карпат постійна, пересихають вони дуже рідко і на короткий строк; зовсім малі річки у верхів'ях іноді перемерзають. Річки, які протікають у горах, змінюють водоносність у широких межах і часто пересихають на тривалий строк. Річки гір швидкі, іноді переходять у каскади водоспадів.

Річок Полісся за чисельністю значно менше порівняно з річками розчленованих рівнин і гірськими. Вони мають невеликі похили – переважно до 1 м/км, широкі та слабо виражені в рельєфі долини, значну заболоченість басейнів. Течія повільна (але в окремих річок швидкість течії може бути більше 30 см/сек). Пересихають ці річки зрідка.

В Українському Поліссі завдяки неглибокому заляганням ґрунтових вод, плоскому низовинному рельєфу та широкому розвитку осушувальної меліорації сформувався особливий поліський тип малих річок і відбулося їх трансформування в осушувальні канали з регулюючими спорудами або без них. За рахунок осушувальних каналів мережа водотоків збільшилася в два і більше разів, різко змінилися режими рівнів води, затоплення заплав тощо [2].

Вказані особливості малих річок певною мірою визначають характер їх використання.

Як показують дослідження, гідроекосистеми малих річок та суходольні екосистеми заплав і схилів річкової долини дуже тісно пов'язані і взаємозалежні, тобто, річки разом з їх водозборами – це складні взаємозалежні системи. Саме взаємодія усіх чинників цих систем забезпечує функціонування водотоку. Механізми взаємозалежності в основному проходять на рівні надходження (змиву, взаємообміну) у річку біогенів, органічних речовин і твердого стоку та трофічних зв'язків біологічних організмів. На сьогоднішній день особливий вплив має також забруднення. За рівнем взаємовпливу і взаємозалежності найсуттєвішими складовими цієї системи є сама річка і тераси річкової долини, зокрема заплави. Тобто, до складу екосистеми річки дослідники відносять системи водозбору як її складові елементи.

Об'єм стоку та якість води у річці, її живе населення – це результат впливу всього водозбірного басейну. Будь-які зміни на водозборі (особливо у заплаві, на схилах берегових терас) неодмінно призведуть до змін у самій річці.

Вирішальний вплив на малу річку має найближче розміщений елемент ландшафту – річкова долина, зокрема, її заплава. Саме її стан визначає стан малої річки.

Отже, малі річки України в різних фізико-географічних умовах за однорідністю різних видів долин і русел, неоднакових їх похилів, швидкості течії та водоносності поділяються на три основні групи: річки розчленованих рівнин, гірські та річки Полісся.

Список використаних джерел: 1. Яцык А.В. Оценка изменения гидрографической сети малых рек Украинского Полесья под влиянием хозяйственного освоения их водосборов / Яцык А.В., Бышовец Л.Б., Батащук Г.Н. // Мелиорация и водное хозяйство. – 1991. – Вып. 74. – С. 33–40. 2. Яцык А.В. Экологические основы рационального водопользования / Яцык А.В. – К. : Генеза, 1997. – 640 с.

УДК 504.03:711

А.И. Комкова

an.kotckowa2010@yandex.ru,

Научный руководитель – к. геогр. н., доц. Н.В. Чугунова,

Белгородский национальный исследовательский университет, г. Белгород, Россия

МОНИТОРИНГ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ ПРИГОРОДНОЙ ЗОНЫ БЕЛГОРОДСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ

Актуальность работы. Важной целью для человечества, было и остается создание комфортной, безопасной и благоприятной среды обитания. Рост урбанизированных территорий обостряет отношения между обществом и природной средой. Стадиальные процессы развития урбанизации приводят к увеличению численности населения в пригородных зонах, увеличивая потребности в природных ресурсах, новых землях для размещения отраслей промышленности, учреждений социальной сферы, производственной инфраструктуры. В результате, антропогенная нагрузка экспоненциально усиливается, а качество окружающей среды становится одним и важнейших факторов при выборе места жительства человека.

Учитывая актуальность поставленной проблемы, в качестве *объекта исследования* выступает пригородная зона Белгородской агломерации.

Целью данной работы является экологический мониторинг муниципальных округов пригородной зоны Белгородской агломерации (Б.А.) в контексте изменений численности населения. *Предметом исследования* стали источники загрязнения окружающей среды. *Задачи работы:* 1) определение динамики численности сельского населения пригородной зоны Белгородской агломерации; 2) мониторинг состояния окружающей среды пригородной зоны. Эмпирической базой послужили статистические материалы территориального органа Федеральной службы государственной статистики по Белгородской области. Для достижения цели использовались методы математической статистики, сравнительно–географический и метод ГИС технологий.

При изучении экологической ситуации пригородной зоны основными показателями были: сброс загрязненных сточных вод в поверхностные водные объекты, использование свежей воды по муниципальным округам, количество выброшенных в атмосферу загрязняющих веществ, отходящих от стационарных источников. Под мониторингом мы понимали систему наблюдений, оценки и прогноза изменений состояния окружающей среды под влиянием антропогенных воздействий [1].

Основная часть.

В состав Белгородской агломерации включены: г. Белгород (ядро) четыре города–спутника, шесть поселков городского типа, семь муниципальных районов. Из семи муниципальных районов пригородной зоны агломерации четыре (Белгородский, Шебекинский, Борисовский, Грайворонский) являются приграничными с Харьковской областью Украины [9]. В связи с недостатком сведений о загрязнении сельских территорий агломерации, мы в своем исследовании акцентировали внимание на сельской местности. Согласно официальным данным Белгородстата, динамика численности населения пригородной зоны Белгородской агломерации в 2010-2014 гг. была дифференцирована (см. табл.). Общий рост численности сельского населения составил 12,6 тыс. чел. при убыли в Грайворонском, Корочанском, Шебекинском и Яковлевском районах, входящих преимущественно во вторую пригородную зону (табл. 1). Сокращения числа жителей районов вызваны естественной убылью населения и резким падением миграционного притока из других регионов РФ.

Таблица 1

Состав и динамика численности сельского населения пригородной зоны Белгородской агломерации. 2010–2014 гг. (построено по [3, 2])

Наименование муниципальных районов	Численность населения муниципальных образований: чел.		
	2010 чел.	2014 чел.	рост/убыль
Белгородский район	74835,00	78 913,00	4 078,00
Борисовский район	12 356,00	12 683,00	327,00
Грайворонский район	22 903,00	22 752,00	-151,00
Корочанский район	32 818,00	32 631,00	-187,00
Прохоровский район	9 761,00	18 809,00	9 048,00
Шебекинский район	42 070,00	42 037,00	-33,00
Яковлевский район	22 842,00	22 346,00	-496,00
Всего по пригородной зоне:	217 585,00	230 171,00	12 586,00

Изменения в численности населения, рост и концентрации поголовья КРС, свиней и птицы [4], теплиц приводят к увеличению сбросов загрязненных вод, выбросов в атмосферу загрязняющих веществ, использованию свежей воды (рис 1, 2).

Рис. 1. Использование свежей воды по муниципальным округам в 2010 году (построено по [7, 8])

Рис. 2. Использование свежей воды по муниципальным округам в 2014 году (построено по [7, 8])

В 2014 наблюдается сокращение потребления свежей воды на 2,12 млн. куб м. в Шебекинском районе, что связано с сокращением источников централизованного и нецентрализованного водоснабжения, не отвечающих санитарно-эпидемиологическим требованиям [2]. Количество выброшенных в атмосферу загрязняющих веществ от стационарных источников уменьшалось в Шебекинском (-0,922) и Яковлевском районах (-0,595) (табл. 2.).

Таблица 2

Количество выброшенных в атмосферу загрязняющих веществ, отходящих от стационарных источников, (тыс. тонн) (построено по [5, 6])

	2010	2014	Разница
Всего по области	132,405	127,411	-4,994
Белгородский район	1,218	7,110	5,892
Борисовский район	0,381	0,715	0,334
Грайворонский район	0,305	0,936	0,631
Корочанский район	0,419	0,998	0,579
Прохоровский район	0,672	1,039	0,367
Шебекинский район	4,487	3,565	-0,922
Яковлевский район	3,606	3,011	-0,595

Ежегодно на предприятиях области очистными устройствами улавливается до 780 тыс. т выбрасываемых загрязняющих веществ, представленных в основном (на 99,9%) пылью твердых частиц. Эффективность работы очистных устройств за последние пять лет составила 98 %. [2].

Объемы сброса загрязненных сточных вод в поверхностные водные объекты доказывают определенную связь между численностью населения, интенсификацией сельского хозяйства и антропогенной нагрузкой.

Таким образом, мониторинг состояния окружающей среды пригородной зоны Белгородской агломерации свидетельствует о росте степени

антропогенної навантаження. Важливим умовою для зменшення техногенних процесів в оточуючій середі є оптимізація рівноваги між суспільством і природою.

Список використаних джерел: 1. Антоненко І.В. Мониторинг и охрана городских земель: Конспект лекций / Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2001. – 96 с. 2. Государственный доклад «Об экологической ситуации в Белгородской области в 2012 году» / Белгород: деп-т природ. и охраны окружающей среды Белгородской области, 2012. – 123 с. 3. Доклад «О состоянии санитарно – эпидемиологического благополучия населения в Белгородской области в 2014 году» / Белгород: Управ. Роспотребнадзора по Белгородской области, 2015. – 252 с. 4. Об итогах Всероссийской переписи населения 2010 г. на территории Белгородской области [Текст]: доклад / Федер. служба гос. статистики - Белгород: Изд-во Белгор. облкомстата, 2011. - 100 с. 5. Официальный сайт. Террит. орган Федеральной службы гос. статистики по Белгородской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://belg.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/belg/resources/66e33d004f0adc14ab57bb22524f7e0f/reorl_15ut.htm. 6. Официальный сайт. Террит. орган Федеральной службы гос. статистики по Белгородской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://www.gks.ru/scripts/db_inet2/passport/table.aspx?opt=1461000020102014. 7. Охрана окружающей среды в Белгородской области в 2014 году. Стат. сб. / Белгородстат. - 2015 – 112 с. 8. Охрана окружающей среды в Белгородской области. Стат. сб. / Белгородстат. - Белгород 2011: – 140 с. 9. Чугунова Н.В. Лихневская, А.И. Комкова. Пригородная зона Белгородской агломерации в приграничной территории // Стратегия развития приграничных территорий: материалы II международной научно-практической конференции. 15-17 мая 2015 г. – Курск: изд-во гос. ун-та, 2015. – С. 209-217.

УДК 351. 744

О.М. Крикота

olenakrykota96@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. наук, доц. І.М. Нетребчук

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

ЛІСОВІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМКИ ЇХ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Лісові ресурси є базовим чинником прискорення соціально-економічного розвитку конкретного регіону, незалежно від його спеціалізації та природно-кліматичних умов. Сьогодні важливого значення набувають питання ґрунтового аналізу стану лісів і використання лісових ресурсів, переосмислення існуючих поглядів і положень щодо оптимізації лісистості, ефективності комплексного ведення лісового господарства, визначення його ролі, функцій і завдань у формуванні національної економіки, адже функціонування лісогосподарського комплексу спрямоване на задоволення потреб країни у продукції з деревини, продуктах її переробки та раціонального використання усіх багатогранних корисних властивостей лісу. Тому раціональне ведення лісокористування є надзвичайно актуальним у нашому суспільстві, оскільки саме ліси є дуже цінним багатством України.

Сучасні ліси виконують одночасно три функції: споживацьку (як джерело деревини та недеревних продуктів), захисну та соціальну. Соціально-економічне значення лісів зумовлюється нині тим, що ліси, лісові виробництва посідають значне місце в житті суспільства. У всіх цих напрямках попит на корисні властивості лісу зростає. З розвитком науки і техніки зростає споживна вартість продукції одержаної шляхом переробки деревини: зростає цінність не деревних властивостей лісу (побічних користувань, захисних, оздоровчих функцій). Тепер деревина слугує сировиною більше, ніж для 20 тис. виробів. Сьогодні в країнах, які мають лісові ресурси, деревина або ж продукти її переробки забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах [5].

Передусім діяльність лісового господарства повинна бути спрямована на нарощування природоохоронного потенціалу лісів та збереження біологічного різноманіття лісових екосистем, підвищення стійкості до негативних чинників довкілля – зміна культур, зростаючого антропогенного навантаження, лісових пожеж, хвороб та шкідників лісу, розширення робіт із захисного лісорозведення, лісовідновлення тощо.

Загальна площа земель лісового фонду України становить 10,8 млн. га, з яких лісом вкрита 9,4 млн. га. Лісистість території становить 15,6 %. За 50 років площа лісів зросла на 21 %, а запас деревостанів оцінюється в 2,1 млрд. м³. Загалом відбувається поступове збільшення запасу, що підтверджує значний економічний і природоохоронний потенціал лісів [1].

Ліси в Україні розміщені досить нерівномірно. Лісистість у різних природних зонах змінюється від 5 % в степовій зоні до 42 % в Українських Карпатах і не досягає оптимального рівня – 20 %, тобто потрібно створити більше 2 млн. га нових лісів (рис. 1).

Рис. 1. Лісистість території України за природними зонами (2013) [3]

Ліси України сформовані понад 30 видами деревних порід, серед яких домінують сосна, дуб, бук, ялина, береза, вільха, ясен, граб, ялиця. У лісовому фонді переважають хвойні породи, що становлять 42 % загальної площі (у тому числі сосна 34,6 %). Твердолистяні породи складають 40,2 %. М'яколистяні

породи як береза повисла, осика, вільха чорна тощо займають 10,7 % лісових ділянок, укритих лісовою рослинністю (рис. 2).

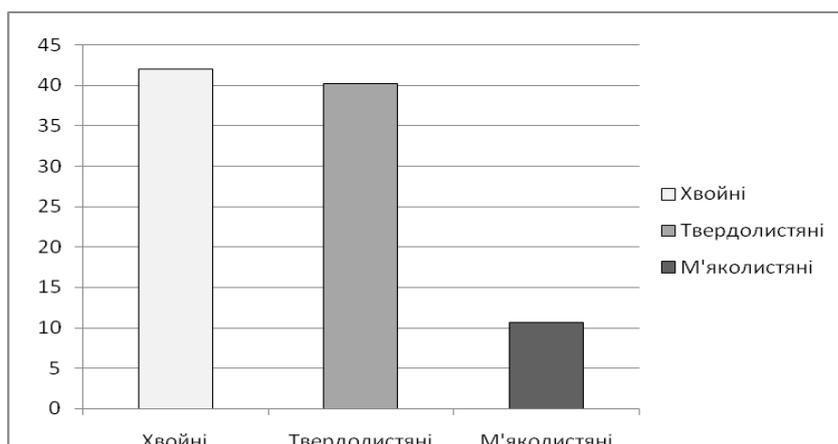

Рис. 2. Породний склад вкритих лісовою рослинністю земель, %

Лісові насадження за класами віку розподілені нерівномірно (рис. 3). У лісовому фонді переважають середньовікові (47,5 %) і стиглі та перестійні (18,7 %) насадження при однаковій кількості пристигаючих і молодняків (16,9 %). Отож середній вік лісів становить понад 60 років, тобто іде поступове старіння лісів, що сприяє погіршенню їх санітарного стану.

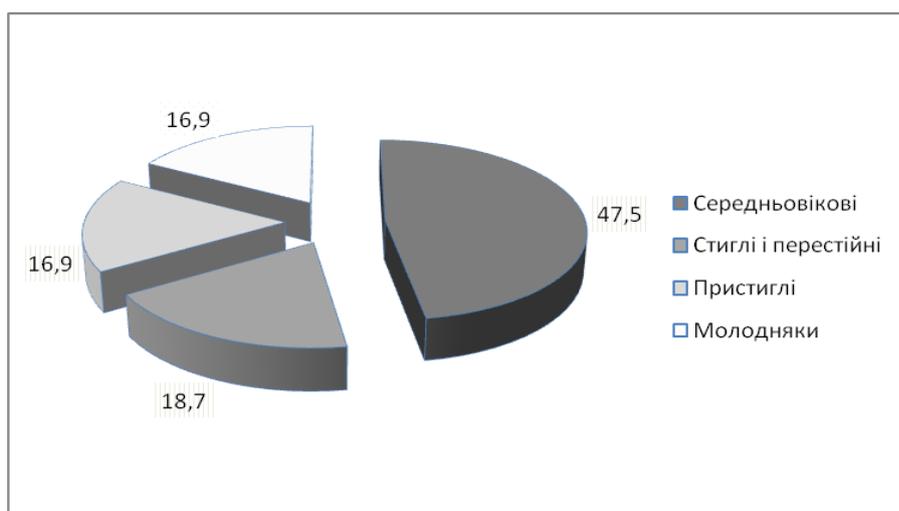

Рис. 3. Розподіл лісових насаджень за віком, %

Упродовж останніх років в лісах України спостерігається зростання обсягів продукції недеревних лісових ресурсів. Так, за 2013 р. в лісах України заготовлено: 0,3 т кори, 8 т деревної зелені, 435 т дикорослих плодів, 20 т горіхів, 123 т грибів, 3319 т ягід, 148 т лікарської сировини, 1772 т деревних соків, 800 т сіна та 262 т очерету [2].

Діяльність будь-якого лісгоспу завжди спрямована на якісне поліпшення лісового фонду, підвищення продуктивності лісів, їх корисних властивостей і задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Це забезпечується насамперед відтворенням, охороною та збереженням лісів. Відтворення лісів проводиться шляхом їх відновлення та лісорозведення. Важливу роль у

відтворенні лісів відіграє відновлення лісу. Воно буває природним і штучним. Природний спосіб залишає на ділянці суцільної рубки молодняк, приростки, насінники, що стають основою майбутнього лісу. Штучний спосіб здійснюється завдяки посіву насіння дерев, насадження саджанців. На природний спосіб відновлення лісу припадає 10-12 % всієї відновлювальної площі [1]. Отже, половина лісів України є штучно створеними і потребує посиленого догляду. Обсяги відтворення лісів у 2011 р. становили майже 62 тис. га, зокрема створено 22,4 тис. га нових лісів на деградованих та малопродуктивних землях наданих для залісення.

В Україні спостерігається високий відсоток заповідних лісів. Він становить 16,6 %, при заповідності всієї держави 6,08 %. Ліси Агентства займають близько 35 % природно-заповідного фонду держави, при лісистості території України – 15,9%. Практично у всіх регіонах заповідність в лісах вища ніж загальнодержавна [2, 4].

Нині формується комплекс інституційних, організаційних та управлінських засад сталого розвитку лісового господарства, що спрямоване на раціональне використання природних ресурсів, зокрема лісових, покращення якості життя та збереження довкілля. Таким чином, запровадження принципів невиснажливого лісокористування та екосистемного підходу ведення лісового господарства забезпечить зростання екологічної, економічної та соціальної функції лісів у сталому розвитку нашої країни.

Список використаних джерел: 1. Гірс О.А. Лісовпорядкування / О.А. Гірс, Б.І. Новак, С.М. Кашипор. – К.: Арістей, 2004. – 384 с. 2. Державне агентство лісових ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dklg.kmi.gov.ua> 3. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 4. Попович С.Ю. Заповідне лісознавство : навч. пос. / С.Ю. Попович, О.М. Корінько, П.М. Устименко. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2009. – 384 с. 5. Ткач В.П. Ліси та лісистість в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / В.П. Ткач // Український географічний журнал. – 2012. – № 2. – С. 70.

УДК 911.52

А.С. Михно

mykhno.alina@gmail.com

Науковий керівник – к. геогр. н., доц. О.І.Сінна

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку природно-заповідного фонду (ПЗФ), який розпочався після здобуття Україною незалежності, характеризується збільшенням кількості заповідних об'єктів. Для цього етапу характерне суттєве оновлення нормативно-правової бази, що стосується природоохоронних територій. Передусім, це – закони:

«Про охорону навколишнього природного середовища»[5], «Про природно-заповідний фонд» [2],

«Про екологічну мережу України» [1] тощо.

Аналізуючи дані щодо зміни площі природоохоронних територій в Україні за період 1992-2015 рр. (рис. 1), можна зробити наступні висновки:

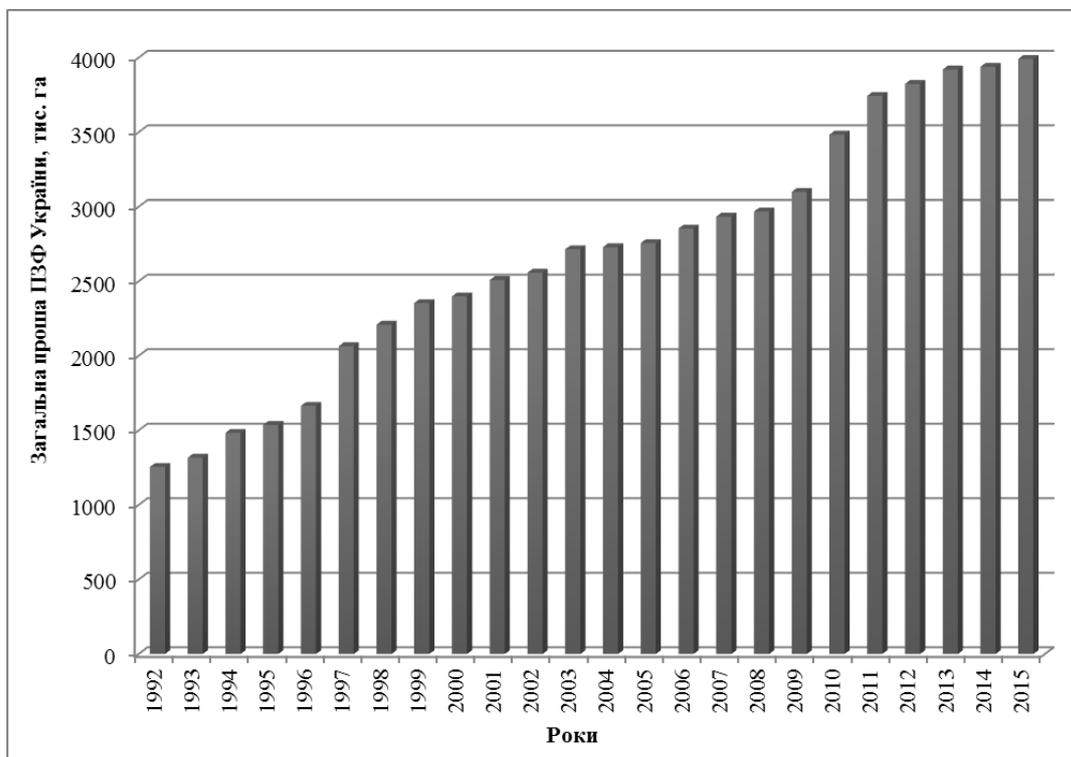

Рис. 1. Динаміка зростання площі ПЗФ України за період 1992-2015 рр. (укладено за даними [3, 4])

1. 1992-1996 роки – початок розвитку природно-заповідного фонду в незалежній Україні. Підписання закону «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), «Про природно-заповідний фонд» (1992), які можна віднести до законодавчих актів перехідного періоду, що поклали початок сучасному екологічному законодавству України. Ряд міжнародних стандартів щодо функціонування об'єктів природно-заповідного фонду в Україні встановлено 1992 року.

2. 1997-2002 роки – період збільшення територій природно-заповідного фонду. У 2000 році в Україні було прийнято програму створення екологічної мережі, розраховану на 15 років. Підписання законів: «Про екологічну мережу України» та «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки». 3. 2003-2009 роки – поступове збільшення кількості та відповідно – площі об'єктів ПЗФ. У цей час суттєво зросла кількість національних природних парків. Підписання указу «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додержання законодавства у межах територій та об'єктів ПЗФ України» (2004 р.).

4. У 2010-2015 роки основним завданням природоохоронної справи стало збереження і примноження біологічного і ландшафтного різноманіття,

покращення стану довкілля, створення здорового природного середовища для людини.

Отже, площа природно-заповідного фонду України за період 1992-2015 рр. збільшилась майже в 4 рази. Це – один із показників активізації природоохоронної роботи. Метою заповідання найчастіше є збереження унікальних та типових природних комплексів та об'єктів, а також збереження та охорона біорізноманіття.

Частина територій та об'єктів ПЗФ України розглядаються як важлива складова світової системи особливо охоронюваних природних об'єктів, як основні природні елементи екологічної мережі. Не дивлячись на суттєве зростання площі територій ПЗФ, відсоток заповідності досі не відповідає міжнародним стандартам та екологічно обґрунтованим вимогам. До того ж, існує ще багато невирішених питань ефективного функціонування територій, що пов'язано як з організаційними та управлінськими питаннями, так і з проблемами фінансування заповідної справи в Україні.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про екологічну мережу України»: за станом на 1 січ. 2004 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2004. – 502 с. – (Бібліотека офіційних видань). 2. Закон України «Про природно-заповідний фонд»: за станом 16 черв. 1992 р. / Верховна рада України – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2004. – 24 с. – (Бібліотека офіційних видань). 3. Офіційний сайт Природно заповідний фонд України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slobojanskiy.ho.ua/index.php/histori>. 4. Природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pzf.menv.gov.ua> 5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 332.1

А.А. Протопопова

protopopova.nastya2015@yandex.ru

Научный руководитель – д. геогр. наук, доц. П.В. Голуцов

*Белгородский государственный национальный исследовательский университет,
г. Белгород, Россия*

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОГРАММ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНА НА ПРИМЕРЕ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ

На сегодняшний день, одной из главных проблем в мире является ограниченность необходимых для жизни ресурсов и безграничность человеческих потребностей. Значимость их удовлетворения настолько велика, что, зачастую, это приводит к глобальной деградации окружающей среды и, как следствие, снижению конкурентной способности экономических районов и негативному воздействию на человека.

Одним из наиболее актуальных решений является применение особой системы деятельности – рационального природопользования. При этом,

возможность решения проблем путем переноса их на региональный уровень, обеспечивает наибольшую результативность проводимых мероприятий. Главным образом, в этом случае, учитываются индивидуальные особенности района.

Устойчивое развитие региона является необходимым условием для экономического роста, улучшения экологических показателей территории и условий жизни для людей.

Белгородская область расположена на юго-западе Российской Федерации и входит в состав Центрального федерального округа. Выгодное географическое положение, обеспеченность природными ресурсами (недра, черноземы), а также высококвалифицированные кадры – все это способствует эффективному развитию межрегиональных и внешнеэкономических деловых, торговых и культурных связей.

Одним из главных секторов, обеспечивающих основной объем ВРП Белгородской области является сельское хозяйство. Принятая еще в 1999 году Концепция экономического оздоровления неплатежеспособных сельскохозяйственных предприятий позволила преодолеть спад в производстве, а также увеличить объемы сельскохозяйственной продукции. В соответствии со Стратегией развития сельскохозяйственной отрасли с 2004 по 2010 год, по сегодняшний день проводится работа по созданию конкурентоспособного сельскохозяйственного производства.

Только за последний год экономические показатели по производству основных продуктов животноводства (в хозяйствах всех категорий: мясо, молоко, яйца) увеличились на 4 %, что составило в расчете продукции сельского хозяйства 218072,7 млн. рублей [2]. Во многом, таким преобразованиям способствовала реализация программ по развитию птицеводства, свиноводства и молочного животноводства, включенных в основу национального проекта «Развитие агропромышленного комплекса».

Существующий интенсивный путь развития сельскохозяйственного производства способствует увеличению продовольственной базы региона, но в то же самое время, при нерациональном управлении может стать причиной снижения экологического состояния используемых ресурсов. В условиях динамичного развития отрасли, важным составляющим для дальнейшей реализации государственных программ является необходимость проведения мероприятий, основанных на рациональном подходе к использованию ресурсов.

В животноводческой отрасли внедряются новые технологии по утилизации навоза и помета (производство высокоэффективных биокомпостов, электромеханическое окисление помета в органические и органоминеральные удобрения). Зерновые и крупные инвестиционные компании осуществляют внедрение элементов точного земледелия с использованием систем спутниковой навигации при внесении удобрений, севе и обработке посевов.

Белгородская область – один из самых стремительно развивающихся регионов. Опыт реализации программ, направленных на обеспечение

устойчивого развития района, рекомендуется использовать и другим субъектам Российской Федерации. Одной из целевых программ по рациональному природопользованию является долгосрочная целевая программа «Охрана окружающей среды и рациональное природопользование» на 2012-2014 годы.

Целью является реализация комплексных мероприятий по улучшению условий окружающей среды, снижению воздействий вредных экологических факторов, сохранение и восстановление природных экосистем, рациональное использование и воспроизводство природных ресурсов.

Согласно оценке эффективности реализации государственных программ 2014 года, проведенной Департаментом экономического развития на основе мониторинга государственных программ и структурирования отчетных документов, итоговые значения по Белгородской области с учетом весовых показателей (учитываются достижения результатов в процентном соотношении и оценка использования областного бюджета), представлены на рисунке следующими баллами [3].

Исходя из данных диаграммы, эффективность реализации программ по охране окружающей среды составляет 9,53 балла, что согласно градации, содержащейся в Постановлении Правительства от 27 мая 2013 года «Об утверждении Порядка разработки, реализации и оценке эффективности государственных программ Белгородской области» свидетельствует об эффективной реализации программы, достигающей непосредственного результата.

Устойчивое развитие региона во многом зависит от показателей главных лидирующих отраслей производства, но важным является также поддержание эффективного и рационального природопользования, охрана и восстановление природных ресурсов.

Рис. 1. Оценка эффективности, реализации государственных программ и поддержки развития регионов в Белгородской области

Основными направлениями на пути к устойчивому развитию Белгородской области можно считать реализацию экономических планов на основе

рационального природопользования, ресурсосбережения, внедрения новых технологий развития. Также, расширение и укрепление внешних экономических позиций, повышение конкурентной способности региона, стимулирование природоохранной деятельности и реализацию экологических программ.

Список використаних джерел: 1. Дебелая И.Д. Рациональное природопользование: учеб. пособие / И.Д.Дебелая. – Хабаровск: Изд-во Тихоокеан. гос. ун-та, 2012. – 141 с. 2. Самарина В.П. Белгородская область. Устойчивое: опыт, проблема, перспективы. – М.: Институт устойчивого развития Общественной палаты Российской Федерации / Центр экологической политики России, 2013. – 120 с. 3.Сводный годовой доклад о ходе реализации государственных программ Белгородской области и оценка их эффективности по итогам 2014 года. – Режим доступа: http://www.belregion.ru/documents/region_programms.php Систем. требования: IBM; InternetExplorer. 4.Ускова Т.В. Управление устойчивым развитием региона: монография/ Т.В. Ускова. – Вологда: ИСЭРТ РАН, 2009. – 355 с.

УДК 911.6

В.М. Швайко

Shv.Vlad.25@mail.ru

*Науковий керівник – к. геогр. н., доц. В.В. Грушка
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпропетровськ, Україна*

ПРОСТОРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ТЕХНОГЕННОЇ НЕБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Для України, як і для більшості країн в яких провідна роль в структурі народногосподарського комплексу належить промисловості, а саме галузям важкої індустрії, особливо машинобудуванню, чорній металургії та вугільній промисловості, є характерним високий рівень ризику виникнення техногенної небезпеки. Цей ризик постійно зростає внаслідок підвищення відносної частки застарілих технологій та обладнання, зниження темпів відновлення і модернізації виробництва.

Гостро постає проблема ризику виникнення техногенної небезпеки в старопромислових регіонах України (Запорізька, Дніпропетровська, Харківська, Львівська області), де спостерігається найбільша концентрація промислових об'єктів і пов'язаних з ними промисловими складовими: нафто- і газопроводи, мережа транспортних комунікацій, об'єкти енергетики та ін. Особливо гостро постає проблема ризику виникнення техногенної небезпеки в Луганській і Донецькій областях, де вона посилюється людським фактором військового характеру (Антитерористична операція на сході України).

Найбільш поширеним визначенням техногенної небезпеки є - стан, внутрішньо притаманний технічній системі, виробничому або транспортному об'єкту, що реалізується у дії ураження джерела техногенної надзвичайної ситуації на людину і довкілля при його виникненні, або у вигляді прямої чи побічної шкоди для людини і навколишнього природного середовища в процесі нормальної експлуатації цих об'єктів [4].

Як противага техногенній небезпеці розглядається поняття техногенної безпеки, – як відсутності ризику виникнення аварій або катастроф на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення. Техногенна безпека характеризує стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру [3].

Для території України характерні наступні техногенні загрози, та території з високим та підвищеним рівнями ризику виникнення техногенних надзвичайних ситуацій (ТНС) (рис.1), а саме :

- радіаційна загроза (об'єкти атомної енергетики, урановидобувної та переробної промисловості);

- хімічна загроза (понад 1,4 тис. об'єктів, на яких зберігається або використовується у виробничій діяльності більше 350 тис. т. небезпечних хімічних речовин);

- загроза пожежо-вибухонебезпеки (понад 1,5 тис. вибухо- та пожежонебезпечних об'єктів, на яких зосереджено близько 13 млн тонн твердих і рідких вибухонебезпечних та пожежонебезпечних речовин);

- гідродинамічні загрози (1,1 тис. водосховищ, 7 великих каналів).

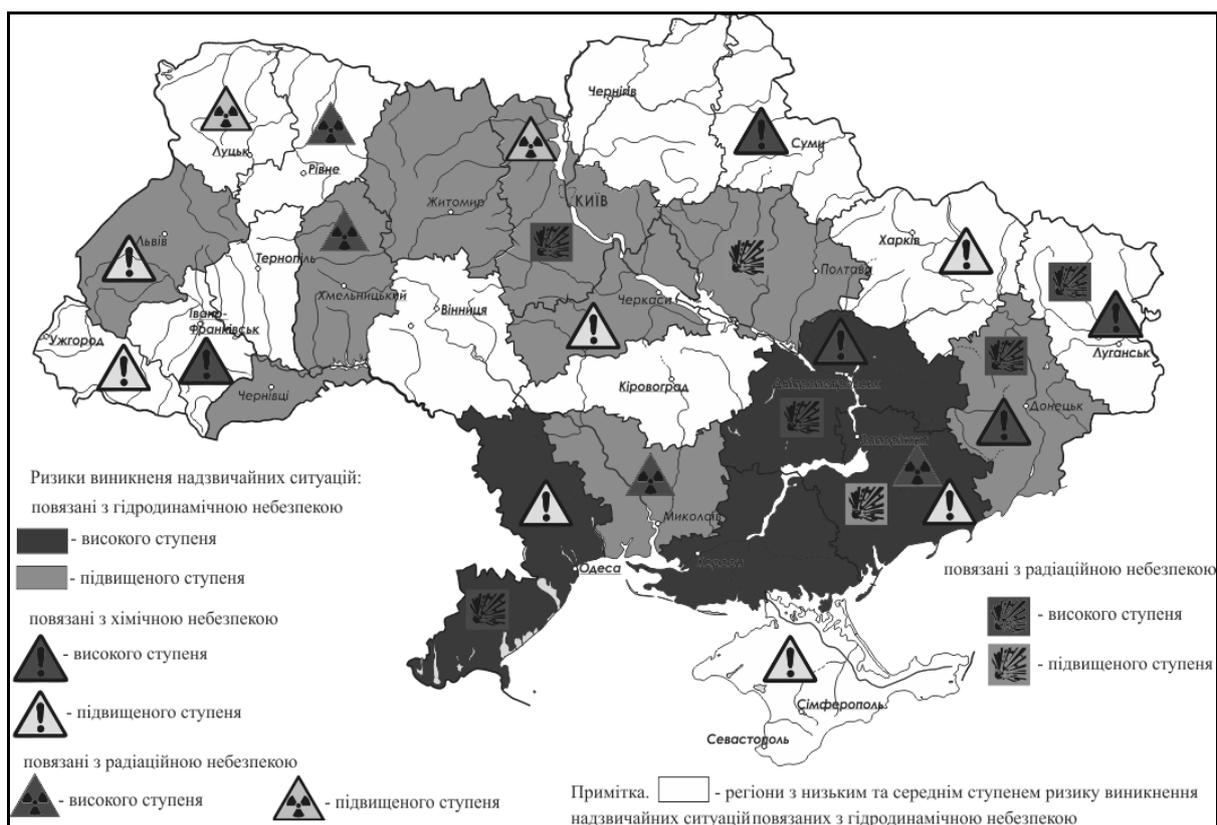

Рис.1 Регіони України з високим та підвищеним рівнями ризику виникнення надзвичайних ситуацій (побудовано за [1])

О.Л. Дронова аналізуючи основні фактори ризику виникнення техногенних надзвичайних ситуацій, запропонувала універсальний підхід до визначення можливого впливу факторів ризику техногенних загроз на екологічний стан

геосистеми, враховуючи взаємопов'язаність соціальних, економічних факторів і складових геосистеми [2].

Взаємопов'язаність зазначених факторів полягає у тому, що антропогенна діяльність людини, змінює і дестабілізує стан природного середовища, що призводить до зміни умов життєдіяльності людини, і цілком логічно для уникнення ризику виникнення техногенної небезпеки постає проблема створення комплексу заходів по ліквідації та запобіганню ризиків виникнення техногенних загроз різних типів [2].

О.Л. Дронова виділяє чотири модулі факторів, що впливають на ризики виникнення техногенних небезпек, акцентуючи увагу на тому, що вони сполучені між собою причинно-наслідковими зв'язками. Так перший і другий модулі факторів пов'язані з антропогенною діяльністю людини, яка є головною рушійною силою, що спричинює виникнення загроз техногенної небезпеки. Третій модуль пов'язаний із зміною екологічного стану компонентів природи, які оцінюються через найбільш динамічні показники, такі як якість поверхневих вод та стан атмосферного повітря. Четвертий модуль факторів показує вплив зміни екологічного стану компонентів природи на людину та її життєдіяльність [2].

Особлива роль серед факторів ризику виникнення техногенної небезпеки відводиться – людському фактору, так недостатня професійна підготовка або нехтування нормами правил безпеки, що часто поєднується з не до кінця досконалыми технологіями призводить до виникнення техногенної надзвичайної ситуації.

У 2014 році в Україні зареєстровано 143 надзвичайні ситуації, з яких, відповідно до Національного класифікатора, 74 НС техногенного характеру; 59 НС природного характеру; 10 НС соціального характеру. Внаслідок цих НС загинуло 287 осіб та 680 людей постраждало [1].

Проаналізувавши результати моніторингу стану техногенної та природної безпеки в Україні протягом 1999 – 2014 років можна дійти висновку щодо зменшення кількості НС, проте також прослідковується тенденція до стійкого збільшення частки надзвичайних ситуацій техногенного характеру у загальній кількості НС.

Існуюча тенденція підвищення ризиків ТНС ставить перед нами проблему зміни традиційних для нашої країни методів управління техногенною небезпекою. Зокрема запровадження таких важливих заходів:

- запровадження сучасних технологій регулювання техногенної безпеки, зокрема управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій;
- невідкладне створення системи моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій з постійно діючим координаційним органом з цих питань
- забезпечення належного бюджетного фінансування заходів радіаційного, хімічного та бактеріологічного захисту населення від наслідків аварій і катастроф.

Враховуючи все вище сказане важливим, на нашу думку є перехід до найбільш ефективних підходів по управлінню техногенною безпекою, таких як ризико-орієнтований підхід, він виступає у ролі компромісу між витратами суспільства на захист від небезпек і зменшенням збитків, заподіяних небезпекою і ґрунтується на досягненні певного рівня безпеки, балансу вигод і витрат враховуючи при цьому основні фактори та ймовірність виникнення ризику, як у межах окремого об'єкта так окремої території і держави в цілому.

Список використаних джерел: 1. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2014 році /Український науково-дослідний інститут цивільного захисту ДСНС України – 365 с. 2. Дронова О.Л. Геосистемний аналіз факторів ризику техногенних надзвичайних Ситуацій в Україні: Український географічний журнал – 2011,№1.- 72 с. 3. Техногенна безпека: Кодекс цивільного захисту України.(розділ 4, глава 1, стаття 2), від 1 липня 2013 року. 4. Надзвичайні ситуації техногенного характеру [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nuczu.edu.ua/files/oppr1/35.pdf>

Наукове видання

«РЕГІОН – 2016: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ»
МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

(14–15 квітня 2016 року, м. Харків)

Збірник наукових праць

Українською, російською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ю.І. Кандиба

Комп'ютерне верстання: А.В. Мазурова

Підписано до друку 23.03.2016 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 10,9. Обл.-вид. арк. 12,6.
Тираж 65 пр. Зам. № 0323/7-16. Ціна договірна.

61022, м. Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В.В.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис за № 2480000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, Харків-144, вул. Гвардійців Широнінців, 79в, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail:bookfabrik@rambler.ru